

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka: CSALÁDUK

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka
CSALÁDUNK

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka

CSALÁDUNK

*„Az Úrnak kegyelmességéről emlékezem, az Úr dicséreteiről
mind aszerint, amit az Úr velünk cselekedett,
kegyelmének sokasága szerint.”*
Ézsaiás 63,7.

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka

CSALÁDUNK

Hajdúszoboszló
2018

A címlapon a Toókos család nemesi címere

A könyv kiadását a
KAZINCZY FERENC TÁRSASÁG
gondozta

Szerkesztette:
KOVÁTS DÁNIEL

Lektorálta:
KISS ENDRE JÓZSEF

Felelős kiadó:
NYIRI PÉTER

ISBN 978-615-5784-07-1

Nyomás és kötés:
SÁROSPATAKI NYOMDA KFT.

ELŐSZÓ

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka könyvéhez

Nemrég jelent meg Bojtor István nagytiszteletű úrnak, a Kazinczy Ferenc Társaság alelnökének naplója. És most itt van előttem annak az írásnak édestestvére, feleségének, Toókos Uzonkának önéletírása. Így van ez rendjén, hiszen sohasem maradtak el egymástól: sem az írásban, sem az életben. És meggyőződésem, hogy sohasem is fognak, az emberi lét határain túl sem...

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka ősei székelyek: olyan ősi tájakon, településeken születtek és éltek, mint Aranyos-Torda megye, Udvarhely megye, Parajd, Marosvásárhely, Szováta, Kolozsvár, Nagyenyed, Medgyes, Gyulafehérvár – és mivel nagy családról és rokonságról van szó, hosszan sorolhatnánk az ízes nevű tájakat, városokat, falvakat.

Uzonka szülei: Horváth Ilonka (1897–1961) és sepsibaczoni vitéz Toókos Gyula (1883–1958) huszár tábornok és földbirtokos. Apja katonai érdemei révén olyan kiváltságokban részesülhetett, hogy saját kulcsával bejáratos volt a kormányzóhoz, Horthy Miklóshoz, de Uzonka önéletírása korántsem a hasonló példákkal való hivatkozás, hanem egy olyan tükör, amelyben szemlélhetjük Erdély és a megcsonkított Magyarország 20. századi történetét és fiainak sorsát. Hogyan lehet a legmagasabbról a legmélyebbre táaszíttatni, és hogyan lehet a legmélyebben a legmagasabb erkölcsi magasságokban maradni. Mert ezt tudta megtenni a Bojtor és a Toókos család is, és még több hasonlóval találkozhatunk, hála a magyar akaratnak. (Zárójelben jegyzem meg: arra érdemesítettek, hogy olvashattam 1999-ben az apa, Toókos Gyula küzdelmes életének leírását, melyet idősebb lánya, Ildikó állított össze: „Azokkal

időzőm, akik másszor voltak”. Fantasztikus élmény volt; kitüntetett helyet foglal el a könyvespolcomon.)

Uzonka édesanyjáról is szép, lírai sorokat ír: „Úgy emlékezem rá, hogy melegszívű, intelligens, figyelmes és alkalmazkodó feleség volt”. A nagyszülőkről: „Édesanyánkkal és Enikő nővéremmel Tordán meglátogattuk nagymamámékat 1943 karácsonyán. Mindig előttem van az a kép, hogy nagyapával egymás mellett ültek a kanapén és simogatták egymás kezét még 50 év után is. Sokat tanultam tőlük.” Ezt bizonyossággal említem fel, merthogy többször láttam a mai Bojtor-házaspárt egymás kezét simogatni, legutóbb tegnap is (november 3-án), amikor baráti találkozón köszöntöttük egymást; elmúltak 90 évesek.

A szerző, Uzonka asszony írja: „1928. május 22-én éjjel előtt pár perccel léptem be e földi életbe Debrecen városában a Poroszlai út 77. szám alatti kis tornyos lakásban”. És ezzel megkezdődött egy emberi, polgári méltósággal teljes életút, melyet három fogalom kísért és kísér: a tisztaság, a szeretet és az istenhit. Az „Istennek, Aki mindig, mindenütt előttünk és fölöttünk és mellettünk volt” meghatározó a Bojtor házaspár életében. És amely feltétlen hálaadást érdemel minden körülmények, örömek és nyomorúságok közepette is: „Úgy érzem, hogy Isten nagyon gazdag étellel ajándékozott meg minket Jézus Krisztus által”.

Ez a gondviselés segítette a közösségekért végzett munkáikat is. Többek között írásaik, könyveik születését.

Bojtor Istvánné Toókos Uzonkának nem ez az első jelentős, írásba foglalt munkája. Köszönjük!

Sátoraljaújhely, 2018. november 4.

FEHÉR JÓZSEF,
a Kazinczy Ferenc Társaság tiszteletbeli elnöke

*Bojtor Istvánné Toókos Uzonka és Bojtor István
a Kazinczy Ferenc Társaság alapító tagjai*

Szabadegyetemi megnyitón
a fonyi református templomban

Nagyvárad konferencián
Tókécs László meghívottjaiként

A fonyi Kassai napok rendezvényén
A Bojtor-házaspár dr. Kovács Miklóssékkal

A széphalmi emlékhelyen | A Kazinczy Társaság közgyűlésén
Zemplén vármegye levéltárában Sátoraljaújhelyen

BEVEZETÉS

Írásom három részből áll. Először is édesanyám családjáról írtam. Édesapámról alig valamit, mert ő sajátkezűleg hagyta ránk életrajzát, bár sajnos befejezni nem tudta váratlan halála miatt. Asztalos Zoltánné Ildikó nővérem folytatta unkáját alapos kutatások alapján, és az kiadásra került 1999-ben: *„Azokkal időzőm, akik másszor voltak.”* Én olyan részleteket igyekeztem írni róla, ami az ő könyvében nem szerepelt. Lehet, hogy többekhez már nem jutott el édesapám életrajza.

A második rész életemről, családunkról, szolgálatainkról, körülményeinkről tudósít.

Harmadik rész férjem családjáról szól röviden.

Az adatokat megjelent könyvekből, családi irattárból, elbeszélésekből állítottam össze. A Horváth és Illyés, a Toókos és Bojtor család története összefonódik, mert amit Isten egybeszerkesztett, azt ember nem választhatja szét.

Köszönöm a számunkra oly kedves Kazinczy Ferenc Társaságnak, Nyiri Péter elnök úrnak, hogy *„Családunk”* című munkámat kiadványai közé sorolta, bátorítottak, segítettek. Külön köszönöm dr. Kováts Dániel professzor úrnak, hogy szerkesztését nagy szakértelemmel még vállalta, és néhány emlékezetes fotót az első oldalakon is elhelyezett.

Fogadjátok szeretettel, megértéssel.

Uzonka

ŐSEINK

Harasztos

Az erdélyi, Aranyos-Torda megyei Harasztos községet szeretném ismertetni néhány mondatban, ahol nagyapánk, dr. Horváth Miklós született. Ősi székely település, már a rézkorban is lakott volt, (rézkor: Krisztus előtt 2000-től 800-ig). Torda felől erre ve-

zetett a római időkben készült Traianus útja, amelyet mészből rakott kövekkel építettek ki a Krisztus utáni I. században. A Székelykő utolsó nyúlványai mentén helyezkedik el. 1291-ben említik Hóry kapitányt egy adománylevelében.

Valamikor sőt is bányásztak itt, és ma is van „sósút”. Völgyben feküdt a régi falu, amit a tatárok felégették (1660), azt a részt Pusztatemplomnak hívják most is. Lakossága az erdőbe menekült, a „harasztba”. Akkor a kocsányos tölgyest harasztoknak nevezték, ebből kapta a Harasztos nevet a középkorban. Nagy várkastélya volt széles kőfallal a temető útjánál jobbra. Erről Jókai Mór ír regényében (Az istenhegyi székely leány). A kuruc-labanc háborúban is leégett a község, és 1815-ben a várkastély és a falu templomával együtt újra a tűz martalékává vált. A harang, az úrvacsorai edények megolvadtak. Népe azonban mindig újraéledt. A nagy tordai csata idején, 1944-ben orosz katonaság szálláshelye volt. Ismét pusztult minden, az egyházi irattárak, családi adattárak, gyűjtemények megsemmisültek. Az orosz megszállástól szabadulva a lelkipásztor „családi könyvet” igyekezett összeírni, hogy valamennyi adatot megmentse.

Népi szokásokból maradt fent, hogy a régi halotti torok helyett, az utóbbi időben a temetésen résztvevőket a temető kapujában kínálják

meg kaláccsal és itallal. Esküvőket pedig nem a hét végén, hanem keddi napon tartják. Jelenleg sajnos a magyar lakosság csökkent. A templomot, parókiát újraépítették, mert szerették Istenük házat. Az egyházi iratok elpusztultak. Sok neves ember származott a községből.

A Horváth család

A *magyarzsákodi Horváth* család származásáról Nagy Iván: „Magyarország családjai címerekkel és leszármazási táblázatokkal” című munkájában olvashatunk, amely 1859-ben jelent meg. Adatok találhatók még Kempelen Béla: „Magyar Nemesi Családok” című művének VI. kötetében a 220-221. oldalon. (Budapest, 1840, új kiadása 1913.) Kempelen szerint *csákosdi és buzini Kovacsics – Horváth* néven (Zágráb megye) szerepel a család. Interneten olvasható még a Mobilitás Hungariae: „A magyar történelmi nemesség” könyvben a csákosdi és buzini Kovacsics – Horváth család neve. Csákosdot nemesek településének mondja a Révai Nagy Lexikon. (Budapest, 1922.) Buzinnak még vára is volt.

Ősünk részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, (1666, Sárospatak Sub Rosa terem). Az erdélyi fejedelemség védelme alá menekült, mivel tudomására jutott, hogy a résztvevők egy részét az osztrák kormány elfogatta, Zrinyi Pétert, Frangepán Ferencet és Nádasdy Ferencet kivégeztette. Birtokát sietve 5.000 aranyért elzálogosította sógorának, aki zágrábi kanonok vagy prépost volt. Így eltűnt a Habsburg ház bosszúja elől. Valószínűleg ez a hiteles adat. Kovacsics családi névvel találkozunk a Felvidéken is, nemcsak Erdélyben. Ősünk távolabb menekült. Elképzelhető, hogy rokonai is voltak már ott.

Az eddig talált adatok szerint *Kovacsics Miklós* (született 1633-ban, felesége *Filipovics (?)* volt, aki Horvátországból került át Erdélybe. Fia, *Horváth (Kovacsics) Sámuel I.* (született 1671-ben), felesége *Szabó Zsuzsanna* (született 1686 februárjában), földbirtokosként tartják számon, Magyarzsákodon (Udvarhely megyében). Dokumentumok szerint I. Apafi Mihálytól (1632-1690) kapott engedélyt névváltozásra és nemessegre, így lett a nevük *magyarzsákodi Horváth Sámuel I.* A család egyik tagja főispán, Nagy Iván idejében (1859) és a magyarzsákodi kúrián lakott. Őseink tehát Apafi Mihály fejedelem idejétől magyarzsákodi

Horváth néven szerepelnek. *Magyarzsákodi Horváth Antal* (született 1709-ben?) földbirtokos, királyi tanácsos. Feleségének, gróf *Ferráti Erzsébet*nek adatai kerültek még elő. Évszámok a feltalált adatok alapján használhatók, nem mindenütt születési vagy halálozási időponttal. (Horváth Miklós II. adatát Miki bácsi táblázatáról írtam ki.) Az évszámok csak a feltárt adatok idejét jelzik, viszonylagosak.

Nagyapánk nem szeretett a múltról beszélni, mert a Habsburg ház bosszújától még mindig tartott. A trianoni döntés után (1920) pedig Miki bácsinak nem volt már lehetősége kinyomozni az adatokat, noha nagyon szeretne volna feltárni. Aztán 1747-től összeállította a családfát, feltételezett évszámokkal. Mivel Harasztos község (Aranyos Torda megye) birtokukba került, ezért nevüket így is használták: *magyarzsákodi hóriharasztosi Horváth*. Hór volt Harasztos régi neve. Családtagok: *magyarzsákodi és hóriharasztosi Horváth János* (1747?); *Horváth Samu II.* (1785–1850) földbirtokos, felesége *Szél Ráchel* (1787–1853). Harasztoson a négygel jelölt sírban fekszik feleségével, valamint *Bögözi Nagy Györggyel*, földbirtokos, meghalt 1864-ben, és annak feleségével, *vajasdi Seres Borbálával* (1803–1884) együtt. (Ők az ükszüleink.) Az ő leányuk lett *bögözi Nagy Rózsa* (1828–1895). A harasztosi sírkertben közös sírba lettek temetve a család többi tagjával.

Horváth Sámuel II. és felesége, *Szél Ráchel* gyermeke *magyarzsákodi Horváth György* (1820–1892) földbirtokos, honvéd százados, felesége *bögözi Nagy Rózsa* (1828–1895). Ők a dédszüleink, róluk később lesz szó. Gyermekeik *Apollónia* (Póli) és *Horváth Miklós I.*

Horváth Póli (1856–1943) nagyapánk testvére, első férje *Szilágyi Tamás*, aki a tordai törvényszéken dolgozott. Hamar elváltak. Egyetlen fiúk, *Szilágyi Dezső* festőművész gyönyörű akvarell képeket készített, 1945-ben halt meg. Leánya, *Szilágyi Ilona* keramikusművész volt. A második világháború után az USA-ba menekült, kapcsolatunk megszakadt. Póli néni a nagyapáék házában, Tordán, a földszinten lakott. Második férje *Bodor László* kolozsvári táblabíró. (*Bodor Ilonka* nénink apjának távoli rokona.) Póli néni a harasztosi sírkert 7. számú sírjában nyugszik.

A sófalvi Illyés család

Illyés Helén (nagymamánk) ősei a *Bercsényi* családdal való házasság révén kerültek Székesre. (Az évszámok viszonylagosak.)

Illyés János nevével először 1460-ban találkozunk. *Illyesi János* 1487-ben Erdély vajdája. Fiai: *Illyés János* (1500?), *Illyés Bálint* (1530?), *Illyés Máté* (1585?), felesége *kaáli Kun Kata* volt. *Illyés Márton Máté* gyermeke *Illyés Gergely I.*, akinek felesége *Bercsényi* leány Székesről. (Parajd, Sófalva, Pálfalva). Ettől kezdve a család törzse Székesen lakott. Gyermeük *Illyés György* (1640?). Valószínűleg ő volt gályarab a családból. Debrecenben a gályarabok emlékművén a templom felőli oldalon olvasható a neve.

Illyés Gergely II. felesége *Kozma Zsuzsanna* Makkfalváról (1700?). *Illyés Gerzson* (1740?) felesége *Vajda Mária*, aki a *Bercsényi* család leszármazottaihoz tartozott. Gyermeük *Illyés János* (1780?) a szépapánk, felesége *egerpataki Kiss Mária*. Gyermeük *Illyés István* (1811?) ükapánk. Keresztlevelét később Betlenszentmiklóson állították ki. (Irattárunkban van.) Felesége *zsombori Zsombory Amália* (Zombory, Sombori? 1816?). Apósa *Zsombory István*, anyósa *Balogh Borbála*. Esküvőjüket Marosvásárhelyen 1834-ben a katolikus templomban tartották. Az *Illyés István* ükapánkról készült életnagyságú festmény Miki bácsi szobájában a bejárat mellett függött. *Illyés István* táblabíró és földbirtokos Marosvásárhelyen élt. Négy fia volt. *Sándor* járásbíró, *Károly* kúriai bíró Pesten, *Lajos* országgyűlési képviselő Pesten, *Albert* földbirtokos Mezőméhesen és Mezősályiban, ő a dédapánk. (Az Illyés család fenti adatait Nagy Iván, Pálmai József és Thaly Kálmán kutatásaiból állították össze, legépelte Horváth Miklós II, Miki bácsi. Tőle vettem át.)

Illyés Lajos országgyűlési képviselő építette Szovátán a fürdő telepet. „Szovátán a római katolikus egyházé volt az erdő. Egy alkalommal *Illyés Lajos* bácsi üzent a vadászának, hogy kísérje el az erdőbe. Útközben nagy tavat látott, ami eddig nem volt ott. Megrótt a vadászát, hogy nem jó útra vezette és rablók kezére is kerülhetnek. Kísérője azt válaszolta, hogy itt valóban nem volt tó, de a hegyek megcsúsztak a sok esőtől és egy forrásnak felgyűlt a vize. Olyan meleg víz van itt, hogy a tojás is megfő benne. *Illyés Lajos* kételkedés után feltúrta az ingujját,

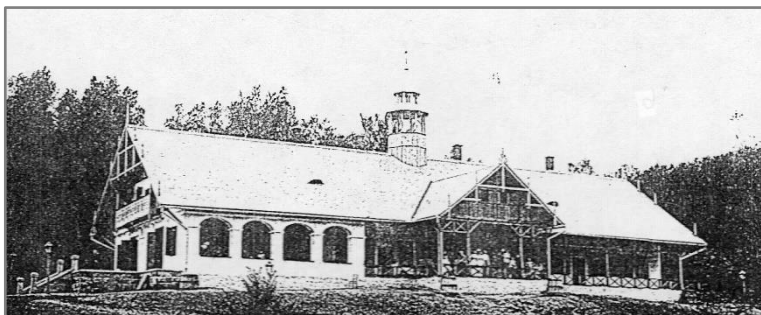
belenyúlt, és a víz valóban nagyon meleg volt. Kulacsából kiitatta borát vadászával, kimosta és megtöltötte a forrás vizével. Pesten megvizsgálták és megállapították, hogy nagyon jó gyógyvíz. Hallgatott róla, és megvette az egyháztól a területet. Építkezni kezdett és 150 kabint létesített. Gyermekek számára külön medencét csináltatott. A nagy tóra ki lehetett menni az elkerített részből. Rokonoknak és ismerősöknek ingyen adott területet, hogy építkezzenek reá. A Bercsényi és István szállókat is ő létesítette. Szováta fürdője így épült ki a Medve-tónál.

Lajos bácsi a lakása mellett két vejének is adott egy-egy villát. Testvére, *Albert* dédapánk is épített családjá számára egy nagy szállót, ez lett az „Egyetértés” villa 28 szobával. Fénykép is van róla. Később több szállodát is emeltek, az 1890-es években országos híré fürdőhely lett. Lajos bácsi leköltözött Pestről Szováta. A románok bejövetele után ezeket államosították, elvették a család tulajdonából.

Illyés Albert földbirtokos (1844–1917) Mezősályiban és 1905-től Mezőméhesen lakott. Felesége *dálnoki Gaal Ilka* (1847–1929), ők a dédszüleink. Templomba Záhra jártak istentiszteletre, mert Mezőméhesen csak 1907-ben épült református templom. Kendeffy Gyula méhesi birtokos nőtlen volt. Halálakor nagy összeget hagyott az egyházra, hogy templomot építsenek és parókiát. A telket is ő adta hozzá. A költségekbe dédapánk is besegített, majd az úrasztali edényeket ő adományozta. Jóban volt a Kendeffyekkel. Mindkét család címere belül a templom falán látható. Sokszor sakkoztak együtt esténként.

Illyés Albert dédapánk szorgalmas, jó gazda volt. Reggel 4-5 órakor kelt. 7000 hold gazdaságának egy részét az Apor családtól bérelte. Évente kétszer 600 darab hizlalt szarvasmarhát vitt fel Bécsbe eladni. Járt a vásárokat, hogy megfelelő jószágokat szerezzen be. A cukorgyárból vette a répaszeletet, azzal hizlalt. Mikor a vasútvonal elkészült, a terményeket vagonokban szállította eladásra. A négylovas kocsit korareggel előállt. Azért négy lóval, mert a hegyi utak nagyon rosszak, kövesek voltak. Miután végignézte a birtok egy részét, 8 órára hazament, hogy a családdal együtt reggelizzen, utána másik fogattal indult déli 12 óráig. Ebéd után kicsit pihent és 3 órakor ismét indult. Este szeretettel hallgatni a gramofont és leányainak zongora játékát.” (*Miki bácsi följegyzése.*)

Szováta

Dédapánk évente nagy ajándékokat adott feleségének és négy leányának. Például egyszer egy-egy kiló aranyat, máskor ezüst tálakat, kancsókat, cukortartókat és egyebeket. Egyszerre öt darabot vásárolt mindenből. Így lettek azonos ezüstitárgyak a családban. Édesanyánk is ebből örökölt, amit a második világháború előtt elástunk Gyulatelkén, Hosszúpályi mellett. A szőlőskertben négy évig heverték a föld alatt, miután kiástuk. (Erről életrajzomban írtam.) Később édesanyánk a négy gyermekének szétosztotta azokat. A monogramokból megállapítható, melyik darab kitől származik. (Az én örökségemet Takács Tamásné Bojtor Emese leányom kapta meg.)

„A család 1905 nyarán ment először Szováta-ra az »Egyetértés« vilába. Kényelmesen elfértek a négy Illyés-leány gyermekei. Kőrisfa bútorokkal rendezték be. Az unokák legkedvesebb emlékei fűződnek a helyhez. Négylovas hintóval utaztak Tóni nevelőnővel. Szekérrel hozták az ellátáshoz szükséges dolgokat és az alkalmazottakat.” Az unokatestvérek sokat játszottak, a tutajokon ugrándoztak. Az erősen sós víz fent tartotta őket, de egyszer édesanyánk a tutaj alá csúszott. Egy ügyvéd vette észre, amint hosszú haja a víz tetején libegett, és kihúzta a fuldokló kislányt.

„Lassan több rokon és ismerős is építkezett Szováta-n. A Parajd és Balázsfalva közötti vasút 1905-ben készült el. A család 1912-től vonattal is utazhatott Szováta-ra. Társadalmi élet alakult ki. Illyés Lajos bácsi, (dédapánk testvére), aki a telepet alapította, most már ott lakott és a nagy családot irányította. A fiatalok számára rendezvényeket tartott,

az illemtant el kellett sajátítani. – Egy alkalommal karonfogva sétáltatták a gyermekeket. Én – mint kisfiú – is közöttük voltam. Közben édességgel kínáltak, és egy fiú nevetlenül partnerem elől elkapta és megette a süteményt. Én, mint jól nevelt fiú, felháborodtam rajta, és nagy pofont adtam társamnak az illetlenségért. Tóni nevelőnő látta és panaszt emelt Illyés Lajos bácsinak, aki riportra hívott, kikérdezett a történeletről. Végül dicséretet kaptam, hogy elégtételt szereztem az illetlen magatartásért.” –A legkedvesebb emlékek maradtak meg a családban a szovátai együttlétekről.

Aztán 1918-ban a románok államosították.

A székesi kúria 1944-ig a család birtokában volt.

Illyés Albert dédapánk 1912-ben kezdett betegeskedni, vizes mellhártyagyulladásal. A birtok nagy részét kiadta bérbe. Kalsbardra járt kezelésre, de sajnos nem ismerték fel betegségét, és végül Tordán, a kórházban 73 évesen, 1917-ben elhunyt. Mezőméhesen nyugszik családi sírkertben. Felesége *dálnoki Gaal Ilka* dédmamánk 1929-ben költözött el az élők sorából. Isten áldja meg emléküket.

A dálnoki Gaal család

Sófalvi Illyés Helén (1876–1967) férje *dr. Horváth Miklós I.* Nagymamám édesapja *Illyés Albert* édesanyja, *dálnoki Gaal Ilka* (1848–1929). Esküvőjük 1870.

Dálnoki Gaal Péter szépapánk földbirtokos, felesége *Hadnagy Ráchel*. Második felesége *Székely Éva*. Fiúgyermekük *dálnoki Gaal Péter II.*, ükapánk, földbirtokos, az erdélyi királyi kancellárián ülnök, a Magyarországi református egyház újrászervezője. Alapítványt létesített a Kolozsvári Református Kollégiumban 16.000 Korona kezdő tőkével. Felesége *mezőbándi Kovács Druzsina*, gyermekük *dálnoki Gaal Ilka* (1848–1929), a dédanyám, akinek férje *Illyés Albert*. Gaal Péter II. ükapánk meghalt 1896-ban.

*Gaal István*nak, Gaal Péter II. testvérének leánya *Gaal Terézia*, dédanyánk unokatestvére. Férje mákosfalvi *Barabás János*, az ő fiuk volt *Barabás Miklós*, a híres portréfestő. Nagybátyja, Gaal Péter sokat segítette tanulmányaiban. Főleg főúri portrékat készített Pesten, de a család több tagját is lefestette, a képek nagy részét Méhesen gyűjtötték össze. Mi-

Barabás Miklós festő családja

tán *Bodor Ilonka* nénit (édesanyám unokatestvérét) Méhesről deportálták 1948-ban Szamosújvárra, vagyonát a románok elkobozták a festményekkel együtt. A képek további sorsáról sajnos nincs tudomásunk.

Barabás Miklósról a Kolozsvári „Erdélyi Szépmíves Cég” által 1944-ben kiadott könyvből idézem: „Született Mákosfalván 1810 február 12-én. Édesanyja dálnoki Gaal Terézia volt, aki Gaal István leánya.” Barabás Miklós

írja: „Unokatestvérem, Gaal Péter 1887-ben emlékszik arra, hogy öt-éves koromban atyjával, nagyapám testvérével ő is eljött a vizsgámra és engem a padra állítottak, mert asztal mögül nem látszottam ki. Jobban feleltem mindenre, mint a jóval nagyobb kamaszok.”

Egy másik jellemző írását is idézem: „Emlékszem, mikor a közös nagy kertben az egész Gaal család együtt volt szénát gyűjteni. Péter barátom elkezdett népdalt dúdolni: »Úgy elmegyek, meglátjátok, hogy híreket sem halljátok. Vagy ha híreket halljátok, fiatokat sirasátok.« – Az énekszóra apja előkapott egy husángot és ráhózott fia háttára. »– Mit? Hogy megsíratunk?« – Ezt csak azért hozom fel, hogy abban az időben ilyen szigorúak voltak a székely szülők, mert szegény fiú nem úgy értette, nem magáról énekelt, hanem csak a népdalt énekelte munkaközben.”

Személyes kapcsolatunk maradt 2017-ben az alábbi Gaal családtagokkal: Prior *dálnoki Gaal Miklós* mezőgazdasági és állattenyésztő mérnök (született 1934), aki Marosvásárhelyen lakik. Gazdasága Magyar-kályán van. Felesége *Harangay Erzsébet* volt. Édesapja *Gaal József* (1906–1988), édesanyja báró *Majthényi Mária Nóra* (1911–2004). Marosvásárhelyen temették el őket. Gaal Miklós gyermeke *Zsuzsanna* (született 1966) Norvégiában él. Két gyermeke van: *Aspegren Henrik* (született 1999) és *Aspegren Timea* (született 2002).

Dr. dálnoki Gaal György (1948) tanár, művelődés-, valamint irodalomtörténész, a Magyar Kultúra Lovagja Kolozsváron lakik. A Házsongárdi temető és Kolozsvár kutatója. Felesége *nyárádszentlászlói Magyarai Magdaléna Pálma Viola*, (1949) belgyógyász főorvos. Édesapja *Gaal György Jenő* (1912–2003) Mócson volt földbirtokos. A második világháború után csak gépkocsivezető lehetett, ezért 1987-ben Kölnbe vándorolt. Felesége *kissolymosi Gyergyay Kornélia* agrármérnök (1915–2002). Itthon a kolozsvári Házsongárdi temetőben nyugszanak.

Az adatokat a Miki bácsi által készített táblázatból vettem, amit a sárospataki nyomda 2017. március 11-én tekercsben is kinyomtatott.

A Gaal család adatait pedig Gaal Miklós írásából jegyeztem ki.

Illyés Albert és Gaal Ilka gyermekei

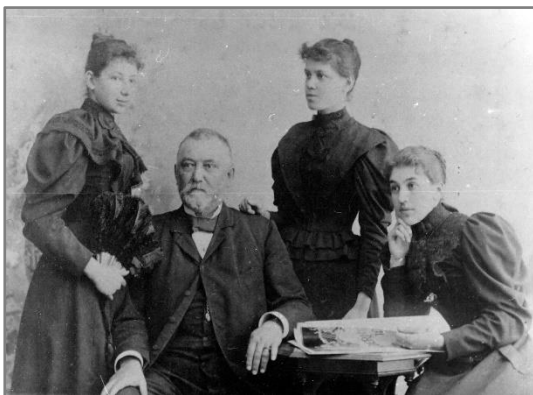
Visszatérek *Illyés Albert* és *Gaal Ilka* gyermekeinek nevéhez: *Nelli, Gizella, Olga és Helén* nagymamám, dr. Horváth Miklósné.

Az első gyermek *Illyés Nelli* (1870) (lásd a fényképen!), férje báró *Inczédy Ádám*, családja Nagyváradról származott, Kozárváron, Kackón földbirtokos, felsőházi tag. Kolozsvár központjában, a Szentegyház utca 13-15. szám alatt emeletes házai voltak. Nelli néni Gyulafehérváron kezdte iskoláit, és Nagyszebenben és Budapesten végezte el. *Illyés Gézával* járt együtt, aki később Pesten híres urológus orvos lett. (*Illyés Géza* ajánlotta *Toókos Gyula* barátjának Horváth Ilonkát, édesanyánkat.) Kályánban ismerkedett meg férjével, Gaal Péteréknél 1890-ben. Sajnos kétéves korában a kislányuk meghalt, ezért Miki bácsit akarták örökbe fogadni. Nelli néni Mary angol királynő koronázására meghívót kapott. (*Rhédey Claudia* rokonsága.) *Inczédy Samu* bácsi (Ádám bácsi testvére) gyakran járt Afrikába vadászatra. Felesége *Bánffy Ágnes*, a kolozsvári Bánffy-palota tulajdonosának leánya. Gyermeük nem volt.

Illyés Gizella néni férje dr. *Bodor Zsigmond* orvos Dicsőszentmártonban. Gyermeük *Bodor Ilonka* (1897–1985). Édesapja korán elhalt. Gizi néni Dicsőszentmártonból visszaköltözött Méhesre és édesapja, *Illyés*

Illyés Albert leányaival

Albert után a gazdagságot vezette. *Ilonka* néni férjhez ment *Orbán Károly*hoz 1919-ben, aki ulánus tiszt volt, (más hadseregben is szolgálhatott). Mezőmadarason éltek kilenc évig. Nyugat-Afrikában is teljesített szolgálatot apja halála után pedig Székesfehérváron katonászkodott. A család utazási igazolvánnyal mehetett csak Méhesre az esküvőre a forradalom miatt. Az *Orbán* családnak Méhesen is volt birtoka. Mikor *Ilonka* néni gyermeket várt, vendégségbe hívták őket, kátyús, rázós út miatt a baba koraszülött lett, életét nem tudták már megmenteni. Sajnos az *Orbán* család kevés ideig tartott össze, és *Ilonka* néni válást kezdeményezett. Édesanyjához visszatért Méhesre, együtt gazdálkodtak. Az iskolát ők tartották fent, épülete is az övéké volt. *Ilonka* nénit a méhesi gyülekezet kurátorának választotta, ott lakott az 1948 évi deportálásáig. Szamosújvárra hurcolták, ahol egyedül szellemi frissességgel, szerény körülmények között, szívében békességben élt. Nehéz napjaiban Baumgarten örmény orvos és családja segítette. Látogattuk Magyarországról. Elhunyt 1985-ben, Szamosújváron temették el. Méhesen a kúria romokban hever, sajnos a sírkert is. Amikor ott jártunk, igyekeztünk a kidúlt sírköveket felállítani.

Illyés Olga néni férje *Veres Sándor* volt, *Veres Dénes* alispán fia. Dédapánk, *Illyés Albert*, (édesapja), a lónyai 800 holdas birtokot vette meg neki, amit nagyapánk, *Horváth Miklós* szeretett volna megvásárolni. A házassági feszültségeket válással oldották meg. Gyermekük: *Olga* és *Jenő*. Lányuk *Farkas Árpád* felesége lett, ők is elváltak. *Olgus* néni keresztanyám volt, fiatalon vérmérgezésben hunyt el. *Jenő* fiuk *Hincz kolozsvári gyógyszerész* lányát vette feleségül, *Zsófi*ka nevű gyermekük született. Kolozsváron éltek, *Nelli* néni patronálta őket. *Zsófi*ka Amerikába ment ki.

Illyés Helén volt Illyés Albert negyedik lánya, akit *dr. Horváth Miklós* nagyapánk vett feleségül. Róla majd későbbben írok részletesen.

Horváth György és bögyözi Nagy Róza

„Édesapám szülőfaluját, Harasztost, Aranyos Torda megye, 1848-ban teljesen feldúlták az oláhok. Utána még két nagy tűzvész is felégette a falut, aminek martalékaul esett – mindkét alkalommal – a családi kúria is. Jelenleg okmányokkal nem lehet a család adatait bizonyítani, csupán annyit tudok, hogy édesapám, *dr. Horváth Miklós* említette, hogy az ő gyermekkorában édesapja két ízben is járt Magyarzsákon és kapcsolatot tartott a zsákodiakkal. A rokoni kötelékek fókát nem tudom pontosan.

Apai nagyapámról is kevés ismeretem van, mert jóval születésem előtt, 1892-ben halt meg. Felesége 1895 szeptember 30.-án követte, két nappal fia, Horváth Miklós I. esküvője előtt. Nagymamánk csak a ravatalon láthatta meg anyósát. Az esküvő Sályiban volt, és a vőlegény már előző nap megérkezett, nehogy véletlenül elkéssen...

Nagyszüleimről csak hallomásom volt, mert édesapám nem szívesen emlékezett az elhunytakra. Amikor néha szóba hoztam, mindig elkomorult. Kegyelettel beszélt róluk, de a halálnak még a gondolatától is irtózott, pedig komoly hívőember volt. Valószínűleg első, 9 éves fiúgyermekük halála váltotta ki ezt az érzést. A temetőt sem kereste fel szívesen, gyermekkorom óta csak két ízben emlékszem, hogy oda elment. Harmadik alkalommal járt ott, amikor özvegy *nagyborosnyai Bartha Gergelyné* született *Horváth Rózát* (nagynénémet) temették. Az ő leánya *Bartha Ilona*, aki utolsó lakója volt a harasztosi kúriának, de a második világháború után elárvultan, 1953-ban nem a saját lakásában halt el. Harasztosi udvara úgy nézett ki valamikor, mint egy botanikus kert. Otthona tele volt tengeri kagylókkal, üvegláncos függönnyel. Keresztyén konferenciákra járt a tengerpartra. Fénykép maradt a házról, amiben Ilona néni tornácon áll a virágok között. Híres szép leány volt Harasztos »kisasszonya«...

Gyermekkoromban az említett *Horváth Róza* nagynénémtől hallottam, hogy amikor az oláh hordák 1848-ban Harasztost és a környékbeli aranyosszéki falukat feldúlták, nagyanyámnak sikerült még ide-

jében elmenekülni falujából. A nehéz napokat Tordán vészelte át másfél-kétéves kisleányával, Ilonkával, aki nemsokára meghalt. Nagypapám nem volt velük, mert ő kapitányi rangon részt vett a szabadságharcban. A hordák Tordát is meg akarták támadni, aminek védelmére csapatokat küldtek oda, ezért a martalócok az Aranyos folyó jobb partján visszahúzódtak, várva alkalmasabb időpontot. Később nagypapámat, *Horváth Györgyöt* a városvédő csapatokhoz osztották be és ettől kezdve együtt lehettek nagymamámmal...

Amint Róza nagynéném mesélte, nagypapámat több ízben igyekeztek a martalócok kézre keríteni. Különféle hazugságokkal, ürügyekkel szerették volna átcsalogatni az Aranyos jobb partjára, ahol a berekben lekasabolták volna. Azonban volt egy hűséges jobbágya, aki mindig figyelmeztette, hogy ne álljon kötélnek és ne merészeljen átmenni a martalócok közé, mert az biztos halálát jelenti. Megúsza a veszedelmet.

A szabadságharc leverése után hazatért és a tönkrement gazdaságát igyekezett rendbe hozni. Közéleti tevékenységet nem vállalt. A megyegyűlésekre bejárogatott Tordára, de ott minden szereplést visszautasított. Csupán a gazdaságának és családjának élt. Gyermekkorában a Nagyenyedi Kollégium növendéke volt, de hogy milyen végzettséget szerzett, azt nem hallottam. Néhány feljegyzése a kezembe került és abból láttam, hogy nagyon jó írása volt, tehát magas műveltséggel rendelkezhetett...

Atyai nagyanyám *Horváth Györgyné* született *bögözi Nagy Róza* (dédanyánk) volt. Nem ismerhettem személyesen, mert jóval születésem előtt halt meg (1895). Azt beszélték róla, hogy nagyon tevékeny, jószívű asszony volt, aki mindenkin segíteni akart. A falu „nagyszonyának” nevezték. Édesapja *Nagy György* szepapánk volt, aki a székelyföldről Bögözről (Udvarhely megye) származott. Egy eredeti okmány volt a család birtokában, amely sajnos a háborúk folyamán elkallódott. Ezt az okmányt a bögözi nemesek előjárósága állította ki aláírásokkal és pecséttel ellátva. Ebben azt kéri, hogy a nemesi származású *bögözi Nagy László Györgyöt*, aki 1792-ben született és országot-világot bejárni indult, kéri, hogy ahol megfordul, szeretettel karolják fel, mert nagyon szorgalmas, jóra való, becsületes fiatalembernek ismerik. Ha nem tévedek, ezt az okmányt 1817-ben állították ki,

de hogy merre járt, meddig jutott el és mit látott azt nem hallottam. Annyit említettek róla, hogy élete végén a gróf Teleki család jószágkormányzója lett és szép vagyon maradt utána. Talán Marosvásárhelyen vagy környékén lakott. Meghalt 1864-ben. Felesége *vajasdi Seress Borbála* (1803–1884), a *vajasdi Seress István* leánya. Valószínűleg *Seress István* valamelyik szomszédos megyében magasabb megyei tisztséget viselt. Ha emlékezetem nem csal, feleségét *Ördög Cícának* hívták, aki talán Szolnok-Doboka vármegyebeli vagyonos és tekintélyes nemesi család sarja volt...

Családunk származási táblázata felmenőin eddig a fokig meg volt, pontos születési és halálozási évszámokkal, amiket a család birtokában lévő Bibliákból írtam ki. Sajnos ezek a háború folyamán (1944) elkallódtak vagy megsemmisültek. Ebben a táblázatban az apai részen még szerepel *Tötöri Anna* neve is, de azt már nem tudom, hogy kinek volt a felesége és a táblázatban hová helyezzem el őt."

Rhédey Claudia

Báró Inczédy Ádám unokanővéréről írom az alábbi adatokat, akinek felesége volt *sófalvi Illyés Nelli*, dr. Horváth Miklósné nagymamámnak a testvére, Horváth Miklós (Miki bácsi) közlése alapján, Rhédey Claudiáról:

„Gróf *Rhédey László* Erdőszentgyörgy birtokosa feleségül vette báró *Inczédy Ágnes*t. Születési és halálozási adataikat nem ismerem. Annyit tudok, hogy Rhédey László 1792. évben kolozsvári palotájában, Főtér és Jósika út sarkán lévő báltermét az akkor megalakult állandó magyar színjátszó társulatnak felajánlotta. Több éven át abban tartották a magyar színielőadásokat. Valami nézeteltérés támadt a felek között és Rhédey kiadta útját a társulatnak. A magyar színtársulat a Főtér túlsó oldalán, a Deák Ferenc utca sarkán, az úgy nevezett Pataky házban kapott előadótermet. Ez a Pataky ház a múlt század közepén a Teleki család birtokába került. Kelemen Lajos szerint Rhédey a német színészeknek adta át a báltermét. - Tehát ekkor már Rhédey László felnőtt férfi lehetett. - Inczédy Ágnessel való házasságából született *Rhédey Claudia*, aki a följegyzések szerint a kolozsvári ház Főtér felőli oldalán lévő lakosztályban töltötte leánykori életét. Nyáron meg

Rhédey Claudia

az Erdőszentgyörgyi kastélyban lakott. Mikor Claudia felnőtt, szülei felvitték Bécsbe, hogy a császári udvarban bemutassák a felségeknek.

Abban az időben teljesített katonai szolgálatot *Württembergi Sándor* herceg, az angol uralkodónak másodszülött fia. Beleszeretett a csodásan szép magyar grófnőbe és feleségül kérte. Rhédey László azonban kikoszorázta mondván, hogy nem azért nevelte leányát nagy gonddal, hogy balkézről adja férjhez. Ugyanis a *Württembergi* fejedelem családjában ez rangon aluli házasságnak számított és csak balkézről lehetett volna a fiatal párt megesketni. Nem tudom, hogy a fiatalok találkoztak-e még egymással, de hét év múlva meghalt Rhédey László. Ismét jelentkezett a kikoszorázott kérő. Az özvegy édesanya megsajnálta leányát és beleegyezett a házasságba. Az esküvőt 1835. május 2-án tartották és a házasságból három gyermek született: *Ferenc* 1837 augusztus 27, meghalt 1900 január 20-án. *Adolf* 1838-ban született és *Viktória*.

Claudia szerencsétlenül fejezte be életét. Nem tudni, hogy boldog volt-e vagy sem, mert 1841. október 1-én tragikus körülmények között meghalt. Férje akkor *Grazban* teljesített szolgálatot és a gyakorlótéren nagyszabású katonai parádét tartottak, amin – mint nézők – a tisztek feleségei is részt kívántak venni. Elhatározták, hogy lóháton fogják végignézni az ünnepséget. Claudia, férjének katonalován ült, amikor az ünnepség folyamán lovas rohamra szólaltak meg a trombiták. Claudia lova megbokrosodott és vágatni kezdett a trombitászó irányába. Lovasa nem bírta lefogni a megvadult állatot és a szemben jövő rohamozó ezred elgázolta a lovat lovasával együtt és roham után már csak a holtta roncsolt Claudia tetemét tudták a gyakorlótérrel felszedni.

Az árvák nem használhatták apjuk *Württembergi* herceg nevét, ezért I. Vilmos fejedelem a *Teck* hercegi címet és rangot adományozta

nekik 1863. évben. *Ferenc* herceg 1860. január 12-én nőül vette *Mary Adelaide* angol királyi hercegnőt (1833. december 27 – 1907. október 27), a cambridgei herceg leányát és Londonba költöztek. Leányuk *Mary Viktória* (született 1867. május 26, *Rhédey Claudia* unokája volt) férjhez ment az akkor még trónörökös Walesi herceghez (1893. július 16-án), aki mint *V. György* angol király 1910-ben lépett a trónra. Felesége királynő korában sem feledkezett el magyar származásáról és két ízben kisebb, nagyobb összeget küldött az erdőszentgyörgyi templom javítására. (1920-as év közepén 100.000 leit.) Erről a szócék mellett emléktábla látható a falon.

Régen kezembe került egy meghívó, amit az angol király udvarnagyi hivatala küldött Inczédy Ádámnak. (Nelli néni férjének. Nelli néni nagymamánk testvére.) Nem emlékszem rá, hogy a koronázásra, vagy az esküvőre szólt a meghívó. A címzés „*The last baron Inczédy*” volt. Ezt is elfújta a szél. Ellenben kezemben van ugyancsak a király udvarnagyi hivatalától jött levél, amelyben Inczédy Ádámnénak (Nelli néninek) megköszönik az üdvözlő táviratot, amit *VI. György* koronázása alkalmából Angliába küldött. Nelli néni Claudiáról egy festményt is adott a királyi párnak ajándékba. (Egy kisebb festmény maradt még Claudiáról a családban, Miki bácsi íróasztala felett függött.)

Valamikor az 1920-as évek vége felé a napilapban olvastam közleményt, amit egy történelem kutató írt, aki engedélyt kapott arra, hogy a bécsi császári titkos levéltárban kutatásokat végezzen. Talált ott egy okmányt, amit Grazból küldtek a múlt század negyvenes éveiben. Szigorúan bizalmas jelentés volt a császárnak. Abban közlik, hogy Württembergi herceg felesége nem véletlen baleset áldozata lett, hanem egy nagyon jól megszervezett és megfontolt merénylet volt. Ugyanis a Württemberg fejedelmének első szülött fia súlyosan megbetegedett és biztosra vették, hogy rövidesen meg fog halni. Utána öccse Sándor herceg lesz trónörökös, majd pedig fejedelem. Ez azonban az ottani udvari köröknek nem tetszett, hogy nyakukra üljön egy magyar grófocská leánya, akit a leendő fejedelem balkézről vett el feleségül. Mindenképpen meg akartak szabadulni Rhédey Claudiától, ezért ügyesen szervezett merénylettel kívánták elintézni. Egy baleset formájában megszabadul-

hatnak a fejedelem feleségétől. A tényleges trónörökös azonban jobban lett, és Claudia ok nélkül veszítette el tragikus módon az életét.

Erdőszentgyörgyről került a családhoz egy újság dátum nélkül. Cím: »Story – Kék vér«. Rhédey Claudiával kapcsolatos. II. Erzsébet királyné szépanyjáról írnak benne. Az utókor számára a királyi család véleménye van leírva, szépítve, de nem ez a valóság...

Ezt írják: »Claudia újból várandós volt, amikor útnak indult, hogy meglátogassa Grazban hadgyakorlatozó férjét. Útközben azonban elvetélt és orvosi ellátás híján belehalt a vérvesztésbe. Másfél hónapig tartott, míg a grófnőt érckoporsóban hazaszállították Erdőszentgyörgyre.« – A cikk címe: »Magyar vér folyik II. Erzsébet ereiben«. Másolata családi okmányaink között található fényképekkel együtt. Nincs rajta a dátum.

A nagyváradi báró Inczédy család leszármazási táblázata:

Inczédy Tamás ezredes felesége Csókási Kata. Gyermeük Mihály (1685), akinek a felesége Nádudvari Kata. I. Inczédy Samu, felesége Viszay Ágnes. Gyermeük: István, akinek felesége Bánffy Ágnes (1819), gyermeke IV. Mihály, felesége Hadfalusy Zsuzsanna. Fiúk III. László és felesége Bereczki Klára. Gyermeük *Inczédy József* (1840–1901), a felesége *Veres Ottilia*, aki meghalt 1924-ben. Festménye a Miki bácsi ágya felett volt. Gyermeke *Inczédy Ádám* bácsi (1864–1928), felesége *Illyés Nelli* (1876–1953), nagymamánk testvére, Ildikó nővérem keresztszülei. Claudia, Inczédy Ádám bácsi unokanővére lehetett.

A Rhédey grófi család leszármazási táblázata, az Árpád házi királyokig van visszavezetve. A Vay de Vay családdal is rokonságban vannak.”

Az adatokat Horváth Miki bácsi rögzítette 1996-ban írógéppel.

ÚJ KORSZAK

Horváth Miklós I. gyermekkora

Dr. Horváth Miklós I. vármegyei főjegyző, Torda alispánja, földbirtokos (1858–1944, nagyapánk). Felesége *sófalvi Illyés Helén* (1876–1968), esküvőjüket 1895-ben tartották. Tordán és Harasztoson laktak. Gyermekük: *Béla* (1896–1905) korán elhalt, Harasztoson nyugszik. *Ilonka* (1897–1961), édesanyánk) férje sepsibaczoni vitéz *Toókos Gyula* (1883–1958, édesapám) huszár tábornok, földbirtokos; Debrecenben nyugszanak a családi sírban. *Miklós II.* (1900–1999, Miki bácsi) Harasztoson van eltemetve, (nem nőült meg). *György* (1901–1984, Gyurka bácsi), az ő felesége *mádi Pappszász Katalin*; mindketten Marosvásárhelyen temetve. *Rózsika* (1904–1991) nem ment férjhez, ő is a harasztosi sírkertben nyugszik.

Horváth Béluska (1896–1905), az első gyermek súlyos betegség miatt hazaköltözött mennyei Atyánkhoz. Betegágyánál édesanyánk, mint kisebb, de már iskolás testvérkéje többször mesét olvasott neki. Nagyapát nagyon megviselte első fiúgyermekének halála, nem szeretett kijárni a temetőbe.

Horváth Miklós II. (Miki bácsi) így emlékezett vissza édesapjára:

„Kisgyermekként a gazdasági udvaron játszott piros ruhácskájában. Kiment az itatóvályú felé, ahol éppen a szarvasmarhákat itatták. Köztük volt egy bika. Mikor meglátta a piros ruhás kisfiút, megvadult a piros színtől és neki rohant a gyermeknek. Nehezen tudták kimenteni, hogy szarvával fel ne öklelje...”

Másik eseményre is emlékezik a család. „Édesapám, mint kíváncsi gyermek bement az öregház hátulsó szobájába. A szekrény tetején meglátott egy nagy kosarat. Egy fiókos szekrényre felmászott, feljebb és feljebb, hogy megnézze, mi van a kosárban? Végül elérte és belekapaszkodott a szélébe, ami megbillent és a gyermek fejére borult a tojással teli kosár. Fejéről, ruhájáról csorgott az összetört tojások leve. Édesanyja meghallva a zajt és a sírást, a szobába rohant és a látványtól

nem tudta, hogy nevéssen vagy sírjon. Oda lett sok tojás és a gyermek ruhája is. Alig tudták lemosdatni a fiúcskát és biztosan nem dicsérték meg a kíváncsiságáért.”

„Mint kis diákot, a Nagyenyedi Kollégiumba írátták be. A tanárok igen szerették a gyermeket (Fogarasy, Makay, Bodor és a többi) és igyekeztek megtanítani a kerti munkákra is. Szeptemberben hosszú szekérsor várakozott az Alma Mater kapuja előtt. Volt olyan szegényebb diák, aki ősztől nyárig haza sem ment Székelyföldre, hanem beállt szolgadiáknak a gazdagabb gyermek mellé, amiért 2 krajcárt kapott. Az idősebbek pedig kikérdezték a leckéket...”

Édesapám több diáksínyben is részt vett. Télen a Marosra jártak korcsolyázni. Volt, amikor beszakadt alattuk a jég és futva siettek haza, hogy meg ne fázzanak. Isten őrizte őket, hogy el nem vitte a folyó sodrása. Egy éjjel azt álmodta, hogy ég a házuk és annyira nyugtalan lett, hogy reggel gyalog útnak indult. Hazaérve látta, hogy a szalmakazal leégett és a házba is belekapott a tűz...

A nagyobbacska fiút Enyedről Medgyesre vitték német nyelvet tanulni. Aztán Kolozsvárra került a jogi egyetemre, amit sikeresen elvégzett. Ügyvédi vizsgáját Marosvásárhelyen tette le, de csak hat napig volt ügyvéd, mert megválasztották vármegyei tisztí főügyésznek. Bankokat, cégeket és utakat kellett ellenőriznie. Sok híres család jogtanácsosa lett 1912-ig. Főispánnak jelölték, de nem fogadta el, mert túl fiatalnak érezte magát erre a tisztségre. Végül alispánnak nevezték ki 1913-ban, amit elvállalt. Államtitkárnak is akarták, de ő nem szertett volna Tordáról Pestre felmenni. Tisza Istvánnal nagyon jó kapcsolata volt.

Helén (felesége, nagymamánk) a gyulafehérvári zárdában nevelkedett testvéreivel együtt. Illyés Albert, édesapjuk Gyulafehérváron járt a vásárban szarvasmarhákat venni. Ez két nappal a gyermekek vakációja előtt volt. Úgy gondolta, hogy nem jön megegyeszer vissza a lányokért, hanem most hazaviszi őket. Utasította gyermekeit, hogy öltözzenek át, jöjjenek a kapuhoz és ott várja őket. Így is történt. – Azonban a vakáció után nem akarták visszavenni lányait a zárdába, de mivel az Illyés-lányok engedelmes, jó tanulók voltak megbocsátottak ne-

kik, és visszafogadták őket. Mindegyik szépen zongorázott, jól beszélt németül és franciául. Mikor hazakerült az intézetből, édesanyja (déd-
anyám) azt mondta, hogy most már tanuljon meg kenyeret is dagasztani. Dagasztás közben Helén lánya elájult, mert gyenge fizikumú volt. Apjuk többet nem engedte, hogy ilyen munkát végezzen, azt mondta a feleségének: „Hagyjon békét neki, van elég személyzet.” De nemsokára, 19 évesen férjhez ment Horváth Miklóshoz. Megkérése után írt válaszelevele (irattárunkban):

„Édes Miklós!

Hogy levelére még határozott választ nem adtam, ne csodálkozzon. Hisz előttem egy új eszme és új élet nyilatkozata volt levelében, amelyre csakugyan idő kell, hogy határozhasson egy fiatal leány saját jövője és sorsa felett. Én még most sem írtam volna Önnek édes Miklós, ha édesatyámhoz írott levelét nem olvasom, amelyben Ön iránti érzelmem és vonzalmam felől kételkedik, és hogy idejövételét nem ígéri, mert az által úgy tűnnék fel Ön, mintha bizalmam és rokonszenvem kieroszakolni akarná!

Én tehát, ezen soraim által meghívom, látogasson meg mielőbb! Szívesen látom! S ha ezután sem változtatja meg irántam vonzalmát, szeretetét s nyilatkozata mellett tovább is megmarad, hajlandó leszek én is életemet az önének egyesíteni s fő törekvésem lesz az Ön életét boldoggá tenni! Fogadja egyszerű és szerény nyilatkozatom, a szeretet zálogául, mely után várja őszinte szertetéssel: Helén.

Mezősályi, 1894. december 28.”

Dr. Horváth Miklós meglátogatta Illyés Helént és feleségül vette. Esküvőjük Mezősályiban volt 1895-ben.

Édesanyánkkal (Toókos Gyuláné) és Enikő nővéremmel Tordán meglátogattuk nagymamáékat 1943 karácsonyán. Mindig előttem van az a kép, hogy nagyapával egymás mellett ültek a kanapén és simogatták egymás kezét még 50 év után is. Sokat tanultam tőlük. Áldja meg emlékezetüket az Úr. (Uzonka)

Dr. Horváth Miklós I.

Alispáni beiktatására gyönyörű díszmagyar ruhát csináltatott bordó színben, fehér mentével, amiről több fénykép is van. Mikor 1943 karácsonyán meglátogattuk őket, akkor Enikővel beöltöztünk ebbe a szép ruhába. Aztán a front közeledtén befalazták a ruhát a pincében, 1980-ban valaki megtalálta és nyoma veszett. – Beiktatás után saját lakásukból átköltöztek a Fő téren lévő hivatalos alispáni épületbe.

Nagyapánk kiegyensúlyozott, nyugodt, közkezdveltségnek örvendő egyéniség volt. Munkaidő után öt órakor Bethlen Géza főispánnal a Kaszinóban találkozott, és teázás mellett beszéltek meg a fontosabb dolgokat. Pestre minden nap telefonon köteles volt jelenteni a tordai híreket. A főispán a kormány megbízottja volt, az alispán, mint megyei megbízott, a város dolgait intézte. Gyakran utazott fel Pestre. Torda „rendezett tanácsi város” volt. Hat főszolgabírói járás tartozott hozzá. A polgármestert is az alispán felügyelte.

Tordán vándorszínház működött a Vigadóban. Délelőtt a gyermekek számára, este a felnőtteknek tartottak előadást.

Tordán a Piata Regina 6. szám alatti családi házukat (a Főtér szélénél) Bartha Gergelytől, Bartha Ilona néni édesapjától vette meg és építette át nagyapám 1894-1895-ben. A telek szélessége 13 méter volt csak, de hosszú. Esküvőjük után költöztek be. Az emeleten laktak. Szép télikert díszítette az előszobát hatalmas pálmafákkal, ahonnan az ebédlőbe lehetett bemenni. Az utcára néző oldalon volt a szalon, mellette vendégszoba. Az ebédlőből nyílt a szülők hálószobája, majd a gyermekszobák és a nevelőnő szobája, konyha, cselédszoba és egyéb

helyiségek következtek. A földszinten Póli néni, nagyapánk testvére lakott. A földszinten, az utcai fronton szabóműhely működött. Keskeny, hosszú úton jutottunk el a kocsiszínbe, ahol az istálló és melléképületek voltak. Az udvar tele volt virágokkal és bokrokkal.

Az alispáni lakásban 1912 és 1920 között laktak. A kommunizmus és a román megszállás után nagyapánk elvesztette állását és visszaköltöztek saját házukba.”

Megjegyzem, hogy a nagy mozgások idején a helybeli románok nem bántották, hanem tisztelték nagyapát.

Nagymama és testvére Nelli néni kitűnő háziasszony volt. Nem dolgoztak a konyhában, de irányították a munkát. A háború után, 1945-ben mindenük elveszett, nagymama Kolozsvárra került Nelli nénihez, akinek megmaradt még a lakása. Most a két testvér magára maradt a főzésben, és rájöttek arra, hogy tulajdonképpen nem is értenek hozzá. Főzetni, megrendelni tudták az ételeket, de elkészíteni nem. Nehéz helyzetükben kinevelték saját magukat. Aztán Rózsika néni – édesanyám testvére – segítette ki őket, amikor munkájából haza érkezett. A Cipőgyárban kapott takarítói állást, nyomorúságos időben, mert csak úgy adtak neki lakhatási engedélyt Kolozsváron, ha munkahelye van.

Bágyoni emlékek

Dr. Horváth Miklós nagyapánk nem volt büszke ember. A nemes-séggel és jobbágysággal kapcsolatban az volt a véleménye, hogy egyformák vagyunk, mert a disznópásztor is ember. A jobbágyságot 1848-ban megszüntették, de ő szerette őket, valamint azok is tisztelték nagyapát. Mivel Harasztoson a családnak sok belsősége volt, azokat kis parcellákért szívesen elcserélte. Voltak közöttük jobb módú és szegényebb családok is, körülbelül 300 ilyen parcellából állt össze a harasztosi birtok, ami 500 holdat tett ki. A szerződések egy nagy kosárban gyűjtötte össze. Bogátán is ilyen családok élnek. A cselédséggel keveset érintkezett, mert ideje sem volt rá. A bágyoni tanyát nagyapa építette, a harasztosít pedig édesapja, amit 1918-ban elvettek, csak a szőlő és borház maradt belőle.

A bágyoni tanya 1907-ben készült. A főépület vályogát házilag, boglyakemencében égették ki. Ez tulajdonképpen intézői lakásnak lett szánpa. Az első gazdatiszt Elekes volt húsz éven át. Az utolsót Retteginek hívták és mind kettő nagyon jó szakembernek számított. A harminc cseléd család külön épületsorban lakott. Ezeken kívül készült a kertész lakása. Emeletes magtárban tartotta a terményt a gazdasági udvaron. Istállókat épített külön a lovaknak és külön a szarvasmarháknak. Bivalyokat is tartott. Gyerekkorunkban igen élveztük a koromfekete kis bivalyokat, csak a szemük csillogott a karámban.

Imaházat is akart építeni, de erre már nem kerülhetett sor. A harasztosi lelkipásztor, Bíró József gyakran járt át a faluból istentisztelet tartani a tanyán. A cselédeknek is kötelező volt részt venni az alkalmakon, amelyeket a csűrben tartottak. Később Miki bácsi segítségével megépült az imaház 1970 táján.

Nagyapa, apósához hasonlóan, jó gazdaember hírében állt. Később fiai vették át a gazdaság vezetését. Egy szobát tartottak fent maguknak, ha a tanyán tartózkodott valaki. Végül a család nyáron kiköltözött a városból. A ház körül gyönyörű parkot létesített, elegáns virágos ágyakkal, rengeteg rózsával, kardvirággal, róka farkú fűvel szegélyezve. A köröndökben terméskő padok és nagy malomkő asztalok álltak. Több kilométer hosszú fenyő allé, négy-négy sor fenyővel a harasztosi szőlőshegy oldalán húzódott végig. A ház alatt nagy pince készült, amiben négy darab óriási hordó állt. Tisztításához be lehetett bújni az ajtóján, 500-800 literes hordó is volt vagy negyven darab. A harasztosi hegyoldalon lévő szőlőt csak november elején szüretelték, amikor már jól beérett a termés, néha havazott is. Híres borokat tároltak.

A tanya vízellátásával kapcsolatban a következőket említem. A gazdasági udvaron hatalmas, bővizű kutat ástak és a jóságokat ott itatták. A lakásnak még nem volt vízvezetéke, hanem szekérrel, csebekben szállították a vizet, amit két bivaly húzott. Még nem volt fürdőszoba, a hálósobákban mosdó szekrényeken, nagy porcellán mosdótálak álltak, mellette nagy kancsóban a tiszta víz. Szennyes vizet a szekrényben lévő vederbe kellett önteni. Ezt a mosdórészt a szobában paravánnal kerítették el.

Horváth Miklós nagyapa komoly keresztyén ember volt. Éveken át a Nagyenyedi Református Egyházmegye főgondnoka lehetett. Hűségesen látogatta a gyülekezeteket gróf Bethlen Sándorné, Bethlen Mária néniel, akinek a férje tordai főispán volt. Mint a Nőszövetség alelnöke ő is járt nagyapával az egyházmegye gyülekezeteibe. Az aszszonyokat valamiért mindig megdicsérte, ezáltal népszerűvé vált.

Nagyapa anyagilag is jelentősen támogatta egyházát. Azt írták róla, hogy „amilyen szép volt az élete, olyan szép volt a halála is.” Családja körében, szívében békességgel, csendesen hunyt el 1944. március 21-én, amikor már a németek megszállták Magyarországot. Gyászjelentést a család és az egyházmegye is adott ki. Tordán volt a temetési szertartás, és Harasztoson a családi sírkertben temették szerettei közé. A templomtól fehér ökrösszekérrel vitték a koporsót a meredek hegyoldalon. Édesanyám, a leánya, már nem vehetett részt a temetésen, mert nem volt érvényes útlevele. 1944 január közepén vetünk búcsút tőle Tordán.

Isten különös ajándéka, hogy sem a második világháborút, sem a tordai nagy harcokat, sem vagyonának teljes elpusztulását nem élte meg. Urunk hazaszólitotta hűséges szolgáját. Hálás szívvel gondolunk vissza reá, örülünk, hogy személyesen ismerhettük. Hisszük, hogy találkozzunk, mert az Úr Jézus áldott gyermeke volt. Emléke legyen áldott.

Horváth Miklósné sófalvi Illyés Helén (nagymama) férje halála után a menekülésből Budapestről hazatérve 1946 elején Aranyosgyéresen, majd Kolozsváron testvérénél, Inczedy Ádámné Nelli néninél húzódott meg. Azután Rózsika lányával és Miki bácsival a Rooseveltc utcán kaptak lakást a Mátyás király szülőházánál. Többször látogattuk. Csendben, békességben 1968-ban halt meg igen szerény körülmények között. Harasztoson temettük el. Nem tudta, hogy Ilonka leánya, édesanyánk, már hamarabb, 1961-ben Urához költözött. Nem mondták meg neki.

Horváth Miklós gyermekei

Dr. Horváth Miklós nagyapánk első gyermeke, *Horváth Béluska* (1896–1905), sajnos súlyos betegséggel kilencéves korában hazaköltözött menygyei Atyánkhoz. Nagyapát nagyon megviselte első fiúgyermekének halála, Harasztoson nyugszik a családi sírkertben.

Horváth Ilona

Horváth Ilonka (1897-1961 Horváth Miklós I. és Illyés Helén második gyermeke). Férje *sepsibaczoni vitéz Toókos Gyula* (1883-1958) huszár tábornok és földbirtokos. Testvéréről, gyermekkorukról Horváth Miklós, Miki bácsi a következőket mondta el.

„Ilonka nővéremhez való visszaemlékezésem négy és fél éves korommal kezdődik. Csupán a létezését jelentette.

Arra már pontosan emlékszem, hogy szüleim legidősebb gyermeküket, Béla bátyámat 1905. június 9.-én elveszítették. Mikor betegsége már nagyon előre haladt, bennünket, kisebb testvéreit eltávolítottak a szülői háztól, hogy gondtalan játékunkkal ne zavarjuk a halál közelében lévő testvérünket. Gyurka öcsémet Méhesre vitték, édesanyám nővéréhez. Engem Aranyosgyéresre Olga nénihez, édesanyám másik nővéréhez Ilonkával. Szép nyári délelőtt a gyéresi parkban, közel a tóhoz, lombos gesztenye allé közepén fekvő területen játszottunk. Ilonka nem messze tőlem homokvárat épített. Akkor jött Timbus néni, egy rendkívül kövér, határozott, erélyes mozgású, férfias hangú asszony, télen-nyáron fekete bőrkabátot viselt és dörgedelmes hangjával közölte a gyermekekkel és francia nevelőnőnkkel, hogy Béluska az éjjel meghalt. Én tovább építettem alagutam, mert semmi jelentőséget nem tulajdonítottam a nagyhangú közlésnek. De Ilonka nővérem nem így viselkedett. Egy-szercsak látom, hogy kis kötenykéjét szeméhez emeli és sűrűn potyognak könnyei. Odarohant a nevelőnőhöz, ráborult és hangosan zokogott. Csodálkozva tekintettem rá, és nem érttem a hirtelen hangulat változást.

Én már láttam temetést Tordán az ablakból, vagy sétálás közben az utcán és könnyedén figyeltem a rezes banda után haladó bácsikat feketébe öltözve. Utánuk a négy ló által vontatott, arannyal díszített üveges gyászkocsi haladt. A lovak arannyal szegett takarókkal voltak borítva, hátukon és mellettük aranysújtású gyászhuszárok lépdeltek, illetve lovagoltak. A kocsiban sok virág alatt díszes koporsó feküdt. Aztán egy hosszú kocsisor következett. Mindezt nagyon szépnek tartottam, némi irigységgel a meghalt bácsira vagy nénire tekintettel. Szívesen cseréltem volna valamelyikkel. Azt gondoltam, hogy kocsikázás után kilépnek a koporsóból és folytatják megszokott életüket. – Nővérem három évvel idősebb lévén már tudta, megértette a halálnak könyörtelen tragédiáját. Másnap sürgés-forgás volt a gyéresi házban. Megkérdeztem az inast, hogy miért ez a nagy jövés-menés? Azt válaszolta, hogy holnap sok vendéget várunk. Miután megszoktam a vendégeskedést, nem törődtem többet vele.

A következő nap estéjén a szobákban meggyújtották a lámpákat. Kocsirobogásra és lódobogásra leszek figyelmes. Kimegyek a felhajtóra és onnan figyelem a messziről kanyargó, felém kigyózó kocsisort. Amint az első kocsi a lépcsőhöz ér, megrettenve húzódok be az előszobába, mert a kocsiban fekete lepellel borított rémeket látok. Ijedtemben az előszoba üveges ajtója mögé bújok, remélve, hogy ott nem vesznek észre. Egyszer csak az egyik rém hozzám jött, hátraveti fekete fátylát, lehajol, megcsókol, és azt mondja: Édes fiam, legalább te ne hagyj el minket! – A hangjáról ráismertem drága jó édesanyámra. A következő percben édesapám teszi fejemre remegő kezét és ujjainak görcsös rángatózására eszmélek arra, hogy a halál mégsem csak díszes kocsikázatásból áll, hanem valami szörnyű nagy tragédia. Megértettem, hogy a vendégek akkor jöttek vissza Harasztosról, ahol bátyánkat eltemették.

A második visszaemlékezésem Ilonka nővéremre, nem fűződik ilyen szomorú eseményhez. Béla bátyánk halála után történt alig egy év idő múlásával.

Gyermekkorunkban családi szokás volt, hogy minden szombat délután befogták az üveges batárba a négy lovat. Bennünket beültettek a kocsiba és elvittek Mezőméhesre nagyszüleinkhez. Következő héten felváltottak Mezőméhesen, és a többiek mentek vissza Tordára.

Egy alkalommal Ilonka nővérem meg én kerültünk sorra, akik Méhesen maradtunk. Két nap múlva Bodor Ilonka édesanyja, Gizi néni beteg lett. Kocsit küldtek Nagysármásra orvosért. Miután Erdődi doktor megvizsgálta Gizi nénit, megállapította, hogy tifuszban van, vagy legalább is tifusz gyanús. Ajánlotta, hogy a gyermekeket azonnal különítsék el a betegtől és mielőbb távozzanak a fertőzött házból. Megindult a nagy telefonbeszélgetés Tordával, Kozárvárral és Aranyosgyéressel. A telefonon megtartott családi tanács azt határozta, hogy Bodor Ilonkát és engemet az első vonattal vigyenek Kozárvára, Nelli nénihez, Inczedy Ádámnéhez, édesanyám legidősebb nővéréhez. Ilonka nővéremet pedig szüleim hazaviszik Tordára, de csak másnap. Bennünket, gyermekeket a ház másik szárnyába költöztettek, ahol elzárva kuksoltunk és csodálkozva vártuk, hogy mi készül? Legalábbis én csodálkoztam, mert talán a két Ilonka értelmesebben fogta fel a dolgot.

Mikor a telefonbeszélgetésnek vége lett, közölték velünk, hogy Bodor Ilonkát és engem az első vonattal, ami hajnalban indul, Kozárvára visznek és Ilonka nővérem még egy napig Méhesen marad. Mikor Ilonka nővérem ezt meghallotta, potyogni kezdtek a könnyei és pityeregve panaszkolta, hogy bezzeg Bodor Ilonkát és Mikit mindenki félti, de neki ott kell maradni a beteg háznál, míg érte jönnek a szülei. Nem törődnek azzal, hogy ő is megkaphatja a Gizi néni betegségét és belehal. Őt senki nem sajnálja, csak bennünket. Az eset annyira bántotta lelkét, hogy még évek múlva is, mint férjes asszony nekem többször elpanaszolta az akkori dolgot.

Mint már előbb is említettem, szokásban volt a hétvégi méhesi látogatás a nagyszülőkhöz. Mi, gyermekek roppantul élveztük a négylovas kocsizást, és amikor már nagyobbacska lettünk, akkor szüleink megengedték, hogy a bakra ülünk, ahonnan jobban láthattuk a lovakat. Érdekes, hogy Gyurka öcsém sohasem mutatta jelét, hogy ő is szeretne kiülni. Lehet, hogy tisztelte korunkat és bölcs kézlegyintéssel lemondott a versengésről, de az is lehet, hogy kevésbé érdekelt a négylovas kocsikázás. Mikor Tordán fogták be a lovakat, én már hátra siettem az udvaron és felkapaszkodtam a bakra, ami kész tény elé állította nővéremet. De ezzel felsültem. Nem tudom, hogy Ilonka panaszkodott-e a szüleimnél, vagy édesapám az igazság és méltányosság

kedvéért, mint idősebbnek akarta neki adni az elsőséget. Engem minden alkalommal leparancsolt a bakról, és Ilonkát ültette fel oda. Nekem csak később engedték meg, ugyanis az 50 km-es út alatt háromszor tartottunk ötperces pihenőt, hogy a lovak kifújják magukat, és én csak a pihentető után ülhettem a bakra.

Egy alkalommal a tanyáról mentünk haza Tordára, és én előre felültem a bakra. Természetesen édesapám leparancsolt onnan, és aki induláskor elhelyezkedett a kocsiban, az Tordáig ott maradt. Én bosszúsan beültem a kis ülésre és hátam mögött a bakon Ilonka helyezkedett el. A fejemmel bosszúból állandóan ütügettem a hátát, amit Ilonka egy darabig tűrt, de később panaszt tett szüleimnél, hogy nem hagyom nyugton. Erre rám parancsoltak, hogy rendesen viselkedjek, de én természetesen nem engedelmeskedtem, hanem tovább folytattam a bosszúszantást. Édesapám, aki velem szemben ült a nagy ülésen, ezt észrevette, megelégtelte machinációmát és két pofont kent le nekem. Ez volt az első és utolsó eset is, hogy áldott kezével megfenyített.

Mikor nagyobbcskák lettünk, hátilovakat kaptunk, én egy nagyon szép, formás és sebes járású mokány lovat, a Fánit. Az öcsém pedig sokkal filigránabb póni lovat, a Fricit. Azt azonban még ma sem tudom, hogy Gyurka öcsém bölcsességéből, vagy talán nem érdekelte a ló, engedte, hogy Ilonka nővérem lovagoljon helyette. Gyakran lovagoltunk kettesben. Minthogy Ilonka nővérem három évvel idősebb volt és nehezebb, mint én, a Fáni lovamat átengedtem neki és én az öcsém lovát, a Fricit használtam. Kis fehér ruhájában férfiasan ült a nyeregben. Lovaglásunk kb. egy órát tartott, rendszerint a gazdaság területén, a mezei utakon történt. A rét kaszálása után nagyobb terep jutott lovaglásra, mert most már nemcsak a mezei utakon száguldoztunk, hanem a szép füves, puha réteken is. Ilyenkor lóversenyt rendeztünk egymás között és általában én kerültem ki győztesen.

Egy ilyen alkalommal Ilonka bosszús lett és ócsárolni kezdett, én azonban élveztem a győzelmet, annyira, hogy hangosan kezdtem kacagni. Ez olyan nagymértékű volt, hogy elvesztettem egyensúlyomat és lecsúsztam a vágózó lóról. Éppen egy szántás szélén haladtam, és a barázdák fél arcomat felhorzsolták, de ezenkívül semmi bajom nem

történt. Utánaszaladtam a már csendesen lépkedő, legelésző lovamnak és ismét felkapaszkodtam hátára.

Amikor Tordáról kimentünk a tanyára, el kellett végezni bizonyos kötelező munkát. Mindenikünk kapott egy virágágyást, és azt kellett gyomlálni, kapálni, az elhervadt virágokat levágni. Nem tudom, hogy Ilonka milyen kedvvel dolgozott, de én már azt az elvet vallottam: a munka nem nemesít. Alig vártam, hogy vége szakadjon, és az istállóba mehessek.

Egy alkalommal nevelőnőnk Tóni is elkísért bennünket az istállóhoz. Rozi hűgomat kéznél fogva vezette. Nem találtunk ott senkit, mert az emberek és lovak a mezőn voltak, a napos lovász pedig valahová eltűnt. Amint ott várakoztunk, Ilonka úgy látta, hogy Fáni, az ő lova nem elég tiszta, poros a háta. Vette a keféit és vakarót, hogy a lovát letakarítsa. Kis fehér ruhájában be akart menni a Fánihoz, de nem szólt hozzá figyelmeztetően. A ló megijedt a fehér ruhától és Ilonkát hasonlított. Ilonka hátra tántorgott és Tónira esett, aki felborult a kis széssel és a levegőben kapálódzott a lábaival. A helyzetet annyira komikusnak találtam, hogy nevetni kezdtem, de a kacagás hamar a torkomon akadt, mert észbe kaptam, hogy Ilonka komoly sérülést is kaphatott. Tóni fel-tápáskodott, rögtön Ilonkához fordult és megkérdezte, hogy nem történt-e valami komolyabb baja. Ilonka az ijedtségtől egy kukkot sem tudott mondani, amikor a nevelőnő lábát és hasát tapogatta. De a kis fehér kötélynél levő két trágyás patkó nyomon kívül semmi aggasztó dolgot nem tapasztalt. Nagyon bölcsen megtiltotta, hogy Ilonka aznap felüljön a lóra, amíg Tordán az orvos meg nem vizsgálja, hogy nem történt-e belső sérülése. Szerencsére nem volt komolyabb nagy baj, az ijedtségen kívül.

Az első világháborút megelőző évben ludovikások jöttek Tordára, hosszabb időre. A tanulmányi út célja terepfelvételek, illetve meglévő térképek helyesbítése volt. Parancsnokuk tisztelgő látogatást tett édesapámnál, és kérte támogatását, hogy a csendőrségi vagy rendőrségi szervek ne hogy kémkedést gyanítsanak. Búcsúzáskor engedélyt kért arra, hogy néhány tanítványával családunkat meglátogassa. Talán öt tanítványát hozta el magával. Az egyik egy dunántúli nagybir-

tokos család sarja volt, akiket édesapám hírből ismert. A másik egy német hangzású, Budapest környéki gróf. Ők állandóan Ilonka körül legyeskedtek. Az egyik ludovikás neve Zathureczky volt, a másik Vajai és Ibrányi Mihály. Szüleim meghívták nővérem barátnőit és igyekeztek a parancsnok kérését teljesíteni. Több tordai családnál, valamint a kaszinóban és Sós fürdőben voltak összejövetelek, ahol a fiatalok szórakoztak. Amikor eltávoztak, Budapestről egy közös lapon köszönték meg a szíves vendéglátást. Ibrányi Mihály többször küldött egy-egy lapot Ilonkának, ami egyszer kimaradt. Hosszú évek után, mikor Ilonka már Nyíregyházán volt, hallottam, hogy egy Ibrányi Mihály a háborúban elesett.

Ilonka nővérem ezenkívül szabályos időközökben kapott levelezőlapot dr. Kiss Miklós tordai főgimnáziumi tanártól. Osztályfőnököm és latin tanárom volt. Sokat kedvezett nekem, míg rájöttem arra, hogy Ilonkának nagy hódolója. A katasztrofálisan befejeződött háború után megjelent Tordán a szüleimnél. Mi Ilonkával éppen Méhesen voltunk szüretelni, ezért nem találkoztunk. Másnap, amikor hazaértünk, az ablakon keresztül láttam Kiss Miklóst konflisban ülve, bőrröndökkel megpakolva hajtatott az állomás felé. A debreceni Kollégiumnak lett tanára.

Méhesen voltunk szüretelni, amikor másik érdekes vendégünk érkezett szüleink lakásába. Hóry András volt, aki Toókos Gyula megbízásából megkérte Ilonka kezét. Valószínű Hóry Bandi volt az első kérő, és így szüleimnek könnyű volt nemet mondani Kiss Miklósnak.

A legnagyobb aggodalomtól megkímélt az Úr, mert a családból egyedül Szilágyi Dezső unokatestvérünk, Póli néni fia, festőművész vonult be, mint vártüzér az olasz határra. Erődökben volt, nem került a tűzvonalba. Lovainkat (negyvenkettőt) elvitték a háborúba. Négy lovunk még sokáig megmaradt, amelyekkel nem lehetett már négyes fogatot összeállítani, mert öregek vagy fiatal csikók voltak. Édesapám elvből sem fogatott volna be négy lovat, amikor mindenkitől elvitték azokat a háborúba. Nem akart a világ szájára jutni, hogy „bezzeg hivatalos hatalmánál fogva kijátszotta a törvényeket”.

Az első világháború társadalmi téren is éreztette hatását. Megszűntek a vidám, gondtalan összejövetelek. Helyettük jöttek a háborús társadalmi megmozdulások, a harctérre induló katonák minden

féle aprósággal való ellátása. Aranyosgyéresen a vonattal utazó hadbavonultakat kínáltuk csokoládéval, itallal, cigarettával és más dolgokkal. Ilonka nővérem ebben is sokat tevékenykedett, mert nagyleányszámba ment.

Nemsokára más feladatok is vártak a civil lakosságra. A hadsereg alig lett felszerelve téli ruhaneművel, pedig a Kárpátokban súlyos harcok dúltak. Télen rendkívüli hidegek voltak és ráadásul északról a nyílt orosz síkságról fújt a hideg szél. Téli ruhaneműket készítettek és küldtek a frontra. Ebből senkinek sem volt szabad kivonni magát, főleg a fiatal lányoknak. Az összegyűlt holmikat külön dobozokba csomagoltuk, úgynevezett ajándécsomagoknak, mert szerettek volna a katonáknak külön-külön adni.

A háború második évében megkezdődtek a jótékonyági összejövetelek. A hadvezetés Tordán katonai raktárt létesített, aminek adminisztrálására tiszteket és katonákat vezényeltek városunkba. Gyárak, közüzemek, vasút és a többi katonai felügyelet alá kerültek. Vezetőjük egy-egy tiszt volt, akik igyekeztek társaságot összehozni, ahol szórakozhattak. Nyáron a sósfürdőben gyűltek össze, táncoltak, flörtöltek, társasjátékkal mulatták az időt. Ilonka is belekerült ebbe a forgatagba, különösen akkor, amikor Bodor Ilonka is Tordán nálunk töltötte a teleket. Tanult franciául, festeni, zongorázni és társaságba jártak nővéremmel. Bodor Ilonkának egy fiatal gépészmérnök, Farkas Miklós hadnagy tette a szépet, míg nővéremnek Nagy Lajos tordai ügyvéd unokaöccse és mákosfalvi Török Adorján jogot végzett főhadnagy volt a partnere. A két Ilonka között bizonyos feszültség állott be, azt hiszem, hogy nővérem féltékenységgel nézett unokatestvérére. Bodor Ilonka szellemileg magasabban állott, és ezért nővéremben kisebbségi érzés alakult ki vele szemben, aki az előnyét soha nem használta ki.

Én ezekben az időkben alig lettem még hosszúnadrágú gimnazista és a nyilvános összejöveteleken a gimnázium szigorú szabályzata miatt nem vehettem részt. Ha az összejöveteleken nem voltak ott szüleink, akkor a nevelőnővel a parti végére elmentem, hogy hazahozzuk az Ilonkákat. Engem inkább a nyalánkságok érdekelték ott, mint a nagylányok, akik úgysem néztek rám, mert egy csomó katonatiszt, egyetemi hallgató, vagy állásban lévő parti képes gavallérok szórakoztatták őket.

Hazajövet felnőttek közé sorolták az Ilonkákat, én pedig Tónival a sor végén hallomás után szereztem tudomást egyről-másról.

A háború miatt a gyermekkori szovátai nyaralások befejeződtek. Addig minden nyáron felvittek bennünket oda és a nagycsaláddal ott töltöttük el a szünidőnket. Ennek vége lett, de a háború utolsó évében a lelkek valahogy mégis felszabadultak a nyomasztó gondok alól. Talán megéreztek, hogy a háborút elvesztették. Még egyszer újra indult az élet Szovátán, és ott voltunk Bodor Ilonkával mi is. Sok jó ismerős került össze ismét. Az első és másod unokatestvéreinken kívül Fejérváry Judit, a Sándor-lányok, Jósika Náci, aki nemsokára férjhez ment Delits Zoltánhoz és még mások is jöttek.

Délelőtt a Medve-tóban találkoztunk és lubickoltunk a meleg sós vízben. Gyengébb úszók kedvéért az igazgatóság tutajokat és keresztet helyezett el, amibe belekapaszkodhatott az, aki, nem mert kiúszni a nyílt vízre. Mi játékból a kereszt négy végére álltunk és a keresztet mélyen lenyomtuk súlyunkkal a sós vízbe. Ha valaki ügyetlen volt és lecsúszott a keresztről, belesüllyedt a vízbe és nagyot íhatott belőle. A többi partner pedig jót mulatott rajta. Egy alkalommal Ilonka nővérem veszítette el egyensúlyát és belemerült a tóba. Talán megijedt, nem tudott a felszínre kijönni. Éppen errefelé úszkált Pálffy dícsőszentmártoni ügyvéd, aki ugyan nem tartozott társaságunkhoz, de a víz alá merült és felhozta prüszkölő és fulladozó nővéremet. Azóta Pálffyt az életmentőnek neveztük.

Sok fiatal, szabadságon lévő katonatiszt volt abban az időben Szovátán: Fejérváry Károly és Jenő, Sándor István, a Csernátany-fivérek, Antal Micu, Urmánczy János, Thaly Zoltán és a többi. Mindenkinek jutott egy partner, akivel szórakozhatott. Bodor Ilonkának nagyban udvarolt egy rendkívül rokonszenves és kellemes modorú főhadnagy, Csernátany Pál. Amikor szezón végén hazajöttünk, hallottuk, hogy Szovátán hirtelen meghalt. Mindenki nagy részvéttel emlegette. Ilonka nővérem körül sokan forgolódtak, de nem tudom, ki lehetett a partnere. Abban az időben el voltam foglalva Sándor Ánival (Ágnes), aki veli igen nagy barátságot kötöttem.

Szovátáról hazajövet meglátogattak Sándor János és felesége két lányukkal, Annával és Ánival. Torockó, Topánfalva és környékére kirándulást szerveztek. Erre az alkalomra Bodor Ilonkát is elhívták szüleim. Sajnos engem nem vittek magukkal, mert a gimnáziumban megkezdődött a tanítás. A kirándulásról hazajövet mind nyomasztóbb hírek érkeztek a különböző harcterekről. Míg nálunk tartózkodtak Sándor Jánosék, amikor Tisza István telefonon beszélni akart sógorával, Sándor Jánossal. Míg tartottam a vonalat kiküldtem valakit Sándor Jánosért és addig Tisza István nekem beszélt arról, hogy nagyon sötét felhők tornyosulnak hazánk felett. Ha nem tudnának egymással beszélni, siessen Budapestre, mert ott most minden emberre nagy szükség van. Sándor Jánosnak sikerült beszélni Tisza Istvánnal és utána a kedélyes Sándor János nagyon elkomorult és igen pesszimisztikusan ítélte meg a helyzetet.

Mire vendégeink elutaztak, 1918. október havát írtuk. Hazánk legszomorúbb korszaka következett. Az elveszített háború mindent elsepert és maga alá temetett. Vége lett a tiszti társaságnak, mert mindenki ment jelentkezni az ezredéhez és eltűntek a láthatárról. Egyetemi hallgató koromban Pesten láttam az utcán Török Adorjánt, de rossz benyomást tett rám, mert egy másodrangú lokál lakójának nézett ki. Nem is szólítottam meg. A háború befejezésének nyomasztó napjai következtek. Én Budapestre kerültem az egyetemre, Ilonka nővérem pedig férjhez ment, így ritkábban találkoztunk egymással és nem maradt fent közös élmény.”

Észak-Erdély felszabadult 1940. augusztus 31-én, Dél-Erdély azonban nem. A magyar katonákat északon mindenütt boldogan fogadták, előkerültek az eldugott magyar nemzeti színű zászlók. Magyar ruhában, virágcsokrokkal várták a bevonulást. Ördöggúton azonban tragédia történt, mert a román pápa a templom tornyából sortüzet zúdított a bevonuló katonákra. Toókos Gyula (édesapánk) is ott vonult, mert beöltözött tábornoki ruhájába, hogy elveszett hazájának egy részét újra lássa a Hargitáig. Családja Dél-Erdélyben maradt.

„Ennek a pápának fia Bágyonba került jegyzőnek 1940-ben, ahol nagyapánk birtoka volt. Miki bácsi bement a jegyzőhöz, hogy bemutatkozzon és köszöntse. Elmondta, hogy kicsit ismeretlen helyre ke-

rült, ezért küld neki egy malacot, hozzá takarmányt is, hogy meghizlalja. Az ajándéknak megörült a jegyző és jóindulattal lett hozzá. Lovait nem engedte elvinni, de azt megengedte, hogy bárhova mehesen velük, csak Tordára nem. - Vasgárdista volt.”

Édesanyánkról ez volt az utolsó feljegyzése Horváth Miklós, Miki bácsinak. Áldott legyen az Úr, hogy sok dolgot összegyűjtött és elmondott, amire már nem volna lehetőség, Csodálatos volt a memóriája 99 éves korában is. Nélküle nem tudtam volna a fentieket leírni. Köszönöm az Úrnak, Pistámnak, testvéreimnek, családtagjaimnak, akik ebben a munkában segítségül voltak.

Toókos Gyula

Édesapám *sepsibaczoni vitéz Toókos Gyula* született Vajasdon 1883-ban, meghalt a szikszói kórházban. Eltemetve Debrecenben 1958-ban, huszártábornok, földbirtokos.

Édesapámról azért írok kevesebbet, mert ő saját kezűleg megírta életrajzát 1916-ig, de a maroshévízi románok elleni csatának vezetését annyira átélte, hogy utána kiesett a toll kezéből és sajnos elhunyt. Nővérem, Toókos Ildikó Asztalos Zoltánné folytatta élete történetét az ő elbeszélései és még alapos kutatások alapján. Könyvének címe: *Azokkal időzöm, akik másszor voltak*. Megjelent 1999-ben.

A *Toókos család* férfiágának történetét azzal kezdem, hogy a nevüket korszakonként kissé változtatva, *Thokos*, *Tókos*, végül *Toókos* formában használták. A születési dátumok néha jelentősebb eseményt, születést vagy halált jelentenek.

Thokos Gíjeorgij Bibarcfalva (1523), 1566-ban János Zsigmond fejedelem seregében híven szolgált mint székely nemes. *Thokos István* Telegdi-Bacon (1530), 1585-ben említve. Ő már a református hitet követte. *Thokos Márton* Sepsi-Bacon (1554), 1593-ban a 4. Mikó testvérirtokba helyezik. Ellenmondása miatt a fejedelmi udvarba hivatik. *Tókos András* Sepsi-Bacon (1577), 1602-ben Basta összeírásában II. Rudolf császárra, királyra esketik fel Miklósvárszéken.

Tókos Balázs (1600) gyalogszékelyként mustrál, majd 1635-ben a Székely Hétbírák egyike. Deák *Tókos Mihály* Telegdi-Bacon (1636),

1670-ben iskolamester, „Schola mester” Baconban. *Tókos György* Bacon (1667). Gyalogszékelyként mustrál, majd 1703-ban hűségesküt tesz.

Tókos Márton Bacon (1703). Birtokszerződés aláírója, címeres pecsétjével hitelesítő. *Tókos György* Bacon (1731), 1757-ben Hütös assessor. Sepsiszentkirályi okiraton névaláírása címeres pecsétjével. (Tízlovass primor.) *Tókos Bálint* Sepsi-Bacon (1760), 1788-ban adományozók névsorában Sepsiszentgyörgyi okiraton névaláírása és TB (Tókos Bálint) címeres pecsétje. Felesége Benedek Rebeka. Ők az ükszüleink.

Sepsibaczoni *Tókos Sándor I.* Bardoc (1805-1849). Felesége *Békési Zsuzsanna*. 1832-ben főiskolát végez Nagyenyeden. 1833-ban nemesiségének igazolása Sepsiszentgyörgyön kihirdetve. Gróf Mikó ifjak nevelője, majd gróf Hallerék uradalmi intézője. Axenta oláh vezér a szabadságharc idején meggyilkolja Kutyfalván 1849. november 19-én. A tizenhárom éves Sándor fiát is meg akarta ölni, de egy hűséges szolgájuk kidobta a gyermeket az ablakon egy farakásra. Így menekült meg. Édesanyja közben a haramiákat leitatta és részegen nem vették észre, hogy kimenekültek a lakásból. Négy kiskorú gyermekével Marosvásárhelyre a városi lakásukba menekült. Férjét a Maros jegén kutyák marcangolták szét. Az édesanya gyermekeivel imádkozott fellette, majd hóval takarták be roncsolt testét és futottak tovább a román hordák elől a városba.

Sepsibaconi *Tókos Sándor II.* az első gyermek, Hosszúaszón született (1835–1916), 1860-ban református lelkészként avatják és latin-görög tanár Nagyenyeden, lelkész Vajasdon és esperes a Gyulafehérvári Egyházmegyében. Felesége Szendrei (Wewres) Jozefa, Hátszeg (1845–1908). Ők a nagyszüleink, Vajasdon vannak eltemetve. A parókiát nagyapa építette.

Sepsibaczoni vitéz Toókos Gyula Vajasd (1883–1958) huszárhadnagy 1904-ben, vezérkari tiszt, 1915-ben Galíciában megsebesült. 1919-ben a románok és a kommunista hatalom négyszer halálra ítéli. Mint huszártábornok 1936-ban ment nyugdíjba. Vitézi törzskapitány későbbben. A II. világháború idején Ausztriába menekült családjával 1944-ben, visszatért 1945. szeptember 15. Minden vagyonát elveszített nyugdíjával együtt. 1948-ban koncepciós perrel statáriális bíróság elé állították. Isten csudálatosan kiszabadította. Az Úr Jézust szívébe fo-

Toókos Gyula hadnagy

gadva csendesen elhunyt a szikszói kórházban. Felesége *magyarzsákodi Horváth Ilona*, Torda (1897–1961), *dr. Horváth Miklós* tordai utolsó magyar alispánjának leánya. Ők a szüleink, Debrecenben vannak eltemetve a Toókos-sírban.

Fiúgyermekük *sepsibaczoni vitéz Toókos Csaba* (1922–2007) Budapesten született, katonai reáliskolát végzett Kőszegen. Jogi egyetemi és főiskolai diplomákkal mérnök, szovjet fogságban 4 évig sínylődött. Felesége *Bereczki Livia* (1932). Első fiúgyermekük, *vitéz Toókos Aba* műszerész (született 1954-ben). Fiúgyermek (unoka) *Toókos Dávid* (született 1982), Budapesten laknak.

A Toókos ősök adatait testvérbátyám, *Toókos Csaba* gyűjtötte össze az ő precizításával, szép, mérnöki kézírásával. Utólagosan is köszönjük ezt a nagy munkát. Édesapánk is írt elődeiről, de 1957-ben nem járhatott utána ezeknek a hivatalos adatoknak, mivel Trianon után ő már nem mehetett át szülőföldjére. Nyilván voltak nála is okmányok, de a II világháború mindent elsepert. Csaba bátyánk, mint nagy turista, az 1980-as években bejárta őseink földjét, és így sikerült neki a hivatalos adatokat összeszedni.

Isten áldja meg emlékét és szeretteit!

Az 1918-as második román betörés alkalmával édesapánknak kétszer volt lehetősége Tordán fölkeresni dr. Horváth Miklós alispánt. Először Jánky Kocsárd hadsereg főparancsnokkal járt ott, aki jól ismerte a családot. Másodszor 1918 november 7.-én volt Bánffy Dániellel, mikor a székelhadosztályt visszavonták. Akkor látta meg Horváth Ilonkát.

Toókos Gyula *Gizella* testvéreinek Ferenczi Sándor volt a férje, aki a bányásziskola igazgatója volt Zalatnán, a gazdag aranylelő helyen.

**Mi, a törvényesen egyesített
SEPSI-KÉZDI- ORBAI-és MIKLÓSVÁRI
SZÉKELY SZÉKEK KÖZÖNSÉGE**

jelen levelünk renden adjuk emlékeztetőre és tudtára mindenkinek, akiket illet, hogy amidőn Mi, - a közös és ezen Vármegye előmenetelét illető dolgok felvétele és elintézése végett - az alább írt helyen, napon és esztendőben nagy számmal egybegyűlve, -

Kerületi Gyűlést tartottunk,
akkor az egyebiránt kebelünkben származó

sepsibaczoni Tókos Sándor úr, -
a benyújtott kérelemlevele által, - azzal az alázatos
kéressel folyamodott Előnkbe, hogy a Nálunk tudva-
lévő valóságos és kétségtelen Székely nemessegről hiteles
bizonyosságlevelünket néki kiadni méltóztatnánk.

Akinek is méltó kérésére hajolván, - mivel Előnk
a már említett sepsibaczoni Tókos Sándor hiteles tanuk
vallomásaival kétségtelenül bizonyította a székely sepsi-
baczoni Tókos familiából való származását, - és elismer-
tevéen, hogy ezen Tókos familia eleitől fogva valódi-
nemes, és nemesi székely szabadsággal bíró család.

Ezzel tanusítván és elismervén, az említett

sepsibaczoni TÓKOS SÁNDOR urat

a valóságos nemesek sorába felvesszük és beiktatjuk.

Mindezekről az említett s kebelünkben származó
sepsibaczoni Tókos Sándor folyamadó - és az ő
utódai - számára, az Elnökség és a Jegyzőnek
megnyugtatásával és beleegyezésével, ezen aláira-
sunk mellett és hiteles pecsétünkkel megerősített

NEMESI BIZONYÁSGLEVELÜNKET

kiadtuk, - a közgazdság is ezt kívánván. -

Kelt: 1833. December 17-én,

Sepsiszentgyörgy Mezővárosban tartott
kerületi Közgyűlésen.

Béldi László s.k.

-Császári és Apostoli Királyi Szent
Felség Kamarása
-Tekintetes Királyi Törvényszék
tényleges Táblabírája
-Tekintetes Sepsi-Kézdi-Orbai
és Miklósvári törvényesen egye-
sített székely Székeknek
Adminisztrátora.

Gyűjtő Sándor sk.
jegyző

Abrudbányán református templomot is építettek, mert a vidéken magyarok laktak. A románok sokakat meggyilkoltak közülük 1848-ban.

„Topánfálvánál a havasokról patakok csörgedeztek alá. Folyóvá duzzadva kavicsokat és köveket is sodortak magukkal a vizek. Ezeket a köveket farönkökkel, cölöpökkel törték össze, amit nagy kerékekkel emeltek föl, a zúzalék vízbe hullott, ami lemosta róluk a földet és az arany kicsillant. Ezt gyűjtötték össze eladásra. Verespatakon dolgozták fel a higannyal tisztított aranyat és 3.100 Lei volt egy kilogramm. Az engedélyt mellőzték. Még Aranyosgyéresnél is találtak aranyat az Aranyos folyóban, Torda határában, ezért nevezik a két-három méter mély vizet Aranyosnak.”

Toókos Gyula lakása Budapesten a Dísz tér 13. szám alatt volt, az Edelsheim-palotában. Hivatala pedig a Szent György téren. Saját kulcsával bejáratos volt a kormányzóhoz. A budaörsi csata előtt magához kérte Horváth Miklós sógorjelöltjét, mielőtt a kevés katonával és a lelkes diákokkal harcba indult Károly király csapata ellen. Közölte vele megbízatását, és hozzátette, hogy ha nem talál vissza-jönni, akkor tudjanak róla, hogy elesett a csatában. Föl kellett tartóztatni a király seregét, míg az ország más területén lévő – Trianon miatti kevés – katonaság megérkezik. Hála Istennek, ez sikerült is a hős diákok segítségével. Az elesett 14 egyetemistának méltó temetést rendeztek. A fogoly Károly királyt Tihanyba vitték, míg az Antant Madeira szigetére szállította. Őrizetével Toókos Gyula őrnagyot bízta meg Horthy Miklós kormányzó. Károly kevés ideig uralkodott. Madeira szigetére száműzve 1922. december 1-én meghalt. Mély vallásosságára tekintettel a pápa boldoggá avatta.

Édesapánkról, Toókos Gyuláról levéltárunkban találtam még néhány feljegyzést, amit sajátkezűleg írt le (1957). Vajdasdon nőtt fel, és a lelkipásztor-esperes Toókos Sándor és Szendrey Jozefa tizedik gyermeke volt, Béla öccse volt a tizenegyedik. Sajnos négy gyermek kicsi korában meghalt, heten nőttek fel.

Részlet édesapám kéziratából:

Toókos Gyula tábornok

„Mielőtt leírásommal életem fordulópontján, házassági révbe térésén túlhaladnék, megpróbálok vázlatos képet nyújtani néhány körülményről, amelyek gyermekkoromat és legényéletemet mutatják be.

Egyéniségemre mindig jellemző volt a lobbanékonyság és erőszakosság mögött meghúzódó érző szív. Amit a fejembe vettem, hogy megcsinálom, azt tűzön-vízen keresztül vittem, de a szelíd kérésre engedékeny voltam. A

lelki dolgok nagy hatással voltak reám. Ha szomorú eseményekről hallok, vagy öregembert sírni látok, ma is megkönnyezem. Anyámat, apámat nagyon szerettem.

Nagy étvágyú és ennek megfelelően nagy erejű voltam, az évfolyamok legerősebbje. Kilencéves koromban 18 éves oláh legényt vágtam a földhöz, 17 éves koromban 65 kilogrammos kétkezes súlyozót egy kézzel toltam ki négyszer, ötször, utána kézenállásban gurítottam végig a 60 méter hosszú tornateremben. Huszonnégy éves koromban Bécsújhelyen az ottani vívó- és tornatanári tanfolyamon a nagy erejű, híres Meralic mestert győztem le, minek folytán az Osztrák-Magyar Monarchia legerősebb tisztjévé nyilvánítottak. Jó tornász voltam. Lovaglásból s vívásból minden évfolyamon legelső lettem.

Az 1907-i budapesti nemzetközi vívó versenyen (első próbálkozásom volt) kardban és tőrben az ötödik díjat nyertem el. Később vidéki helyőrségekben szolgálva, sehol sem találtam hozzám való vívó partnert. Így inkább a lóidomítást és -versenyzést kultiváltam. Különös kedvem tellett abban, hogy a csökönyös és rosszindulatú lovakat megtörjem. Az ilyen difficilis lovakat, amelyekkel máshol nem tudtak mit kezdeni, naponta 5-6-ot is elkértem a szomszéd századoktól.

Bár hadnagy koromban 84 kilót nyomtam, és csak félvér lovakra tellett a pénzem, több akadályversenyben nyertem első díjat is. Így a Honvéd Lovashadosztály versenyében nyertem 12 km úton 16 akadállyal. Csabrendeken 1911-ben az Ottó nevű félvér lovammal húsz ló hosszal húztam a már kilenc versenyt megnyert telivéren ülő, 59 kilós Sibrik főhadnagyot, aki az Osztrák-Magyar Monarchia legjobb versenylovasa volt. Ugyanilyen súlykülönbség mellett nyertem meg Budapesten 1912-ben egy általam megtört, kis csökönyös lovon az állami ménék 5600 méteres akadályversenyét.

Egyébként nemigen volt olyan sportág, amit ne próbáltam volna ki. Kifeszített kötélén és cölöpökön is sétáltam, háromezer méteres hegymászásban is versenyeztem. Raguzában (Dubrovnik) 1913. júliusában 15 perc alatt négykézláb szaladtam fel a tengerből 425 méterre kiemelkedő vársziklára. Három és félszer olyan magasra, mint a Gellért-hegy és épp oly meredeken, mint a Gellért-szobor áll. Az ottani citadellát elérve, szívgyörcsökkel estem össze. Elborult előttem a világ, de az Úr megmentett a szívbénulástól. Dicsőség érte Istennek!"

Leánykérés

A Horváth családról már hallott édesapám, és barátja, Illyés Géza híres orvos ajánlotta is, hogy keresse fel őket, mert neki való lányuk van, Ilonka. Édesapánk azonban csak egyszer láthatta meg „szép Ilonkát” és szíve mindjárt megdobbant. Többet ő már nem mehetett Tordára, mert a románok 1918 decemberében véglegesen bevonultak Erdélybe, a székelyhadosztályt pedig a magyar kommunista kormány visszavonta. Édesapánkat négyszer ítélte halálra a román bíróság, egy ízben pedig húsz év kényszermunkára büntette. Fényképe a rendőrségen ki volt téve, hogyha valaki felismeri, azonnal jelentse, hogy tartóztassák. Még 1940-ben is kint volt fényképe a felszabadult Kolozsvár rendőrségi hivatalában.

Egy alkalommal összetalálkozott régi jó barátjával, dr. Hóry Bandi bácsival, aki követségi tanácsos, később pedig Bukarestben nagykövet volt. Édesapám elpanaszolta neki leánykérő problémáját. Hóry Bandi bácsi felajánlotta segítségét ebben az extra helyzetben: felkeresi dr. Horváth Miklós tordai alispánt és barátja, számára megkéri lányuk

kezeit. Mivel az ő édesanyja és Tusi testvére is Erdélyben él, ezért nem lesz feltűnő az utazása. Útra is kelt 1919. szeptember végén, hogy ígéretét teljesítse.

A leánykérés szövegéről egy különös feljegyzést találtam. Nyilván az illemszabályok betartása után hangzott el a mondanivaló:

„Leánykérőbe jöttem, úgy ahogy mondom, leánykérőbe. Egy fess, délceg, ügyes, kedves huszártiszt megbízásából vagyok itt, és csak azért jöttem át a határon. Igaz, hogy édesanyám és Tusi húgom is Erdélyben laknak, de most ez alkalommal az én kedves jó barátom, Toókos Gyula vezérkari őrnagy nevében kérem meg »szép Ilonka« leányuk kezét.”

Egyedül nagymama volt otthon, nagyapa csak későbben érkezett haza hivatalából. Szép Ilonka sem volt otthon, mert Méhesen szüreteltek. Nagymamánk tehát egyedül fogadta a kedves, érdekes vendéget, és látszólag örömmel hallgatta a mondottakat. Amikor nagyapa hazajött a munkájából, mereven elzárkózott a kérés elől. »Huszártiszthez nem adom leányomat, mert azok könnyelmű emberek.« Hóry Bandi bácsi igyekezett barátját jó színben bemutatni, amivel elérte, hogy enyhítésképpen nagymamánk a leánykérőt délutáni teára meghívta. Végül nagyapánk lecsillapodott, és azt mondta, hogy kétévi levelezés után – ha addig kitartanak – akkor hozzá járul a jegyességhez. Sajnos ez így is történt, mert édesapám soha többé nem mehetett át Erdélybe.

A levelezés elkezdődött, de csak kézbesítőkön keresztül, mert a posta sem működött. Volt, amikor futár vitte a levelet, amiből később súlyos probléma támadt, ugyanis először a cenzúrának mutatta be a szerelmes versikét, és csak azután adta át a címzettnek. Utólag tudták meg, hogy Balla Ferenc, aki a leveleket kézbesítette, jelentette fel őket. Valószínű, hogy ide és oda kémkedett. Még az is kiderült, hogy míg Budapesten tartózkodtak az eljegyzés alkalmával a családdal együtt, mindenütt követték őket. Megfigyelték, hol szálltak meg, hol étkeztek és kikkel beszélgettek.

Miki bácsi és Gyurka bácsi megismerkedett a leendő sógorral, Toókos Gyulával, mert Budapesten tanultak az egyetemen. Részt vettek az első ünnepélyes vitézi avatáson a budai vár Szent Jobbról elne-

vezett kápolnájában 1921. május 22.-én. Az eskütétel után az avatandók térdre ereszkedtek, és Horthy Miklós kormányzó úr jobb vállukra tette a díszkardot, amit édesapánk tervezett. Az első hét törzskapitány avatása szűk körben történt. Toókos Gyulához az ország keleti része tartozott, ami Erdélyhez közelebb feküdt: Hajdú vármegye. Bihar, Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa megye megmaradt területei. Ez volt a 6. számú körzet. Mindnyájan nagyon meghatódtak.

Miki bácsiék sokat jártak kirándulni a leendő sógorral a budai hegyekbe. Egy alkalommal szép utat szervezett hajóval Esztergomba, a leendő család nőtagjai számára. Bartha Ilona néni is velük volt. Megnézték a híres Bazilikát a várhegy tetején, ami 102 méter hosszú és 100 méter magas. Belseje szürke márvány, fehér és arany dekorációkkal. Alul van a hercegprímás palotája és a régészeti múzeum.

Ezzel kapcsolatban kitérő témát is jegyzek fel, mert ebben az esztergomi múzeumban van elhelyezve egy Nagy Lajos király idejéből való trónszék terítő. Egyetlen Anjou-korabeli magyar hímzés 1376-ból. Cikk jelent meg róla 1985-ben a Nők Lapja 5. számában, hogy restaurálták a terítőt, amit gróf göncruszkai Kornis család őrzött, majd adományozott 1917-ben a múzeumnak. Ez a terítő Göncruszkról származik, mert Nagy Lajos király Katalin leánya halála emlékére pálos kolostort épített a falu határában, és az avatására bővítették ki a mai református templomot. Az ünnepségen királyi trónszéket terítettek le vele. A főúri család őrizte. Középen Mária ölében a kis Jézus látható. Körben az Anjou-házzal való kapcsolatra utalnak a hímzés bordűrjének medaillonjai. Ebben a nyolckaréjos mezőben az ország címerével egyesített lilomos Anjou-címer látható. (Bojtor Istvánné: Göncruszka 102. oldal 2005.)

Végre megtört a jég nagyapánk szívében, és a nehezen megkapott útlevéllal a szülők és Ilonka leányuk átjöhettek két hétre Budapestre, hogy megtartsák az eljegyzést. Boldog napokat töltött együtt a család. Miki bácsi és Gyurka bácsi is jelen voltak. Nagyapa még hivatalos dolgokat is intézett a minisztériumban.

Toókos Gyula és Horváth Ilona

Ezután nehéz idők következtek. Tordán a román hatóság házkutatást tartott a családnál. Mindent átnéztek, de nem találtak semmi gyanús dolgot, azonban nagyapát 64 évesen mégis letartóztatták. A hadbíróság börtönében külön cellába zárták, és csak egy pokrócot adhattak be neki. Az újságban cikk jelent meg arról, hogy összeesküvést szervezett, hidakat akart robbantani. Román ügyvéd ismerősök is segíteni igyekeztek, hogy kiszabadítsák, természetesen jó áron. Első esetben nyolc hétig, második alkalommal hat hétig volt lezárva. Harmadszor Szebenben négy hétig tartották fogva. Összetörve, megroppanva jött haza. Román tanúk segítettek kiszabadításában.

Az esküvő 1921. december 7-re lett kitűzve, amelyen sajnos nagyapa nem lehetett ott, csak nagymama, Rózsika néni és a két fiútestvér, Miklós és György. A Kálvin téri templomban tartották a szertartást Katona Aladár tábori lelkész szolgálatával délután két órakor. Ravasz László is jelen volt. Liszt Ferenc nászindulóját Fischer Annie zsidó

származású zongoraművész játszotta. Édesapánk kérésére egy opera-énekesnő elénekelt a katolikusok nemzeti imáját, aminek akkor nagy jelentősége volt...

*Boldogasszony anyánk, égi nagy patrónánk,
Nagy ínségben lévén, így szólít meg hazánk:
Magyarországról, édes hazánkról
Ne feledkezzél meg, szegény Magyarokról.*

Pécsen voltak nászúton.

Nősülése után Budapesten laktak, majd Komáromba, Zircra, onnan Nyíregyházára, végül Debrecenbe helyezték. Tanyája Hosszúpályi határában volt, amit 1945-ben elvettek a nyugdíjával együtt. Küzdelmes életének leírását ő maga kezdte meg, de befejezni nem tudta. Ildikó nővérem állította össze. *(Azokkal időzőm, akik másszor voltak 1999.)* Többször halálra ítélték, és a szabadulásért csak az Úr Jézust tudta dicsőíteni. Utolsó éveiben szívébe fogadta drága Megváltónkat, és hűségese bizonyoságtévője lett édesanyánkkal együtt. Sok szenvedés után az Úr Jézussal szívükben távoztak az élők sorából. Atyánk trónusa előtt sokat és szépet énekelnek, –ahogy álmomban egyszer mondta.

Mivel nagyapát veje miatt állandóan zaklatták, édesapánk a fővezérség irredenta osztályáról átkérte magát a hadi levéltárba. A Dísz tér 13. szám alatt laktak, az Edelsheim-palotában lévő legényszállásán. Miután nagyapánk, dr. Horváth Miklós nem jöhetett át Magyarországra Ilonka leányának esküvőjére, ezért egy szép, képes családi Bibliát küldött gyermekének 1921. november 3-án:

„Kedves Ilonkánk!

Azon óhajtással nyújtjuk át Neked a Szent Könyvet, hogy ha a Mindenható jónak látja majd, s az élet küzdelmeiben megpróbáltatások elé állítana, ebben a könyvben lapozgatva meríts mindig új erőt és hitet.

Hogy azonban a vallásos elmélkedések a további élet küzdelmeiben önbizalmat s így erőt adjanak, annak előfeltétele az igaz, mély vallásos érzelem, a Mindenható Urunk akarataiban és intézkedéseiben való megnyugvás, az Őbenne és a jövőben való rendíthetetlen bizalom és hit.

Ápold tehát az érzelmeket s a jó értelemben való hitet. A jó Isten ajándékozzon meg, ne tegyen az titeket elbizakodottakká, sőt minél

nagyobb lenne a boldogságotok, annál inkább kell a Mindenható iránt alázatos, hálás tisztelettel, imádatl, embertársaitokkal szemben pedig szerető előzékenységgel, jó indulattal lennetek.

A jó Isten áldjon meg Téged és a Tiéidet, és vezéreljen a becsület és igazság útján.

Legyetek boldogok!

Torda, 1921. november hó 3.

Szerető édesapád és édesanyád
dr. Horváth Miklós és Illyés Helén"

Szüleim társadalmi élete

Kötelező házi rendezvényekről, a következő visszaemlékezéseket kimondottan Kinga unokám kérésére írom le. (Kenneth Ferguson alvezredes felesége, két gyermek: Ilona és Gábor édesanyja, USA.)

Édesapámnak hivatali kötelességből évente zsúrt kellett rendezni. Ilyenkor a katonai és más hivatalos ismerősöket hívta össze. A körülbelül száz személynek szóló meghívást így nevezte: „Étkes tereferé”. A Péterfia utca 9. szám alatti lakásunkban tartotta. Az utcai három nagyszoba közül, kettőben szalon garnitúrák voltak, harmadik volt szüleink hálósobája, ami ilyenkor állófogadásra volt berendezve. A nagy ebédlő szép intarziás bútorokkal társalkodásra vagy kisebb táncolásra átalakítva, mikor már Ildikó nővérem nagylány lett. A gyermekszoba és egyéb helyiségek a hosszú udvari fronton voltak.

Édesanyánk híres gazdaasszony volt. Mivel ezek a rendezvények mindig télen történtek, előre el lehetett készíteni a hidegtálakra való ételeket. Akkor még nem volt se fagyasztóláda, se hűtőszekrény. Ahogy visszaemlékszem, általában nagy hó volt abban az időben, úgyhogy édesanyám természetes fagyasztást csinált sertésvágás után. Emlékszem arra is, hogy egyszer öt kilogramm hájas tésztát fagyasztott le előre. Lehetett jeget venni utcai árusoktól, akik szekérben szalma között nagy táblákban árusították.

Egy alkalommal körülbelül 10 liter parfét készített édesanyánk. Időnként megkavartuk és megfagyott, mert a havas jeget sóval hintette meg, hogy hatásosabb legyen. Igen ám, de közben az időjárás kissé felmelegedett, és a sóval hintett jég levéből beszívargott a finom parféba.

Sajnos így nem lehetett a vendégeknek feladni, de mi gyerekek, örömmel jártunk rá és fogyasztottuk. Különben a zsúr utáni reggel szeretünk bemenni a kamrába és csipegettünk a nagyszerű ételekből.

A nagy terített asztal közepén két ezüst gyertyatartó állott. Híres volt riselliő pulykája, ami egészben volt tálalva, ezüstpapírral díszítve a kiálló részek és piros-fehér-zöld szalaggal átkötve. A mellehúsa kettévágva és teljesen megtöltve a belseje majonézes, apróra vágott tyúkhússal. Felül aszpikkal leöntötte és díszítette. Természetesen különféle saláták is készültek. Volt mikor egybesült malac is került a táltra citromkarikával szájában. Ezt pékségnél sütötték meg. Disznóölés után házi sonka, töltött karaj, szalámi, kolbász is díszítette az asztalt. Az ízletes kocsonya is hozzátatozott a menühöz. Nem maradhatott el az édesség sem. Különböző tortákat készített. A híres méhesi diótorta kávé krémmel, dobostorta, mogyorós, gesztenyés, vaníliás krémtorta, orosztorta került az asztalra. Volt még egy extra piros-fehér-zöld torta. A piskóta külön színekkel sült laponként, azután pedig krémmel összerakva és díszítve. A törökpuliszka is kedvelt csemege, amit rahartnak is neveztek. Tulajdonképpen zselés-cukor mandula szeletekkel ízesítve és színezve. Egészen más, mint a bolti áru. Finom volt a frissen sült hasé, a hússal töltött leveles tészta. A bőlé sem hiányzott vörös mandarinnal. Egyébként ivászat nem volt. Édesapánk egy liter bort hetekig eltartotta üvegben lefektetve. Felszolgáláshoz baráti családoktól kértek még szobalány segítséget, akik fekete ruhában, fehér csipkés köténnyel, fejükön pártával szolgálták ki a vendégeket. Érkezőkor a nagy előszobában inas segített levenni a kabátot.

Ilyen alkalom évenként egyszer volt. Később már csak néhány családdal tartottak szoros kapcsolatot. Szerényen, takarékosan éltük a mindennapokat. Édesapánk nyugdíjas évtől kezdve (1936) a gazdálkodással volt lekötve, és a Vitézi Rend ügyeit intézte. A második világháború utolsó évében már el is maradt a zsúr. Nehéz idők jöttek...

Édesapánk az 1930-as évtől a Tiszántúli Református Katonai Egyházkerület felügyelője, főgondnoka volt. Így került kapcsolatba Buxton angol kapitánnyal, aki katonák között végzett missziót. Mint katoná, a királyi család testőreként teljesített szolgálatot, főképpen gyermekükre vigyázott, a mostani II. Erzsébet királynőre, aki akkor még

kislány volt. Kétszer járt Magyarországon misszióban és a debreceni Nagytemplomban prédikált. Nálunk szállt meg feleségével együtt. Nagyon összeemelegedett édesapámékkal. Édesanyám, meg már Ildikó nővérem is tudott angolul beszélgetni velük. A tanyára is kivitt bennünket óriási kocsijával, ami a puha homokos úton nagyon nehezen haladt. A tanyán forró teával kínálta őket édesanyám, de Boxton felesége kérte, hogy ő készíthesse el, mert ők nagyon erős fekete teát isznak. Mint gyermekeknek, kedves emlékünknél maradt róla az is, hogy hatalmas kocsijával bennünket is kivitt a tanyára.

Búcsúzáskor magyar nyelvű Bibliát adott át édesapánknak dedikálva, amit én kaptam meg családi örökségként. Mindezeket azért írtam le, mert hazatérve Boxton bácsi küldött egy nagy albumot, ami-ben az angol királyi család képei voltak, különösen sok Erzsébet leendő királynőről. Élveztük a tájékoztatást, mert így közelebbről megismerhettük életkörülményüket.

(Féjermel, 1985-ben Londonban sétálgattunk a királyi palota körül. Vizitelni akartunk, mint „rokonok”, a Rhédey családra hivatkozva, de nem voltak otthon, amit az bizonyított, hogy nincs kitéve a zászló. Így nem találkoztunk! ...)

Meneküléskor, 1944-ben édesanyánk magával hozta ezt a Bibliát. Csodálatos segítséget jelentett a beírás. Amikor amerikai fogságba kerültünk, édesapánk ekhós szekerünkkel a fogolytábor szélén állt meg, mert túlsúlyos volt a „kocsink”, és nem mert bemenni a sáros puha földre. A táborparancsnok megállt szekerünk mellett, és kérdezte, miért maradunk kívül a táboron? Édesanyánk angolul felelt, aminek megörült, és jó beszélgetés alakult ki. Előkerült a Biblia, és megmutatta a beírást. A parancsnokra mély benyomást tett a szöveg. Annyira megörült, hogy elmondta családjá történetét, és kérte, hogy imádkozunk értük, mert ő is keresztyén. Azt kérdezte, mire van szükségünk? Mivel ivóvíz nem volt a táborban, azt kértük. Intézkedett, és amikor visszajött hozzánk, konzerveket, csokoládét, cukrot hozott, ami nagyon sokat jelentett akkor.

A Bibliánk 1945 májusában olyan segítséget adott, mint Illés prófétának a holló. Ezen kívül édesapánk ezt a Bibliát olvasta megtérése után (1948) élete végéig és nagyon sok bejegyzés van benne. A börtön-

ben is ez adott erőt neki, mert dr. Ludmány Gyula hívó ügyész testvér engedélyével, pecsétjével, be lehetett adni a cellájába. Dicsőség érte Krisztusnak.

Édesapámra vonatkozóan idézem Darányi Lajos püspök úr levelét, amiben részvétét fejezi ki halálával kapcsolatban. A levél valóságot tartalmaz édesapánkról. Pistámnak hat évig főnöke volt és négy éven át egy lakásban laktunk velük, két gyermekünkkel 1952-től 1956-ig. Temetése után Darányi Lajos püspök egy szép levelet küldött családunknak.

„Kedves Testvérek az Úr Jézus Krisztusban!

Mi is azok sorába állunk, akik szomorú szívvel vették a váratlan halálhírt és áldjuk a mi Istenünket azért, hogy a szomorú szívű Családot Jézus Krisztus által megvigasztalta. Tudjuk, hogy ez a vigasztalás nem csak onnan ered, hogy a megélt 76 év bibliai korhatár másik megjéjéhez van nagyon közel, hanem onnan, hogy Urához költözött. Ez a vigasztalás táplálkozhat abból a drága tapasztalatból is, hogy már előbb, még a földi életében, még idejében az Urához tért. Megtért az Urához! És ennek a megtérésnek a komolyságát emberileg is megmérte az, hogy akkor tért meg az Urához, amikor inkább az lett volna indokolt, hogy perbeszállt volna Urával, mert megostorozta az Úr. Rangban és anyagiakban annyit veszített, hogy meg lehetett volna érteni az ellenkező magatartást is. – A megtérés mindig csoda. De az ő megtérése igazán az Isten nagy hatalmát és kegyelmét hirdeti.

Örülünk annak, hogy közelebből is megismerhettük, megszerethettük. Örülünk annak, hogy Gyermekein, gyermekeivé vált Vőin keresztül is láhattuk, hogy az egész Család az Uré lett. Ízelítőt kaptunk abból a jóból, hogy nem szükségképpen való az, hogy valaki a családban, vagy a rokonságban egyedül szeresse és dicsérje az Urat.

Örülünk annak, hogy templomunk képét sokszorosította, és hogy a konfirmándusaink ígését először ő olvasta el és ő írta le gyönyörű betűkkel selyem bibliajelzőkre.

Áldott legyen az emlékezete és áldott legyen a rajtunk könyörülő, minket megvigasztaló és hazasegítő Atyánk, a mi Megváltónkkal és a Szentlélekkel együtt.

A Család minden tagjának szól ez a néhány résztvevő sor. Maradtunk az Úr Jézus Krisztusban testvéri szeretettel.

Sárospatak, 1958. június 8.

Darányi család

a Tiszán Inneneni Egyház Kerület püspöke

Emlékezés édesanyámra

Mikor az esküvői képét látom, a szép arcán bizonyos szomorúság is tükröződik. Szinte érzem rajta azt a fájdalmat, hogy édesapja miatta került börtönbe, és nem vehetett részt a házasságkötésén sem. Harmadszor is bezárták a románok, mert leányát az ő nagy „ellenségük-höz”, Toókos Gyulához adta feleségül. Szegény édesanyánkat ez a tudat gondolom egész életén át terhelte.

Mint gyermek, úgy emlékszem rá, hogy melegszívű, intelligens, figyelmes s alkalmazkodó feleség volt. Édesapánk irányított, ő pedig végrehajtotta a feladatokat. Híres gazdaasszonyként ismerték meg a környezetében. Kézben tartotta a család gondját akkor is, amikor már nem volt alkalmazott. Bármilyen társadalmi rendezvényen helyt állt. Mikor az olasz király 1938-ban Magyarországon járt, a budapesti fogadásra édesapám is hivatalos volt. Ő és felesége gyönyörű díszmagyar ruhában jelent meg a lovas hintók sorában, ugyanis nem autókkal vonult végig a városon az ünneplő sereg, hanem hintókkal. Édesanyánk többször mondta nekünk, hogy úgy kell megteríteni az asztalt, amint Horthy Miklós kormányzó úrnál látta.

Nem volt könnyű négy gyermekét világra hozni és felnevelni, mert csak két év volt közöttünk. A nagyszülők segítségét nem élvezhette. Bécsből tíz éves koromig német leány jött a házhoz, hogy a nyelvet gyermekkorunkban megtanuljuk. Azt mondták a felnőttek, hogy első szavakat németül ejtettem ki. Négyéves voltam, amikor Csaba bátyám kadétiskolába Kőszegre került. Csak nagy ünnepeken, ritkán járt haza.

Mikor imádkozni tanultunk, fel kellett térdelni az ágyunkban, és úgy mondtuk el együtt esténként a Miatyánkot és az esti imát: „Én lefekszem kis ágyamban, mindennapi koporsómba... Mikor a nap újra felkel, dicsérhessünk Téged reggel.” Aztán volt az úgynevezett „leszakítás naptár”, a Bethánia kiadásában. Ezt olvasták fel szüleink,

majd később Ildikó nővérem. Mikor nagybacsikák lettünk, édesanyánkkal együtt jártunk a kistemplomi gyülekezetben tartott bibliaórákra, amelyen Uray Sándor lekipásztor szolgált. Igehirdetés után némelyeket megszólított, hogy hangosan mondjanak imát. Midig féltem, hogy egyszer rám kerül a sor, és akkor mit tegyek? ... Ott ismerkedtünk meg Fáy Árpádné Pappszász Ilonka nénivel és gyermekeivel. A Péterfia út 9. szám alatt laktunk. Mikor édesanyánk három leánykájával ment az utcán, én mint ugri-bugri gyerek előtte haladtam, míg a két leánya kezét fogta. Ha pedig megelégette ugrálásomat, karja alá vont, és úgy fogta testvéreim kezét.

Tanulásunknál nem volt szükségünk a szülők ellenőrzésére, legfeljebb egymásnak segítettünk valamiben. Én kimondottan szerettem tanulni, és ha beteg lettem, sírtam, hogy akkor is megyek iskolába. Reggelenként a cselédlány segített és nézte át a ruhánkat, kabátunkat, hogy rendben van minden? – Legjobb szórakozásom a tornázás és rajzolás volt, később pedig a gyorsírás. Zongorázni is szerettem volna, de nem tudták kihozni Tordáról a zongorát, így az elmaradt.

Nyáron, a tanyán, Gyulatelkén élveztük a szabadságot. Sokat dolgoztunk, gyomláltunk, kapáltunk a veteményes kertben. Paradicsomot kacsoltunk együtt, hogy ezeket is megtanuljuk. Csillagfürt szedésben, szénagyűjtésben, szőlő kötözésben is részt vettünk, és élveztük az erdőben a gombaszedést. Maradandó élményt jelentett, amikor „hazamentünk” nagyapáékhoz két-három évente egyszer. Gondolom, hogy édesanyánknak is erősítést jelentett, bár nem volt könnyű egyedül négy gyermekkel utaznia. Volt úgy, hogy Miki bácsi Nagyváradig elénk jött. „Erdély!” Ez volt mindig a szívünk vágya. Gyönyörködtünk a nagy hegyekben, zuhogó vízesésben, kanyargó Körösben. A bágyoni tanyáról távcsővel néztük a Tordai-hasadékot. Minden olyan nagy és csudálatos volt számunkra. A szürke hétköznapiak, évtizedek sem törölték ki ezeknek az emléket.

Sajnos 1943 nyarán édesanyánk keze és lába kezdett erőtlenedni. Sokat feküdt. Az orvosok fürdőt ajánlottak Hajdúszoboszlón. Kocsival áthozta édesapám a tanyáról, és mi is vele jöttünk. Nem nagyon javult. Aztán jött a légiriadásos, bombázásos idő. Az iskolát már áprilisban bezárták. Enikő a pincében érettségizett. Aztán a menekülés kö-

vetkezett Budapest felé és újra riadók és bombázások fenyegettek. Menekülni kényszerültünk a románok miatt.

Budapesten 1944. október 15-én a Roham utcán összetalálkoztunk nagymamáékkal, akik a tordai nagy harcokból menekültek ki Tordáról Magyarországra, a fővárosba. A város hatszor cserélt gazdát. Kedves nagyapánk a német megszállás idején az Úrhoz költözött. Nem élte meg vagyonának teljes pusztulását. Jó volt ilyen körülmények között is legalább egy kicsit találkozni szeretteinkkel. Az egyre sűrűsödő légiriadók, bombázások miatt tovább mentünk, mert édesanyánk nem bírta lejárni az óvóhelyre az ötödik emeletről. Szeretteink lakását lebombázták a Roham utcán, csoda, hogy a család életben maradt. Budapest ostroma végén visszatértek Erdélybe.

Drága édesanyánknak sok mindent ki kellett bírni a menekülés alatt és után, amikor hazajöttünk a „semmire”. Se lakás, se fizetés, se élelem és édesapánk letartóztatva hat hétig. Sajnos legyengült szervezetét ezek a körülmények teljesen kikezdték. Az orvosok még nem ismerték fel a szklerózis multiplexet és vitaminokkal, fürdővel próbálták gyógyítani. Áldott legyen az Úr, hogy vallásos, kegyes élete Jézus Krisztusban kiteljesedett, és hittel, türelemmel hordozta betegsége terheit. Végül tolokocsival tudott csak közlekedni Selyeben Ildikóéknál a parókián. Azután Hernádbúdre került a sógorom, és édesanyánk onnan költözött el az Úr Jézus Krisztushoz, megpihenve a sok fájdalomtól 1961. szeptember 9-én. Debrecenben temettük a családi sírba.

Míg édesapánk élt, addig bibliajelzőket festegetett, és néha Enikőékhez és hozzánk is sikerült eljutnia barátaink autójával. Ez nagy örömet jelentett nekem is, hiszen érettségi után hamar állást kaptam Debrecenben. Egyetemre származásom és anyagi helyzetünk miatt nem is gondolhattam. Két évig naponta korareggeli vonattal bejártam Hoszszúpályiból az Árvízvédelmi Hivatalba (1947). Esküvőnk után 1952-ben Sárospatakra kerültem, és ezért keveset voltam már szüleim közelében. Áldott legyen az Úr drága édesanyánk szeretetéért, féltő gondoskodásáért, tanácsáért. Legfőbbképpen azért, hogy lélekben egyek lehettünk Jézus Krisztus által. Harminchárom éves voltam mikor mennyei Atyánkhoz költözött ő is Hernádbúdon.

A négy Toókos testvér

Toókos Gyula és Horváth Ilona gyermekei

Toókos Csaba vitéz az első gyermek (1922–2005), felesége *Bereczki Livia* (született 1932). Második *Ildikó Cinkó* (született (1924), férje *Asztalos Zoltán* (született 1926). Harmadik: *Enikő* (1926–2018), férje *Kovács Dezső* (1923–2010). Negyedik: *Uzonka Rika* (született 1928), férje *Bojtor István* (1928). Mindhárom leány férje református lelképásztor.

Vitéz *Tokos Csaba* tervező mérnök, felesége *Bereczki Livia* (született 1932), missziói munkás. A középiskolában megvallotta nyíltan Jézus Krisztus nevét, ezért az ország összes iskolájából kicsapták. Felnőtt korában érettségizett le. Gyermekeik Budapesten élnek. – Első gyermek: vitéz *Toókos Aba* műszerész (született 1954), felesége *Dobos Zsuzsanna* tisztviselő (született 1955). Gyermekeik: *Dávid* született 1982), *Jonatán* (született 1984), *Aba* született (1987) – Második gyermek: *Toókos Estilla* tisztviselő (született 1955), férje *Gulyás Jenő* a Volánnál vezető beosztású előadó (született 1945). Gyermekeik: *Boglárka* (született 1976), *Csaba* (született 1978), *Kinga* (született 1983), *Zsombor* (született 1988). – A harmadik gyermek: *Toókos Iringó* családanya (született

1957), férje *Gál Sándor* műszaki dolgozó. Gyermekük: *Lidia* (született 1976), *Eunike* (született 1978), *Eszter* (született 1981) – A negyedik gyermek: *Toókos Tünde* könyvelő, missziói munkás, író (született 1960), férje *Gúti Béla* vállalkozó (született 1948). Gyermekük: *Dávid* (született 1979), *Barnabás* (született 1981), *Levente* (született 1987), *Gergő* (született 1992). – Az ötödik gyermek: *Toókos Örkény* vállalkozó (született 1966), felesége *Sallós Emese* (született 1964). Gyermekük: *Bálint* (született 1992).

Vitéz Toókos Ildikó (született 1924) kántor, hűséges lelkészfeleség, férje *vitéz Asztalos Zoltán* (született 1926) református lelkipásztor, aki Selyeben, Hernádbúdön és Alsóvadászon szolgált, a Biblia Szövetség elnöke. Gyermekük: Első gyermek: *Asztalos Ildikó* gyógyszerész, kántor és az Idősek Otthonának vezetője (született 1956), férje *Ferenczi Pál* református lelkipásztor, lelkészi főjegyző Hajdúszováton. (született 1960-ban Somosdon, Erdélyben.) Gyermekük nem született, de testvéreinek gyermekeit ők fogják össze. – A második gyermek *Asztalos Anikó* (született 1957) református lelkipásztor Hajdúszováton. férje *dr. Kocsis Attila* lelkipásztor (született 1957). Mezőtúron, majd Amerikában szolgált. Gyermekük: *Kocsis Áron* (született 1981), református lelkipásztor, *Kocsis Márk* (született 1984), *Kocsis Réka* (született 1986), *Kocsis Anna* (született 1987), *Kocsis Zsófi* (született 1992). –A harmadik gyermek: *Asztalos Zoltán* (született 1960) fotós és borász, felesége *Zupcsán Erika* egyetemi tanár (született 1960), Pilisborosjenőn élnek. Gyermekük: *Asztalos Márton* (született 1988), *Asztalos Benedek* (született 1989), *Asztalos Borbála* (született 1990), *Asztalos Bendegúz* (született 1992).

Toókos Enikő született 1926-ban, missziói munkás. 2018. május 14-én a tapolcai kórházban az Úr Jézusba kapaszkodva, halkán énekelve költözött el mennyei otthonába. Férje *Kovács Dezső* református lelkész (1923–2010). Szolgált Budapesten, Alcsútdobozon és Tabajdon. Nyugdíjasként pedig a Kórház Misszió vezetője volt Budapesten. Gyermekük: *Enikő* orvos asszisztens (született 1952), férje *Aradszki Pál* Volán dolgozó (született 1950) Leányfaluban élnek. Gyermekük: *Aradszki Enikő* (született 1978), *Aradszki Tünde* (született 1979). *Aradszki Ildikó* (született 1981). *Kovács Keve* főmérnök (született 1953), felesége *Kardos Gabriella* mérnök (született 1950), Budapesten élnek. Feleségének első

házasságából: Szegő Gábor (született 1972). Második házasságából *Kovács Réka* (született 1984). A harmadik gyermek: *Kovács Boglárka* óvónő (született 1956) férje *Novák István* méhész (született 1948), Tapolcán élnek. Gyermkeik: *Novák Enikő* (született 1975), *Novák András* (született 1975). *Novák Boglárka* (született 1985.) – A negyedik gyermek: *Kadosa* (született 1957) Máv Hálózati Fő Üzemirányító Budapest. Nem nősült meg. Családjának inspirátora, a Toókos családi ág összekapcsolója.

Vitéz Toókos Uzonka (született 1928) vállalati főkönyvelő, kántor, missziói munkás, helytörténész. Férje *vitéz Bojtor István* (született 1928), református lelkész, egyházi előadó, tanár, író. Göncruszán, Zsujtán, Korlátón és Fonyban. Zenetanár, a népfőiskola vezetője, a Kazinczy Ferenc Társaság alelnöke, az Újremény Alapítvány elnöke, a Cnox Fellowship tagja. Gyermkei: *Bojtor Emese* (született 1954) református lelkész és az Anna Református Idősek Otthona vezetője, a Nőszövetség elnökségének tagja. Férje *Takács Tamás* református lelkész, főjegyző és Zsinati tag. (született 1952). Lelkészek voltak Nyírtét – Sényő, Apagy – Napkor és Hajdúszoboszlón. Gyermkeik: Az első gyermek: *Takács Emese* (született 1979), férje *Kovács Zoltán* (született 1980 Csongor Kárpátalja), mindketten lelképásztorok előzőleg Hajdúszoboszlón, majd Hajdúhadházon szolgálnak. Magiszteri vizsgát tettek Hollandiában. Gyermkeik: *Kovács Emese* (születet 2007) és *Kovács Eszter* (született 2011). Második gyermekeik ikrek: *Eszter* és *Timea* (születtek 1981-ben) de sajnos pár napos korukban már az Úr Jézushoz költöztek. Temetve vannak Debrecenben, a családi sírban. – A negyedik gyermek: *Takács Kinga* (született 1982) egyetemett végzett tisztviselő, férje *Kenneth Ferguson* (született 1978) USA, alezredes. Gyermkeik: *Ferguson Ilona* (született 2009) és *Ferguson Gábor* (született 2011). Jelenleg Washingtonban élnek.

Bojtor Istvánka (1956–1959) három és fél éves korában elhunyt, az Úr Jézushoz költözött. Eltemettük Debrecenben a Toókos családi sírba.

Horváth Miklós II. (Miki bácsi)

Horváth Miklós II. Tordán született 1900, elhunyt Kolozsváron 1999-ben, temetve Harasztoson a családi sírkertben. (Horváth Miklós I. és Illyés Helén harmadik gyermeke.) Kisgyermek koráról már írtam édesanyánk életrajzában az ő beszámolója alapján.

Tordán 1910-ben épült fel a gimnázium, Miki bácsi akkor volt elsőosztályos gimnazista. Mire leérettségizet, 1918-ban, megszűnt a magyar nyelvű gimnázium. Trianon után Budapesten tanult az egyetemen közgazdasági és mezőgazdasági szakokon. Ezután szeretett volna még Münchenbe is kimenni az egyetemre, hogy tudását tovább fejlessze, de ez Trianon miatt elmaradt. A Tordán működő bankban kezdett dolgozni, az azonban az 1928-as amerikai gazdasági válság idején megbukott, annak édesapja fő részvényese volt. Ez anyagilag megviselte a családot, ezért hazament, és együtt vezették a gazdaságot György testvérével egészen a második világháborúig. Főképpen az állattartással igyekezett helyrehozni a gazdálkodást. A megtermelt takarmányt sertéshízlalásra fordították, ez Harasztoson és Bágyonban jövedelmezőbb volt. Modern felszerelésekkel dolgoztak, amiért a román hatóságok gyakran büntettek, mert traktorral szántottak és nem emberekkel meg jószág húzta ekével.

A románok többször rekviráltak, főleg ha meglátták, hogy négylovas kocsí vitt bennünket Méhesre vagy Vajasdra családlátogatásra, mikor édesanyánkkal otthon voltunk, mint gyermekek. Ezen kívül sokat kellett fizetni édesapánk miatt, hogy nagyapát a börtönből kienvedjék, ami három esetben történt meg. Hazaárulással vádolták veje miatt. Hogy adhatta feleségül Ilonka leányát egy feketelistán lévő magyar katonatiszthez, aki ellenük harcolt Maroshévíznél 1916. augusztus 26-án a betörésnél és a székelyhadosztály egyik vezetője is volt? Egy román mentőtánu segítségével által szabadult ki nagyapa a nagyszebeni börtönből. Az eseményt többször is emlegette a család, mert sokat kellett fizetni a szabadításért.

A háború befejezése után, 1945-ben Miki bácsi Gyéresen, a téglagyárban kapott könyvelői állást hat évig. Addig a család, nagymama és Rozi néni is Gyéresen lakott. Mielőtt a kommunisták végleg kirúgták volna, önkéntesen kérte át magát a Kolozsvári Téglagyárhoz. Ekkor költöztek be Kolozsvárra. Mindig a dolgozók érdekeit védte. A káderes itt is ki akarta tenni, ezért messzi vidékre ment, Vágáshutára a termelőségvetkezethez (Székelyföld). Nehezen vette rá a falusiakat a modernebb gazdálkodásra. Itt dolgozott kilenc évig, nyugdíjazásáig. Utána a család történetének felkutatásával töltötte idejét, és eltartotta

nagymamát, Rózsika nénivel. Valamint testvérének fiát, Miklóst segítette kitaníttatni.

A bágyoni tanyán kis falu alakult, amit Bogátának neveznek. Már nagyapa idejében is volt rendszeresen istentisztelet a tanyán. A helyzet, a körülmények megváltoztak, de a szívek Isten ígéjére vágytak. Házat vettek az 1980-as években, és kis templomot alakítottak ki benne Miki bácsi segítségével, aki harangot is adományozott hozzá.

Kedves emléke maradt az egyetemi évekről, amit szívesen elmondott. Megfigyelte, hogyan vizsgáztat a professzor. Észrevette, hogy az arisztokrata diákokat mindig a lovakról kérdezte. Ő nem volt ugyan arisztokrata, de felöltözött sötétszürke öltönyébe, fehér ingbe. Bampusz botot vett a kezébe, sárga kesztyűvel, nyakkendővel, keménykalappal jelent meg a vizsgán. A professzor azonnal a lovakról kérdezte, hogy milyenek az angol telivérek, könnyű kocsilovak. Az egész Alföldet bejárták, és a professzor nagyon meg volt elégedve vele. Végül megkérdezte, honnan jött? A válasz: Erdélyből. Erre annyit mondott: »Úgy, értem már.« Mivel ilyen nevű arisztokrata családot nem ismert Budapesten. Elérte a célját, mert kitűnően vizsgázott.

Miki bácsinak hálás szívvel köszönjük, hogy családjunk adatait összegyűjtötte. Nélküle lehetetlen lett volna megírni rövid történetét. Majdnem százéves korában élénk emlékezettel beszélt és olvasott. Eltemette édesanyját és Rózsika húgát, egyedül élt. Kosztot hozatott és mindig elmosogatott maga után. Halála előtt két héttel búcsúztam tőle kedves énekével: „Itt van szívem, Neked adom Uram, Neked, ki alkotád. »Rossz a világ, énnékem add fiam!« – Szád ily parancsot ad. Itt van, szerelmem áldozatja, Húségem hű kezébe adja. Itt van szívem, Itt van, szívem. Itt van szívem! Üdve Krisztusban van, Keresztednél pihen s így szól: Uram, Te vagy minden javam, Haláloed életem! A Megváltó sebébe mélyed, És ott lel vigaszt, békességet, Hívó szívem, hívó szívem.” (85. Halleluja) Békességben, csendben álmában költözött el mennyei hazánkba. Urunk áldja meg emlékét! Harasztoson tettük a családi sírkertben,

Horváth György és Pappszász Katalin

Horváth Gyurka bácsi 1901 és 1984 között élt. Földbirtokos volt. (Horváth Miklós I. és Illyés Helén negyedik gyermeke.) Az egyetemet ő is Budapesten végezte. Fiatal korában az ifjúság lelki munkájában vett részt (IKE, Ifjúsági Keresztyén Egyesület). László Dezsővel, Imre Lajossal és Babos Sándorral szolgáltak együtt. 1944-ig, a második világháború befejezéséig Miki bácsival közösen intézték a gazdálkodást. Ő inkább a növénytermesztési dolgokkal foglalkozott. A birtokot és tordai lakást 1944-ben államosították, elvették, ezért Méhesre ment *Bodor Ilonka* néninek (unokatestvérének) segíteni. Felesége *mádi Pappszász Katalin* Csokajról (1923–2008), Bihar megyei földbirtokos családból származott. Marosvásárhelyre deportálták őket 1948-ban. Katalin már várta első gyermekét, annyit megengedtek, hogy egy párnát tegyenek a szekérbe, amivel Nagyváradig a vasútállomásra szállították őket. Marosvásárhelyen a Vártemplom kőfalánál lévő épületekben kaptak egy kis helyet az egyháztól, ahol meghúzhatták magukat. Később a Görbe utcára költözhettek, valamivel egészségesebb pincelásba. Konyhájuk az udvaron egy kis kamra volt.

Gyurka bácsi csak fizikai munkákat kapott. Festette a Maros hídját, sepregette az utcát, majd egy sportüzlet raktárosa lett, onnan ment nyugdíjba. Az utcaseprőről egy verset is írtak: „Sepertem már eleget, seperjen már más is...” A változatos terheket keresztyén alázattal, Istennel megbékélt szívvel vállalta. Részletesen leírta a családdal kapcsolatos emlékeket, amelyet Katinka leánya számítógépen feldolgozott. Felesége, Katalin templomokban kántorkodott és zongoraórákat tartott. A református és az unitárius egyházaknál szolgált.

Gyermekeik: Az első gyermek: *Horváth Katinka* (született 1949), férje *Darabont József*. Elváltak. A második gyermek *Horváth Miklós III.* (született 1951) műépítész mérnök. Felesége *Kacsó Enikő* (született 1947) tanárnő. Marosvásárhelyen laknak.

Horváth Katinka, Darabontné első gyermeke *Darabont Horváth Zoltán* tanár, informatikus, felesége *Sipos Gyöngyi* egészségügyi dolgozó. Második gyermeke *Darabont Horváth István* informatikus, vállalkozó. A harmadik gyermek: *Darabont Horváth Éva* zenetanárnő; férje *Csergező Zsolt*.

Horváth Miklós III. műépítész mérnöknek és feleségének *Kacsó Enikőnek* gyermekei: *dr. Horváth Iringó* iparművész, muzeológus. Férje *Tamás Levente* egyetemi tanár. Gyermekeik: *Borbála, Auguszt, Vencel*. A második gyermekük *Horváth Miklós IV. Mikulás* közgazdász, a Semmabrock osztrák cég eladási ügynöke, felesége *Szőgyör Adél* közgazdász, a Procardia egészségügyi bázis recepcióján dolgozik. Két gyermekük van: *Viktória* (született 2011) és *Miklós V. Bálint* (született 2015).

Horváth Rozália

Horváth Rózsika néni (Horváth Miklós I. és Illyés Helén ötödik gyermeke) született 1904-ben Tordán, és elhunyt 1991-ben Kolozsváron. Kedves, szelíd, ügyes leány volt. Nem ment férjhez, nyilván a háború utáni nehézségek miatt. Édesanyja – nagymamánk – gyenge szerveztű volt, így leánya vette át a házvezetést, irányítást. Az 1944-es tordai ostrom után különösen nehéz feladat várt rá, mikor a budapesti harcok után 1945 telén visszatértek Kolozsvárra. Nem kapott letelepedési engedélyt és élelmiszerjegyet, mert nem volt hivatalos állása. A Cipőgyárnál vették fel dolgozni mint takarítónőt. Nagyon megszégyenítő volt szegénynek, de alázatosan elfogadta. Így ápolta nagymamánkat nagy szeretettel és türelemmel 1968-ig. Zsúfolt kis kényszerakásukban alig lehetett megmozdulni, mert nagymama testvérének, Inczedy Ádámné Nelli néninek halála után a megmaradt holmiját is oda vitték a Roosevelt str. 2. számú helyiségbe, amiben egy deszkafallal választották el a szobát és a konyhát. Szerencsére gáztűzhellyel fűthették a „lakást”, de az udvaron lévő mellékhelyiségbe csak az utcáról lehetett bemenni kulccsal. Valamivel könnyebb lett a helyzete, mikor Miki bácsink nyugdíjba ment, és odaköltözött a székelyföldi Vágáshutárról. Amint lehetett Erdélybe utazni, gyakran látogattam őket, rendeztem a felesleges dolgait. Utolsó éveiben (1983-ban) lakásukat cserélték a Mátyás király szülőházának másik oldalára. Ez már két szoba, konyha, fürdőszoba volt gázzal fűthető cserépkályhával, szerencsére a városközpontban a Főtér mellett. Rozi néni Istennel megbékélve, alázattal és türelemmel hordozta erőtlén állapotát. Végén gondozónő segítségével Miki bácsi ápolta 1991-ben bekövetkezett haláláig, mikor az Úr magához vette kedves gyermekét. A harasztosi sírkertben temettük el szerettei mellé.

Egy kis történelem

Horváth Miklós nagyapánknak a fölkavart zavaros vizeken kellett átevíckélnie hivatalában. Az aradi 13 és Kazinczy Lajos kivégzése élő seb volt a nemzet testén. A kivégzés nem a 17 éves császár, Ferenc József parancsára történt, hanem azt Julius Haynau (1786–1853) rendelte el. Erdélyt 1849-ben Magyarországhoz csatolták abból a célból, hogy ez is osztrák tartomány legyen.

„Ferenc József 1867-től uralkodott, mint az Osztrák-Magyar Monarchia császára. Felesége, Wittelsbach Erzsébet (Sziszi) bajor király leánya volt. Esküvőjüket 1854-ben tartották. Erzsébet királyné szerette a magyarokat, sokszor tartózkodott Budán és Gödöllőn velük. Később Ferenc Józsefnek Srott Katalin volt a barátnője, Erzsébet királynénak pedig egy görög férfi a barátja. A királynőt 1898-ban meggyilkolták Svájcban. Genf nem adta ki a gyilkost, aki a börtönben felakasztotta magát.”

Horváth Miklós II. a következőket mondta el: „Jósika Samu politikus (1848–1923) császárpárti volt, Wesselényi Miklós sógorával szemben, (aki az 1838-as pesti árvíz hőséne a fia volt) a fehérasztalnál barátok voltak, egyébként politikailag különbözők. A nép szerette Wesselényit és Kendeffy Ádámot. Jósika Samu egyszer vacsorára hívta meg Kendeffyt, hogy megbeszéljék a politikát. Rá két napra Kendeffy meghalt. Az orvosok tüdőgyulladást állapítottak meg, de a diákság a tömeggel együtt fellázadt, hogy Kendeffyt megmérgezték. A tüntetésükre katonákat vezényeltek ki, egy embert agyon is lőttek, akinek temetését éjszakára tűzték ki. Wesselényi felajánlotta, ne így történjen, mert ő le tudja csillapítani a diákságot és a népet. Le is tudta állítani őket.

Tisza István felesége, Ilona, a szegedi árvízi kormánybiztosának, Tisza Lajosnak volt a leánya. A szegedi árvízkor vállalt segítségért grófi rangot kapott a császártól családja számára, de a rokonsága nem fogadta el, nem használta. Budán lakott a Sándor-palotában. Erdélyi sógorai: Bethlen Pál, Sándor János, Zeik Ádám.”

Magyarországon a kiegyezés után (1867) az ország nekilendült a fejlődésnek. Ez volt az 1848-as szabadságharc eredménye. Fölszabadult a jobbágyság. A munkásosztály öntudatra ébredt. Fejlődött a cukor- és malomipar. Elkezdődött a tagosítás, amiben a birtokbavételkor

összefüggő területeket jelöltek ki. A lakosság 1850-ben tizenhárom-millió, 1910-ben huszonegymillió volt. Egymással szemben különféle pártok váltogatták egymást. A gazdasági fejlődéssel megindult a vasúti és közúti fejlesztése. Az agrárszocializmus kérdése foglalkoztatta az értelmiséget. Orosz, Habsburg, magyar szövetség alakult.

„A trónörökös Ferenc Ferdinánd utálta a magyarokat. Felesége, Chotek Zsófia cseh származású grófnő volt. A trónörökös éveken át nem is beszélt az édesapjával, a császárral. A bécsi Belvedere palotában lakott, és állandóan a nemzetiségekkel tárgyalt. Elkészítették a Magyarország feldarabolásáról szóló tervet.” (Ennek egy példányát én is láttam Miki bácsinál Kolozsváron.)

„Sötét fellegek gyűltek az ország felett. Sokan nem érzékelték ezt, és a maguk kényelmes, könnyű életét folytatták. Például Lázár Simon angol nevelőnőt hívott a családjába. Ezt úgy utánozták a nemesek, hogy csak angolul akartak tanulni. Már jól beszéltem angolul, amikor mint gimnazistát meghívtak egy nagy rendezvényre. Azt mondták, hogy a férfiakkal vadásatról és nőkről kell beszélni, a nőket pedig a főzés, valamint a divat érdekli. Senki sem gondolt arra, hogy most dől el az ország és Erdély sorsa. Küszöbön áll a világháború.

Ferenc Ferdinánd trónörökösét feleségével együtt 1914. június 28-án autójukban Sarajevóban meggyilkolták. A nyomozás megállapította, hogy Gavrilo Principe nevű fiatalember hajtotta végre a gyilkosságot, amiben Pasitsch keze is benne volt. Elfogatása után Pasitschot Tisza István kérésére szabadon engedték. Az égen háborús felhők gyülekeztek. Hölzendorfi Konrád vezérkari főnök, tábornagy ragaszkodott a hadüzenethez. Tisza István tiltakozott az ultimátum ellen. Ferenc József kiement a tárgyalásról, mondván: »döntsék el az urak!« Hölzendorfi ragaszkodott hozzá, hogy szükséges az ultimátum. Miután a király visszajött a tárgyalásra, kijelentette, hogy: »Mindent meggondoltam, mindent megfontoltam. Mire a levelek lehullnak, vége lesz a háborúnak.« És hadat üzent Szerbiának. Akkor, amikor a nemzetiségek kérdése kiéleződött már.

Tisza István telefonált Sándor János sógorának Erdélybe, hogy azonnal jöjjön Pestre, hívja össze lakásán a miniszteri tanácsot. Tisza István egy félórát késett a tárgyalásról. Annyira beleroppant a hadüze-

netbe, hogy nem ismertek rá, mikor bejött a terembe. Azt hajtogatta: Végünk van, világháború lesz belőle és szörnyűség lesz a vége!

A magyar katonákat belelkésítették, de Tisza István nem mondott háborúra buzdító beszédet. Lakásába zárkózva gyötrődött.”

A hadüzenet 1914-ben megtörtént, és 3.800.000 embert öltöztettek uniformisba, amiből 662.000 meghalt. Sajnos Tisza István miniszterelnökként sem tudta megakadályozni a háború kirobbanását.

„Ferenc József császár, a Monarchia királya 1916. november 21-én meghalt, Károly fia lett az utódja (1887–1922). Megkoronázták 1916. december 30-án. Felesége Zita királynő volt. Károly ki akart lépni a Németországgal való szövetségből, hogy az Antanthoz csatlakozzon, de nem sikerült.”

A maroshévízi csata 1916. augusztus 26-án győzelemmel végződött, a románokat kiűzték Erdélyből. Ez volt az első betörésük, amiről Toókos Gyula édesapám is írt. Miki bácsi erre az időre így emlékezik vissza:

„Marosújíváron voltam vonattal 1916. augusztus végén, mert lovakat már elvitték a háborúba, összesen 42 lovat. Az állomáson nagy tömeg zajongott. Vasutasok nem tudták mi történt. Brassó felől menekült a sokaság haza. Jelentették Tisza István miniszterelnöknek is.

Károly első román király ígérte, hogy nem támad, felesleges aggodni. Hamarosan meghalt. Utódja, Ferdinánd, akinek felesége angol hercegnő volt, támadta meg Erdélyt. Vilmos német császár csapatokat küldött segítségül, aminek Mohenzer volt a vezetője. Maroshévíznél tartóztatták fel a románokat. Toókos Gyula 16 napon át éjjel-nappal vezette az ütközetet, végül szívgörccsel kórházba szállították. A felmentő csapat megérkezett, gyűrűbe zárta a betörő románokat, és megverték őket. Több ezer ember halt meg közülük. Szecski Lajos is ott volt az harcokban, aki autóval ment vissza Kolozsvárra. Útközben bejött Tordára és beszámolt, hogy mi történt Maroshévízen.

Károly magyar király uralkodása elején, 1916 december 30-án Zita királynővel Kolozsvárra látogatott. Nagy dáridót rendeztek számára. Weselényi nem szerette a királyt, mert felesége angol volt. Sokan nem kedvelték, mert hirtelen intézkedett, ezért „plötzliche” néven emlegették... Gyöngyöst 1917-ben tűzvész pusztította. Károly király is megláto-

gatta a várost, ahol Tisza Istvánnal találkozott. A háborúból való kilépésről beszéltek. Tisza István ragaszkodott elhatározásához. A király ellenezte. Tisza István válasza: »Megalkuvó uralkodót nem szolgálok, válasszon más miniszterelnököt.« A kilépés nem sikerült. Eszterházy gróf tanúja volt a beszélgetésnek, és elmondta ezeket nekünk Illyés Albert nagyapánk temetésén.”

Három fronton folyt a harc: Oroszországban (Galícia), Olaszországban (Doberdó) és a Balkánon.

„A templomból jött ki a gyülekezet Tordán, amikor bevonultak a román katonák. Útközben kiesett az ágyújuk kereke, és egy román katonára oda sietett, kapcája kilógott a bakancsából és húzta maga után. Az ágyút megemelték és betették a kerekét. Vásárhely felől jött a csapat. Szembe jött velük a német sereg, aminek élén egy tiszt haladt. Megálltak a románok előtt, kétszer pofonvágtak a vezetőjüket és így kiáltott rájuk: »Mars, haza!« ...

Harasztoson voltunk 1918. november elsején. Tordára indultunk. Világosság és lövöldözés támadt. A vízvezeték kútjánál megálltunk és telefonon kérdeztük szüleinktől, mit tegyünk? Azt mondták, hogy maradjunk ott és várjuk Tóni nevelőnőnköt, aki vénasszonyként beöltözve jön elénk. Mikor megérkezett, mondta, hogy nem lehet bemenni a városba. Ezért Ilonkával a tanyán aludtunk. Aggódtunk, hogy mi lesz szüleinkkel. Nem bántották őket, mert Sohánszki hadnagy a románokra szólt: »Ne bántsátok ezeket, mert becsületes emberek és pártolnak titeket!« Ezután békén hagyták édesapámékat.”

Az őszirózsás forradalomban Harry Hill Bandholtz amerikai tábornokot küldte ki az Antant, hogy elűzze a románokat Magyarországról, akik Budapestre is bevonultak. Két újságíró is lefizettek, Skotus Fialos és Svetonlacon-t, hogy jó propagandát csináljanak a románoknak. Mivel fizetésüket nem kapták meg, a két újságíró nyilatkozott, hogy pénzt ígértek nekik. A Pesti Hírlapban is megjelent, hogy a románok csalnak, hazudnak, mint a cigányok.

A szászok 1918-ban a románok mellett szavaztak, de később megbánták ezt a döntésüket. Szász egyetemet létesítettek Szebenben. A Bruckental Múzeum is szász volt. De a második világháború után Né-

metországba kimehettek. A szászokat pénzért eladták, házak és templomok üresen állnak. Románok foglalják el.

Az örmények lassan szivárogtak Erdélybe. Szerették a magyarokat, sőt magyarnak vallották magukat. Dr. Baumgarten orvos örmény és zsidó volt. Szamosújváron lakott és a család szolgálatában állt. Bodor Ilonkát segítette deportálása után is.

Az első világháború után a Kárpátmedencében lakó nemzetiségek jogokat követeltek maguknak. Magyarországot a vesztesek közé sorolták és győztes volt a nemzetiség, akik éppen úgy harcoltak a nagy hatalmakkal szemben, mint a magyarok. Kommunista államhatalom alakult Magyarországon és Szovjet vezetéssel világforradalomról ábrándozott. Megalakult a Kommunista Magyarok Pártja Kún (Khon) Béla vezetésével, de 1919 őszén megbukott. Magyarországon román és cseh területfoglalás történt. A nagyhatalmak kiutasították őket az országból.

Párizs, Versailles békediktátum a győztes nemzetekkel szemben kegyetlenül erőszakos volt. Magyarországot földarabolták, az országot kifosztották és jóvátételre kötelezték. A tárgyaláson magyar küldöttek fölszólalását és a népszavazás gondolatát figyelmen kívül hagyták. A trianoni diktátum lelki, szellemi összeomlásba sodorta a magyarságot.

„Hazánk szomorú korszaka következett. Az elvesztett háború elsepert és maga alá temetett mindent. Eltűntette az egész tisztí társaságot és mindenki ment jelentkezni ezredéhez. Eltűntek a láthatárról. Egyetemi hallgató koromban Pesten láttam az utcán Török Adorjánt, aki rossz benyomást tett rám. Egy másodrangú lokál lakójának nézett ki. Nem is szólítottam meg. A nyomasztó napok után Budapestre kerültem az egyetemre, majd Ilonka nővérem 1921 decemberében férjhez ment, és így ritkábban találkoztunk egymással...

Trianon után, amikor már Horthy Miklós volt a kormányzó, Károly király vissza akart térni Magyarországra. Az Antant megakadályozta, mondván, ha visszatér, megszállják az országot. Húsvétkor jelentették a Kormányzónak, hogy a király a másik szobában ül. Udvariasan fogadta és határozottan kijelentette: »Most nem alkalmas az idő arra, hogy átadjam a hatalmat.« Ebédrel kínálta, tisztelettel beszélt vele, mert felesküdt neki. A király hercegi rangot kínált Horthy Mik-

lósna, hogy megnyerje, de nem fogadta el, mert a haza érdeke fontosabb volt számára. Károly exkirály autóba ült és elhajtott...

Ősszel másodszor próbálkozott katonák szervezésével, olyanokkal, akik elfogadták a parancsát. A budaörsi csatáról csak annyit, hogy az ágyú dörgését a belvárosban is hallottuk. Amíg a kevés létszámú katonaság vidékről a fővárosba érkezett, addig a rendőrök, csendőrök és önkéntes egyetemisták vették fel a harcot Budaörsnél. Sajnos 13 hős egyetemi hallgató vesztette életét. Nagy temetésük volt, mert minden miniszter, Horthy Miklós kormányzóval együtt részt vett rajta. A Múzeum Kertben ravatalozták fel őket, diákok tömeges jelenlétében."

A bécsi döntés Észak-Erdélyt 1940. augusztus 30-án visszaadta Magyarországnak. A miniszterelnökök jöttek és mentek. Családunk Dél Erdélyben maradt. Egyedül Inczédy Ádámné Nelli néni élt Kolozsváron. Örültünk is meg sírtunk. Őt többször látogattuk. Édesapánk segített neki hivatalos dolgait intézni. 1942-1943 nyarán Kozárváron voltunk hosszabb ideig. Erdély még így is sokat jelentett számunkra. Nelli néni végrendeletet készített, és a megmaradt kozárvári kastélyt és belsőséget, a kackói szép tornyos kastélyt is végrendelettel a Toókos családra hagyta. A közjegyzői hitelesítésre az orosz front közeledése miatt már nem került sor. Így számunkra ez is elúszott a többivel...

1944. március 19-én a német hatalom megszállta Magyarországot.

Drága nagyapánk, *dr. Horváth Miklós* 1944. március 21-én hazatért mennyei Urához. Áldott legyen az Úr, hogy békességben, csendben, szerető családjában körében lépett ki földi sátorházából. Nem kellett átélnie a tordai ostromot és vagyonának teljes elvesztését.

Gyászjelentője a következő:

„Nekem cselekednem kell annak dolgait, aki elküldött engem, amíg nappal van: eljő az éjszaka, mikor senki sem munkálkodhatik.”
János ev. 9,4.

Özv. magyarzsákodi Dr. Horváth Miklósné szül. sófalvi Illyés Helén, úgy a maga, mint gyermekei: Ilona férj. sepsibaczoni vitéz Toókos Gyuláné, Miklós, György és Rózsika, mély fájdalommal tudatják, hogy a forrón szeretett férj, a legjobb édesapa, nagyapa és rokon

magyarzsákodi dr. Horváth Miklós nagyenyedi egyházmegyei főgondnok, volt alispán, földbirtokos, a vaskoronarend lovagja stb. életének 86-ik, nagyon boldog házasságának 49-ik évében folyó hó 21-én csendesen elhunyt.

Drága halottunkat folyó hó 24-én délelőtt 10 órakor a református templomban Tordán tartandó gyászszerartás után Calarasi-Harasztosra szállítjuk és az ottani családi sírkertben örök nyugalomra helyezzük.

Áldott marad emlékezete!

Turda, 1944. március 21.

Gyászolják: nagyborosnyói Bartha Ilona, m. Orbánné - Bodor Ilona, dr. Szilágyi Dezső, ótordai Weress Jenő unoka öccsei és húgai. Sepsi-baczoni vitéz Toókos Gyula veje, Toókos Csaba, Ildikó, Enikő és Uzonka unokái. özv. nagyváradai báró Inczédy Ádámné sófalvi Illyés Nelly, özv. léczfalvi Bodor Zsigmondné sófalvi Illyés Gizella sógornói."

Áldott legyen az Úr, hogy még személyesen ismerhettük, és 1944. január 10-én búcsút vehettünk tőle. Temetésére nem tudtunk visszamenni új útlevél kellett volna hozzá.

Szüleink történetéről ezek voltak Horváth Miklós II., Miki bácsi feljegyzései, amiket idéző jelekben közöltem. Áldott legyen az Úr, hogy sok dolgot kikutatott, gyűjtött és elmondott, amit többé nincs lehetőségünk megszerezni. Csodálatos volt a memóriája még 99 éves korában is. Elbeszéléseit gyorsírással jegyeztem. Nélküle nem tudtam volna a fentieket leírni. Köszönöm az Úrnak ezt az ajándékát is.

Egyben köszönetet mondok férjemnek, testvéreimnek, családnak minden tagjának, akik munkámban segítségemre voltak. Pistám *Erdélyi Krónika* (2001) című könyvéből is merítettem adatokat.

Kedves Gyurka bácsink is nagyon sok mindent hagyott ránk. Különösen megható, amit nagyapánk halálával kapcsolatban írt le. Hálásan köszönjük mindazt és köszönjük leányának, Horváth Katinkának is hogy legépelte édesapja szép, értékes életrajzát.

Én főleg a családfa levezetését igyekeztem írásba foglalni, hogy az utókor is ismerje meg a rokoni ágakat és lehetőleg tartsanak kapcsolatot egymással. Becsüljék meg őseik emlékeit. Munkámban főképpen

az édesanyánk oldaláról foglaltam össze a feltalált adatokat, ugyanis édesapánkról azért írtam keveset, mert ő sajátkezűleg elkészítette életrajzát, amit sajnos befejezni már nem tudott váratlanul történt halála miatt. Köszönjük Ildikó nővéremnek, hogy alapos kutatással, utánajárással befejezte édesapánk és a család történetét. Megjelent 1999-ben: *Azokkal időzőm, akik másszor voltak*. Hálás vagyok Csaba bátyánknak, hogy Toókos-őseink adatait kikutatta és azzal ki tudtam bővíteni édesapánk családfájának ismertetését.

SZÜLŐFÖLDEM

Kisgyermek korom

1928. május 22-én éjfél előtt pár perccel léptem be a földi életbe, Debrecen városában, a Poroszlai út 77. szám alatti kis tornyos lakásba. Debreceni Endre bácsi (unokatestvérem) nálunk lakott, és mint fiatal orvos a születésemnél segédkezett, azért is voltam a kedvence.

Már az első napokban is baj volt velem. Édesapám az anyakönyvi hivatalban bement, hogy leánygyermekét született, neve: *Uzonka Rika*. Az anyakönyvvezető kijelentette, hogy ez nem bejegyezhető név, mert nincs benne a pápa által engedélyezett névtárban. Hosszú szóváltás után édesapám határozottan kijelentette: „Akkor írják be, hogy névtelen.” Erre a kemény katonás hangra megijedt a hölgy, és nem mert az ezredes úrral tovább vitázni. Így lettem Uzonka Rika.

Ezenkívül még más baj is volt velem. Mivel éjfél körül születtem és a bábaasszony meg Endre bácsi rendbetettek 23-a hajnala lett. Ezért a család mindig a május 23-át tartotta születésem napjának. Negyedik gyermekként jöttem a világra, be is írtak szépen a családi nagy Bibliába: „Uzonka Rika született 1928. május 24-én” Tehát a dokumentumok alapján három napig születtem. Mivel a család mindig 23-án köszöntött, én is azt tartottam nyilván, és csak felnőtt fejjel tudatosult bennem, hogy 22-én vagyok nyilvántartva hivatalosan.

Talán másfél éves lehettem, mikor súlyos bélhurutot kaptam. Ha Endre bácsi nem lakott volna nálunk, talán meg sem maradtam volna. Utána még évekig hordta nekem a különböző erősítőket, mert hosszú, vézna gyermek voltam. Mindig azt mondta, hogy majd 12 éves korom után fogok felerősödni. Pótnagymamánk (Reviczky Lászlóné Anna néni, akinek a hamvai a Toókos-sírban nyugszanak) úgy hívott: Szűnyog királynő, mert hosszú karom, lábam volt és sovány testem. Nagyon szerettük Anna nénit, mert az igazi nagyszüleinket csak ritkán láthattuk Erdélyből.

Talán kétéves lehettem, amikor először „világkörüli útra” indultam. A hosszú Poroszlai úton eljutottam egy kávé kútig. Szerencsére

még nem tudtam jól mászni, hogy belenézzek, csak leültem egy kicsit a kút mellé pihenni. Ezalatt a család rémülten keresett az egész környéken, (akkor még az utca nem volt kiépülve). Hosszú idő után találtak rám az utca végén a kút mellett, ami kétszeres rémületet okozott. Így végződött az első világkörüli utam. Felnőtt koromban adta meg azt az Úr. De már akkor is kegyelme őrzött nagyobb bajtól.

Memóriámban az első élményem a fényképész bácsival kapcsolatban rögződött. Talán hároméves lehettem; Enikő nővéremről akartak képet csinálni, de én is ott voltam. Édesanyám közben valamiért öltöztetett. A bácsi meglátott kis nadrágban, mellénykével, és annyira megtetszettem neki, hogy engem is a pódiumra állított, és bebújt a nagy fekete dobozba. Így készült rólam kis bugyiban egy fénykép, amit mindig szégyelltem. (A családi albumban van belőle egy példány.)

Négyéves voltam, mikor Csaba bátyámat középiskolába, a katonai „cőgerájba” írták be Kőszegen, (ő 10 éves volt). A tanyán voltunk kint nyár végéig. Hosszú úton, a birtok széléig sírva kísértük ki a kocsit, mert édesapám az állomásig (Hosszúpályi kb. 7 km.) vitte, majd vonattal mentek tovább a nagyfiúval. Csak karácsonykor láthattuk újra katonaruhájában. De Endre bácsi közelünkben maradt, és sokat játszott velünk. Rajongtunk érte. Ha jött, két hosszút és egy rövidet csengetett, és mi rohantunk kaput nyitni. Akkor már a Péterfia utca 9. szám alatt laktunk. Sokszor ölébe vett, és én azt kértem, hozza le nekem az égről azt a nagy kiflit, mármint a holdat. Ő volt az „ötödik testvér” a családban.

Iskoláskori emlékek.

Szerettem tanulni. De egyszer mégis kaptam tenyerest első osztályos koromban, mert nagyon halkán olvastam. A padban különben hátra tett kézzel kellett ülni, vagy pedig két kezünket a padra téve, hogy ne mocorogjunk. Ezzel nem volt problémám. Egy téli reggel sírva fakadtam, mert nem tudtam kigombolni a kabátomat, és nem volt édesanya mellettem, hogy segítsen. Mi lesz, így fogok ülni egész nap a padban, kabátban? A tanító néni segített rajtam.

Pár nap múlva szomorú hírt közöltek velünk. Tudtam, hogy a padtársam beteg, de most azt hallottam, hogy Länger Editke meghalt.

Nagyon megrázott a hír, többé nem lesz már padtársam. Ő már nem jön tovább iskolába. Babámat Editnek neveztem el.

Édesapám – az akkori szokás szerint – Bécsből német leányt fogadott a házhoz, hogy gyermekkorban tanuljuk meg a nyelvet. Állítólag első szavaimat németül mondtam. A négy gyermek között jó volt egy felügyelő. Kb. tízéves korimig volt több-kevesebb kihagyással német nevelőnő nálunk.

Harmadik osztályban kezdtünk németül is tanulni. De én nem sokat törődtem az írással, hiszen én már jól tudok németül beszélni. Ezt elég rosszul tettem, mert az írás az más. De azért kitűnő tanulmányi eredményeim voltak. Negyedikben már nagyon szerettem a számtant és a rajzot. Mária tanító néni számtan-királynőnek hívott. Rajzórán, emlékszem, megrajzoltam a tordai hasadékat, mert akkor jártunk nagypapáéknál, és kedves emlék maradt bennem. Még Méhesre is elvittek négylovas kocsival, mert hosszú volt az út. A hintóban szemben ültünk nagymamával, édesanyánkkal és Rozi nénivel, Csaba meg a kocsis mellett. Nagymama arra tanított, hogy ha utazunk, előtte mindig imádkozzunk, hogy a jó Isten őrizzen. Bizony féltünk, mikor a rossz fahidakon mentünk át, nehogy beszakadjon, vagy a lovak lába beszoruljon. Ott unokatestvéreinkkel sokat játszottunk a nagy verandán marokkót. Örömmel ültem be dédmamánk fedeles fonott székébe, de őt már én nem ismertem. Zongora volt a házban, ami mellett képes voltam óráig ülni, és megtanultam kívülről a „Ne szállj perbe énvelem” kezdetű énekünket. Nagyon szerettem volna zongorázni tanulni, de édesapám azt mondta, majd ha ki tudjuk hozni Erdélyből a zongorát, tanulhatunk. (Ez sajnos nem történhetett meg, így csak mint feleség tanultam meg egy kicsit, hogy harmóniumozni tudjak, később a templomban az orgonán játszottam Göncruszván.)

Vasárnapi iskolába jártunk, amit Szele Miklósné Gizike néni tartott. (Férje mély hitű, bölcs lelkész-tanár volt a gimnáziumban, ő készítette fel a konfirmációra.) Minden vasárnap kaptunk egy kis kocka alakú igés lapocskát, amit be lehetett ragasztani egy albumba. Egy alkalommal annyira megérintett az ige, hogy hazamenve kimentem a hosszú kertünk végébe a bokrok közé, és letérdelve, hangosan imádkoztam az Úr Jézushoz és szoros közösségben éreztem vele magam.

Olyan jó volt. Valószínű attól kezdve olvastam a Bibliámat esténként, és sokszor szólt hozzám az Úr, és meghallgatta kéréseimet. Például egyszer a tanyán én mentem el utoljára a lakásból a család után a veteményeskertbe. Közben valahogy elejtettem kezemből a kulcsot. Két-ségbe esve kerestem végig az úton a puha homokos talajon. Elkezdtem imádkozni, és mindjárt rá is találtam.

A Dóczi református gimnáziumba írtak be szüleim 10 éves koromban. (Akkor már két idősebb testvérem, Ildikó ötödikes, Enikő harmadikos volt ugyanott.) Szerettem tanulni, de nem tudom miért, félévkor négy darab kettesem volt az értesítőben, még vallásból is. Nagyon elkeseredtem, soha nem történt meg addig – és azután sem többet –, hogy édesapám kikérdezte vallásból a leckét, Jób történetét. (Szüleinknek nem kellett ellenőrizni tanulásunkat, mert tudtuk a kö-telességünket. Legfeljebb egymásnak segítettünk. Pl. egy alkalommal, mikor Ildikó érettségire készült, segíteni tudtam matematikából, mint negyedikes, mert ő nem szerette a számtant.)

Rácz Jenő vallástanár úr azért haragudott meg rám, mert óráján jegyzeteltem, amit mondott. Ez azért történt, mert nővéreimet Szele Miklós bölcs tanár tanította, és sok mindent le kellett írniuk, amit ő az órán a könyv szerinti anyag mellett még elmondott. Ezt tudva, én is elkezdtem jegyzetelni Rácz tanár úr előadását. De ő ezt nem igényelte, sőt megszidott érte. Szerencsére nem sokáig tanított, mert behívták tá-bori lelkésznek.

Ezek után egy este a Jakab apostol levelét kezdtem olvasni. Mind-járt az első versekből az ragadott meg, hogy *„akinek nincs bölcsessége, kérje Istentől hittel, semmit sem kételkedve.”* Ettől kezdve minden este na-gyon imádkoztam azért, hogy év végére jeles lehessen. Kimondhatat-lan boldog voltam az év végi bizonyítványosztáskor, kitűnő ered-ményt kaptam. Dicsőség érte az Úrnak! Tudtam, hogy ez csak az Ő segítsége által lehetett. Ez egész életemre mélyen hatott. Állandó ima-tárgyam volt a tanulmányi eredményem, mind a mai napig. Most is, ha a számítógépem mellé ülök immár 88. évemben, kérem az Urat, hogy Ő segítsen. *„Kérje Istentől, semmit sem kételkedvén”* – írja Jakab. Ez kísért életem minden vizsgáján, még a kimondhatatlan nehéz időszak-

ban, az érettségimnél is, hogy kitűnő lehettem. De erről majd később. Dicsőség érte az Úr Jézus Krisztusnak.

Néhány gimnáziumi emlék tíz-tizennégy éves koromból.

Nagyon szerettem a matematikát, történelmet, kémiát és rajzot. Dienes Éva néni volt az osztályfőnököm, aki magyar-német szakos volt. De mint osztályfőnök sok mindenre kiterjedt a figyelme. Időnként végignézte a kezünket, körmünket, hogy rendben van-e? Sokszor megdicsért érte. Helyesírásunkra nagyon figyelmeztetett, mondva, ha majd a vőlegényünknek hibásan írott levelet fogunk küldeni, elhagy bennünket! Tehát ajánlja, hogy tanuljuk meg jól. Kémia tanárnőnk, Ormos Zsóka néni nagyon szeretett, mikor a padom mellett ment el, sokszor megsimogatott. Kislányát Uzonkának keresztelte. Fazekas Katinka néni számtankirálynőnek nevezett. Még évek múlva is kapcsolatban voltam vele. Torma Margit néni a történelmet belénk plántálta közvetlen, szeretetteljes óráin. Szabó Magda (mint gyakorló tanárnő, később nevezetes író) latint tanított az utolsó évben. Igen élveztük modern módszerét. A római eseményeket le kellett játszani, mintha színpadon volnánk. Te vagy a császár, te a katona; vagy te vagy a farkas, te meg a bárány stb. Élveztük az óráit. Dienes János rajztanárunk külön ültetett az órán, legjobban a grafikát szerettem. Otthon vasárnap délutánonként portrékat készítettem. Utoljára Horváth nagyapánk képét rajzoltam meg. Selyem szalagon könyvjelzőket is festettem kedvtelésből, általában virágmintákkal. De asszonykoromban is csináltam ilyent diplomok képével. Ennek volt az eredménye az, hogy édesapám és édesanyám is hozzákezdtek szalagokat festeni eladásra is öreg napjaikban, mikor semmi nyugdíjat nem kaptak. Édesapám gyönyörű templomképeket, édesanyám pedig virágokat festett. (Nekem ez a szórakozásom a menekülés után abbamaradt.)

Konfirmációra Szele Miklós neves hitoktatónk készített fel. Nagyon mélyen érintettek magyarázatai, a Kossuth utcai templomban áldott meg ezzel az igével: *„Elég néked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által végezted el.”* (II Korintus 12,9.) Egész életemet végig kísért ez az ige, de most 88. évemben értettem meg igazán a második részét, mikor én erőtlen vagyok, Isten munkája még jobban látható lesz, hogy minden csak kegyelemből történhetik velem.

Mivel inkább reál beállítottságú voltam, a negyedik gimnáziumi év után én is, mint Enikő nővérem, átmentem a közgazdasági vonalra. Kovács Mária néni, a matek tanárnő volt az osztályfőnökünk. Nagyon szeretett. Bartha Gyula volt a kémia, áruismeret és földrajz tanár, jó pedagógus. A kereskedelmi jogot dr. Karászi Ilona néni tanította, és a Közgazdasági Egyetemre akart küldeni tovább... Kobul Ica néni gyors- és gépírásra oktatott, nagyon szerettük. Bombázáskor szegény meghalt. A tőle tanultakat sokat használtam egész életemben, mind a mai napig.

Sajnos a háború igen megtörte iskolai tanulmányaimat. A második évet a sűrű légiriadó, majd bombázások miatt áprilisban már befejeztük. Enikő az iskola pincéjében érettségizett a bombariádók miatt. Én másodéves voltam. Gázálcot vittünk az iskolába. Ha szólt a sziréna, az iskola udvarára kellett rohannunk a kerítések mellé. Este az ablakokat jól be kellett sötétíteni. A városi lakosság sötétedéskor igyekezett kimenni vidékre, hosszú sorokban vonultak az úton. Az utcai fényt is leoltották a riadók alkalmával. De később az oroszok már úgynevezett „Sztálin-gyertyákat”, dobtak le, ami úgy világított, mint egy karácsonyfa, hiába volt a sötétítés.

Közben Horváth nagyapánk Tordán halálához közeledett, édesanyánkkal, Enikővel hárman meglátogattuk 1943 karácsonján, és még jó két hétig maradtunk. Végül is kedves nagyapánk 1944. március 21-én költözött el Megváltójához, mikor a németek megszállották Magyarországot. Anyai nagyszüleimről az a kép maradt meg szívemben, hogy a 85 éves nagyapa a kanapén ült, mellette nagymamánk, és olyan szeretettel, tisztelettel simogatta a kezét, mint egy fiatal pár. Jó néhány évvel ezelőtt kaptam meg azt a levelét Horváth Miki bácsinktól, amivel a leánykérésre válaszolt nagymamánk: „Ígérem Miklós, hogy egész életemben igyekszem hűséges segítőtársa lenni.” Így élték le nagy szeretetben életüket, ami példakép előttem. Horváth Miklós nagyapánk Torda utolsó magyar alispánja volt, főispáni kinevezése előtti napokban jöttek be a románok 1918-ban.

Iskolámmal kapcsolatban itt most még csak annyit írok, hogy 1944 szeptemberében már nem voltunk otthon, mert az oroszok és románok elől menekülni kényszerültünk, csak 1945 decemberében tudtam foly-

tatni tanulmányaimat másfél év kihagyással. Előbb le kellett vizsgáznom a III. évfolyam anyagából magánúton, majd, 1946 februárjában az első félévi anyagból szintén magánúton tettem vizsgát, hogy a második félévet már az osztállyommal együtt folytathassam; velük érettségiztem. A következő évben a tananyag már változott, ezért sürgettek tanárain a vizsgákra. Istené legyen érte a dicsőség, hogy mégis kitűnően végezhettem. Ebben az időben ismertem fel az Úr Jézus Krisztust, mint személyes Megváltómat. Kegyelmesen, hatalmas erejével tanulásomban is Ő volt a segítségem. De ezzel kapcsolatban később írok.

Szülő és gyermek

A nehéz idők bekövetkezése előtt egy kicsit írok a család hétköznapi életéről. Édesapám könyvében sok minden van feljegyezve, (amit Ildikó nővérem írt az édesapánk naplójával kezdve: *Azokkal időzőm, akik másszor voltak.* 1999). Néhány dolgot én is emlétek.

Édesapánk nagyon szerette és féltette gyermekeit. Jövendőnről már előre igyekezett gondoskodni. Azért váltott ki vitézi telket, hogy majd gazdálkodásából taníttatja egyetlen fiát, és kiházasítja három leánygyermekét. Erdélyből ugyanis semmit nem tudott áthozni az ot-tani örökségéből. Édesanyánk is csak tárgyi emlékeket hozhatott. Anyagi segítségre ő sem nagyon számíthatott, mert házassága miatt nagyapánkat sokszor börtönbe zárták, és súlyos váltságdíjat kellett fizetni azért, hogy kiszabaduljon. Ugyanis édesapánk feketelistán volt a románoknál, mert egy magyar katonatiszthez adta feleségül leányát. Édesanyánk szelíd, alkalmazkodó természetű volt. Társadalmi fokon mindenütt megállotta a helyét, és híres jó háziasszonyként ismerték. Kedvességével sokakat lenyűgözött. A házat bölcsen igazgatta.

A család szerényen, takarékosan élt. Csupán évente egyszer tartott édesapánk egy nagy zsúrt, amit „étkes tereferének” nevezett. Ez rangjánál fogva kötelező volt, hogy a vezetőséget meghívja. Általában 100 körüli személyt kellett ilyenkor vendégül látni. Csendes baráti beszélgetés folyt, zene nélkül. Édesanyánk remekelt a hidegtálás, nagy ezüst gyertyatartókkal feldíszített asztallal. Bóbitás szobalányok szolgáltak fel. Baráti családok szobalányai is segítettek. Risiliő pulyka (egészben sült pulyka, mellehúsa kivéve és majonézes hússal meg-

töltve, szépen aszpikkal bevonva, díszítve, lábai fehér selyempapírral és ezüsttel becsavarva, nemzetiszínű szalaggal átkötve), ami akkor csak az ő egyedüli specialitása volt az ismerősök között. A sült malac citrom karikával szájában, egészben, és egyéb különlegességek. Éjfélkor bőlé, parfé stb. Reggel alig vártuk, hogy bemehessünk a szobába nyalakodni.

Egy emlékezetes dolgot írok le. Horthy Miklós kormányzó úr meghívta Victor Emánuel, olasz királyi párt Budapestre. (1938?) Ünnepeyes fogadásra édesapámék is kaptak meghívást. Díszmagyar ruhát csináltatott, sötétlila színben, arany sujtásait maga tervezte. Édesanyámnak francia selyemből varratott díszmagyar ruhát aranycsipkés fejdísszel és köténnyel kellett felvenni. Gyönyörű volt mindkettő. (De egyetlen egy kép sem maradt róluk.) Az ünnepi fogadáson hintókkal mentek végig Budapesten, akkor vette meg édesapám a család részére is a fekete hintót, amivel aztán később a tanyára jártunk ki nyáron.

Mint vérbeli katona minket is katonásan, szigorúan nevelt. Többször mondta: inkább tőle kapjunk ki, minthogy az élettől fogadjunk pofonokat. A fenyítés többnyire fülhúzás volt, vagy ebédnél a hosszú asztalon keresztül késével a fejünkre koppintott, ha rendetlenkedtünk, vagy valamiért nem tetszésünket nyilvánítottuk. A legnagyobb büntetés a térdelés volt. Példaként egy emlékezetes eset. Baráti családhoz engedte el három leányát, ahol két leánygyermek volt. Nagymama kapitány asszony, az édesanya – Babáta néni – pedig elvált. Soha nem kínáltak meg, ha ott játszottunk. De egyszer a nagymama (aki köztudottan fősvény hírében áll) az öt leányt átvitte a szomszédban lévő cukrászdába és egy-egy tölcser fagylaltot vett nekünk s mentünk vele haza. Otthon lelkendezve meséltük az újságot, mi történt. De édesapánk egyáltalán nem volt megghatódva, sőt térdepelnünk kellett a sarokban érte, mert „nem illik cukrászdába járni, hát még az utcán fagylaltot nyalogatni, vegyük tudomásul!” Végül bocsánatot kellett kérnünk. A mai időben ez már humorosnak tűnik, de ez volt a fegyelem és az illemszabály.

Étkezésnél imádkoztunk, utána kézcsókkal megköszöntük az ebédet. Este a leszakítás naptárból ígét olvasott édesapánk, vagy később Ildikó olvasta fel. Templomba az iskolával mentünk a Dócziból a Kosuth utcára. Nagyobb korunkban édesanyánkkal és Fáy Árpádné

Pappszász Ilonka nénivel a kistemplomi gyülekezet bibliaóráira jártunk Uray Sándor bácsihoz. Szerettünk menni, bár néha többeket megszólított, hogy imádkozzanak hangosan. Mindig féltem, hogy egyszer engem is megszólít.

Nagy dolog volt, hogy két-három évenként hazamehettünk Erdélybe édesanyánkkal. Legkedvesebb emlékeink közé tartoznak ezek az utak. Gyönyörködtünk a bágyoni tanya szép parkjában, a több kilométer hosszú fenyő alléban. (Az út mellett két oldalon négy-négy sor hatalmas fenyőfa, fel egészen a szőlőshegy tetejéig). Sok hangyaboly volt alattuk, képes voltam órákig nézni a hangyák munkáját. A sok rózsza és kardvirág róka farkú fűvel díszítve igen jól mutatott, nagy malomkő asztalok voltak a kertben terméskező padokkal. Gyurka bácsi, édesanyánk testvéröccse, ott tartotta nekünk az áhítatokat.

Itt említem meg még pótnagymamánkat, Reviczky Lászlóné Anna nénit Abapusztán. (Téglás, Balkány közelében.) A tavaszi és őszi vakációnkat töltöttük nála szüleinkkel, ő meg télen több hétig volt nálunk Debrecenben. Sokszor vitt el minket moziba. Férje meghalt. Az 1930-as években Horthy Miklós avatta vitézzé hős altábornagyát, az ünnepség a szép parkjukban lévő kb. 1000 éves hatalmas tölgyfa alatt volt. (Ez a fa nyilvántartásba lett véve, de sajnos a háború alatt ez is elpusztult.) Nagy festmény örököltette meg ezt az alkalmat. Itt is volt zongora a házban, ami mellett órákig szórakoztam, énekeket tanultam rajta játszani. Édesapánk szigorúságát így jellemezte Anna nénink: „antik római jellem”.

Én szigorúságáért mindig hálás vagyok az Úrnak, mert lehetőleg mindenre megtanított, amire az életben szükségem volt. Nyári vakációt a tanyán (Gyula-telke) töltöttük. A zöldségeskertbe édesanyánkkal mentünk dolgozni, kapálni, locsolni. Gémeskút volt a kertben kettő is. Egyiknél egy fürdőkád, körülötte állvány felakasztható lepedők számára, munka után kényelmesen megfürödtünk, és a mellette lévő nagy szomorúfűzfá alatt pad, asztal volt, ott játszhattunk. Nagyobb korunkban már magunk munkáltuk a kertet. Sőt, megtanultuk a szőlő kacsolását, kötözését is. Aztán a réteken szénát gyűjtöttünk a béresekkal együtt. Édesapám sokszor feldobott a szénaboglya tetejére, hogy jól tapossam meg. Még lovat is tudtunk hajtani a szekérrel. A

csalamádégyűjtést nem szerettem, mert az nehéz volt. (Akkor még nem silóztak, hanem a zöld kukoricaszárat kévékben megszáritották a szarvasmarha takarmányozására. A lerágott kukoricaszár jó volt kemencét fűteni kenyérsütéskor. Ma összezúzzák.) Még a szójabab kapálását is vállaltuk harmadába, és a bevételünkből vettük a kis ezüst likőrös poharakat, ami hozzám került. Mikor nagy árvíz volt (1940?), a réteken is megállott a víz. Levittük a hosszú három méteres mosóteknőt, evezőt csináltunk és csónakáztunk a kert végében. Kendert is vetett, hogy a házivászon jó lesz lányainak stafírungra. Meg is tanultuk az ezzel járó munkát. A kender ki „nyúni” kellett, majd kévékbe kötni, aztán a réten lévő árokba tettük és lesúlyoztuk, hogy a vízben levele lejjön, a szára fellazuljon. Majd a szárítás következett és „tiloltuk”, vagyis törtük előbb nagyobb, majd kisebb faszerkezettel, hogy a pozdorja kihulljon. Közben rázogattuk. Utána jött a taposás lábbal, ami régebben szórakozást jelentett a fiatal lányoknak a legények között. (Göncruszkan a „köjűbe” vitték a kender, egy malomszerű helyiségbe, és ott végezték el malomkövekkel ezeket a munkákat.) Megtanultuk a fonást is rokkával, meg szőttünk egy keveset. Nagypapáék-nál Bágyonban alig vártuk, hogy a szövőszék mellől a néni felálljon, s mint gyermekek mi is szóhessünk rajta.

Édesapám 220 holdon gazdálkodott. Mielőtt hozzákezdett, 1928 táján, Pallagra járt tanulni. A tanya épületeit is maga tervezte. Minden épületen tetőtéri ablakok voltak, még az istállókon is, és azon a felkelő nap kifaragva és zöldre festve, ami székely emléknek számított. Mi a gazdatisztnak épített részben voltunk kint nyáron, de már elkészítette a tervet a kastélyhoz, építési anyagokat is vásárolgatott lassan. A nagy jégverem ásásában mi is részt vettünk, és boldogan készítettük ott a finom házi fagylaltot. Nyáron gyönyörű termést takarított be 1944-ben. Hatalmas hombárok voltak tele gabonával. A góré (kukoricaszárító) is megtelt kukoricával. Beindult a gazdaság. A gyümölcsös szépen termett, már a szőlő is. Öröm volt látni ezeket.

A bécsi döntéskor (1940. augusztus 30.) az új magyar-román határt Kolozsvár felett, a Feleki-tetőn húzták meg. Családunk Dél-Erdélyben maradt, egyedül Nelli néni (báró Inczédy Ádámné, nagymamánk testvére) maradt ezen az oldalon, Kolozsváron. Többször meglátogattuk.

Nagy örömmel fogadta édesapánk segítségét, a kozárvári gazdaságának ügyeivel is megbízta. Ugyan nem sok mindent hagytak meg nekik a románok, csak a kastélyt nagy kertjével, a gyümölcsöst és a szőlőt. A Kackón lévő szép tornyos kastély tulajdonjoga nem volt teljesen rendezve.

Nelli néni ezeket már idős korára tekintettel nem tudta intézni. Ezért végrendeletet készített, hogy a Toókos családnak adományozza, mivel más örököse nincs az országban. Ildikó nővérünk úgyis keresztlánya. (Ez a végrendelet a családnál van.) 1942 nyarán mi is elmehettünk Kozárvára. Takarítottunk, rendezgettünk, tervezgettünk. Sok gyümölcsöt szedtünk, amit ládában vasúton adtak fel szüleink Debrecenbe. Örültünk, hogy Erdély földjén lehetünk. Azonban jöttek a légiriadók, az orosz front egyre közeledett. A közjegyzői iroda lassan intézte a dolgot, így a végrendelet sajnos nem lett hitelesítve. A háború után édesapám már nem tudta tovább folytatni az ügyet. A szép tervekkel együtt minden elveszett... Vége!

A front egyre közeledett Debrecenhez is.

Ekkor jött a nagy csapás, amit csak az Úr Jézus Krisztusba vetett hittel lehetett elfogadni. Minden egy szempillantás alatt elveszett! Egy szépen beindult gazdaság, erdélyi örökség, debreceni szép lakás, nyugdíj... Menekülni kellett, mert édesapánk a románoknál feketelistán volt. Keresték is. Vége lett mindennek, mert legfontosabb az élet. Egy elért szép karrier és egy nagy sikeres életmű után földönfutóvá vált a család. De most már tudjuk, hogy mindez Istenünk tudtával történt. Így ismertük fel Megváltónk kimondhatatlan nagy szeretetét, ami mindennél többet ért. Édesapánk bizonyágtétele volt: „Hatalom volt a kezemben és siker, mindent elvesztettem, de Jézus Krisztust megtaláltam!” – Ez a legfontosabb!

MENEKÜLÉS

Édesapánk katona füle messziről jól hallotta az ágyuk hangját Lengyelország felől. Sejtette, hogy az közelebb is fog jönni hozzánk. Már 1938 karácsonyán – emlékszem rá – fekete kendőket vett nekünk is, hogy ha majd menekülni kell, azzal öregítsük magunkat. Sajnos előérzete bevált.

1944. szeptember első napjaiban, egy délután gyalogos férfi érkezett az országút felől. „Jé, ez Gyurka bácsi! Mi történt?” Beszámolt, hogy az oláhok átállottak az oroszokhoz, a német vezérkari tiszteket leöldösték, s így az oroszok lerohanták Erdélyt. Tordánál nagy tankcsaták folynak. A lakosság a sóbányákba menekült. A mi családunk pedig nagymamával már Pesten van. Ő leszállt a vonatról, hogy hírt adjon ezekről, de meggy utánuk.

Uram, könyörülj rajtunk!

Mivel édesapánk a románoknál feketelistán volt, nem lehetett más megoldást keresni, mint menekülni a front elől. Hosszúpályiba mentünk Debreceni Endre bátyánkhoz tanácskozni. Édesapánk még a mi véleményünket is kikérte, mert végtelen nehéz volt dönteni: maradni vagy menni? Gyorsan igyekeztünk a dolgokat rendezni. A szép porcelánokat már tavasszal Debrecenben, a pincében elástuk. Azt most kihoztuk a tanyára. Ládákba helyezve az ezüst tárgyakat is – mi, lányok – titokban elástuk a szőlőskertben és a gyümölcsösben, összesen kilenc ládával. A díszmagyar ruha ékszereit a lányszoba ablaktokjába rejtettük. Sok őszibarack kompótot készítettünk nyáron, azt a leányszobában, az ágyak alá helyeztük, hogy „ne találják meg olyan könnyen...” A nagy perzsaszőnyegetek feltekerve a padlásra vittük... Csaba bátyánk ekkor már munkaszolgálatra volt behívva, mert szívbetegsége miatt, katona nem lehetett.

Végül elkészült az utazó járművünk is. Egy szekér, leeresztett saroglyával. Felette nagy ekhós tetőt egy nemrég elpusztult ménló bőrével borítottak le, hogy ne ázzon át. Takarókat, meleg kabátot, élelmet,

zsírt, füstölt sonkát és egyebeket édesanyánk gondosan összecsomagolt, hogy útközben legyen mit enni. A családi okmányokat dobozba gyűjtöttük. Mindent gondosan bezártunk és... A cselédek csodálkoztak készülődésünkön, hogy mire gondoltak, azt nem tudjuk. (Csak majd évek múlva láttuk az eredményt...)

Az országút bejáratától még visszanéztünk, és mindentől megválva, odahagyva elindultunk, nem tudva hova, mert legfontosabb az élet! El tudom képzelni, milyen fájó lehetett ez édesapánknak, aki annyit dolgozott ezért, mi talán még azt fel sem tudtuk akkor fogni. De azt mondta, nem hagyhatja feleségét és három leányát az oroszok martalékának, meg a románoknak. Életének nagy munkáját soha többé nem láthatta.

Debreceni lakásunkban aludtunk még két éjszakát (Péterfia u. 9.), végül október 8-án elhagytuk ezt az otthonunkat is (gyönyörű berendezésével). A kertünkben már volt egy bombatölcsér. Minden olyan hideggé vált körülöttünk. A katonai hadosztály is elindult, mert az ellenség már Battonyánál átlépte a magyar határt, onnan rohamosan haladtak felfelé. Mi Hajdúböszörmény felé vettük az utat, hogy mielőbb átjussunk a Tisza hídján. Ott tudtuk meg, hogy az oroszok már Kabánál járnak. Fecske és Aba nevű lovaink nehezen húzták a kb. 18 mázsa szekeret. Ildikó egy darabig kerékpárral jött mellöttünk, de iszonyatos nagy volt már a tömeg az országúton, az erdélyi szászok is rengetegen jöttek szekérrel. A Tisza hídján átkelve, Palkonyánál az első háznál álltunk meg fáradt lovainkkal, ahol nagyon kedvesen fogadtak. Reggel indultunk tovább Mezőkövesdig, és a római katolikus plébánián fogadtak be. Tele volt a ház, de szüleink valamilyen szobában kaptak ágyat. Mi pedig a nagy régimódi fürdőszobában a kövön kaptunk egy kis helyet. Kabátunkat tettük magunk alá, úgy hajtottuk fejünket álmra. Reggel a plébános bácsitól hálás szívvel elkészöntünk, aki kézcsókra nyújtotta kezét. Mi „büszke reformátusok”, nem csókolunk neki kezét. Most már szégyellem. A városban gyékényszőnyeget vásároltunk a szekérre, mert a lóbőr nem takarta egészen a leeresztett saroglys szekeret. Egy vitéz bajtárs segített benne.

Estére Kálkapolnát értük el. Ott fékpapucsot kellett csináltatni, hogy a hegyes vidéken fékezhető legyen a nehéz jármű. Így is többször karót tettünk a kerék küllői közé, hogy a szekér rá ne guruljon a lovak lábára. Majd Gyöngyös és Hatvan következett, ahonnan sürgősen tovább kellett indulnunk, légiriadó miatt. Előtte való nap bombázták le az állomását. Kenyerünk elfogyott, a boltban csak jegyre lehetett kapni. Nekünk nem volt jegyünk, mert édesapánk gazdálkodott. Egy kedves idős asszony megsajnálta, és adott az ő jegyéből, hogy ne éhezünk. Útközben se főzni, se sütni nem lehetett.

Aszódon egy vitéz bajtárs volt a Javító Intézet vezetője. Megengedte, hogy egy üres szobában aludjunk, s utunkon ez volt az első éjszaka, hogy ágyban fekuhdhattunk a „Javító Intézetben”. És még mosakodni is lehetett! Október 14-én Fóton fogadott be egy család, lisztért kenyeret kaptunk tőlük cserébe. Szekerünk is „elfáradt” a nagy úton, a tengely szege kilazult. Sikerült a közelben lévő gyárban egy nagy szeget szerezni, amivel egy székelv fiú ügyesen megjavította.

Október 15-én érkeztünk Budára. A Lánchídon nemigen szoktak szekérrel közlekedni, különösen az Alagúton át, de most minden más. Én még addig, az ostrom előtt nem is voltam ebben a csudálatosan szép városban. A Roham utcán álltunk meg, ahol nagymamámék voltak megszállva. (Ez a vár alatt van.) „Parkírozó helyet” kerestünk „kocsinknak”. Egy nyitott ablakból, déli harangszó után rádiószót hallottunk. „Halló! Halló! Figyelem! Horthy Miklós, Magyarország kormányzója beszél. Magyarország külön békét kötött a Szovjetunióval. Letesszük a fegyvert.”

Vége a háborúnak! Micsoda öröm, mehetünk haza! ...

Jó volt látni a családot, nagymamát, még ha ilyen körülmények között is. Éjszaka mi is ott aludhattunk szobájukban a földön. Beszámoltak arról, hogy három hét alatt Torda városa négyszer cserélt gazdát. Ostrom alatt a lakosság a sóbányába menekült. Hatalmas tankcsata dúlt a Feleki tetőn.

Édesapánk a szekeret és lovakat a Böszörményi úti csendőrlaktanya udvarára vitte védett helyre. Izgatottan vártuk vissza, mert lövöldözéseket hallottunk a vár felől. Reggel a rádióban közölt híradásból megtudtuk, hogy a németek túsul ejtették a kormányzó úr Miklós fiát.

Megszállották a palotát, és Horthy Miklós kormányzónkat is foglyul ejtették. A testőrség lövéseit hallottuk. Szálasi vette át az uralmat, behódolt Hitlernek, aki nemcsak a 3. hadseregünket, hanem az egész országunkat is a pusztulásba vitte.

Dehogy van béke, mert Horthynak vissza kellett vonnia a háborúból való kilépés hírét. A neheze még ezután következett...

Családunk úgy számított, hogy Budán maradunk. Zathureczky Ede hegedűművész családja összeköltözött, és felajánlották üresen maradt lakásukat a Németvölgyi úton, az ötödik emeleten. Élelmet, főleg kenyeret, csak jegyre lehetett kapni, de csak azok, akiknek munkaviszonya volt. Boltról boltra jártunk a Vérmező környékén egy kis élelemért. Büszkén mentem haza, hogy sikerült hidegmájast vennem, ami ugyancsak szójából készült. Mézet is kaptam, azt meg cukorrépából csinálták. Még Hitler-szalonnát is találtam. Mindennek egy íze volt, de valamit mégis kellett enni.

Lovainknak is elfogyott a takarmánya. Egy huszár nem bírta elviselni, hogy lova éhezik. Édesapánk kiment Vecsésre szénát venni Enikővel. A Gellért-hegy alatt az útkereszteződésen át kellett hajtani a villamossínen. Óriási volt a szekérforgalom, és mivel visszapillantó tükör nem volt a „kocsikon”, a jól lefedett szekérben nem lehetett hallani a villamos közeledését. Mikor aztán az melléjük ért, a kalauz odakiáltott édesapánknak: „Öreg tata, ha már süket is meg vak is, ne vegyen gyeplőt a kezébe!” Ha tudta volna, hogy huszár kezében van a gyeplő, akinek a legmakacsabb ló is engedelmeskedett! Igaz, szakállat növesztett, hogy kevésbé ismerjék fel útközben.

Édesapám elvitt az Igazságügyi Minisztériumba Kovács Elemér államtitkárhoz, (régi debreceni barát volt), aki fel is vett gépíró kisasszonynak, mert élelmiszerjegyet csak így lehetett volna kapni. (Később Bojtor Mancika néni velük menekült ki Szombathelyig.) Munkába azonban már nem tudtam állni a bombázások miatt.

A légiriadók egyre sűrűbbek voltak. Édesapánk nem akart az V. emeletről leszaladgálni az óvóhelynek kiképezett pincébe. Lift volt, de nem működött. Édesanyánk betegsége már akkor jelentkezett. Szklerózis multiplex, amit abban az időben még nem tudtak kezelni. Ő a pincében tartózkodott. Mi le-fel szaladgáltunk. De ez nem mehetett

tovább így. Újra dönteni kellett! Nem lett belőlem miniszteri tisztviselő... Elhagyjuk Budapestet. Tovább megyünk nyugatra.

Fájó szívvel elkészöntünk nagymamánktól, Reviczky né Anna nénitől, a pótnagymamánktól, aki szintén Pesten volt, ott halt meg. Az ismerős Pappszász Lajos bácsiék meghívására Szolagyörben élő leányához indultunk Dunántúlra. Csaba bátyánkkal is találkoztunk Budapesten, aki mint munkaszolgálatos Nagytétényben dolgozott egy lőszergyárban. Édesapámat egész életében nagyon bántotta, hogy Csabát nem vette közénk a szekérbe, de katonai becsülete nem engedte meg, hogy kivegye a hadi tevékenységből. Ha velünk jött volna, talán nem is jövünk vissza Magyarországra. Franciaországba hívtak, de ez a mi hazánk, és Csabát visszavártuk, aki sajnos orosz fogságba esett.

Elindultunk Szolagyörbe, 1944. november 9-én Kisbér mellé.

Fájdalmas volt a búcsú. Gyurka bácsi és Rozi néni a szekér mellett haladva kísért a budaörsi elágazásig. Édesanyánk többé nem is találkozott családjával. Csaba bátyánk már előbb be kellett vonuljon munkahelyére. (Gyenge szíve miatt nem lehetett tényleges katona.) Vele négy év után találkoztunk, mikor a hadifogságból hazakerült.

Első éjszakánk Bián volt. A három leány a szénapajtában aludt, édesapánk a szekérben, édesanyánkat a háziak behívták maguk közé. A következő állomás Herceghalom, az urasági tehenész fogadott be. Ott tejel és étellel is megkínáltak nagy szeretettel. Még egy zacskó búzadarát is kaptunk, jó volt egy kis tejbegrízt főzni. Szekerünk az udvaron állt, senki nem nyúlt hozzá. Lovainkat is istállóba vitték, meg-etették, itatták. Csak az volt a baj, hogy az ottani víz kissé gyógyvíznek számított, és nagyon meghajtotta szegény állatainkat. Alig tudtunk másnap Bicskéig eljutni. Édesapám korpát szerzett nekik. Bicskén a református lelkészcsalád fogadott be. Éppen sertésvágás volt, a lelkész feleség keresztyéni szeretettel vendégül látott. Két kis díványon szüleink, mi a padlón aludtunk. Ezzel a Füle József lelkésszel Enikő nővéremék 9 év után találkoztak, felismerték egymást.

Lovaink Fecske és Aba a korpától meggyógyultak, így másnap Csákvárig jutottunk. Édesapánk vitézek felől érdeklődött. Az országos kéményseprő elnökhöz irányítottak, aki nagy tisztelettel és szeretettel fogadta a törzskapitány urat. Ráismert, hogy a harctéren ő volt

a vezérkari tisztjük. Három napig ott tartottak, hogy egy kicsit pihenjünk. Következő megállónk Mór, ahol szintén vitéz bajtársnál szállhatunk meg. Másnap végre megérkeztünk Szolagyörbe Hunkár Sándorékhoz, felesége Pappszász Stefike aki édesanyánk sógornője lett később, Horváth Miki nagynénje. A nagy kastélyban már több erdélyi család tartózkodott, sok kedves rokon és ismerős. Húszan is ültünk a nagy asztal mellett az ebédlőben elegánsan, jó meleg helyen. Nem akartunk nagyon terhükre lenni, ezért csak a melléképületben foglaltunk le egy szobát, a mosókonyhát használtuk főzésre. Beszereztük élelmünket, még egy sertés levágására is sor került. Ildikó volt a fő „böllér” (hentes).

A Hunkár-Pappszász család értékeit igyekeztek menteni. Részben Pannonhalmára vitték, a többit pedig a fiatalokkal, unokákkal (Fáy Árpádekkel) a nagy kastély pincéjében – amely valamikor kolostor volt – rejtették el, kibontva a vastag kőfalat és vissza is raktuk.

Itt sem maradhattunk sokáig, mert a front közeledett. A „kupakatanács” eldöntötte, hogy a sok nő ne maradjon itt, hanem menjünk vissza a fővárosba. Végül édesapánk is beadta a derekát. Felpakoltuk a nagy szekeret, lovaink egy kicsit megerősödtek, de így is négy ökör húzta ki a „kocsit” az országútig. A sorompónál átcseréltük a „fogattott”. A kedves Aba és Fecske lovaink azonban úgy cselekedtek, mint a Bibliában Bálám szamara, nem akartak Pestre menni. Ágaskodtak, szakították az istrángot, nem engedelmeskedtek gazdájuknak. Az ízig-vérig huszár édesapánk ezt isteni jelnek vette. Nem megyünk vissza Pestre, fordulunk nyugatra. (Le is bombázták azt a budai lakást, ahol voltunk az ősszel.) Isten veletek kedves család, barátok! Isten veled Magyarország! Aba és Fecske szépen elindultak nyugatra tovább.

December 9-e volt, hideg esős napok következtek. Jó hogy a Pappszász családtól kaptunk néhány meleg holmit. Kenyerünkről a margarin pergett le a szekérben, mikor didergő kezünkbe vettük. Iszonyatos szekérsor az országúton, menekültek. Gichathalomnál egy majorba tértünk be estefelé. Az ispán jelentette földesurának, hogy kik vagyunk, aki örömmel jött elénk, Jókai Ihász főispán, régi ismerős. (Jókai Mór családja.) Valamikor Pápán együtt voltak huszártisztek édes-

apámmal. Nagy szeretettel fogadott. Meleg teával és süteménnyel kínáltak. Csak egy kis baleset történt. Asztalhoz akart ülni édesapánk, de előbb lecsatolta széles derékszíját a kabátja alól, amire a pisztolya is csatolva volt, és véletlen mozdulattal leütötte az asztalon lévő szép szerviz teáscsészét. Rettenetesen restellette. (De valószínűleg később az egész szerviz elpusztult!) Másnap egy üveg mézet és kockacukrot kaptunk útravalóul, az országútig kikísértek. A bácsi nagyon sajnálkozott, hogy fiai nincsenek itthon, mert három ilyen szép leányt képzelt nekik feleségül...

Lassan tudtunk menetelni a szekérsor között. Derék magyar katonák is jöttek utánunk, akik nem restellették megbontani szekerünk végét, és a mosdótálunkat, egyik kenyerünket és a baltát szépen kiemelték belőle. Mikor utolértük őket, szégyenkezve a mosdótálat és baltát visszaadták, de a kenyeret már elfogyasztották.

Tét községben az evangélikus lelkész családja fogadott be, négy kicsi gyermekük volt. Már sok „vendég” gyűlt be hozzájuk. A kicsik velünk akartak aludni a földön. Bizonyára komoly keresztyének voltak. Szil községben egy gazdálkodóhoz térhettünk be. Egy pici szobában kaptunk helyet, ahol egy díványon húzódtak meg szüleink, mi meg a földön. A gazda szalmát hozott alá, mert akkor már nagyon hideg volt. Tudtunk tőlük tojást, tejet és lisztet venni, ami jól fogott. Édesapám csizmáját javítani kellett és ők ajánlottak is egy cipészt. Az segített és végül a barátságos felesége egy nagy szatyrot adott kezünkbe, amiben alma, dió és karácsonyi sütemény volt. Igen meghatódtunk. Csudálatos, hogy Urunk már akkor is ennyire gondunkat viselte.

Édesapánk igyekezett mindig a kevésbé forgalmas útvonalat választani. Cirák-Dénesfa határában volt Cziráky gróf birtoka. Annak lászlóföldi majorjában, a vadászházban kaptunk egy szobát, ahol meghúzódhattunk. Az erdész fogadott be, mikor egy éjszakára kértünk szállást. Szeretettel vettek körül, és az egy éjszakából majdcsak három hónap lett télvíz idején. De még magyar földön maradtunk 1945. március 26-ig.

A szobában egy „dikó” (fekvőhely), egy komód, egy kis vaskályha és sok-sok egér volt. Deszkából, farönkön készítettünk édesanyáknak fekvőhelyet szalmával, mert nagyon félt az egerektől. (Ottlétünk

alatt legalább 36 darabot fogtunk meg dióval feltámasztott cseréppel.) Két konyhaszéket is kaptunk, fűrészelt farönk volt a többi ülőhely. A kis vaskályhán vizet is tudtunk melegíteni mosakodáshoz a visszakapott mosdótálban. Teljes komfort! Az alattunk lévő szalma is már elegánsabb volt, mint mikor csak a kabátunkon feküdtünk a kövön. Igaz, hogy hóolvadásakor felfakadt alattunk a víz, aminek hatását már akkor is, de öreg korunkban még inkább érezzük a derekunkban.

Édesapánk valami alkalmatossággal bement Sopronba a katonai parancsnoksághoz. Megtudta, hogy az oroszok egy kicsit megálltak, mert Budapest elfoglalása volt az első cél. Ezért úgy döntött, hogy míg lehet, maradunk. Az erdészék konyháján, a nagy tűzhelyen mi is főzhettünk. Szénát, szalmát használhattunk az istállóban elhelyezett lovainknak. A szénát „vonyogóval” kellett húzgálni a nagy kazalból és ponyvába kötve hátunkon hordtuk be. Enikővel ketten voltunk a lovászok, „pucoltuk” szép fényesre lovaink szőrét. Nagyon összebarátkoztunk velük. Ildikó valahonnan szerzett egy füzetet, és régi recepteket írt belé. Majd naplót kezdett vezetni. Ennek nagy hasznát vette könyvének írásánál.

Sajnos Enikőnek a gyomra újra megbetegedett. Négy évvel előbb volt egy enyhe lefolyású tifusza, most már megelégte a rendszertelen és sokszor csak hideg margarinos kosztot. Édesapánk Enikővel és velem bement a faluba gyógyszert szerezni. Egyben felkerestük a tulajdonost, Cziráky grófot, akit édesapánk ismert régen, hogy engedélyt kérjünk tőle és maradhassunk „lakásunkban”. Örömmel ismerték fel egymást, kedvesen felajánlotta, hogy nála is van hely. Megköszöntük, de édesapánk azt válaszolta, hogy ez most így jó. Mondta, hogy a takarmányt és tüzelőt is használhatjuk. Felesége süteménnyel kínált és még meg is látogatott „elegáns szálláshelyünkön”.

Karácsonykor az erdész egy kis fenyőfát is hozott, amit a hely szűke miatt, madzaggal a plafonhoz a gerendára erősítettünk. Karácsonykor a grófnő süteményt küldött meg két üveg bort is. Csendesen ünnepeltünk és szorogtunk Budán maradt szeretteinkért és Csabánkért.

WC az nem volt. Karókból csinált édesapánk egy elkerített helyiséget kint, ahol a szél alaposan átjárt, nem egészen szolgált télen egészségünknek! Lovainkat időnként meg kellett sétáltatni. Egy kicsit

féltünk tőlük eleinte, mikor kipihenve a major területén rohangáltak, de végül szépen besétáltak helyükre.

Egy nap nagy beszédre lettünk figyelmesek. Német lókórház érkezett oda néhány tiszttel (állatorvosok), legénységgel, őrnagy parancsnokukkal. Weiss őrnagy örült, hogy végre van valaki, akivel németül is beszélhet. Felajánlotta lovainak ápolását. Hátsólovára édesapánk is felülhetett és végtelenül boldogan lovagolt, mi meg gyönyörködtünk benne, hogy 62 évesen milyen délcegen üli meg a lovat. Menekülés alatt talán ezek az órák szereztek neki örömet. Egyszer csak látjuk, hogy a lókórház csomagol. Tavasz jöttével az oroszok megindultak. Menni kell tovább! Weiss őrnagy megígérte, segít a teher elosztásában. Sőt felajánlotta, hogy akkor már gyengülő Fecske lovunkat kicseréli egy egészséggel. Enikő és Ildikó a német szekérre ülhetnek és csomagjainkból is vettek át. Kora reggel még sötétben indulva, fájdalmas búcsút véve kedves házigazdáinktól, az Armee Pferde Lazeret csatlósai lettünk. Délutánra elhagytuk Sopront, Undon álltunk meg, ahol nekünk is szállást készítettek. Ez volt az utolsó magyar falu. Korán reggel sürgősen indulnunk kellett, mert akkor tudtuk meg, hogy az oroszok már 4 km-re vannak tőlünk. A határnál az őrnagy családtagjainak vállalt.

Isten veled Magyarország! A jövő az Úr Isten titka! ...

Erőltetett menetben kellett haladnunk. Őrnagyunk lovainkat felválltotta, mert nem bírták a szerpentes utat. Wiener-Neustadtot is elhagyva, hallottuk az ágyúk hangját. A repülőgépek is mind felszálltak, menekültek. Az emberek tankcsapdákat állítottak az országúton farönkökből. Istenünk különös segítségét tapasztaltuk Weiss őrnagyban. Nélkülük nem bírtunk volna tovább menni. Dicsőség érte Urunknak!

Pottesteint elhagyva húsvét hajnala virradt ránk. A vízvázalstón túl kis pihenőt tartott az osztag. Lementünk a patakhoz, hogy megmosakodjunk, és vizet vigyünk szüleinknek. Aztán hideg ebédünket akartuk elfogyasztani. Meglepetésünkre Weiss őrnagy meleg ebédet küldött a tábor konyhájáról. Az ünnepi ráadás egy doboz őszibarack kompót volt. (Mennyit hagyunk otthon a tanyán!) Hálaadással fogyasztottuk, mert ez volt édesapánk 62. születésnapja, április 2. Ezen

az éjszakán szekérben aludtunk fagyoskodva. Kora reggel gyalogoltunk, ami jól is esett, mert nagyon fáztunk.

A Traisen folyó völgyében jártunk, mikor egy furcsa menetet láttunk. SS katonák kísérték magyar foglyokat Sopronkőhidáról. Édesapánk döbbenten ismerte fel közöttük Lázár Károly barátját, aki testőr altábornagy volt, a nyilas puccs előtt Horthy Miklós testőrparancsnoka. Ő is felismerte édesapánkat, de újával intett, hogy ne szóljon hozzá, mert mindkettőjüknek baja lesz belőle. Nem tudjuk mi lett velük. Mindenesetre szörnyű, hogy a végső napokban is halálraítélteket tartottak fogva SS katonák.

St. Pölten kikerültük, mert azt folyton bombázták. Mellékúton ereszkedtünk le a Pillach völgyébe. Ezen a szakaszon már több magyar alakulattal is találkoztunk. Április 16-án feltértünk Amstetten főútvárára, de a tömeg miatt, inkább letértünk róla. Továbbra is Weiss őrnagy védelmében voltunk, szállást is keresett számunkra. Mi szénapajtában aludtunk lovaink mellett. Éjjel Aba lovunk valamitől megriadt, a strájfán átlépett, éppen csak hogy nem az Enikő gyomrára tette lábát. Istenünk csodálatos kegyelme őrizte meg. A másik sarokban kecskék méltatlankodtak a váratlan „betolakodók” miatt. Itt már a lakosság nem volt olyan barátságos. Az SS katonák el akarták venni lovainkat, de Weiss őrnagy nem engedte.

Május 5-én a magyar huszárok között örömmel ismertük fel Uray György őrnagyot. Mondta, hogy Haagban egy öreg kastélyban székel a parancsnokság. Édesapánk bement hozzájuk, nagy örömmel fogadták. Este, mire visszaértünk, német barátainkat déli irányba vezényelték, el sem tudtunk köszönni Weiss őrnagy úrtól, akit Isten ajándékba adott mellénk. Nélküle biztos, hogy az ellenség kezében maradtunk volna. Áldja meg érte Urunk! Istennek minden útja kegyelem és hűség!

Május 7-én reggel nagy zajra ébredtünk „elegáns” szálláshelyünkön, lovaink mellett. Nagyon közel voltak már az oroszok. Háziak rádióban hallották, hogy az Ens folyó lesz a határ az amerikaiak és oroszok között. Az amerikai vezetés ezt az útvonalat nem adta még fel, hogy a magyar csapatok átjuthassanak a folyón. A falusiak már tűzték kifelé a fehér zászlót. Édesapám mellékúton a híd felé akart menni. Isten megint lovainkat használta fel segítségül, figyelmeztetőül, hogy

ne abba az irányba menjünk. Nem indultak, tiltakoztak, mint Szolgagyőrön. Angol katonák vigyázták az utat. Mivel édesanyánk tudott angolul, megkérdezte, merre lehet átmenni a folyón. Intettek, hogy csak a vasúti hídon, amire nagy deszkákat tettek, „pontonhídként”, de siessünk, mert éjjélkor lezárják a határt. A nagy hidat már nem értük volna el a tömeg miatt. Barátságosan segítettek is irányítani, nem úgy, mint az itteni német lakosság. A hídhöz meredek út vezetett. Leszálltunk a szekérről, édesapám is gyalog hajtotta a lovakat. De beteg szíve nem bírta az izgalmat és a meredek partot, elerőtlenedett. Egy mellettünk gyalogló huszár észrevette, átkapta tőle a gyeplőt s felhajtotta lovainkat a tetőre. Áldja meg érte az Úr!

Dübörögtek a kerekek a híd deszkáin. Szorongva néztük a csillogó vizet, mi lesz, ha beszakad a deszka? Vagy a lovak lába beszorul? Jó, hogy a katonai szekerek előttünk haladtak, így lovaink nyugodtabban lépdeltek utánuk a hosszú pontonhídon. Csodálatos a mi Urunk, Aki nem csak Izraelt vezette át a Vörös-tengeren, hanem az utolsó pillanatban minket is megszabadított. Elváltunk hazánk határától és elválasztott utolsó percekben az orosz csapatoktól. Dicsőség legyen érte örökké!

Enshofen mellett az amerikaiak egy kb. 40 holdas lóherés területre irányítottak. Mi csak az út szélére húzódtunk, félve, hogy szekerünk belesüllyed a puha talajba. Egy őrnagy dzsipjével kérdőleg állt meg mellettünk, miért nem megyünk beljebb? Édesanyám angolul válaszolt. A barátságos őrnagy beszédbe elegyedett. Ezután édesanyánk elővette Bibliáját, amit egy londoni barátunk adott édesapánknak dedikálva. (Ez a Biblia nálam van.) Az amerikai őrnagy meghatódottan vette kezébe, elmondta, hogy ő is keresztyén. Kérdezte, mire van szükségünk. Nem kértünk semmit, csak vizet, magunknak és a tábornak meg az állatainknak. Rövid időn belül hozott nekünk vizet és meleg kávé, csokoládét. A szekérben éjszakáztunk, de az őrnagy úr reggel megjelent konzervekkel, édességekkel, őszibarack kompóttal. Nagy hatással volt rá a Bibliába írt szöveg. Ő is vallásos és minden nap szeretne valami jót cselekedni. Kérte, imádkozzunk értük.

Vártuk, hogy most megmottozzák a foglyokat, szekerünket, de erről szó sem esett. Annyit hirdettek ki, mindenki tegye le fegyverét egy kijelölt helyre. Szomorú látvány volt. Édesapámnak megalázó volt,

hogy letegye pisztolyát. Később mikor mindenki elment, bement a nagy lóherés táblába, és messzire elhajította pisztolyát, egyetlen katonai emlékét. (Ezzel kapcsolatban még későbben írok.)

Az amerikaiak besorakoztattak a magyar nyíregyházi Hadik Andráshoz 4. huszárezred kötelékébe. A családokat gazdag osztrák családok portáján helyezték el. Így mi Rappersdorf falu közelében Josef Obermann gazdához kerültünk. Áldozócsüdtörtök délutánjára értünk új szálláshelyünkre. Áldott legyen érte az Úr, békességben lehettünk itt.

Az osztrákok tanyája egészen más, mint nálunk. Négyszögben építkeztek. Minden az udvaron belül zajlott le. Csak két helyen lehetett bejutni a zárt udvarra. Más menekült is került a házba, Uray György órnagy édesanyja és testvére, akiket Debrecenből ismertünk. A helyiségeket ki kellett takarítani, az egereket kiirtani. Az emeleten volt két szoba, amit nem laktak. Felsúroltuk, szalmát kaptunk fekvőhelynek. Sőt két szalmazsákot is, amit megtömtünk szüleink részére. A közelben két nagy ágyúba való töltényhüvelyt találtunk, amibe mezei virágot szedtünk. Igyekeztünk szépíteni környezetünket. A többi család is próbálta kedélyesen fogadni új körülményünket. Gróf Széchenyiné jó ötlettel tréfálta meg családját. Szerzett valahol lilakáposztát. Szépen feltálalta és rajzolt papírra egy nagy kacsát, kivágta és a tál közepébe helyezte. Így jókedvűen fogyasztották el az előkelő csemegét. Hittel és humorral..., mondta dr. Koncz Sándor sárospataki professzor.

Édesapánk egy nap sétálni ment. Útközben látott egy eltört lábú özet. Megsajnálta. Hazajött és szekérrel visszament érte. Elvágta a nyakát, hogy ne kínlódjon és remek eledelünk volt belőle. Még másoknak is jutott. Mászor rákászni ment a nagy, bővizű patakban. Kézzel fogta ki őket, mint ifjúkorában. Azóta sem ettem rákot. Szép piros lett, mikor forró vízbe tettük. Gombáztunk, mezei sós káposztát szedtünk, meg galambbegy salátát is. A huszárezred konyhájáról kaptunk ebédet és még egy tisztiszolgát is, aki ápolta tovább lovainkat. Gyönyörködhattunk a Trautstein magas, havas csúcaiban. A meredek útpadkán, fehér kövekből Enikővel kiraktuk Magyarország térképét és egy nagy turulmadarat. De igyekeztünk segíteni a háziaknak is. Kedvesen megengedték, hogy konyhájukban a hatalmas tűzhelyen mi is

főzzünk. Meglepő volt, hogy a család nőtagjai szántottak, nem a férfiak. A jószágokat is ők látták el. Minden reggel a „stübében” a Mária-kép előtt együtt imádkoztak. Nagy szögletes asztalnál étkeztek. A tál az asztal közepére volt téve és tányér nélkül messziről kanalazták az ételt „egy tálból”. Nagyon takarékosok voltak. Szombat este tisztálkodtak fateknőkben. A meleg vizet nem öntötték ki, ruhájukat abba áztatták be hétfőig. (Igen kellemetlen szag terjedt el belőle.) Az apró zöld almából almabort készítettek nagy betonkádakban.

Volt egy kedves evangélikus lelkész is a táborban, Mihalidesz Béla, Rozsnyóról. Katonai sátort állítottak fel, fenyőágakkal díszítették, és ott volt vasárnap délelőttönként istentisztelet, sőt újkényérkor úrvacsoraosztás. Egy malomnál sikerült új lisztet szerezni, a háziak sütőjében megsütöttük, s az volt az „új kenyér”. A pap bácsi iskolát is indított, irodalmat, történelmet, franciát tanított. Én is szerettem járni hozzá.

Hivatalos jegyre kaptunk cukrot, vaját, lekvárt. De a konyha só készlete kifogyott. Édesapám felajánlotta, hogy ha adnak egy teherautót, kifizetjük az útiköltséget és hozunk sót zsákkal Salzkammergutból, és legalább megnézzük ezt a szép vidéket. Így is történt. Halstadtban aludtunk. Élveztük a gyönyörű havas csúcsokat. Utána kedvet kapott a társaság és még egy kirándulást szervezett a Grossglocknerre. Kaptunk amerikai kísértőt, és láthattuk a gleccsereket. Fénykép is van róla albumunkban. Pap bácsi szolgálati kocsijával Linz városba is bevitt, hogy körülnézzünk.

Egyszer elszekerezedtünk valahová Linz mellé, édesanyánk nevelőnőjének, Tóni néninek rokonaihoz, hogy megőrzésre ott hagyjuk értékesebb dolgainkat, okmányokat, ékszert, bundát. Édesapám díszmagyar ruhájához Bethlen Gábor kardja volt, címerével jelezve, ami nagy értéket jelentett. Nem mertük hazahozni, hogy majd később talán... De sajnos nem volt sikeres gondolat, mert állítólag lengyel menekültek jártak a házban és mindent „elloptak”. (?) Az anyakönyvi kivonatokról az okmánybélyegeket is! ? (Ildikó nővéremék 1982-ben felkeresték a családot, semmit nem tudtak visszaadni, csak megtépdesett okmányokat.)

Ezeket az utakat is ajándékba kaptuk az Úrtól. Szép emlékként maradt meg a keserves utazásokból. Nem zúgolódtunk, elfogadtuk csendben a próbát, jóllehet akkor még nem volt személyes hitünk az

Úr Jézus Krisztusban. De tudtuk, Isten szeret, velünk van és őriz. Kis Bibliámat rendszeresen olvastam.

Az amerikaiaktól személyigazolványi papírokat kaptunk ujlenyomattal. 1945 szeptember 15-én érkezett el a hazaindulás napja. Érzékeny búcsút vettünk a kedves háziaktól. Lovainkat megölelgettük, egy-egy csomagon kívül „minden ottmaradt”. Már korán reggel elindultak a teherautók a környező tanyákra összeszedni a magyarokat és a linzi állomásra szállítani. De felajánlották, hogy mehetünk ki Francia országba is. Édesapánk azt mondta, magyarok vagyunk, az a hazánk, Csaba pedig orosz fogságban van.

Pap bácsi mondta, csináljunk még plusz csomagot, amit felszálláskor két csomag nélküli huszár kezébe nyomott. Az Úr ebben is segített. Marhavagonokba raktak. Indulás előtt a római katolikus és evangélikus pap bácsink imádkoztak a szorongó szívű utasokért. Zsúfolásig megteltek a vagonok, csomagjainkra is alig tudtunk ráülni. Teljesen idegenek közé kerültünk.

Itt most szeretném megjegyezni, hogy Ildikó nővérem könyvében leírta menekülésünk történetét is. *(Azokkal időzőm, akik másszor voltak.* 1999) Adatait ugyan egyeztettem, de az én memóriámban is élesen megmaradtak ezek az események. Kinga unokám pedig azt kérte, úgy írjam le, ahogy én azt átéltem.

Visszaérkezés

Szorongva jöttünk át a magyar határon, de talán mégis haza!? Komáromban a tényleges tiszteket leszállították. Sokáig néztünk utánuk, míg a nagy hídra felmentek. Amerikai katonák kísérték egészen Székesfehérvárig. A nyugdíjas katonákat különválasztották itt igazoltatás céljából, így édesapánkat is. Összeszedtünk egy-két szükséges dolgot, kicsi ennivalót, nem tudva, meddig tart az igazoltatás, és a három lány elindult a kaszánya felé. Ott sikerült az őrszobába kihívatni és elköszönni tőle. Szívgyörcse újra előjött, szomorú volt látni gyenge állapotát. Hat hétig tartott az igazoltatás.

A családtagokért külön szerelvény állt be hajnali 3 órakor, ami szintén marhavagonokból állt. Még vizesek voltak, ahogy „fertőtlení-

tették”, de a szagról ítélve, előbb sertéseket szállítottak benne. Mindkét oldalról megnyitották az ajtót és a tömeg tolongott. Alig tudtunk utolsónak felszállni édesanyánkkal, aki már akkor nehezen mozgott. Figyelmeztettek, jól zárjuk le a vagon ajtaját, mert illetéktelen emberek az állomásokon megdézsmálhatják holminkat. A vagon lapos tetején is utaztak emberek, sőt orosz katonák is razziáztak néhol.

Budapesten, a Déli pályaudvaron szállítottak ki, és utána ki merre lát? ... Az állomás teljesen szétbombázva. Egy útitársunk bevitt minket közeli ismerősehez, ahol forró teát kaptunk. Ildikó elindult megkeresni volt lakásunkat a Németvölgyi úton. Összetalálkozott Gaal Elemér bácsival, (édesanyánk unokatestvére, volt kolozsvári főispán). Elmondta, hogy ez a ház is sérült az ostromkor, de a Roham utcán nagymamámék lakását teljesen lebombázták. Isten kegyelméből a pincében épen maradtak. Miki bácsi és Gyurka bácsi hamarabb visszatértek Erdélybe. Nagymama és Rozi néni Kolozsváron testvérénél, Inczedy Ádámné Nelli néni lakásában húzódtak meg. Csaba bátyánk orosz fogságba esett, négy évre.

Édesapánk igazoltatásával kapcsolatban még annyit: Egy régi őrmestere Debrecenből a Honvédelmi Minisztériumban nagy beosztásba került. Ő adott véleményt régi feletteséről. „Toókos Gyula igen szigorú, pontosságot, jó munkát megkövetelő, igazságszerető főtiszt volt, de még a saját apámnál is jobban szerettem őt.” Ezek után hat hét múlva engedték ki, utánunk jöhetett.

Budapestről menekült segélyjeggyel utaztunk tovább szintén marhavagonban, tömegben. Szorongtunk a fejünk felett tetőn mozgó emberek miatt. Másnap délben érkeztünk Debrecenbe a lebombázott állomásra. Édesanyánk bement Uray Sándor kistemplomi lelkipásztorhoz, ahová jártunk. Őt letartóztatták, de felesége szeretettel fogadott. Kaptunk egy targoncát, azzal becipekedtünk. Egy éjszakát náluk aludhattunk. Urunk áldja meg emléküket.

Régi lakásunkat a Péterfia út 9. szám alatt az oroszok irodának használták, mert a gimnázium épülete kórházként működött. Miszolczyné Ady nénivel találkoztunk s mondta, hogy unokahúga lakása üres, oroszok laktak benne, de oda mehetünk. Kitakarítottuk, felmos-

tuk és újra kabátjainkat földre terítve feküdtünk le. Másnap igazoltatásra kellett mennünk, hol és miért voltunk. Utána elszéltünk a piacra meg a régi iskolánkba. Wersényi Klára igazgatónőnk örömmel fogadott, hogy hazajöttünk. Bátorított, hogy folytassam tovább az iskolát, mert lehet a következő évben már más tananyagból kell érettségizni. Tegyek különbözeti vizsgát III. évfolyamból és február elejéig a IV. évfolyam anyagából. De ez hogyan lehetne, hiszen se lakásunk, se élelmünk, se pénzünk nincs, édesapánk is fogságban van. Falura kell mennünk, talán ott kezdhethünk valamit...

Édesanyánk Hosszúpályira gondolt, mert a tanyánk annak határában volt. A régi hentesünk is onnan járt be. Kiment a piacra és érdeklődött Koncz Imre családjáról. Mondták is a kofák, hogy élnek, és stráfszekérrel lehet kimenni a faluba. (Ez már elegánsabb, mint a marhavagon, mert csak kofák jártak vele a piacra.) Édesanyánk megalkudott a kocsissal, és másnap felszálltunk a „kofavonatra”. Útközben a maradék szelet kenyeret széttörte, nekünk adta, hogy valamit együnk. Ezt útítársaink megdöbbenve látták, amint később hallottuk. Így érkezünk meg új helyünkre, Hosszúpályi piacterére. Megtalálva a Koncz család házát, Isten kegyelméből, nagy szeretettel és tisztelettel fogadtak. Koncz néni kiadta férjének a parancsot: „Lajos, fogd be a teheneket. Eredj a zug végére és hozd be a méltóságos asszonyék holmiját!” Áldja meg érte őket Isten, hogy nem féltek befogadni az idegen, „társadalomellenes” családot. El sem engedtek, vacsorát adtak, sőt szállást is kaptunk. A „tiszta szobában” volt két ágy, elég volt négyünknek. Édesanyánk Ildikóval, én Enikővel aludtam.

Másnap éppen szüretre készültek, jól fogott a segítség, nekünk meg jól esett a szőlő. Aztán következett a krumpliásás, kukoricatörés. Közben a mezőn maradt görögdinnyét is fogyaszthattuk. De régen ettünk ilyet, Gyulatelkén! Milyen jó, hogy édesapánk megtanított dolgozni a mezőn is! Sokszor mondta, azért tanuljuk meg, mert „nem lehet tudni, mit hoz a jövő?” Jártunk más családokhoz is segíteni, élelmet kaptunk munkánkért.

Egy este hazamenet édesanyánk boldogan mutatott egy táviratot édesapánktól: „Debrecenbe érkeztem!” Micsoda öröm! Hat hét múlva együtt a család, csak Csaba hiányzik. Tőle 1946 telén kaptunk híradást

Nikolajvka fogolytáborából. Mezőgazdasági munkán van. Megtanulta nyersen enni a burgonyát, marharépat, mindent, amit lehetett, hogy vitaminhoz jusson. Cigarettaadagját cukorra, kenyérre cserélte. Csak lába fertőződött el, sokáig volt kórházban, és ezért is engedték haza hamarabb, négy év után... Áldott legyen az Úr, hogy életben maradt!

Hosszúpályi lakosságának egy része csúfolódott, hogy az uraknak is meg kell tanulni dolgozni. Később, amikor látták, hogy tudunk dolgozni paraszti munkát is, egyre inkább becsültek. Többen kedveskedtek élelmiszerekkel, liszttel, melasszal, gyümölccsel. Végül a földek kiosztásánál igénybe vették édesapánk térképészeti tudását, ami egy kis segítséget jelentett. A Koncz családtól eljöttünk, mert édesapánknak már nem volt fekvőhely. Végül Bába Miklós görög katolikus esperes bácsi ajánlott fel a parókián két szobát, pedig hét gyermeke volt. Nem félt, hogy mit szólnak hozzá? Tüzelőjét és konyháját is használhattuk. Nagyon komoly keresztyén ember volt. Húsvét előtt, nagycsütörtök estétől egy falatot nem evett, olyan komolyan böjtölt, vasárnap reggelig. Jártunk neki cukorrépat szedni a hó alól, ami akkor nagy érték volt, mert melaszt lehetett főzni belőle, cukorként használtuk, sőt szaloncukrot is készítettünk belőle karácsonyra. Bába Miklós bácsiéknál lakhattunk 1946. nyár elejéig.

ÉLETÜNK FORDULÓPONTJA

Most egy kicsit visszatérek az életünk történetével. Magamról mondok el néhány eseményt.

Volt iskolám igazgatónőjétől 1945 november hónap végén levelet kaptam, hogy feltétlenül folytassam tanulmányaimat. December 17-én lesz lehetőségem arra, hogy a III. évfolyam anyagából vizsgát tegyek. A IV. évfolyam első félévi anyagából pedig február 5-én vizsgázhatok, és aztán folytatom tovább volt társaimmal az érettségiig. Nagyon megdöbbsentem ezen. Hogyan? Miből?

Az Úr azonban már előre tudta, mindent elkészített.

Nem mentem tovább cukorrépát ásni a hó alól. Egy osztálytársamtól megkaptam a III. év anyagának könyveit, éjjel-nappal tanultam. Mikor már a család aludt, a görög katolikus parókián, emeletes ágyamon kis olajmécses mellett tanultam. A könyv oldalánál lefelé húzgáltam a mécsest, hogy lássak olvasni. Nem felejtettem el gyermekkori imádságaimat, vagyis Isten ígétét, hogy *„akinek nincs bölcsessége, kérje Istentől... semmit sem kételkedve...”* Jakab 1,5. December 17-én volt a vizsga, vagy tizenöten voltunk különböző évfolyamokból. Isten csudálatosan megsegített. Aztán február 5-ig kellett felkészülnöm a következő vizsgára, de az már az osztálytermünkben volt. Hasonló módon készültem, a könyveket is megkaptam.

Úgy volt, hogy Bába Miklós bácsi gyermekeivel fogok együtt lakni, de januárban üzenetet kaptam kedves osztálytársam édesanyjától, hogy szívesen hívnak magukhoz szállásra és ellátnak. Balogh Évike padtársam volt, kishúga: Editke. Nehéz körülmények között éltek, de nagy békességben. Istennek ezzel terve volt. Egy másik osztálytársam is lakott náluk Panyoláról, Kovács Évike. Az édesapa orosz fogságban volt, 1947-ben került betegen haza. Debrecenben az Árpád-terti templom közelében, a Kút utca 116. sz. alatt laktak. Áldja meg érte őket Urunk! Bába Miklós bácsiék segítettek bevenni kis holmicskám-mal Debrecenbe, mert az ő gyermekeik is akkor indultak iskolába, 1946. február 5-én

A diáklány

Zsibike néni és gyermekei nagy szeretettel fogadtak be szerény hajlékukba. Egy duplaágy volt a szobában és egy dívány. Éva aludt az édesanyjával, Edit Kovács Évikével, én meg a dívánon, ami nagyon hideg volt a fűtetlen szobában. Éjjel nem mertem megfordulni a vékony paplalom alatt, mert arrébb még hidegebb volt a fekhely. De a menekülésnél megszoktuk az ilyent, ez sokkal jobb volt. Fűtés csak a konyhában volt gáztűzhellyel.

Beszámoltak arról, hogy az Úr Jézus nagyon szereti őket. Hetente kétszer járnak délután evangélizációra a Kistemplomba, reggeli imáórára meg csütörtökön és vasárnap 7 órára. Onnan az iskolába. Azt mondtam: „Természetes, én is megyek veletek. Én is olvasom a kis Bibliámat, hiszek Istenben.” Nagyon jó volt, reggel fél hétkor indulunk sietve a Kút u. 116-tól a Piac utca 64. sz. alá az imaterembe, a Bethánia helyiségébe. (Legalább 2 km.) Csípős reggelek voltak, Enikő nővérem kötött egy kis kék sapkát, hogy mégis ne kendővel járjak iskolába. Vastag, hosszú copfom volt két ágba fonva, de már akkor kezdtem őszülni, talán a sok viszontagság miatt. Cipőm sarka kopott a hosszú úton. Ha patkót találtam az utcán alkalmas darabot, felvettem és rászégeztem.

Megtérésem

Kimondhatatlanul jó volt ebben a szeretetteljes közösségben lenni. A Halleluja-énekek is áthatották szívemet. Vagy két hét múlva kis Bibliából a János evangéliumának 11. részét olvastam 25-26. versét. „*Aki hisz én bennem, ha meghal is él. És aki csak él és hisz én bennem, soha meg nem hal. Hiszed-e ezt?*” Megdöbbsentem rajta. Uram én hiszek Benned, tudom, hogy az Úr Jézus a Megváltó, de Te most személyesen

kérdezed tőlem ezt: „*Hiszed-e ezt?*” Nem általánosságban, nem mást, hanem most, ma pontosan engem kérdezel, Uram? Nem elég az, hogy csak tudom és olvasom az igét. Elcsendesedtem kérdéseimmal, és leborulva előtte, kimondtam az Úr Jézusnak: „*Igen Uram, hiszek Neked!*” Te az én Megváltóm vagy, én pedig gyermeked, aki eddig csak keres-telek Téged, de most boldogan találkoztam Veled. Szentlelke betöltött és boldog örömmel mondtam el Évikének, hogy én is, veletek együtt az Úr Jézus gyermeke vagyok. Ezért kellett az elmúlt évben azokon a borzalmas dolgokon átmenni, hogy itt most találkozhas-sak, felismer-jem drága Megváltómat. Mindent elveszítettünk, de Jézus Krisztust megtaláltam! Kereszthalálával elvette bűneimet, biztonságba helyezte életemet, nem kell aggodalmaskodni, 360 fokos fordulat történt éle-temben. Most már csak neki szeretnék szolgálni!

Örömmel szaladtunk reggel az imaórákra, onnan az iskolába. Dél-után evangélizációkra, ahol dr. Szabó Mihály táblabíró, evangélista szolgált, akit lelki édesapánkként szerettünk. (Sipos Zsuzsa néni fonyi szomszédunk édesapja volt dr. Szabó Mihály.) Ő volt a Tiszántúli ébre-désnek és a Bethánia hívő közösségnek vezetője. *Bíró úrnak* vagy *Miska bácsinak* is szólították. A debreceni Kistemplomban szolgált, kb. 2.000 ember járt oda, még a padok között is álltak. Csudálatos lelki ébredést adott az Úr akkor. Feketéllett az utca, mikor kijöttünk a templomból.

Isten adott erőt a tanuláshoz is, sokszor a már hideg konyhában éjfélig tanultam, hogy behozzam lemaradásomat. Mikor elálmosod-tam, feltérdeltem a székre a konyhaasztalnál. Nem számított, hogy az ágy is hideg volt, (mert a többiek egymást melegítették a dunna alatt, én meg a díványon vékony paplanommal). Csak az volt kicsit nehéz, mikor Évike már kint reggel kezdte énekelni ezt a halleluját: „Keljetek fel, itt a reggel, az üdv napja tündököl...” De azért hirtelen kiugrottam az ágyból, pedig akkorra kezdtem már felmelegedni.

Tandíjat is kellett fizetni a „millpengős” időben. Ez azt jelentette, hogy délelőtt 11-ig lehetett az előző napi összeget befizetni, későbbi órákban a dupláját kellett. Naponként változott az árfolyam, de erő-sen. Tanáraim ezért segítségképen három diák tanításával bíztak meg, matematika, könyvelés és német leckéket adtam, amiért valamennyit fizettek. Tablóképemet úgy tudtam megcsináltatni, hogy egy hónapi

német korrepetálás fejében kaptam egy kiló vaját, és a fényképész örült neki. A forint 1946 június 1-én jött be. Ballagásunkkor engem akartak megbízni a búcsúbeszéddel, de mondtam, lehetetlen, mert nekem még sokat kell tanulnom, nincs rá időm megírni. Mivel négy diák volt a háznál, keresni kellett olyan helyet, ahol hangosan is tanulhattam. Már jó idő volt, kimentem a fáskamrába, de az is megtörtént, hogy a padláson kiültem az ablakpárkányra és még napozhattam is.

Lelkiismereti kérdésem volt, mert érettségi előtti héten evangélikázciót tartott Sréter Feri bácsi, aki evangélikus lelkész-esperes Budapesten. Megengedhetem-e magamnak, hogy ezeken az alkalmakon részt vegyek? Egyik osztálytársam elmondta, hogy ő minden este a moziba megy, hogy kikapcsolódhasson. Erre felbátorodtam, akkor én is mehetek az evangélikázcióra, mert nekem az Úr Jézus segít megpihenni. Azt az ígét kaptam, hogy *„a reménység meg nem szégyenít”*. És ez újra beteljesedett, örömmel vehettem kezembe a kitűnő érettségi bizonyítványt. Egyedül Istené a dicsőség, mert tudom nem az én érdemem volt. Évi-kéék is jelesek lettek, tizenegyen a 31 közül. Erős évfolyam volt.

Bába Miklós bácsi leányaival küldtem haza bizonyágtévő leveleket, hogy találkoztam az Úr Jézus Krisztussal, mert megszólított, és milyen jó az Ő kezéből venni mindent. Ezt az örömet kívánom édesapáméknak is!

Március táján Enikőnek erősen fáj a foga. Kénytelen volt beszeke-rezni Debrecenbe. Akkor vártuk nagy izgalommal Stuart Jakab angol evangélistát. Bojtor István és társai nagy vászonplakátot húztak ki az Arany Bika Szálló homlokzatára: „Jézus hív téged!” felírással. Enikő nem is ment már haza addig. Sajnos az akkor már erősödő kommunista hatalom, nem engedte meg, hogy Stuart Debrecenben is szolgáljon, (Budapesten és délvidéken, Orosházán már szolgált), leállították a „tömegmozgalmat”. Ettől függetlenül Enikő a szokásos alkalmakra járva élő hitre jutott, Jézussal a szívében ment vissza Hosszúpályiba. Most már ketten voltunk a családban, és küldözgettük egymásnak az erősítő leveleket. Teológusok jártak ki szolgálni falunkba: Horváth Zoltán, Tamás László és Bojtor István. Kerékpárral közlekedtek (20 km.). Enikő is bekapcsolódott ebbe a munkába, fiatalokat hívogatott. Egész kis csoport gyűlt össze már tavaszra. De most megint egy nehéz

lépés előtt álltam. Hogyan tovább? Egyetemre nem is gondolhattam származásom és anyagi helyzetem miatt. De az Úr Jézusban békességgel mentem haza Hosszúpályiba a tehenes szekérrel mezőgazdasági, napzámos munkára.

Isten ígéje teljesen betöltött bennünket. A teológusok minden vasárnap jöttek szolgálni. Nagy Márton lelkipásztor kezdetben örült, hogy Hosszúpályiban délután nem kell prédikálnia. Néha bejött, de egy idő múlva kihirdette, hogy a bibliaóra az iskolában lesz tartva. Felesége soha nem volt templomban. Enikővel felváltva szolgáltunk mi is. A testvérek munkából hazajövet, letették az ajtóba szerszámaiikat, és csak imádság után mentek tovább. Természetesen az ördög sem aludt. Volt, hogy egyes legények bekiáltottak az ablakon, hogy zavarjanak. Egy alkalommal a bandavezér tüzet gyújtott az ablak alatt, hogy megfélemlítsen. De ahol a bűn megsokasodik, a kegyelem még jobban kiárad! Ez a vezér volt Vincze János. Édesanyja komoly keresztyén asszony sokat imádkozott keményszívű fiáért. Végül öszszetört és drága szolgáló gyermeke lett az Úrnak, sokakat megtérített. Még ma is, öreg napjaiban Őt dicsóíti.

Édesapánk nem nagyon örült eleinte missziói munkánknak. Ez már túlzás! Ő nem olyan leányokat nevelt, akiknek meg kellett térni. Még olyat is mondott, hogy tűzbe fogja dobni Bibliánkat. Ezért Enikővel a kertben egy kiszáradt nagy fának az odújába tettük Bibliánkat és reggelente oda jártunk ki ígét olvasni. Egy nap csodálkozva láttuk, hogy a fa ága hajtani kezd, sőt virág is jön ki rajta. Különös jele volt az Úrnak. Továbbra is könyörögtünk szüleinkért és Ildikóért, meg természetesen távollévő Csabánkért.

Nyáron már nem laktunk Bába Miklós bácsiéknál, de a lányai valami születésnapra zsúrt rendeztek, meghívtak minket is. Édesapám látva elszántságunkat, azzal engedett el, meg ne próbáljuk, hogy nem táncolunk az alkalmon. (Valamikor nagyon szerettem táncolni, különösen Enikővel.) Este jött értünk. Ekkor tapasztaltam meg először édesapánk megdöbbenését azon, hogy valami nagyobb erő van bennünk, mint ahogy gondolta, ez felülről való volt, Krisztustól. Csak annyit kérdezett: „csakugyan nem táncoltak?”. Szóltanul mentünk haza, legyőzöttnek érezte magát, mert eddig ilyen nem történhetett,

hogy ne engedelmeskedjünk. Megérezte, hogy Jézus Krisztusban nagyobb erő van! Kezdett eljárni az evangélizációkra, szerette azt az éneket: „Szelíd szemed Úr Jézus!” Nagyon szeretett énekelni.

Most egy kicsit visszatérek családi körülményeinkre, életformánkra. Ekkor már én is otthon voltam az érettségi után.

A faluban élt egy öreg néni, Bernáth Vilma földbirtokosnő. Szerény kastélyban lakott, ami valamikor a pálos kolostor épülete volt. (Azért hívják a falut Pályinak, Hosszúpályi.) Utoljára itt laktunk a faluban. Két szobát kaptunk, egy nagy helyiségben pedig konyhát rendeztünk be, és egy öreg fürdőkádat is szereztünk. Teljes komfort! Meszeltünk, festettünk, súroltunk, mert előbb orosz katonák laktak az épületnek ebben a részében. Ablakok kitörve, üveget nem lehetett kapni, celofánnal, papírral ragasztottuk be. Édesanyánk ügyesen egy kemencét rakott az egyik szobába, és télen így megoldható volt a fűtés és főzés is. Még sütőt is csinált benne. Füstje az összetört cserépkályha kürtőjén mehetett ki, ugyanis az orosz katonák a szép kályhát kidobták.

Valami katonai ágyakat is kaptunk, ezek ugyan poloskások voltak, de az udvaron tüzet gyújtottunk alá, fertőtlenítettük őket, így mindenkinek lett külön ágya! Továbbra is jártunk mezei munkára. Egy alkalommal a bácsi délben otthagya tehénkéit a szántásnál. Én hősiesen megpróbáltam folytatni a munkát: „cselő ide, hajszt!”, ahogy hallottam, és a két engedelmes boci tovább húzta az ekét, amit csak irányítani kellett. Pénzt nem kaptunk munkánkért, de élelmet igen. Sokan aztán már csodálkoztak rajtunk, hogy így is lehet élni a „kisasz-szonyoknak”. Egészen befogadott a többség, a párttagok kivételével. Erről majd később írok.

Az Ige testté lett

A debreceni Bethánia közösséggel továbbra is szoros kapcsolatot tartottunk, kértük, hogy lehessen konferencia Hosszúpályiban is. Szabó Miska bácsi (*Bíró úr*, mert így is szólították), Kiss Antal Jenő lelképásztor és Bütösi János fiatal lelkész szolgáltak. (Utóbbi akkor kapta meg az ösztöndíját Amerikába, Austinba. Utána nem jöhetett haza, mert „megfertőződött a kapitalizmussal”. Végül ott püspökké választ-

tották. Férjemnek, vagyis édesapának amerikai tanulmányát ő intézte el 1965 és 66 között Austinban.) A kis hívő csoport szorongva imádkozott a szolgálatok alatt. A Lélek áradt, sokakat megérintett az Ige, Ildikó nővéremet is. De hála Istennek édesapánkat is megszólította az Úr. Most már nem ellenezte szolgálatainkat, csak döbbsen kérdezte, „hogyan tudnak így beszélni az ígéről?”. Az Úr Jézus által csak! Ő annak idején előre megírta a beszédét, és tanulta azt előadni is. Ez nem tőlünk van. Sokat énekelte a 167. Halleluját: „Ott a messze földön, árván hontalan... Fiam, fiam... Vár Atyád szerelme, ... Ő jöjj haza!” Magára is értette, de közben fogságban sínylődő egyetlen fiára is gondolt.

Vaján volt 1947. szeptember 6-8.-án a CE Szövetség (Krisztusért és Egyházáért), vagyis a Bethánia konferenciája, amin ezek vettek részt. Nagyon imádkoztunk, hogy hátha édesapánk is el tudna jönni. Az Úr kipurancsolta az útiköltséget. Édesapám azt mondta, sokszor tartott ünnepi beszédet a vajai kastély udvarán, mint vitézi törzskapitány, szívesen megnézné újra azt a helyet. Isten meghallgatta imáinkat és az egész család – Csabánk kivételével – részt vett a konferencián. Most már „rendes vonattal” (normális fapados kocsik, de nem párnások) utaztunk. A környékről sokan szekérrel, kerékpárral jöttek. Lehattunk talán háromezren. Családoknál szállásoltak el. Neves előadók szolgáltak: Szikszai Béni, dr. Szabó Mihály, Czákó Jenő, Bütösi János, Makkai Sándor, Fekete Péter és a többi. Pokrócokon, földön ültünk. Utolsó szolgálat végén Szikszai Béni bácsi felszólította a résztvevőket, hogy akit megérintett Isten ígéje és követni akarja Őt, az jöjjön ki a nagy platánfa alá, hogy együtt imádkozhassanak. Mozgolódott a tömeg. Édesapám is feszengett. Mellette ült idős Bojtor István, akivel ismerték egymást régóta, (aki végül apósom lett), megszólalt halkán: „Menjünk, tábornok úr, úgyszintez lesz a vége!” Mindketten csendben kiballagtak a nagy platánfa alá, és letérdelve elfogadták Isten ingyen adott kegyelmét, Jézus Krisztust! Édesapám annak idején, a katonai főiskolán misénél nem volt hajlandó parancs ellenére sem letérdelni, most a sebesült lábával fél térdére ereszkedett, úgy borult le Isten Fia, az Úr Jézus Krisztus előtt, Aki a mennynek és földnek, királyoknak Királya. Dicsőség legyen érte! Ezután már nagyon alázatos, hűséges szolgája volt 64 éves korától, 75 éves koráig, amikor Isten hazaszólította megfáradt szolgáját.

A konferencia végeztével kérdezte édesapánk, hogy Ildikó miért nem jött ki bizonyosságot tenni. De édesanyánk és Ildikó már hamarabb csendben befogadták szívükbe az Úr Jézus Krisztust. Ezek után otthon az áhítatokon nemcsak éneklés volt, hanem igeolvasás és közös imádás is. Többnyire Enikő vezette, a hívő közösségnek is Hosszúpályiban ő volt a lelki gondozója 1948 szeptemberéig. Utána Vincze János lett a közösség vezetője a faluban.

Szolgálatok

A nagy események között nem akartam megszakítani a fonalat, ezért nem írtam arról, hogy 1947 tavaszától Debrecenben állásba kerültem. Édesapámnak egy vitéze volt Ábrahám István főmérnök úr, az Alsószabolcsi Árvízvédelmi Társulat igazgatója. Adminisztrátoruk születési szabadságra ment, szükségük volt gépíróra. Ismeretség alapján próbaidőre felvettek, ott maradtam 1951 nyaráig. Minden reggel 6 óra előtt keltem a vonathoz, délután 5 órakor indultam vissza. Természetesen marhavagonok jártak, de már lócákkal felszerelve. Ősszel, mikor a cukorrépa szezon beindult, Sárádon rakodás miatt a szerelvényt egyik vágányról a másikra tologatták, míg rakodott. Volt úgy is, hogy este 10 órára értem haza a 20 km-es útról. Hideg beálltakor a munkások kis vaskályhát állítottak be, tüzet raktak, a füst a vagon kis ablakán ment ki csővel. Főnökeim nagyon kedvesek voltak, csak nekem volt nehéz, mert két évig írógépet nem láttam, a háború után az iskolában nem is volt óránk, tanárnőnk is meghalt a bombázások idején. Hosszú árvízvédelmi terveket diktáltak. De lassan belejöttem. Gyorsírní jobban szerettem. Marchart József főmérnök mellé osztottak be később, aki nagyon szeretett, mindenképpen műszaki rajzolókat akart belőlem képeztetni. Tanultam is már. De egy szép napon, 1951 nyarán, amikor kezdődtek a hortobágyi deportálások, a hivatalban is nagy átszervezés volt. Igazgatónkat leváltották, egy kubikosmunkás lett a főnök.

Ebben az időben már Debrecenben laktunk, a Bethánia volt helyiségében. Vasárnaponként Enikővel vidéki falvakba jártunk ki szolgálni felnőttek és gyerekek között. Egy alkalommal Bojton szolgáltunk. Gyermekeknek éneket tanítottam: „Büszke Béla mondja, nem járok templomba. Szívét ördög megragadta, Széles útra csalogatta. Béla

jut pokolba". A kicsiknek nagyon tetszett. De volt, aki otthon szüleinek elénekelt, és az édesapának nem tetszett. Ugyanis akkor Biszku Béla volt a belügyminiszter, aki sok gonosz dolgot cselekedett. A hős kommunista papa Büszke Béla nevét Biszku Bélára fordította, és hogy megy a pokolra, ezt nem lehet büntetlenül hagyni. Feljelentett és még az újságba is kitették, hogy mire tanítom a gyermekeket, pokolra kívánom a miniszter elvtársat. (Biszku Béla 2016-ban még életben van, igaz, most házi őrizetben, nem börtönben.) Más sem kellett az új igazgató elvtársnak, úgyis osztályidegennek tartotta mérnökeit. Behívott kihallgatásra. Isten megerősített azzal az igével: *„Ne aggódalmaskodjál, hogy mit szólj... leszek a te századdal.”* Csendesen bizonytságot tettem az Úr Jézusról, elmondtam, hogy gyermekének a szövege nem a miniszter elvtársról szólt, hanem egy büszke Béla nevű fiúcskáról. Ez nem hatotta meg az igazgató elvtársat, másnap reggel a postával együtt kezembe nyomta elbocsátásom levelét, és munkakönyvembe nem dicsérő szöveget írt.

Tehát állás nélkül maradtam, de Istennek terve volt velem. Erről az időről már akkor naplót írtam, itt most csak annyit jegyzek meg, hogy 18 helyen jelentkeztem hirdetés alapján munkára. Ki is próbálták képességemet, de másnap reggel közölték, köszönjük, nincs szükségünk magára. (Utánam érdeklődtek előző helyemen és az osztályidegen nem kellett nekik.) A Hortobágyra készültem kimenni a rizsföldekre, (ez volt akkor a sláger), de még egy utolsó próbára elmentem. Papp Ignác ügyvéd keresett adminisztrátort újsághirdetésen keresztül. Előszobájában többen szorongtunk, felvesz-e? Gyorsírásba diktált, és gépbe kellett áttenni. Akkor már rengeteget írtam prédikációkat, 360-as szótag sebességet is bírtam. (Ez vitagépíró mércéje volt.) Végül a többiek hiába vártak, engem már haza sem engedett. Istennek ez volt vele a terve, mert a 240 forintos fizetés helyett 1000 forintot kaptam havonta. (Utólag tudtam meg, hogy nem voltam bejelentve, így nyugdíjba nem számolták el. De akkor sokat jelentett.)

Másfél évig dolgoztam nála. Ez nagyon jól jött, mert a következő évben három esküvő is volt családukban.

– *„Isten minden útja kegyelem és hűség!”*

Áldások és próbatételek

De most újra visszatérek családjunkhoz. Hosszúpályiban az Úr ébredést adott. Egész nagy hívő közösség alakult ki. Bibliaórákon az iskola terem dugig megtelt fiatalokkal és idősekkel.

Isten Csaba bátyánkat 1948. július 15-én hazahozta a majd négyéves orosz fogságából. Nagyon legyengült, de hála az Úrnak érte, hogy életben maradt. Többnyire kolhozban dolgozott, megtanult nyersen fogyasztani munkaközben zöldségfélét (burgonyát, cukorrépát, takarmányrépát, kukoricát, mindent), hogy vitaminhoz jusson. Ekkor készült az ifjúság a nevezetes alcsúti konferenciára, (kb. 3.000 fiatal vett részt). Hívtuk őt is, de tömegiszonya volt. Az Úrtól kértük, hogy mégis jöjjön el. Utolsó napon rászánta magát, és dicsőség Istennek, az Ige megragadta, új szívvel tért haza. Így már teljesen egy lett a család Krisztusban.

Az örög azonban nem aludt. Megsokallotta örömünket a szerény körülmények között is.

Az iskolákat államosították 1948 nyarának végén. Falugyűlés tartottak, ott hirdették ki a rendeletet. A lakosság tiltakozott, egy „hivatalos” puskalövés is eldőrdült. Mi nem tudtunk semmiről, éjfélkor viszont rendőrök zörgettek nálunk Nagylétáról, hogy édesapánkat elvigyék a tanácsházára. Fal felé fordítva reggelig állnia kellett, mert azt találták ki, hogy ő lázította a lakosságot. Endre bátyánk – aki ott volt körzeti orvos és már hazakerült az amerikai fogságból – délben ebédet küldött neki. Közbenjárására estére hazaengedték. Minket teljesen betöltött a Krisztusban nyert új élet öröme, s hogy végre együtt van a család. Nem foglalkoztunk azzal, hogy a kulisszák mögött milyen örögi erők működnek.

Egy szép szeptemberi reggel én már Debrecenben dolgoztam, mikor édesapánk mosdás után egy kis vézna lilaakác töre vitte ki a vizet a ház bejárati falához, hogy erősödjön. Pár perc múlva idegen emberek beszédét hallotta kintről. Kiment a verandára, hogy fogadja őket. Közölték, hogy házkutatásra jöttek a rendőrségtől. Szétnéztek a szobában, felmentek a padlásra. Édesapám kint várta őket nyugodtan, mert pisztolyát az amerikai fogságban dobta el a lóherés táblába.

Füttyszót hallott, és valakit hátulról látott a kapu mellett. A rendőrök hamarosan lejöttek a padlásról az udvarra, nagyjából körülnéztek és a kapu felé mentek. Egyszer csak hívták édesapámat, és mutatták, hogy ott van a puska a kis lilaakácfa alatt, amit kb. egy órával ezelőtt meglocsolt. A föld még vizes volt, de a puska száraz... Hiába védekezett, beültették a dzsipbe és elvitték Nagylétára, az őrre. A faluban futótűzként terjedt el a hír. Volt, aki látta az illetőt hazafelé menni, mint aki jól végezte dolgát, aki hol náci, hol kommunista volt. Könnyű az ilyen embert gyalázatos dologgal megbízni. Abban az időben, ha valakinél engedély nélkül fegyvert találtak, statáriális bíróság elé állították. Ha rá tudták bizonyítani, pár órán belül kivégezték.

Este – hazaérve Debrecenből – tudtam meg az eseményeket. Csak könyörögni tudtunk a Szabadítónkhoz. Reggel munkába indulva szálltam fel a vonatra, és a peronon ülve látom édesapámat a talált puskával. Úgy emlékszem, hogy meg is csókoltam és erősítettem. A rendőrök hagyták. Pár napig vizsgálódtak. Ez alatt volt egy hívő ügyész barátunk a Bethániában, dr. Ludmány Gyula, aki hivatalos pécsettől engedélyezte Bibliájának beadását a börtönbe, amikor bementem hozzá. Legalább ennyi vigasza volt szegénynek. Közben Szabó Miska bácsi (táblabíróági tanácselnök, a hívő közösség vezetője, lelki édesapánk) is próbált segíteni. Megkérte néhány barátját, hogy jelentkezzenek a hét tagú tanácsba ebben az „érdekes ügyben”.

A tárgyalás időpontjáról újságcikk jelent meg azzal színezve, hogy a pince és az „ebédlő vitrin” is tele volt kézigránatokkal! Teológusok is olvasták és hallották is a közösségben, ezért sötét ruhában bevonultak a nyilvános tárgyalásra. Tömve volt a tanácsterem. Fantasztikus volt érezni az ima háttvédet. Magamat is úgy éreztem, mintha az Úr Isten tenyerében tartana és betakar. Nem tudom elfelejteni. Én csak a terem ajtajában állhattam, hogy mikor behozzák, közelében lehessenek. A kirendelt hóhér a folyosón vezette édesapámat, közben kimutatott az ablakon: „Látja, ott van az akasztófa, amire majd felhúzzom nem sokára!” Remegő szívvel hallgattam édesapámat, mikor elfojtott hangon kezdte mondani védekező beszédét. „Üldözött vad vagyok, nem vétettem senkinek”...

A tíz napos vizsgálati idő alatt sok tanút tudtak összeszedni. A tanyai cselédeinket is kihallgatták, de azok csak némi badarságot tudtak mondani. De három Hosszúpályiból való lakost betanítottak, mit mondjanak. Csak hát ők idegességükben vagy félelmükben belezavarodtak vallomásukba. Egyik Enikőt látta a magasan lévő nagy ablakon kiugrani a puskával, ami még meg is csillant a kezében. (Ő soha nem volt tornász.) A másik Ildikót látta. A harmadik meg engem nevezett meg, ahogy kiugrottam az ablakon. Én pedig akkor reggel már hivatalomban voltam Debrecenben. Az ügyész összeszidta a tanúkat, hogy így nem beszélhetnek a bíróságon, ahol csak az igazságot lehet mondani. Hosszas tárgyalás alatt a hóhér látta, ebből neki már nem lesz munkája, fizetése, eltávozott a teremből.

Csudálatos volt újra megtapasztalni Istenünk hatalmas erejét. Délután 2 órakor megnyílt a börtön kapuja, édesapám innen kiszabadult. Boldogan ölelhattük meg egymást Csabával együtt. Édesanyánk és két nővérem otthon imádkoztak a hívó testvérekkel. Dicsőség legyen érte az Úr Jézusnak! Isten azonban számon kérte azt az embert, aki a fegyvert betette, hároméves gyermeke aznap forró vízbe esett és öszeégette magát. A falu megdöbbenéssel vette ezt a hírt is.

Két nap múlva azonban Debrecenben, Endre bátyánk sógoránál (Németh Dániel Péterfia utca 9.) újra rendőrségi emberek jelentek meg és minden további nélkül a hírhedt ÁVO pincéjébe zárták édesapánkat hat hétre. Ott az ablakon keresztül néha egy pár szót beszélhettem vele. De itt is Isten csudálatosan erősítette. A Bethánia közösségbe tartozó fiatal karbantartó Seres László dolgozott a börtönben. Tudta, hogy édesapám ott van, ezért elkezdett halleluja énekeket füttyörészni a folyosón, meg bibliai igéket csempészett be neki. Endre bátyánk is néha élelemmel erősítette. Hat hét múlva jöhetett ki onnan és a kedves szabómestere fogadta be hajlékába, aki valamikor a díszmagyar ruháját készítette. Hosszúpályiból kitiltották.

Újra Debrecenben

Ezekben a napokban kaptam az Úrtól egy igét: „*Vedd, ami a tied és menj el*”. Nem egészen értettem, de nem felejtettem el a mai napig. Rövidesen világossá vált az üzenet.

Nemsokára a családnak is el kellett hagyni Hosszúpályit. Hívő testvérek éjszaka szóltak, hogy azonnal pakoljanak össze, mert hallották, hogy ki akarják lakoltatni a családot. Szekeret hoztak és felrakták szegényes holminkat. Édesanyám és Enikő a hajnali vonattal jött be Debrecenbe, Ildikó meg Csaba Vincze János testvérünkkel, szekérrel hagyták el a falut. Reggelre értek be a Péterfia u. 9. szám alá, a régi lakásunkhoz. (Ezt a házat Endre bátyánk sógoráék vették meg, miután az oroszok kiköltöztek belőle. Mi annak idején csak béreltük. Természetesen a szép berendezés mind elpusztult.) Német Dani bácsi testvérei lakták a nagy ház egyes részeit. Ide a nagy kapualjba pakolták le holminkat. Szétosztották a család tagjait egymás között. Csabának a pincében lett volna előkelő helye. De Istennek ekkor is más volt a terve, Aki mindig, mindenütt előttünk és fölöttünk és mellettünk volt.

A Bethánia közösségi helye Debrecenben a Piac utca 64. szám alatt volt. Az ÁVÓ elköltözött a rendőrség épületéből, és ott, a 64. számmal szemben foglaltak le egy hatalmas épülettömböt zárt udvarral. A lakóknak el kellett költözni. Történetesen egy rendőr is lakott ott. Az tudta, hogy szemben van egy egyházi gyülekezeti terem, milyen jó lesz az neki lakásnak. Az ott élő hívő Csóri család és Vajda Mariska néni, a közösség volt vezetője megrémült a rendőr szomszédságtól. Szaladtak Szabó Miska bácsihoz tanácsért. Ő tőlem reggel megtudta, hogy családukat kilakoltatták Pályiból, azonnal intézkedett, hogy a Toókos család költözzön a helyére, mert szükségben vannak. Uray Sándor kis-templomi lelkésszel megbeszélte, hogy a gyülekezeti termüket használhassa összejövetelre a Bethánia is a templom mellett. Ez órákon belül történt. Targoncával jöttek a teológusok, cókémokjainkat feldobálták, többszöri fordulóval a Fő utcán végig húzva, berakták az imaterembe. Mire a rendőr visszajött, hogy költözni akar, Mariska néni határozott hangjával közölte vele, hogy mások már megelőzték, foglalt a hely. (Ha az akkor tudta volna, ki foglalta le!) Szerencsére nem kérdezte, hogy kik előzték meg. „*Vedd, ami a tiéd és menj el!*” Az Úr előre szólt! Így hűséges Urunk újra csodálatosan cselekedett, és megadta, hogy a család együtt lehet 1948 decemberétől 1954 májusáig, míg minden gyermek kirepült a házból. Hogy az édesapámmal kapcsolatos dolgot folytassam, még egy kicsit előbbre haladva lejegyzek két eseményt.

Nagy deportálások voltak 1952 nyarán Magyarországon. Osztályidegen családokat éjszakák folyamán felszólítottak, hogy pakoljanak össze 50 kg-os csomagot, mert viszik őket kijelölt falvakba, vagy éppen a Hortobágyra a lágerbe. Budapesten kezdték ezt el, majd Miskolc és a többi nagyváros következett. Ezt hallva, igyekeztünk mi is előre összecsomagolni újra a legszükségesebbeket. Mivel szemben laktunk az ÁVO-val, el voltunk rá készülve, hogy az elsők között leszünk. Éjszaka sokszor felriadtunk a teherautók hangjára. „Most jönnek!” Így ment ez hosszabb ideig. Végre megtudtuk, hogy mire Debrecen sorra került volna, külföldről, különösen a franciák tiltakoztak a deportálás ellen, végül leálltak vele. Több kedves ismerősünk került az ország különböző részeire, és nehéz fizikai munkával tartotta fent életét, családját. Erdélyben is deportálták családunk tagjait a románok. Ebben is Istenünk csudálatos kegyelmét, szeretetét tapasztalhattuk meg, mert édesapánk beteg szíve már nem igen bírta volna el ezt a próbát.

Még egy másik támadása volt az ördögnek 1956 őszén, amikor már szüleim Selyeben voltak Ildikóék parókiáján. Az október 23-i események zavart keltettek a faluban. A rendőrséget izgatta, hogy a református parókián egy volt horthysta tábornok bújik meg. Feltétlenül le kell tartóztatni, míg nagyobb bajt nem csinál. Meg is jelentek a reggeli órákban. Édesapám szakállasan, nagy pelerinbe burkolózva éppen az udvaron lévő WC-ből lépett ki. Felismerve a jövevényeket, még jobban megjátszotta az öreget (73 évesen). „Kit tetszenek keresni? Valami baj van?” Ő nem hallott semmiről, hiszen alig tud már tipegni. Isten kegyelméből olyan száanalomra méltónak látták ezt a vénembert, hogy sarkon fordultak és elmentek dolguk végezetlenül. Isten újra megmutatta az Ő hatalmát, szeretetét, szabadítását. Sokakat vittek így be a rendőrségre, összeverték őket, hogy megfélemlítsék a lakosságot.

Emlékezés

Ezekkel kapcsolatban még lejegyzem Istenünknek egy csudálatos ajándékát. Mikor 1944-ben Debrecenben elkezdődtek a légiriadók, bombázások, édesanyánk javaslatára az értékes rozentál és zsolnai porcelán szervizeket elástuk a Péterfia u. 9. sz. alatti lakásunk egy sötét kis pincerészában. Miután jöttek a szőnyegbombázások, és mi már

a tanyán voltunk, visszamentünk értük, kivettük, és a tanya szőlős kertjében és a gyümölcsösben két helyen tettük a puha homokba mélyen, de nem látszott a helye. Ki tudja, visszajövünk-e még, vagy ott marad örökre a földben a többi ezüstitálcával.

Mikor édesapánknak a statáriális tárgyalása volt, kérdezte a bíróság, voltak-e még egyéb fegyverei. Csaba merészen bement, hogy „igen”. A vadászfegyvereket Gyulatelkén, a padláson gerendára raktuk fel, és vannak dolgaink, amik el vannak ásva. (Vagy megkapjuk, vagy sem, úgy sem mehetünk már értük.) Erre persze ráharaptak, dzsipet küldtek érte detektívekkel. Egy kicsit nehéz volt a feszültségben, négy év után felismerni a pontos helyeket. De Ildikónak sikerült előbb a gyümölcsösben lévő, majd a szőlőben is megtalálni. A hivatalosak addig paprikás krumplit főzettek maguknak a volt béresgazda családjával. Még Ildikó is kapott ebédet. Furcsa érzése volt a saját asztalunkhoz ülni, ismerős teritékből enni, monogramos törülközőnkbe kezét törölni. Egy kicsit zavarban is voltak a háziak.

Az utolsóládára már nem is voltak kíváncsiak a hivatalos emberek, mivel eddig sem találtak semmit. Megbízta egy szekerest, szállítsa be a faluba. Szigorúan beszéltek vele, mert sokat kért a fuvarért. Ildikó a szekérrel ment haza Hosszúpályiba. Közben arra gondolt, hogy a szekérrel visszajön Enikővel együtt, hogy az utolsóládát is kiássa, amiben az ezüsttálcák voltak egy kicsit távolabb.

Jó volt ebben is az Úr tanácsára hallgatni. Amint sejtette, a volt cselédek már kiásták, mire visszaértek. Nem vitték még be a lakásukba, mert féltek detektívek miatt. Ildikó határozottan közölte velük, hogy ő mindent elmondott a tartalmáról, és most leltárt készít darabonként, hogy mi hiányzik. Nem baj, majd reggel keressük tovább a homokban, mert édesapám katonaládája a négy év alatt szétesett már. Így lehetőségük volt a tetteseknek valamit visszavinni. Csupán néhány szép ezüst likőrös pohár veszett el.

Ildikó még egy merész lépést tett. Kérte, mehessen be a régi leányszobánkba. Beszélgetés közben megfogta a nagy hármass ablakborító deszkáját. Megmozdult! Erre kihúzta és ott volt édesapánk gyönyörű díszmagyarruhájának minden ékszere. (Sajnos a Bethlen Gábor féle kardját nem tettük oda, el is veszett.) Nagy volt a meglepetés. Végül

ott aludtak a régi hálósobában, az „ágyon”, amin szüleink aludtak valamikor. Az egyik fiatalasszony búcsúzásakor visszaadta a nála lévő nagy családi Bibliánkat. Vele lelkiekről is lehetett beszélni.

Az Úr azt mondja: Bocsáss meg az ellened vétkezőknek. – Áldjuk szent nevét, hogy legalább ezeket emlékként visszakaphattuk, ha ilyen áron is! Köszönöm, Uram, ha egyik kezeddel sújtasz is, de a másikkal vigasztalsz. Dicsőség érte örökké, és hálával tudunk csak aldozni, hogy édesapánk végül is kiszabadult kezükből.

Debreceni szolgálataink

Miután kitelepítettek Hosszúpályiból, négy évig Debreceni lakos lettem együtt a családdal. Áldott legyen az Úr, hogy mindnyájan felismerhettük: Jézus Krisztus a mi Urunk, az Atya Isten dicsősége. Újabb szolgálati lehetőségek adattak.

Már azelőtt is jegyzeteltem az evangélizációkat és vittem haza Hosszúpályiba a testvéreknek. Most legépelve küldtem postán a vidéki gyülekezetek számára. Ez is egyfajta lelkigondozás volt.

Ifjúsági bibliakört vezethettem Debrecenben Berényi József lelkipásztor gyülekezetében a Mester utcai imateremben. Arcképes igazolványt is kaptam hozzá a Konventtől. Vasárnaponként pedig vidéki gyülekezetekbe jártam, illetve jártunk ki bibliaórát tartani. Sokszor Enikővel, majd a kis ifjúsági csoport néhány tagjával. (Bujdosó Kati-kával, aki aztán orvos lett, és egy ghánai orvoshoz ment férjhez Afrikába. Nagy Jolánkával, Bakóczi Ilonával, még Bereczki Liviával is, aki pedig később kedves sógornőm lett). Többször jártam ki Konyárra, Berettyóújfaluba, Berettyószentmártonba, Derecskére, Mikepércsre, Biharkeresztesre, Bojtra, Sárándra, Hajdúsámsonba, (itt a Dombos-tanyán mindhárman szolgáltunk testvéreimmal és Asztalos Zoltán leendő sógorommal egy csendes napon); Bocskai kertben, Hajdúszoboszlón, Vámospércsen, Tuzséronn, Encsencsen és Panyolán is szolgálhattam. Ezekkel kapcsolatos ígém: *„De nem merek szólni semmiről, amit nem Krisztus cselekedett volna általunk szóval és tettel... az Isten Lelkének ereje által.”* Róma 15:18-19. Közben csütörtökön délután a Kistemplomban voltunk evangélizáción, ahol dr. Szabó Mihály táblabíró, lelki édesapánk szolgált. Reggel 7 órakor csütörtökön és vasárnap

imaóra volt most már a kistemplomi gyülekezeti teremben, péntek délután pedig a CE szövetségi órán vettünk részt.

Lelkigondozói levelezéseiben segítettem Szabó Miska bácsinak, aki közösségünk vezetője volt. Délután lediktálta a leveleket, másnap reggel vittem aláírásra és postáztam a vidéki testvéreknek.

Szorítások

Mindezekben örömmel töltötte be szívemet az Úr, hogy szolgálhattam a hivatali munkáim mellett, ami napi 8 óra volt. Isten szeretete annyira betöltött, hogy házassági kérdésekkel nem is foglalkoztam. De jó volt, hogy e tekintetben is egyek voltunk a családban. Kit hova küldött Urunk.

Ebben az időben már jöttek a szorítások az állam részéről. Több lelkész kezdett illeszkedni és akadályozni az evangélium hirdetését. A kommunista hatalom erősödött 1949/1950-ben. Osztályidegen családokat deportáltak éjjelente 50 kg-os csomaggal. Teherautókra rakták őket, és vitték távoli falvakba, Hortobágyra, Tedejre és juhakolba szállásolták el őket. Ott fizikai munkát végezhettek. Sok ismerős család került közéjük. (Erdélyben a románok is követték ezt a példát. Családunk tagjai is kerültek ilyen körülmények közé.)

Kiterjedt ez az egyházi vonalra is. Szabó Miska bácsit (Bíró úr) is kimozdították Debrecenből a szolgálatai miatt. Előbb, Budapestre rendelték a Legfelsőbb Bíróságra (Kúria). De egy kihallgatás alkalmával azt mondta az igazságügyi miniszter elvtársnak, hogy neki is meg kell térni! Nem hatotta ez meg a miniszter urat, aki különben szerette Miska bácsit nagy tudása miatt is. Kiváló szakember volt. Az lett az eredmény, hogy Szegedre helyezték a „kormányzógyűrűs” bírót, és végül el is bocsájtották. Utolsó éveiben jogtanácsosként dolgozott Szegeden és környékén különböző cégeknél. De onnan is visszajárt Debrecenbe szolgálni házaknál. Körlevelekkel is pásztorolta a szorongatott nyáját.

A teológián is elkezdtek a „tisztogatást”. Kifogást emeltek hívó teológusok ellen, miért járnak ki vasárnaponként a gyülekezetekbe. Ötöt közülük eltávolítottak, „kicsaptak”. Harminc kapott fegyelmit, mert közösséget vállaltak azokkal, akiket „kinyírtak”. (Ez le van írva részletesen: Kotsis István *Exodus* című munkájában, valamint *Az Íté-*

let” (2003) és a *Napló* (2018) című könyvében édesapának.) Péter János püspök – az országos hívő közösség nyomásának engedve – enyhített az ítéleten és a sárospataki teológiára küldte el őket, hogy tisztázódjon a helyzet Debrecenben. Azt is ígérte, hogy költségeiket fedezi, amit meg is tett. 1950 szeptemberében zárult le ez a per. (Horváth Zoltán, Bojtor István, Sólyom Ferenc, Debreczeni István és Tariska Jenő volt az öt teológus.)

Az utolsó nagy CE konferencia Debrecenben volt a Diakonissza Házban, 1950 szeptemberében. Sajnos a hívők között is támadt feszültség, vita alakult ki a jó cselekedetek és a kegyelem kérdésében. Fájó volt látni az ellentétet Budapest és Debrecen között. Az ördög megirigyelte azt a csudálatos ébredést, aminek mi is tanúi lehettünk. Könyörüljön Urunk rajtunk vétkeink miatt, bocsásson meg és árássa ki újra Szentlelkét.

A FECSKÉK KIREPÜLNEK

Egy kicsit most visszalépek a múltba, gyermekkoromba.

A társadalmi szokások szerint tánciskolába kellett járnunk; természetesen szülői kísérettel és egy kijelölt csoportba. Először 7-8 éves lehettem, másodszor talán 12. Ildikó nővéremnek már akkor komoly táncosa volt. Én ezt gyermekszemmel láttam, és imádkozni kezdtem azért, hogy nekem is Isten adja majd meg azt, akit jónak lát.

Ezek után hosszú és nehéz évek teltek el. Életkörülményeink teljesen megváltoztak. A háborúban mindent elvesztettünk, „de Jézus Krisztust megtaláltuk”, ahogy édesapánk is vallotta. Az Ő szeretete töltötte be életünket, és küldött, hogy hirdessük az örömhírt. Úgy éreztem, nincs időm rá, hogy a házasság gondolatával foglalkozzak. A hívő közösségben sok fiatal volt, leányok és fiúk egyaránt. Nyilván a párválasztás előjött köztük.

Egy történetet idézek leánykérés címén. Gyuri a Bethánia főtítkáranak csengőjét megnyomta, és bement hozzá. Szikszai Béni hellyel kínálta és megkérdezte, hogy mi járatban van? „Nősülni szeretnék”, válaszolta. Abban az időben az volt a rend Budapesten, hogy listán szerepeltek a nősülendő vagy férjhez menendők nevei. Béni bácsi elővette a feljegyzését, nézegette, végül rámutatott egy névre: „Toókos Uzonka Debrecen”. Gyuri leutazott a hajdúsági nagyvárosba, és határozottan előadta leánykérési szándékát. Toókos Gyula illően, nyugodtan válaszolt: „Lejöttél Budapestről ilyen zord időben. Köszönöm, hogy bizalommal vagy hozzám. De...” Egy kis lélegzetet vett. „De, tudod, fiam, nálunk az a rend, hogy először a legnagyobb megy férjhez, aztán a második és utoljára a legfiatalabb. Várjál rá egy kicsit.” Gyuri az életből vett példával válaszolt: „Gyula bátyám, én is gazdálkodok. Van három malacom és a harmadik, a legkisebb és sovány. Jön egy vevőm és rámutat: Ezt választom. Én örömmel odaadnám neki.” Toókos Gyula felemelte a hangját: „Na, fiam, ott van az ajtó, de nagyon siess, mert nem állok jól magamért...”

Isten csudálatos vezetését tapasztalhattam meg ebben is, és a gyermekkorban elmondott imádságoknak a meghallgatásában. „Kinek

szíve reád támaszkodik, megőrzöd azt teljes békében, mivel Te benned bízik" Ézsaiás 26,3. Nem egy esetben volt, hogy valaki közeledni akart hozzám, de idejében kitértem előle. Szitha Margitka idős hívő testvéremmel sokat végeztem adminisztrációs munkát a közösségben, ezért némelyek nála érdeklődtek felőlem, hogy foglalt vagyok-e már? Volt olyan is, aki személyesen, illedelmesen megkérdezett, de az Úr velük kapcsolatban nem adott kijelentést. Egyszer egy szegedi fiatal orvos közeledett volna, hogy beszélni szeretne velem. Ezt elmondtam Szabó Miska bácsi feleségének, a kedves Zsuzsika néninek, s kérdeztem, mit tegyek. Azt felelte rá: „Akkor valaki nagyon szomorú lesz, ha igent mondasz neki”. Csodálkozva kérdeztem, hogy én miattam valaki? Ki lehet az? Végül is megmondta: „Bojtor István teológus.” Nagyon meglepődtem, hogy ő?

Utólag tudtam meg, hogy Bojtor István teológus egy alkalommal felkereste közösségünk vezetőjét, Miska bácsit. Mivel Debrecenben más volt a szokás, mint Budapesten, bűnbánattal bevallotta „Bíró úrnak”, hogy szerelmes. Várta a szidást, fenyítést, hogy nincs még itt az ideje a nősülésnek. De Szabó Miska bácsi, másképpen ítélte meg a dolgot. „Fiam, csakugyan szerelmes vagy? És kibe?” „Toókos Uzonkába”, volt a válasz. Miska bácsi kedvesen megkérdezte: „Gondolod fiam, hogy ő is szeret téged?” Bojtor István meglepődött a kérdésen, és bűnbánattal válaszolta: „Én erre nem is gondoltam...” Aztán Enikő nővérem, aki vele lelki testvéri kapcsolatban volt a Hosszúpályiban végzett szolgálatokban, - tudott már erről és bátorítgatott.

Végül is az Úr igéken keresztül szólt: *„Semmit sem cselekszik az én Uram az Úr, amíg meg nem jelenti titkát az Ő szolgálóinak, a prófétáknak.”* Ámos 3:6. *„Hogy ne inkább ád a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik kérik tőle.”* Máté 7:11. Ezek után az én szívem is kezdett egy kicsit melegedni iránta. De mindig ott volt bennem: „Uram, ha nem Tőled való, akkor vedd el, mert a Neked való szolgálat fontosabb.” Ezután még jobban kezdtem kitérni más közeledőktől.

Az egyetemi templom imatermében egy „munkás konferencia” volt 1950 szeptemberében. Úgy látszott, hogy hivatalosan a Református Bethániát az egyház és állam elfogadja. Ez volt az utolsó nagy hívő összejövetel. Az alkalom végeztével, Bojtor István ötödéves teológus

szólított meg, hogy volna valami mondanivalója. Elkísérhetne-é? Szépen bandukoltunk a volt Horthy Miklós sugárúton. Azzal kezdte, hogy sajnos őt is eltávolították a debreceni teológiáról Sárospatakra. De mielőtt itt hagyja Debrecent, be szeretné vallani, hogy volt a szívében valami velem kapcsolatban, de most már annak vége kell szakadni, mert úgy sem találkozhatunk többet. Válaszom – a fentebb írottak után – az volt, hogy most már az én szívemben is van valami. Próbáljunk levelezni. Isten ígérete megállt: *„Kijelentette titkát az Ő szolgájának”*, és hiszem, hogy amit Ő ad, az jó. Ezt kértem Tőle már gyermekkoromban is. Nekem Bojtor Istvánt adta élettársnak, szolgatársnak. Áldott legyen érte az Úr, hogy immár 66 éven keresztül együtt harcolhattuk meg az Úr által kijelölt utat.

Kéthetenként váltottunk leveleket. Beszámoltunk a szolgálatokról. Majd a külmisszió lehetőségéről. Francia misszióval volt kapcsolata, Madagaszkárra akarták küldeni. Ezért francia nyelvleckéket is írtunk egymásnak. Sajnos a kommunizmus idején nem volt lehetőség a külmissziói szolgálatára. Majd az ifjúsági munkát bízta ránk Urunk főképpen. *„Hogynem inkább ad a ti mennyei Atyátok jókat azoknak, akik Tőle kérik.”* Ez kísérte végig küzdelmes életünket és megtapasztalhattuk, amit az Úr ígér és ad, az „jó”! *„Kinek szíve reád támaszkodik, megőrözd azt teljes békében, mivel Te benned bízik!”* Ézsaiás 26,3.

Ebben az időben – egy darabig – naplót is vezettem, sajnos nem sokáig. De jó volt most belenézni. Párom ebben sokkal kitartóbb volt, és még ma is írogat hozzá. Jó volt olvasni belőle, hogy édesapámék nem ellenezték kapcsolatunkat, a levelezést, ha néha el is kérte a levelet „ellenőrizni”. Azt is mondta, ha szükségünk lesz rá, ő is fog tudni segíteni a francia nyelvben. Pistám, „Testvérekém, Öregem” (ez családi kifejezés volt, így becéztük egymást) édesapját édesapám még a háború előtti időkből ismerte, mert mint vitézi törzskapitány, sokat járt Berettyóújfaluba, ahol a leendő „nászuram” tűzoltó ezredesként szolgált. Ünnepeken találkoztak. Már ugyan említettem előbb, hogy a vajai nagy konferencián 1948-ban együtt mentek ki bizonysgot tenni a nagy platánfa alá, hogy elfogadták Jézus Krisztust Megváltójuknak. Így bátorította: „Menjünk tábornok úr, úgyis ez lesz a vége!”

A Patakra került öt teológust szeretettel fogadták. Professzoraikkal rövid időn belül szoros kapcsolatuk alakult ki. Nagy Barna, Szabó Zoltán, Ujszászy Kálmán, Koncz Sándor, Szabó Ernő (zene) kedvencei lettek. Szorgalmasak voltak, jó helyekre kerültek legációba. Néha haza is jöhettek Debrecenbe. Ilyenkor – hivatali munkám után, ami 18 óráig tartott – a Petőfi téren sétáltgattunk egy kicsit, és beszámoltunk dolgainkról. Esetleg ha délben találkozhattunk, ebédszünetben, szívesen bementünk a katolikus templomba, ami nyitva volt, hogy együtt imádkozhassunk. Több mint két éven át így készítgetett az Úr életünk új szakaszára a második lelkészképesítő vizsgáig és utána két nappal az esküvőnkre.

Közben családukbán is mozgások voltak. Én ekkor, vagyis esküvőnkig, már az ügyvédi irodában dolgoztam. Enikő nővérem Mátraházára járt fel strúmája miatt, ott segédkezett lelki és adminisztrációs szolgálatokban a lelkészi üdülőben „Anyácska” mellett, akinek férje a háborúban meghalt. Ildikó előbb a Tüzépen dolgozhatott egy pár napig, de osztályidegen volta miatt onnan hamar elbocsájtották. Majd hívó testvérek segítségével a „babagyárban” kapott munkát. Ügyes keze volt, szép babákat készített. Sajnos azonban egészségére nem volt jó hatással, egy idő múlva a sok por tüdejét megtámadta és szanatóriumba került egy pár hónapra. Hajdúhadházi szolgálatai közben közeli kapcsolata alakult ki Asztalos Zoltán hajdúhadházi segédlelkésszel, aminek az lett a következménye, hogy 1951. augusztus 5-én Asztalos Gyula bácsi feleségével megjelent a Toókos család elég szegényes otthonában háztűznézőben. Majd Zoltán augusztus 20-án – nem vesztegetve az időt – megkérte szüleinktől Ildikó nővérem kezét. Meg is egyeztek abban, hogy október 7-én lesz az eljegyzésük. Első a három Toókos leány közül. Urunk áldja meg életüket! Ildikó és édesapámék is arra gondoltak, milyen érdekes is lenne, ha mi is egy időben megtartanánk az eljegyzésünket. De Pistámmal úgy döntöttünk, hogy mi még megvárjuk, míg ő teljesen befejezi tanulmányait.

Sajnos azonban Ildikó betegsége miatt az esküvővel várniuk kellett, majd Zoltán is megbetegedett. (Sárgaság?) Orosz fogsága miatt a teológiát is később fejezhette be, meg kellett várnia a második lelkészképe-

sító vizsgát is az esküvővel, ami végül is 1954. május 9-én volt. Emese leányunk három hónaposan kedvesen mosolygott keresztanyjára.

De Enikő nővéremről is írhatok krónikámban. 1951. július 22-én ismét Mátraházára készült. Édesapámék ajánlották, hogy én is menjek fel vele, mivel még mindig nem kaptam munkahelyet. Első nap kirándultunk a Kékes-tetőre. Sok kedves testvért ismerhettem meg. Másnap este Nagy Gyula (Budapest), Szabó Andor (Hencida) lelkészekkel beszélgettünk az irodában a debreceni eseményekről. Jelen volt a budapesti Szabadság téri gyülekezet segédlelkésze is, aki betegsége után egy kis erőszódásra volt fent a Mátrában. Kovács Dezsőnek hívták. Csendesen hallgatta a tárgyalást. Közben a szívében megmozdult valami Enikő felé. Mi másnap Enikővel hazaindultunk, és Füzesabonyban az állomáson Pistámmal találkoztunk, aki kitalálta, egy pár órára menjünk fel Egerbe megnézni a várost. Közben jó beszélgetésünk alakult ki hármásban.

Istennek különös célja volt ezzel a rövid mátraházai kirándulással. (Nem is emlékszem rá, hogy tulajdonképpen miért voltunk ott? 2016?) Az Úr tudta! Rövid idő múlva, október 15-én Kovács Dezső bátyánk megjelent a Toókos családnál háztűznézőbe. Megnyerte szüleink tetszését, és így nem sokáig teketóriázott, meg is kérte Enikő nővérem kezét. Aztán november 4-én újra eljött. Végül döntés született, hogy karácsony után, 1952. január 20-án, Dezső születése napján, megtartják az esküvőt. Búcsúzáskor édesapánk nem hagyta, hogy Enikő kikísérje az ajtóig, hanem ő kétszer is megcsókolta a boldog vőlegényt. (Gondoltuk, Dezső meg is elégedett vele? ...) Nem kis gond volt a rövid határidő alatt némi kis stafírungot összeszedni addig, mert edényeket sem lehetett kapni. Kerékpárral jártam a várost, hogy néhány fazekat kapjak legalább, és a többbit... (Ez ma hihetetlennek tetszik, mikor árubőség van.) De így is boldogok voltak, csak kortörténet szempontjából jegyeztem meg ezt.

Szüleink nem bánták volna, ha a három leány egyszerre tartja az esküvőjét, érdekes lett volna és kevesebb költség. Végül is Enikő mind-egyikönket megelőzött, és a szép alkalom a debreceni Kistemplomban volt. Budapesten a Szabadság téri gyülekezet parókiáján laktak, de a következő évben el kellett hagyniuk a fővárost, mert Enikő nem kapta meg a letelepedési engedélyt származása miatt. Dunántúlra kerültek

egy kis faluba, Alcsútdobozra igen nehéz körülmények közé, második gyermeküket várva. (Gyermekeik: Enikő, Keve, Boglárka, Kadosa.)

A negyedik Toókos-gyermek sem maradt ki a sorból. Csaba bátyánk volt a legidősebb. Az ő esküvőjük Enikőék után 1952. június 16-án volt a Mester utcai templomban, kedves kis hívő Bereczki Liviával, akit hite miatt a középiskolából eltávolítottak. (Csak felnőtt korában érettségizhetett le.) Csaba egy mérnöki hivatalban dolgozott, mint műszaki rajzoló. (Jogi doktorátusát nem tudta már befejezni a négyéves orosz fogság miatt, mert jogi kar csak Szegeden volt akkor, és nem volt hozzá anyagi lehetőségünk.) Pontos, precíz munkáival sokat küldték fel Pestre az Élelmezésügyi Minisztériumba. Végül a személyügyi előadójuk – mivel nem volt hajlandó belépni a kommunista pártba –, osztályidegenként kirúgta, és arra kötelezte, hogy kőműves segédmunkásként dolgozzon az építkezéseknél. Ezt fent Budapesten megtudta a vezetőség, felrendelték. Így végül Isten kegyelméből az Élelmezésügyi Minisztériumban dolgozva, tovább képezhette magát, mint tervező, főképpen malom- és konzervgyárak vonalán. Érdligeten laktak, öt gyermeküket ott nevelték. (Aba, Estilla. Iringó, Tünde és Örkény.) Majd beköltöztek Budapestre, Békásmegyerre.

Összefoglalva ezt a részt: három esküvő volt a Toókos családban 1952-ben. A negyedik 1954 májusában. (Dezső és Enikő, Csaba és Lívia, István és Uzonka, Zoltán és Ildikó.) Ezután a család elhagyta Debrecent. Szüleink Ildikóékkal Selyebre kötöztek a parókiára. Mi Sárospatakon voltunk 1956 szeptemberéig, és mint segédlelkésznek, csak egyszobás lakásunk volt meg egy kis konyhánk. (Ildikóéknak három gyermeket adott az Úr. Ildike, Anikó és Zoltán.)

Így repültek ki a fecskék kis fészükéből az ország különböző részeire. De továbbra is megmaradt a szeretet kapcsolat a szülőkkel és testvérekkel.

Sárospatakon

A szorítások miatt 1951-ben megszűnt a Sárospataki Református Teológia, 1952-ben a Tiszán Inneri Egyházkerület is. Ezért a második lelkészképesítő vizsgára Debrecenbe kellett jönni a végzősöknak. Előtte Tizsanánára és Diósgyőrbe volt Pistám gyakorlatra kiküldve,

Felkészülés a szolgálatra

végül pedig hat évig Sárospatakon volt segédlelkész.

Már írtam róla, hogy ebben az időben nagy deportálások voltak az országban. Falvakba telepítették ki az osztályidegen családokat, majd a mis-

kolciakat Tedejre, a rizsföldekre lágerekben elhelyezve, mezőgazdasági munkára kényszerítve. Szörnyű körülmények között éltek. Kutas Béla – akit családjával szintén Miskolcra vittek oda – sokakat eltemetett. Most már Debrecen következett. Éjjelente vártuk, mikor jönnek értünk. Kis csomagjainkat elkészítettük, ha visznek...

Szó volt a családban arról, tartsuk meg az esküvőt, hogy legalább engem ne vigyenek el. Nem kis lelki harcunk volt emiatt. De imádság után az Úr úgy mutatta, hogy ne szökjek így meg, várjuk meg a Pistám vizsgáját, és csak azután esküdjünk meg. *„Kinek szíve Reád támaszkodik, megőrzöd azt teljes békességgel, mivel Te benned bízik!”* Ezt meg is tapasztaltuk újra. Kitudódott, hogy külföldiek nyomására leállították Magyarországon a további deportálást, így Debrecenből senkit sem vittek el. *„Istennek minden útja kegyelem és hűség!”*

A második lelkészképesítő vizsga Debrecenben volt 1952. október 2-án jeles eredménnyel. Nem Patakon, amint már írtam, mert akkorra megszüntették ott a teológiát és Pápán is. Másnap megtörtént a polgári esküvő, délután kimentünk Konyárra, onnan este gyalog a réten át Hoszszúpályiba, hogy elköszönjünk kedves hívó testvéreinktől. (Azért is csak gyalog, meg este, mert én családommal együtt ki lettem tiltva a faluból.)

Vasárnap, október 5-én Darányi Lajos sárospataki lelkipásztor esketett a Kistemplomban. Debreczeni Endre bácsi és Kormány Károly voltak a tanúk. Édesapám kísért az úrasztaláig. Tele volt a templom. (Esküvői ruhánkat Ildikó varrta, és a családban mind a négy menyasszony azt használta.) Vidéki testvérek sokan bejöttek, ajándékokkal

kedveskedtek. A szerény estebéden vagy húszan voltunk. Még Enikő sem tudott jönni, mert egy hét múlva már megszülte első gyermekét. Másnap reggel jött Pistám értem, és szülői kísérettel mentünk az állomásra, hogy Mátraházára utazzunk „Anyácska” ajándékából. Ki volt Anyácska? Férje a háborúban meghalt, azután vállalta a Mátraházai Egyházi Üdülő vezetését és néhány hívőnek üdülési költségeit.

Debrecenből egyszerű vasúti kocsival indultunk, fényképünk is van róla. De Füzesabonytól már marhavagonban utaztunk Gyöngyösig. „Anyácska” nagy szeretettel fogadott, és egy hétig lehettünk ott ingyen a Lelkeszi Üdülőben. Majd vonattal érkeztünk meg késő este Sárospatakra. A kollégium kapuja be volt már zárva. Pistám a „diák kijáraton”, a kerítésen át bemászott, a szobájához már volt kulcsa. De nekem is be kellett jutni. Csomagjainkat feladogattam az utcai földszinti ablakon. Aztán kiadott egy széket, hogy arról másszak fel. Mint régi nagy tornász, ezt végre is hajtottam sikeresen. De a szék kint maradt. Fiatal fiúk jöttek a főutcán, párom kérte, adják fel a széket. Nevetve kérdezték, miért kellett kiadni azt egy fiúkollégiumból? ... De végül is engedelmeskedtek. Mi pedig hálásak voltunk.

„Így vonultam be” Sárospatakra, mint ifjú asszony.

Patakon, a parókián, a nagyszobát kaptuk az iroda mellett. Darányi Lajos bácsi anyósa abban az évben halt meg, és attól féltek, hogy a párt valakit beköltöztet oda. Ezért mi használhattuk azt, és a régi cseledszoba volt a konyhánk, ami az Iluka néni konyhájából nyílt.

Szobánkat szépen berendeztük a Pistám szüleitől kapott értékes neobarokk fekete szekrénnel, íróasztallal és ülőgarnitúrával. Koncz Sándor professzor úr az államosítás miatt felszámolt kollégiumból egy szekrényt, két vaságyat, asztalt, hat széket adott. Én egy díványt vittem csak, meg egy konyhaasztalt, két székkal és a tűzhelyt. Konyhaszekrényünk a Pistám volt gyerekkori diákszekrénye lett. Ezekkel meg is volt oldva a szükséges berendezés. Mosdótálat, néhány fazekat, tányért és evőeszközt vettünk. Boldogok voltunk kis otthonunkban.

A szekrény mögötti ajtón át is be lehetett jutni az irodába, s ha olyan vendégünk jött, akit külön kellett altatni, az íróasztalokon készítettem neki szállást. Kerekeskút volt az udvaron, vederrel hordtuk be a vizet, a WC is kint volt. A szobát 13-14 fokra tudtuk felfűteni cserépkályhával.

Az akkor még egyházi gimnáziumból hívó leányok jártak be hozzánk bibliaórára. A felnőtteknek Iluka néni tartotta azt az irodában.

Emesénk érkezése

Boldogan vártuk első gyermekünket, Emesét. Mivel akkor sem volt panaszos gyermek, nem akart sírni mikor e világra jött. A doktor bácsi jól megpofozgatta, hogy sírásra kényszerítse fejfelé lógatva. Ez a sátoraljaújhelyi kórházban történt 1954. január 20-án éjjel 11 órakor. Hála az Úrnak, egészséges baba lett belőle.

A szomszédban lakott egy hívő keresztyén zsidó néni, tőle kaptam a kis ruhácskákat, pólyapárnát, huzatokat, mivel a szülési segélyből csak a pelenkát tudtam megvenni. Sikerült egy nagy mosdótálat szerezni, amiben először Iluka néni fürösztette meg a kis Emesénket a konyhában, mert csak ott volt meleg a tűzhely (sparhelt) mellett. Aztán rövidesen ágyacskát is kellett vásárolni, mert a mozgékony kis Emese, majdnem lemászott az asztalról a pólyából. Még nem volt egyéves, mikor egy tollpihét meglátott a földön, és önállóan elindult, hogy felvegye. Már akkor is szerette a rendet! Pici konyhánkban főztem. A sámlit megfordítottam, körülkötöttem és az volt a járóka, hogy gyermekem a közelemben legyen. A harangozó, Balogh bácsi hozott naponta egy liter jó házi tejet, ami annyira zsíros volt, hogy olykor vajat is tudtam készíteni a tejszínből csatos üvegben rázva. De kislányunk nem szerette a tejbegrízt. Egy alkalommal fürösztés után, a konyhaasztalon ültetve akartam adni neki a vacsorát. Apja fogta a gyermeket, én adtam a szájába a tejbegrízt, ő meg fröcskölte ki reánk. Ezzel be is fejeződött ez az étrend. Szívesebben fogyasztotta a pirított grízt nyuszimájjal, amit hetente Iluka néni adott neki s hozzá egy kis pohárka citromlevet ivott. A váltó ruhácskáját kimostam, hogy legyen mit cserélni. Kis köténykét varrtam, hogy mindig csinos legyen és tiszta. Akkor még a gyermekek nem jártak nadrágban. Harisnyanadrágot és meleg bugyit adtunk rá.

Nagy öröm az Úrral megelégedetten élni. Boldogok voltunk kis mosolygós Emesénkkel, akit az angoltanárunk is lefényképezett. Akkor már Kormány Zsolti kinőtt a sportkocsijából, és azzal toltam a gyermeket angolórára. Ez az első fénykép róla. Egy pár hónapot jár-

tunk különórára, ami később igen hasznos volt. (Valószínű azért tud gyermekem jól angolul, mert már az anyaméhben is tanulta.)

De hogy azt a kort jellemezzem, egy néhány dolgot leírok. Jegyrendszer akkor már nem volt, de egyszerre csak 25 dkg zsírt lehetett venni, ha észrevettem, hogy osztják a boltban. Kenyérért is sorba kellett állni. Megtörtént, hogy a kommunista boltosnő mire odaértem hozzá, közölte: „elfogyott”, azért, mert egyházi ember voltam. A többiek észrevették, és utánam hoztak egy kenyeret. Máskor megláttam, hogy lisztet osztanak a nagy boltban a városházánál. De zacskót kellett hozzá adni. Mivel nem mertem már hazamenni érte, hogy le ne maradjak, levettem fejemről a selyemkendőmet, abba mérték ki a lisztet s én boldogan vittem haza szerzeményemet. Bárdos Zoltán teológus társ jött be egy déli időben hozzánk. Rántottlevessel akartam megkínálni, de üres volt a kis konzerves doboz, amiben a zsírt tartottam. Rátettem a tűzhely szélére, kicsepegtettem az aljából az utolsó zsiradékot, és finom leves lett belőle. Húsféléért is hosszú sorba kellett állni. Lajos bácsiék nyulat tartottak, Emesénk annak a máját kapta. Aztán néha halat hoztak a házhoz. Majd felfedeztem, hogy a város végén egy kis magánboltban kecskehúst árulnak. Rendszeresen jártam hozzájuk. Még szamárhús is volt néha. Meneküléskor örültünk, ha lóhúst vehettünk, csak erősebben kellett fűszerezni. Őseink is fogyasztották valamikor...

Amint írtam, szobánkban régi cserépkályha volt. Szenet Lajos bácsiékéből használhattunk. Begyűjtáshoz és a konyhai tűzhelyhez kukoricacsutkát vásároltunk, amit a pataki híres vár „kápolnájában” árultak! Kocsis János hitoktató lelkész adta ide kölcsön szekerét és lovát, amivel elhoztuk. Sertésünknek takarmányt szintén a vár területén lévő raktárból szerezhettünk be. Ma már ezek a helységek más célt szolgálnak!

Az Egyházkerületi Gyűjteményekben idegenvezetőre volt szükség. Szívesen vállaltam volna ezt a munkát, mert bizony anyagi helyzetünk elég labilis volt. Akkor még jól benne voltam a német nyelvben, angolul is tanultunk, (meg valamikor latint, olaszt és franciát). De sajnos Újszászy Kálmán professzor úr nem merete egy tábornok leányát alkalmazni, hátha baj lesz belőle. Így Lajos bácsi egyházadózó beszedéssel bízott meg éveken keresztül. Végiglátogattam a gyülekezetet, néha Györgyartlóra is kimentem Pistámmal, mikor már motorunk

Hárman

volt. (125-ös Csepell!) Ilyenkor Emesénkre Keresztesy Lászlóné, Aranka néni, lelkes őzvegy vigyázott. Nagyon kedves hívó néni.

Volt még a közeli szomszédban

a főutcán egy baráti család, Szilágyi Sándor és felesége, Váradi Szabó Vera, akit még a háború előtti időből ismertünk Debrecenben. Sándor, Csiha Kálmán püspök úrnak a nagybátyja. Hasonlókorú gyermekeik voltak, Emesénkkel többször jártam náluk. Nekik már volt mosógépük, Vera gyakran elkérte az ágyneműmet, hogy segítsen a mosásban.

Egy szép napon gyermekünk a parókia udvaráról a nyitott kiskapun keresztül elindult világot járni. Úgy látszik, örökölte ezt a szokást édesanyjától, mert én is csináltam valamikor ilyet. Felment a főutca, és jobbra fordulva, megtalálta Vera néniék házát. Ott is nyitva volt a nagy vaskapu, azon besétált, és megállt egy nagy betongyűrűs esővíz-tartó mellett, gyönyörködve a csillogó vízben. Rövid időn belül észrevettem, hogy a gyermekem nincs az udvaron, rémülten futottam utána. Isten indítására azon az útvonalon indultam, amin ment, és az esővizes medence mellett találtam rá, nem kis rémülettel. Vera néniék nem is voltak otthon, csak a nagymama a szobában. Isten angyalai őrizték akkor is.

Egy másik alkalommal vasárnap reggel a templom kapuja felé indult, mert a reggeli istentiszteletre apja arra ment. Lehet, hogy látta, édesapja nem takarította ki a cipőjét, mikor szolgálatra ment. Ezért fogta a cipőkefét és azzal utána sietett a templomba, hogy édesapja jól nézzon ki... Egészen az úrasztaláig jutott, mire utolértem. Szégyenkezve onnan kellett kihoznom a keféjével.

Lelkeszi javadalomként a temető mellett egy kis kertészt kaptunk veteményesnek. Jól fogott, hogy a zöltséget ott megtermelhettem. Több

kajsziparackfa is volt a telek szélén, gyönyörű terméssel. Befőztem belőle, és egy pár kilót el is tudtam adni. (Elfért egy kis mellékes jövedelem.) A lehullott gyümölcsöt is hasznosítottuk. Ugyanis Lajos bácsi rábeszélte, hogy vegyünk mi is egy kis malacot. Így az segített a hullott gyümölcs hasznosításában és szépen fejlődött tőle. Télire megnőtt. Lajos bácsiék is mindig tartottak sertést meg sok nyulat. Egyszer ezzel kapcsolatban volt egy kis galiba. Lajos bácsi bűnbánattal bevallotta, hogy ráütött Emesénk kezére, mert kinyitotta a nyuszi ketrecének az ajtaját, és az megszökött. Mi nem győztünk bocsánatot kérni érte...

Istvánkát várjuk

Egy tavaszi napon, biciklivel jöttem haza a kertünkből, és útközben hirtelen zápor kapott el. Sajnos megfáztam, mellhártyagyulladás kaptam. Sepsy doktor úr vett kezelés alá, lelkiismeretesen gyógyított, injekciózott is. Pihengetve szépen rendbe is jöttem.

Ekkor már Istvánkánkat örömmel vártuk, de kissé szorongással is a szívünkben. Ellenőrzésre jártam, rendellenességet nem találtak. Hetedik hónapomban Sátoraljaújhelyre küldtek felülvizsgálatra dr. Polányi Marianna főorvosnőhöz. Mátyás Ernő professzor menyje volt, kedves hívó lélek, akit nagyon jó szakorvosnak tartottak. Mikor megvizsgált, mindent rendben talált, csak a visszereimre figyelmeztetett, hogy lehetőleg ülve dolgozzak, nehogy baj legyen vele. Február volt, jó havas idő. Én szépen elindultam az állomásra. Az útest csúszós volt, a gyerekek szánkóztak rajta. Egy fiúcska keresztben ereszkedett le a járdáról, szépen nekem csúszott, ellökött s én féltérdre estem. Felálltam, mentem tovább, vonattal hazaértem. Szombaton még sorban álltam a húsboltban, mert nem engedtek előre...

Néhány nap múlva szülési fájdalmak jelentkeztek. Pistám prédikált a pataki templomban és keresztelt. Mire a mentő megérkezett, ő is hazajött. Újhelyben injekciót kaptam, de sajnos nem használt. Éjjel egyedül mentem fel az emeleten lévő szülőszobába. Mire az orvos előkerült, Istvánka már felsírt. Súlya 1.80 kg hét hónapra jött a világra. Inkubátor még nem volt a kórházban, csak egy üveggel elkerített rész, ahol többször hűvösebb volt, mint a csecsemőszobában. Egy hét múlva légzési zavarai lettek, amit az Úr lecsendesített. Sokat könnyö-

Istvánka

rögtünk érte, lassan kezdett gyarapodni a szép kicsi Istvánkánk. Két és fél hónapig voltam bent vele, mire a 2.50 kg-ot elérte. Édesapjára hasonlított, és csak két nap híján szökőévben, február 27-én, apja pedig 29-én született. Hálaadással és sok szorongással vártuk és fogadtuk kicsink érkezését. Urunk tudja, miért történt így.

Az 1956-os év minden tekintetben nehéz volt. Emesénk Abaújszántón volt Bojtor nagymama gondozásában Mancika néniék lakásán. Pistám hol oda, hol a kórházba látogatott. Közben az egyházi élet is kezdett változni, valami érződött a levegőben. Hívók igyekeztek konferenciákat tartani, a Szentlélek mozgatta az atyafiakat, hogy közeledjenek egymáshoz. Pistám is sokat járt délutánonként, hivatalos idő után, éjszakába nyúlóan az alkalmakra a kis 125-ös Csepel motorral. Erről sokat írt a *Naplójába*. (Megjelent 2018-ban.)

Kicsi Istvánkánk növekedését sok szorongással hordoztuk az Úr előtt. Nagyon aranyos, szép kicsi gyermek volt. Emesénk is próbált már vele játszani. Ha édesapa a nyakába vette és szaladt vele, együtt nevette a két gyermek. De az egy szobánk kezdett szűk lenni. A konyhánk olyan kicsi volt, hogy Istvánkát nem tudtam oda kivinni ágyacskájával.

Göncruszka

Nyáron, 1956-ban Göncruszkáról felkereste Pistát Ruszkay Pál presbiter András testvérével, aki tekintélyes tanár volt a sárospataki gimnáziumban. Lelkésznek hívták falujukba. Örömmel fogadtuk a kérést. De az egyházkormányzat nagyon sok akadályt gördített az ügybe. Az esperes és még a püspökhelyettes is kiszállt hozzánk utasítva, hogy nyilatkozatban jelentse ki: nem fogadja el a meghívást. De a gyülekezet hűségesen kitartott kérése mellett. Asszonyi küldöttség is ment az espereshez követelni az engedélyt. Végül szeptemberre

hozzájárultak, mert akkor már nagyon bomladozott az egyházi és kommunista vezetés az októberi forradalom előzményeként.

A lelkészözevgy, Nagy Lajosné Ilonka néni férje halála után egy év múlva sem sietett kiköltözni a parókiáról. Egy szobát fent is tartott. Ez nem lett volna probléma, csak emiatt a meszelés, festés késett. (Családjukban TBC-s beteg is volt, fertőtleníteni kellett.) Komjáthy György hejcei lelkész járt át helyettesíteni. Sajnos a renoválás alatt a lakás lehűlt, huzatos volt, és kicsi Istvánkánk megfázott. A gönci orvos, dr. Nagy Gyula injekciót adott neki. Később pedig megbízta Pistámát, hogy a falubeli gyermekeknek ő adjon be injekciót, mert szekérrel nehéz volt őket behordani. Hála Istennek, soha nem történt komplikáció. De saját gyermekének nem tudta beadni. Közben megismerkedtünk a Hidasnémetiben dolgozó dr. Bartha Árpád kedves hívó orvossal is, akivel később sokat szolgáltunk együtt. Majd dr. Medgyessy Gyurka gyermekorvos is Szántóra került. Szoros közösség alakult ki velük.

Szeptember 16-án volt a beiktatás, Farkas Elek esperes úr adta át jelképesen a templom kulcsát. Darányi Lajos bácsi 40 gyülekezeti taggal együtt Sárospatakról vonattal jött el, és délután ő szolgált. A gyülekezet nagyon szép alkalmat rendezett az üres iskolateremben. Áldja meg érte őket az Úr!

Egy hónap múlva, október 23-án kitört a forradalom. Pista éppen szolgálatba indult, én a két kicsivel otthon maradtam. Ruskay Pál presbiter felkeresett, hogy hoz nekem egy puskát, és ha támadni talál-nak, adjak le riasztó lövést. Megköszöntem a figyelmét, de természetesen elutasítottam felajánlását. Istenünk tud csak segíteni! De Pistám is rövidesen visszajött, elmaradt az evangélizáció.

Tévénk, rádiónk még nem volt, csak a postán bekapcsolható vezetékes, kihangosítható rádiót hallathattuk az egész faluban. (Volt, hogy a postás véletlenül a Szabad Európa rádiót kapcsolta be, és a lakosság azt hallotta.) Bemondták, hogy Budapesten kitört a forradalom! Örömmel fogadtuk a híreket. Átjártunk Hegymegi Józsi bácsihoz a szomszédba, aki az iskola igazgatója. Nekik volt rádiójuk. Szorongva hallgattuk az eseményeket. De november 4-én nagyon szomorúvá lett minden. Elborult az ég felettünk, fájt a szívünk és együtt sírtunk. Vasárnap az istentiszteleten Pistám el-elcsukló hangon szolgált az ígéről.

De különös, hogy a gyülekezet részéről nem érzékeltük, hogy átérezték volna az események súlyát, nem fogták fel, hogy mi történik. Sajnos, egy pár nap múlva többen elhagyták falunkat, kimentek Amerikába. Főképpen fiatalok: Tóth Mariska, Fojtó Laci és mások. Miután a Fertő-tó vizén keresztül, az akkor nyitott határon szerencsésen átértünk, Bécsből a Szabad Európán küldtek üzenetet a rokonoknak. Mi a pincénkben fekvőhelyet, élelmet készítettünk el, hogy ha a harcok hozzánk is elérnek, legyen hol meghúzódnunk. Hála Istennek erre nem volt szükség.

Pistám meglátogatta nagyapáékat Abaújszántón. Éppen akkor volt a felvonulás, Kormány Kari sógorral és sokakkal együtt kiabálták az utcán: „Ruszki, mars, ki...” Göncruszán is volt tüntetés, de ott csendben maradtunk. Némelyeket elvitt a rendőrség, hogy megfélemlítsék a lakosságot, Ruszkai Árpádot is.

Lassan kezdtük látogatni a gyülekezetet. Tóth Józsi bácsiéktól kaptunk kóstolót a sertésvágásból. De jól esett! Először ettem gerslis hurkát. Aztán többen kedveskedtek ilyen ajándékkal. A nagy hideg konyhát nem használtuk, a későbbi irodánkban rendeztünk be egy kis konyhát, és a nagyszobában aludtunk, étkeztünk, ahol cserépkályha volt. A melegítőjében kenyeret is sütöttem tepsiben.

Betegségem – gyógyulásom

Sajnos 1957 januárjában én már betegeskedtem. Sokat feküdtem, erős fájdalmaim voltak a gerincemben. Voltunk orvosnál, röntgenen is, de nem találtak semmi különöset. Kis Istvánkánk is sokat sírdogált. Emesénk hiányolta az anyai öltöztetést. Mikor mondtam, húzza fel a cipőcskéjét, azt válaszolta, „nem érem el a lábamat...”

Februárban evangélizáció volt a gyülekezetben. Debreczeny Pista szolgált, Bojtor nagyapáék eljöttek hozzánk, hogy segítsenek. Egy este engem kis szánkóval felvittek a templomba. Sokan voltak, hangzott az örömhír. Nagymama hamarabb hazaért, mint én a szánkóval.

Rémülten láttuk, hogy kezében kis Istvánkával szalad ki a házból, mert füst volt. Kisült, hogy szobánkban az ajtó mögötti kis díványt, amin Emese szokott aludni, valaki az előszoba ajtajával anynyira hátratólta, hogy közel került a meleg cserépkályhához, meg-

Szanatóriumban

perzselődött, füstölni kezdett. Mellette volt Istvánkának az ágya. Áldott legyen az Úr, hogy nem történt nagyobb baj. Isten angyalai őrizték a gyermeket, mikor az ördög támadni akart az evangélizációért.

A hét vége lelkészi találkozóval zárult. A lelkészek az első, szép fekete bútorral berendezett szobában ültek, de én a másikon feküdtem felöltözve. Magamban, csendben igét olvastam, és az Úr megszólított: *„Járuljunk azért bizodalommal a kegyelem királyi székéhez, hogy irgalmasságot nyerjünk és kegyelmet találjunk, alkalmas időben való segítségül!”* Zsidók 4,16. Erős gerincfájdalmamra gyógyírként hatott ez az ige. *„Alkalmas időben!”* Uram, hozd el ezt az alkalmas időt!

Ezután következett a kórházi időszak. Miskolcon rétegfelvételt készíttettek a tüdőmről. Megállapították, hogy mindkét tüdőlebeny tele van TBC-s góccokkal, mint a pettyes ruha. Vérsejtsüllyedés 65-70 között, egyértelműen „Milliáris” TBC. Az egész szervezetben szétszóródott.

Bent tartottak. Én ott, Pistám a két kicsivel otthon. Együtt sírtak és sírtunk. Azt is mondták, hogy gerincemen rákos csomó van. Orvosom kijelentette: *„Pár hét és vége.”* (Ezt nevezték régen hathetes TBC-nek.) Repülővel fekvő helyzetben átküldtek Debrecenbe, az Augusztai Szanatóriumba, Pistám is velem jöhetett. A Szanatórium lépcsőházában kettesben egy pár percre megállhattunk és együtt imádkoztunk. De jó volt! Pistám hazautazott a kicsikhez én meg megkaptam a gipszágyamat egy évi használatra. De azt mondták a gerincemre, hogy nem rák támadta meg, hanem az is csont TBC-s.

Kicsi családom sokat sírt otthon. A kedves Nyitrai Pálné Julis néni volt a segítség, majd Bojtor nagymamáék is kimentek Ruszkára, hogy gondozzák gyermekeimet. Takács nagymama is velük jött, nagy szeretettel tartotta ölében Istvánkát. Sajnos ő szellemileg nagyon leépült,

erős felügyeletre szorult, de a kisgyermek közelsége nyugtatta. Isten ígérete szívünkben maradt és biztatott.

Pista sokat jött a kis motorral látogatni. Szegénynek nagyon nehéz volt, hívó testvérek is bántották, hogy felesége miatt szenved. De jó volt szeretetben együtt imádkozni. Urunk erősített. A környékbeli testvérek is felkerestek. Debreczeni Endre unokatestvérem (orvos) valósággal tömött. Minden héten jött. Május elsejétől a Szanatórium hosszú verandájára fektettek ki bennünket éjjel nappal. Reggeleken kiborítottak a gipszágyból, szeszes ruhával végigmossák a hátamat, nehogy felfekvést kapjak. Súlyom gyarapodott. Külföldről kaptam sztreptomocint, ami még itthon nem volt. Emberileg ez még nem sokat jelentett. Mert az Isten ígérete teljesedett be! Június 11-én sokan imádkoztak gyógyulásomért. Egyre több ígét kaptam. Aznap az Úr így szólt hozzám: *„Kelj fel a nyoszolyádból és járj!”* – Eljött az *„alkalmas idő!”* Mintha kilöktek volna ágyamból, kiszálltam, meghajoltam. *„Meggyógyított az Úr!”* Senki nem volt mellettem, csak az Úr Jézus. Az Ő ereje állított talpra. Dicsőség legyen neki örökre. Azzal az igével indított el: *„Soha el ne hallgasson felőled a dicséret... Uram, Istenem, örökké áldalak Téged.”* Zsoltárok 145, 146.

Következett a hathetes kontroll. Megállapították, hogy csigolyám levált részei visszatapadtak, tüdőm tisztult, súlyom gyarapodott. Hihetetlen, hogy gyógyultnak látszom, 22 kg-t híztam. Még hat hétre visszatartottak, hogy hátha tévedtek, de nem, Isten kegyelmesen beteljesítette ígéretét. Repülővel Miskolcig szállítottak, onnan mentővel haza, 1957. július 31-én. Elérkezett az alkalmas idő! Beteljesedett az ígért!

Újra együtt lehettünk! Emberileg hihetetlen, de Istenünk mindenél hatalmasabb. Édesapám kedves sorait idézem, amit akkor írt:

„Halleluja! Halleluja! Csodát tett az Isten Fia!

Meggyógyította Uzonkát, gyógyítsa meg kicsi fiát.”

Dicsőség legyen érte egyedül a Mindenható Istennek!

Ezzel kapcsolatban még utólag annyit írok, hogy vagy tíz év múlva egy influenza után házi orvosunk visszaküldött Debrecenbe kontrollra, hátha valami maradt a TBC-ből. A Szanatórium folyosóján összeháldoztunk a főorvosommal. Köszönéskor be akartam mutatkozni, hogy valamikor ő kezelt. Válasza az volt: *„Nem szükséges be-*

mutatkoznia, mert soha nem tudom elfelejteni, ami történt magával. Nem mi gyógyítottuk meg!” – Soli Deo Glória!

Ebben az időben jött az első segélycsomag az USA-ból az egyházaknak. Farkas Elek püspökhelyettes, esperes úr a szállítmányt nem Göncre, hanem Göncruszkára pakoltatta le. Kedves Bojtor nagymama látta vendégül a lelkészeket, akik gyorsan a javát kapkodták ki a ruhákból, és boldogan távoztak vele. Pistámnak csak a maradék jutott. Egy pár darab kivételével azt a gyülekezetben szétosztotta. Én még akkor nem voltam otthon.

Édesapám halála

Sajnos ekkor még nem volt kocsink, így a gyermekekkel nem tudunk Selyebre átmenni szüleimhez. De édesapámat Toókos Tibor unokatestvérem, aki akkor a Rádiónál dolgozott, hivatali kocsijával elhozta hozzánk egy pár órára látogatóba. Nagy öröm volt újra találkozni. Ez volt sajnos az utolsó találkozásunk. 1958. május 30-án reggel a szikszói kórházban az Úr magához vette megfáradt gyermekét. Ildikóék este vitték be Selyebről mentővel. Isten ajándéka lett az, hogy a kétágyas betegszobában éppen a Göncruszkan élő nyugalmazott Kiss Pál lelképásztorral került össze, aki kedves testvérünk volt. Még este sokat beszélgettek, ő volt tanúja édesapánk elköltöztetésének. Áldott legyen az Úr, hogy tíz évvel előtte felismerte Megváltóját, és bátor, boldog bizonyágtétvője lett. Hűségesen tanulmányozta Bibliáját, amit az angol barátjától kapott. Tele van jegyzetekkel, aláhúzásokkal. Családjának Erdélybe és még élő régi barátainak levélben tett bizonytságot, hogy hatalom volt valamikor a kezében, elveszített mindent, de Jézus Krisztust megtalálta. Ez a legnagyobb nyeresége! Halála előtt két hónappal 400 Ft öregségi díjat kapott az elvett nyugdíja helyett.

Debrecenben temettük el hamvasztással, mert akkor azzal az első osztályú ravatalozóból temethettük, és szerettük volna megadni neki a végtisztességet. Rengetegen voltak a búcsúztatón, ahol Zoli sógor hirdette a feltámadás ígését. Fekete Péter, mint édesapám lelki gondozója, a sírnál Bibliát olvasott és búcsúszavakat mondott. „Isten segítségével így zajlott le a temetés” – ezt jelentette le Asztalos Zoltán lelképásztor, Farkas Elek esperesnek. Hisszük, hogy odafent találkozunk!

Temetés után a nagy család eljött Göncruszkára, édesanyám és Endre bátyánk is. Jó volt egy kicsit együtt lenni szeretetben a szomorú napok után. Erről fénykép is van az albumban.

Búcsúzás Istvántól

Az 1956-os forradalom után sokan mentek ki nyugatra. Rajtunk is átfutott az a gondolat, hogy kicsi Istvánkával ki lehetne menni, hátha tudnának Svájcban segíteni a mozgásában. De mégsem indultunk el, mert az Úr maradásra intett. Éjjel sokszor magunk közé vettük az ágyba és akkor megnyugodott. Ha édesapja nyakába ültette, szaladgált vele, jóízűen kacagott. Már sétálni is tanígtattuk. Orvos barátaink ajánlották, hogy vigyük fel Pestre, a gyermekklinikára, ott majd segíteni fognak. Elindítottuk a dolgot, Debreczeny István lelkész barátunk el is intézte, hogy egy barátja fogadja. Az utazás történetét édesapa *Naplójában* leírta. Édesanyám is velünk jött vonattal, mert Enikő nővéremékhez ment Alcsútdobozra. Pesten még sikerült dr. Tapolyai Mihály híres hívő gyermekorvossal megvizsgáltatni, (Balog Zoltán miniszter sógora). Azt mondta, a kicsi tízéves korára kinövi lemaradását.

Reménykedtünk. A Klinikán sajnos az ismerős orvos elutazott valahová, ezért egy idősebb hölgy vette át a gyermeket. Kis ágyacskájába betettem, megcsókoltam, el kellett hagynom a betegszobát. Másnap mentem látogatni. Az orvosnő leszidott, hogy gyermekparalízises beteget vittem be az osztályra. Mindent fertőtleníteni kell. Akkor az országban ez járvány volt. Otthon is ki kell tenni a piros cédulát a házra. „Menjen haza és csináljanak egy másik gyermeket!” Mintha kést szúrtak volna belém. Közelébe sem engedtek a kicsinek, hanem áttették egy másik osztályra, csak üvegen keresztül láthattam. Kisült, hogy valami vizsgálatot végzett az orvosnő az agynál, megsértette valamelyik részét, és 40 fokos láza lett. Heteken keresztül Enikőéktől jártam be naponként látogatni a Nagyvárad téri klinikára. Nem volt paralízises. Végül augusztus végén közölték, hogy vigyük most már át Miskolcra, utókezelésre. Indultunk volna a miskolci Erzsébet Kórházhoz, de sajnos augusztus 21-én táviratot kaptunk: Gyermekük meghalt...

Sokat könyörögtünk érte, hittük, Isten őt is meg tudja gyógyítani, mint engem.

Istvánkával

A mennyei Atya tudja, miért történt így. Fájó szívvel elfogadjuk, de tudjuk, hogy ő már megérkezett a mennybe, és a királyi trónus előtt dicsőíti drága Megváltónkat nagyapjával és a többiekkel együtt. Isten veled

drága Istvánkánk. Köszönjük az Úr Jézusnak, hogy három és féltre nekünk adott, kis kezedet fogva imádkozhattunk együtt. Játshattál testvéreddel, Emesével. Köszönjük mosolyodat. Te már célba érteztél! Mi is megyünk utánad! Kicsi koporsójában még megcsókolhattam mosolygós arcocskáját. Áldott legyen emléked. Nagyapa sírjába tettük el Debrecenben Debreczeny István lelkész testvérünk szolgálatával. „Az Úr adta és az Úr vette el! ... Áldott legyen szent Neve örökké.” Hisszük, hogy találkozunk, lehet már nem is nagyon sokára...

Az Úr több gyermeket nem adott, pedig nagyon szeretnénk volna. Emesénknek is hiányzott a testvér, talán még a mai napig is. Voltak barátnők, de az más. Áldott legyen az Úr, hogy neki két leánykát adott, de neki is temetnie kellett a kis ikreket: Eszterkét és Timeát pár napos korukban. Istenünk tud csak vigasztalni. Hálásak vagyunk, hogy Emésénket megtartotta és mind a mai napig szeretetüket érezhetjük.

Emesénk iskolás

Göncruszkára kerülve, nehéz, zavaros időt éltünk át, örömök és próbatételek váltották egymást, de az Úr mindig velünk volt. Emesénk ezért nem járt óvodába, de Bojtor nagyapa sokat mesélt neki délutánonként. Mikor a szanatóriumból hazakerültem, kedves kép készült még kis Istvánkával hármásban. Nagyon szeretett hintázní, gyűrűhintázní, homokból várat építeni.

A tanácselnök Demkó Imre volt 1959-ben. Felesége, Marika halott, hogy Pista jól tud zongorázni, megkérte, tanítsa a kislányát. Több szülő is igényelte ezt. Így a Megyei Zeneoktatói Munkaközös-

Emese, a kisiskolás

séggel kapcsolatba került, és hivatalosan taníthatott zongorát és szolfézszt. Később elnökségi tag is lett, és 32 éven keresztül tanított. Emesénk akkor még csak öt éves volt. Természetesen ő is bekapcsolódott a már iskolás csoportba. Szívesen tanult és jól haladt.

Egy kedves epizódot örökötek meg. Évvégén, vagyis 1960 májusában történt az első zongoravizsga. Édesapa egy jó nehéz darabot adott a lányának, mert látszott, hogy bírja. Szépen le is játszotta a vizsgán: „Zöld erdőben, zöld mezőben sétál egy madár...” Megdicsérték. Utána szolmizálni is kellett. Az is jól ment. Majd azt mondta a vizsgabiztos, Hetényi Margit néni, hogy most szöveggel is énekeld el, amit szolmizáltál. Emesénk ptyeregve megszólalt: „Nem tudok még olvasni.” A bizottságnak nagyon tetszett az őszinte válasz, hogy még csak ősszel fog menni iskolába, de már zongorázni és kottát olvasni szépen tud. Abszolút hallással ajándékozta meg az Úr.

Ősszel, 1960-ban kezdte el az iskolát. A tanulás jól ment, szépen írt. Egyedül a papírhajtogatás volt egy kicsit nehéz, mert nem járt óvodába, amit ott már tanultak. De hamar bepótolta. Király Klára tanító néni nagyon szerette az értelmes gyermeket.

Év végén Abaújszántón tartottak egy hangversenyt. Ott tanár nénije szólót énekelt, és első osztályos tanítványa kísérte zongorán.

Eleinte az iskolai feladatoknál mellé ültem, hogy ne kapkodja el az írást. Olyan szépen formálta aztán a betűit, hogy mindig ötöst kapott. Később nem volt szüksége a segítségre.

Édesanyánk hazatért az Úr Jézushoz

Ildikó nővéremék Selyebről Hernádbúdre kerültek át a gyülekezetbe. Hozzájuk tartozott Gibárt és Pere, így közelebb voltunk egymáshoz. A lelkész sógorok többször szolgálhattak egymás gyülekezetében. Csendes napok, evangélizációk, lelkésztalálkozók voltak. Sokat tevékenykedtek a parókia felújításán is, meg a nagy kertben. Kedves családi találkozókön vehettünk részt.

Édesanyánk ekkor már nagyon erőtlen lett, tolókocsiban ült. Szklerózis multiplexe volt. Írásos kézimunkákat csinált, míg tudta használni a kezét, már az olvasás sem ment a végén. Ildikó nővérem szeretettel ápolta, mi is gyakran átmentünk hozzá kis motorunkkal. Olyan is előfordult, hogy Emesével hármásban ültünk a motoron. (Csak a rendőrség még most is meg ne tudja!) A falunkon keresztül gyalogoltunk, aztán az országúton édesapa visszaültetett motorjára. Többször mentem az abaújszántói állomástól gyalog a hegyen keresztül Hernádbúdre, egy alkalommal dr. Szabó Miska bácsival is.

De sajnos újabb haláleset következett be. Drága édesanyánk 1951. szeptember 9-én csendesen az Úr Jézushoz költözött. Türelmesen hordozta betegségét. A háború előtt kezdődött már, és nyilván a sok megpróbáltatás egyre jobban súlyosbította állapotát. Csendes, hűséges feleség volt, méltó a férjéhez. Minket pedig nagy szeretettel nevelt fel és tanított a családi élet feladataira. Selyeben még együtt festgették a szép bibliajelzőket. Virágos képéből még van a szobánk falán. Édesapánk életrajzát is segített írni, mikor először neki diktálta. Ebből még van nálam.

Élete végéig fáj, hogy édesapja miatta sokat szenvedett, mert magyar huszártiszthez adta leányát, csak ritkán találkozhatott a családjával. Én akkor 33 éves voltam, mikor őt is elvesztettem. De hiszük, hogy most már az Úr Jézus trónja előtt, örökké együtt vannak, dicsőítik Megváltónkat édesapánkkal és Istvánkánkkal is közösen, mi is oda készülünk.

Új munkahely, problémák és „Csata”

Leltárt írni hívtak 1961 őszén a Fölművészövetkezet boltjába. Tanítani is fel akartak kérni, de azt úgysem engedte volna meg a pártbizottság. De a leltárírás egy pár napos munka csak.

Mivel váratlanul jött ez a hívás, nem tudtam előre ebédet készíteni kis családomnak. Emese leányom édesapjával együtt kitalálták, hogy ők csinálnak valamit meglepetésre, főznek egy almalevest. Hozzá is kezdtek. Gázunk még nem volt, tehát először tüzet raktak. Aztán egy három literes fazékba vizet tettek fel főni. Meghámozták az almát. Hallották tőlem, hogy habarást szoktam tenni a levesbe. – De mi az a

habarás? Emese elővette a szakácskönyvemet, gondosan tanulmányozta, mi az a habarás, mert már tudott olvasni. De sehol sem találta annak leírását. Feltérdelt a konyhában lévő kis díványra és lapozta a szakácskönyvet, apja pedig figyelmesen nézte, mikor fő fel a sok víz. Hogy is kellene tovább csinálni? Ekkor érkeztem haza ebédszünetre. Komikus látvány volt, de nagyon hálás voltam az igyekezetért, segítségért. A víz felét kiöntöttem, és megmutattam, mi a habarás: tej, liszt, vagy pudingpor és kevés cukor. Egy kicsi só is kell meg fahéj. Azóta a lányom sokkal jobb szakács, mint az anyja. De valamikor, gyermekkoromban, én is jártam így. Nem tudtam, mennyi sót kell tenni a paradicsomlevesbe, amivel édesanyám megbízott, hogy csináljak. Átmentem a szomszédba, hogy megkérdezzem...

Az iskolában Emesének először Sós Ica lett a padtársa és barátnője. Sokszor ájtott játszani hozzá. Leányom már akkor is szerette a szépet. Tudta, hogy édesanyjának vannak értékes gyűrűi, amit nem használ. Az éjjeliszekrény fiókjában álltak. Egy szép napon ő ezeket kivitte kis új barátnőjéhez játszani a homokozónál. Mire észrevettem, sajnos egy darab sem maradt meg belőle. Talán a homokban vesztették el; de úgy gondolom, hogy inkább a kislány magával vitte... Volt még egy másik kellemetlen dolog a kis barátnővel. Egy reggel fésültem Emesémnek a haját, és tetűt vettem észre benne. Kétségbe estem, hogy mit tegyek? Most is viszket a fejem, ha rá gondolok. A kedves Julis nénink ajánlására petróleummal kentük be a fejét, mivel különösebb szerünk nem volt hozzá. Végül többszöri kezelés után sikerült kipusztítani ezt az undorító fertőzést. Sajnos meg kellett szakítani a barátságot Sós Icával. Később Tóbiás Margitka és Ruszkai Marika lettek a társai, és a mostani (2018) göncruszkai polgármester, Urbán József is.

Zongorahangversenyeken, mindig korához képest nehezebb darabokat játszott Emesénk. Egyszer fordult elő Szikszón, hogy a kultúrházban, az előtte szereplő véletlenül kicsit eltolta a zongoraszéket, ezt ő nem vette észre, és ahogy leült, mindjárt kezdte játszani darabját, csak így egy oktávval feljebb. Attól függetlenül, hibátlanul szerepelt.

Kassára vonattal látogattunk át, ami egykor megyeszékhelyünk volt. Gyönyörködünk a kassai Dómban, és felkerestük a református templomot, parókiát is.

A határzónában vonatunk egy traktorral ütközött a kereszteződésben, de hála Istennek, különösebb baj nem történt.

Ha jól emlékszem, Göncruszkán az első nagyobb családi találkozó 1961 nyár elején volt, Medárd táján. Esős idő lett. A sógorok figyelték a Hernád áradását. Csabánk azonban – mint nagy turista – boldogan mászta hegyeinket. Egy délután nagy vihar jött, villámlott, csattogott. Már nem tudott hazajönni, ezért Mogyoróskán valahol bekérezkedett és csak másnap reggel jött meg. Még nem volt mobiltelefon, nagyon izgultunk miatta. Akkor történt, hogy egy fonyi cigány család hegyi kunyhójába becsapott a villám, és az édesapa meg egyik fia meghalt. Hála Istennek, Csabánk minden baj nélkül másnapra hazaért.

Mikor kimelegedett az idő, a gyermekek boldogan pancsoltak a kutunk mellett lévő betonvályúban. Ekkor még édesanyánk is velünk volt, élvezte első unokáinak a játékát.

Erdélyből végre kaphattunk meghívó levelet, hogy rokonok családtagokat látogassanak, így 1962 nyarán utazhattunk el nagymámhoz először. Erről édesapa részletesen írt *Naplójában*. (Megjelent 2018-ban.)

Az 1963-as családi találkozóra (CSATA) már hívásra Erdélyből, Marosvásárhelyről is eljöhettek. Gyurka bácsi családja, Katalin, Katinika és Miki vettek részt az alkalmon egy hétig. A két gyermek Göncruszkán konfirmált más helybeli rokonok gyermekeivel együtt. Sokat voltunk a Hernádon. A kicsik megfogták kis Suri nevű foxi kutyánk farkát, és úgy úszkáltak a sekélyes part közelében. Sok kedves kép van arról, hogy édesapa a Pannoniával húzott egy utánfutót, aminek a rúdján Dezső bácsi ült. A kisebb gyermekek egy felnőtt kíséretével ültek benne. A többiek gyalog jöttek a réten.

Hangversenyt is tartottunk, amiről nyomtatott meghívó is készült. A már iskolába járó gyermekek játszottak. Végül Katalin és édesapa négykezes játékát hallhattuk az imateremben. A szobánkból kivittük a zongorát, és Ildikó konferált a neves hangversenyen.

Utolsó nap Hernádbúdre vonult át a csapat. Én akkor már a Földművelésügyi Minisztérium irodájában dolgoztam, így csak délután mentünk utánuk Pannonia motorunkkal. Sajnos Vizsolyban egy nagy kutya ugrott elénk, és mi repültünk, akkor még bukósisak nélkül.

Nyár

Isten kegyelme őrzött meg. Csak fájdalomunkra, nem tudunk elbúcsúzni a családtól.

Ebben az időben már a gyülekezeti gyermekekkel is jártunk ki Középhutára táborozni. A fonyi rendőrség fel is jelentett, mert a buszmegállóban sok gyereket láttak felszállni. Sze-

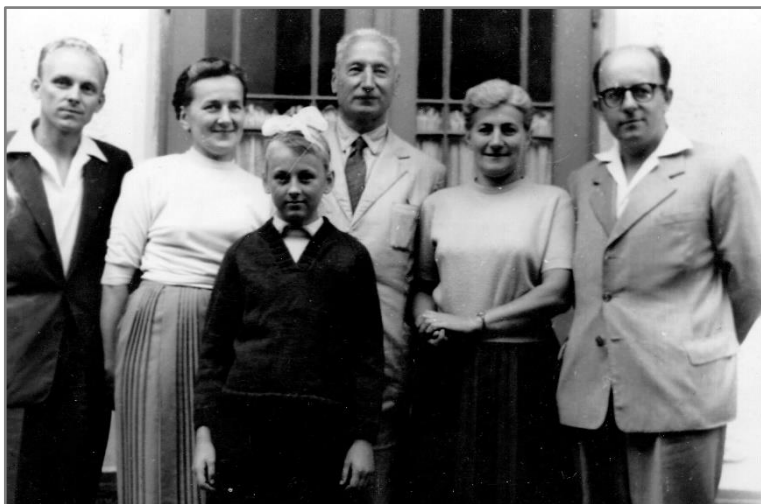

gény Bogdányi Ferenc plébánostól meg is vonták a hitoktatási engedélyt, mert nem ismerték még Bojtor István református lelkészt. Azt gondolták, hogy katolikus gyermekek voltak. Középhutában a debreceni kistemplomi gyülekezetnek volt egy szegényes, de kedves kis nyaralója Farkas Pál lelkipásztor gondozásában. Emlékezetes alkalmként maradt meg ez a gyermekek számára. Ők voltak az első generáció az ifjúsági munkában, és hála az Úrnak, mind a mai napig van közösségünk némelyekkel közülük.

Takács nagymama sokat volt nálunk. 1963 nyarán már annyira elgyengült, hogy csak feküdt. Sokat énekelt és imádkozott utolsó heteiben. Isten kegyelmesen magához vette a megpróbált, melegszívű nagymamát. Debrecenben temettük el a közös Bojtor–Takács sírba.

Emesénk az iskolával a Balatonra is eljutott táborozni. Nagy életményt jelentett neki. Én még akkor nem jártam a Balatonnál.

Az irodában Dudásné Mancika pénztárosnak szüksége volt egy adminisztrátorra, amivel engem bíztak meg. Újra íróasztalhoz kerültem, munkahelyem lett. Természetesen a házi, kerti munkák is maradtak meg a családi feladatok. A gyülekezetben is fokozódtak a szolgálatok, örömmel végeztük. Emesénk jól tanult, szépen fejlődött a zenében is. Egyre több gyermek jelentkezett zongorára. Abaújszántóra is hívták Pistát zenét tanítani, a Kormány-gyermekek is ott kezdték. Később Göncön is tartott zongoraórákat vagy két évig. A közös hangversenyek igen szépek voltak. Miután a göncruszkai ÁFESZ irodát összevonták Gönccel, engem át irányítottak a Vilmányi ÁFESZ központjába,

Kolozsváron. Középen Miki bácsi

ahová a környék kis települései tartoztak. Mi a kereskedelmi iskolában még az amerikai módszerrel tanultunk könyvelni. Itt most a kettős könyvelést kellett alkalmazni. Elvégeztem többed magammal ezt az átképzést. Isten kegyelméből a sok idősebb könyvelő és főkönyvelő közül csak ketten végeztünk jelesen. Számítógépünk még nem volt. Hosszú számsorokat fejben kellett összeadni, különösen az év végi zárszámadásoknál. Ez nagyon figyelmes munkát követelt, de szerettem csinálni, mert mindig kedveltem a számokat. A nehézség az volt, hogy kerékpárral tudtam csak bejárni, ami ugyan csak 5 km. távolság, de télenyáron, esőben, hóban kellett menni. Urunk megsegített. 1967 nyaráig dolgoztam ott, akkor hívtak át Göncre a zöldség-gyümölcs nagykereskedelmi céghez. Ide már vonattal közlekedhettem vagy a termelőszövetkezet autóbuszával. Még különböző vizsgákat tettem le. Elég felelősségteljes munka volt, mert több milliós készpénz kezelését nem adtam át beosztottaimnak, inkább magamra vállaltam azt, így biztonságosabbnak láttam. A gépi könyvelésnek kezdetleges formáját kezdtük alkalmazni. 16 éven át dolgoztam ott, végül főkönyvelőként fejeztem be munkámat 1983-ban.

Visszatérve még az előző évekre, gépkocsivezetésre megszereztem a jogosítványt első nekifutásra, Istenem segítségével. Jó volt itt is az Úr ígéretére támaszkodni. Szükség lett rá, mert 1964-ben vettük meg az első Trabantot, amire a rendőrség igen jó számot adott, hogy könnyen felismerhető legyen: CL 11-11 Ekkor már átjártunk Erdélybe, előbb Sólyom Feriekkel, majd a Felvidékre, sőt Lengyelországba is másokkal. Kellett a váltás vezetés közben. De nem nagyon szerettem a kormány mellé ülni, mert ha munkámból fáradtan hazajöttem, bizony nem akaródzott már figyelni a vezetésre. Azért biztonságból jó volt a jogosítvány.

Az amerikai út

Bütösi János debreceni teológus erősítette Pistámat annak idején, hogy lelkészi elhívását teljesítse. Isten ezzel az igével szólította meg: *„Pap vagy te örökké Melkisédek rendje szerint”*. Zsoltárok 110,4. Szikszai Béni bácsi le akarta róla beszélni. A kapcsolat megmaradt továbbra is Jánossal. Amerikában püspök lett, először 1964-ben jött haza Magyarországra, minket is meglátogatott. Szóba került egy amerikai ösztöndíj lehetősége. Ezt ő komolyan is vette. Az Úr pedig Pistámat is erősítette ezzel az igével: *„Az Úr a ti Istenetek, aki előttetek megy, Ő hadakozik tiérettetek.”* V. Mózes 1,30. Emberileg ez hihetetlennek látszott, de végül is 1965-ben, nyár végén – a sok akadály ellenére – megkapta útlevelét az USA-ba, Austin Texas Presbyteriánus egyetemére pedig az ösztöndíjat. Dicsőség legyen érte Istennek. Nyilván célja volt ezzel az Úrnak. Erről a *Napló* című életrajzában sokat írt (2018.) Ezért én itt csak az itthoni oldalról jegyzek le néhány dolgot.

Kiss Pál nyugdíjas pusztafalui lelkipásztor Göncruszkára hazaköltözött. Benkő esperes elfogadta, hogy ő lesz a helyettes, míg Pistám oda van. Felügyelő lelkésznek pedig Asztalos Zoltán sógort bízta meg.

Nem volt könnyű egy esztendőre elválni egymástól. Emese kislányunknak is nagyon hiányzott édesapa, de hősiesen helytállt. Zongoratanulása szünetelt, de sokszor mellé ült a hangszernek. Hetente küldtünk egy hosszabb beszámolót a hét végén pedig egy magyarországi képeslapot, hogy édesapa ismertesse hazánkat. (Bocsánat, sok amerikainak mindegy volt az, hogy Budapest, vagy Bukarest...) Pis-

tám sok helyen tartott beszámolót országunkról és egyházunkról, keresztyénekről. Ezt ő a *Napló*jába részletesen leírta.

Sajnos, Kiss Pál lelkipásztor Pista elutazása után három héttel meghalt, tehát az állandó helyettest elvesztettük, Benkő esperes úr temette. Hetente kellett helyettesről gondoskodnom. Ha nem kaptam, akkor magam végeztem el a szolgálatokat. De sokszor szolgált Kovács István Vilmányból, Victor István Hejcérről, Bartha Árpádné Miskolcra, Koncz Sándor Alsóvadászról és felügyelő lelkész volt továbbra is Asztalos Zoli sógor. Morvai István nyugdíjas lelkész Budapestről a decemberi hónapban nálunk volt. Vajda Mariska néni pedig a februári evangélizáción szolgált. A gyermek istentiszteletet, konfirmációi előkészítést (Mészáros Pali korosztályának), szombat esti áhítatot rendszeresen tartottam. Zsujtára is át kellett mennem többször kerékpárral vagy vonattal. De az is előfordult, hogy Krózser János párttitkár vitt haza motorjával. Áldott legyen az Úr, hogy adott ígét, kijelentést és erőt.

Bojtor nagypapa rövid ideig nálunk maradt segíteni. De nagymama elesett, lába eltört, így ő visszament Miskolcra, hogy ott segítsen. Emese VII. osztályos volt. Hála Istennek, tanulásában nem kellett különösebben vele foglalkozni. Csupán oroszból kérdeztem ki időnként a szavakat. Igaz, én nem tanultam még oroszul, de azt figyeltem a leírt szöveget hosszabban vagy rövidebben mondja. Nem volt probléma, mert jó nyelvérzéke van.

Nyitrai Pálné, drága Julis néni (presbiterünk felesége) nagy segítséget jelentett. Iskolából sokszor odament Emesém, mert én Vilmányból csak később értem haza. Különösen a téli hónapok voltak nehezek. Reggel korán már be kellett fűteni a cserépkályhába, hogy indulásom előtt le is zárhassam. Este főztem, tüzelőt készítettem, kicsit Emesémmel foglalkoztam. Aprólékot tartottunk, kotlóst ültettem, csirkét neveltem. Sertésünk is volt, de télen nagyon megsértett, mikor késő este, 9-10 óra körül Vilmányból a hóban gyalog hazaértem, megmelegítettem neki a moslékot, és ő nem volt hajlandó kijönni az ólból, hogy elfogyaszsa a vacsoráját, mert már aludt. Nem tudtam megnevelni...

Sokan kerestek fel levélben, mert telefonunk akkor még nem volt. Azokra válaszolni kellett. Pista konfirmációs Kátéját legépeltem, amit pályázati felhívásra készített. A holland testvérek kinyomtatták, so-

kan használták. Éjszaka végeztem ezeket a munkákat. Tavasszal a kertben a kedves Nyíri Andrásné segített veteményezni. Majd megkezdtem lakásunk renoválását. A meszelést Galyas András postásunk végezte, ő mindenhez értett. Ha kellett színdarabokban fő szerepet is játszott. Pista az IKA- hoz befizetett 20 \$-t, abból vettem meg a fürdőkádat és a gáztűzhelyt. Talán 5 \$ kellett még hozzá, azt keresztapámtól, Ferenczi Istvántól kértem, hogy pótolja ki. Tóth Józsi bácsi, a kurátorunk hozta haza büszkén a vilmányi állomásról szekérrel. A palackot már én vettem meg és szállítottam haza kerékpárral.

Aztán hozzákezdtem az ajtók, ablakok és a szobában padlók festéséhez. A sarokszobát akkor még nem újíttuk fel. Az ablakok ragacsosak voltak, mert elődünk méhészkedett, és a kaptárokat ott szárította az ablakpárkányon. A konyhát magam meszeltem. Pista egy nagyobb összeget küldött Bankó Miklós által. Ebből vettem meg 16.000 Ft-ért az új hálószoba bútort. Így a vaságyak és a szekrény, asztal, székek átkerültek a felújított sarokszobába. Az új bútor részei voltak: két rekamié, három részes szekrénysor, étkező asztal hat székkal, két fotel és dohányzó asztal. Majd szőnyeget is sikerült venni mind a két szobába. A zongorát akkor átvittük a nagyszobába.

A munkákat este és hajnalban végeztem. Emesémet elengedtem az iskolába, én azután biciklivel mentem át Vilmányba. Megtörtént, hogy már sietnem kellett, nehogy elkéssek. Gyorsan magamra kaptam a tiszta ruhát, de a festékes szoknya rajtam maradt. Az irodában vettem észre, és nevettem ki magamat. Akkor már öten dolgoztunk a szobában: Kiss Irénke főkönyvelő-helyettes, Seregélyné Gabi, Bojtor Istvánné, Tóbiás Ilonka és Czentrár Margó. Január, február hónapokban késő esténként mentünk haza a nagy hóban, mert igen kemény tél volt. Ruszkáról négyen jártunk. Árvai József főkönyvelő azzal ijesztgetett, hogy ilyenkor farkasok jöhetnek le a nagy hegyről, de ha támadnak, a fákra kell felmászni előlük. Hófúvások miatt a szántásokon gyalogoltunk, autóbusz hetekig nem járt. Főkönyvelőnk igen szerette az italt. A falubeliek mondták, hogy egy délben elindult hazafelé. Nekiment egy nagy fának, nem tudta kikerülni, hanem körbe járta, ölelgette, míg végül sikerült továbbjutnia. Az útjában álló nagy fák „Erzsébet királyné cseresznyefái” voltak, amiről nyáron még mi is tudtunk gyümölcsöt szedegetni. A ki-

rálné ezeket a vándorok számára ültettette sokfelé az országban.

Amint írtam, nagyon hideg, havas tél volt 1966-ban. Emesém az udvar közepén lévő nagy hókupacon a sárospataki sílécünkkel csúszkált élvezettel. Fénykép is van róla. Mikor későn jártam haza, a kedves Julis nénink fektette le Emesét, ami óriási segítséget jelentett nekem. Ahogy fagyosan hazaértem, mindig mosolyogva fogadott, nem panaszkodott. Azokban a napokban, a templom kapujában is óriási hófúvás volt. Kiásott két hó fal között tudtunk csak bemenni. A gyermekek pedig felmásztak a hó tetejére, és úgy ereszkedtek le a kerítés felett. Victor Isti jött akkor szolgálni Hejcéről szintén síléccl. Májusban már jobb lett a helyzet, mert Tóbiás Icu érettségire készült Szerencsen. Tanulmányi szabadságot kapott, nálunk tanult így Emesém iskola után már nem volt egyedül otthon.

Lelkészünk hazajövetelére vártunk, az énekkarral is készültünk. Megtanultuk: „Sok országot bejártam, vándor kedvvel tele. Sok sziklacsúcson álltam, nézván a völgybe le...” Végül csak négyen énekeltük el. A gyülekezet palástot vásárolt a tízéves évfordulóra. Elhangzott olyan megjegyzés, hogy minek az új palást, mert lelkipásztorunkat úgylis kiemelik innen, és itthagyt minket, hiszen világot járt ember lett.

Kis Trabantunkat levették a bakról, felszerelték kerekeit és beindították a CL 11-11-es járgányt, azzal indultunk Pistám elé Biharkeresztesre Asztalos Zoli és Lajos sógoraimmal. Eredetileg úgy gondoltuk, hogy Londonig eléje megyek, de nem adtak útlevelet, nehogy disszidáljak. Első nap nem érkezett meg, de másnap már a vonat lehúzott ablakából boldogan integetett. Kis virágcsokorral vártam, amit felnyújtottam neki, mikor megállt a vonat. (Abba kis vagyonkáját beletette, és azt mondta, majd ha leszáll, akkor adjam át és csináljanak Lajosék fényképet róla.) A vámósok már élvezték ezt a fogadtatást, nem kérdezték, mint a románok, hogy hozott-e borsot, kávé, kakaót magával. Nagy örömmel üdvözöltük egymást.

Lajosék akkor Debrecenben laktak, és a KÉV-nél (Közüti Építő Vállalat) dolgozott, mint útmérnök. Náluk szálltunk meg 1966. szeptember 1-én. Vajda Mariska néninél találkoztunk Emesénkkel és több hívó testvérrel. Onnan indultunk haza Göncruszkára. Nem kis meg-

Amerikából jöttem...

lepetést jelentett neki, hogy kis falusi parókiánk megújult. Hálásak voltunk az Úrnak, hogy újra együtt lehetett a család.

Benkő György esperes úr izgult, hogy nem fog Pistám hazajönni. Örült, mikor mindjárt az első vasárnap megjelent Hejőpapiban a templomszentelésen, ahol Benke József lelkész szolgálata idején kigyulladt és leégett az Isten háza.

A göncruszkai gyülekezet örült pásztorának. Bojtor nagyapáék is részt vettek az istentiszteleten kis kórusunk elénekelt: „Sok országot bejártam vándor kedvvel tele, sok sziklacsúcson álltam, nézván a földre le. Bejártam bár a földet, van ott ezer csoda, nem láttam én dicőbbet, mint rajtad Golgota...” kezdetű éneket. (Lásd *Napló* 2018.)

Emesénk most már az utolsó évét végezte Göncruszkan szép eredménnyel. Újra tanult tovább zongorázni is. Kérte édesapját, hogy többet ne menjen Amerikába!!!

Visszazökkent a kis család élete. Áldott legyen az Úr, hogy mindenben segítségül volt. Soli Deo Gloria!

EGYÜTT A CSALÁD

Az egyéves amerikai út után jó volt újra együtt lenni és szolgálni Urunkat. Pistám is lassan megszokta, hogy itthon minden kisebb, mint a tágas Amerikában. Mindenütt jó, de a legjobb otthon! Igaz, hogy hol a rendőrség, hol az esperes hívogatta, nem volt ez könnyű dolog. Áldott legyen az Úr, hogy mindvégig megőrizte. Erről írt *Naplójában*.

Isten különös kegyelme, hogy 1967. június 8-án, Medárd napján Pistám már itthon volt. Aznap éjjel fél kettő-

kor hatalmas vihar támadt. A villám belecsapott a templomunk mellett lévő villanyoszlopba, és a vezetéken át tovább terjedt a tűz a toronyhoz. A bádogtető szélénél kigyulladt a faszerkezet és lángolt. Hanyecz János gyári munkás az éjfélí vonattól jött haza gyalog Hidasnémetiből, ő riasztott minket, hogy ég a templom! Hallottuk mi is a csattanást, de a parókia majd egy kilométer messze van a templomtól, s éjjel mi ezt nem láthattuk. Pistám azonnal rohant oltani. Mi Emesémmel félrevertük a harangot, hogy ébresszük a gyülekezetet meg a falu lakosságát. Utána mi is futottunk fel a templomunkhoz vedrekkel. Szőledi János, a hűségese egyházi hosszú létrát hozott, azon lelkészével felmentek a tetőig, és a lemez összetételébe kapaszkodva négykézláb felkúsztak a gerincig, hogy locsolhassák a tüzet. Közben zuhogott az eső, majd lassan leállt. Láncban hordtuk az emberekkel a vizes vedreket és a létrától Szőledi János kötéllal húzta fel Pistámnak, aki öntötte a faszerkezetre. De a villám tüzeit, nagy forrósága miatt nehéz oltani.

Hála Istennek, a tanítók akkor jöttek haza a ballagás utáni vacsoráról, és ők is siettek segíteni. Belülről a karzatnál felmászott az egyik a padlásnyíláson, és onnan locsolták a gerendákat. Az asszonyok kapkodták a terítőket a szószékről, padokról, ajtóról. Mire reggel fél hétkor megérkeztek a tűzoltók, már sikerült a lángokat megfékezni, csak a gerendák izzottak még. Azokat verték szét. Azután jegyzőkönyveztek. Azt már nem is tudom, hogy Pistám és a kedves, hűséges Szőledi János hogyan másztak le a tetőről. Bizonyára Isten angyalai őrizték őket. Aznap i g é n k v o l t : *„A te templomodhoz való féltő szeretet emészt engem.”* Zsoltárok 69,10. János 2,17. Csudálatos, hogy Pistám már nem volt Amerikában, hanem itthon és lélekjelenléttel irányította a munkákat. Dicsőség legyen érte az Úrnak! Soli Deo Glória!

De most hogyan tovább? Kegyelem, hogy a tűz nem terjedt a templom belsejébe. Hogy baleset nem történt. Mindenért dicsőség Istennek! Helyreállításhoz Décsy Mihály műemléki felügyelő segítsége, tervezése, engedélye kellett. Akkor még nem tártuk fel a régi, XVII. században lerombolt torony fundamentumát, ami helyett huszártorony volt építve. A főmérnök úr nagyon készségesen segített ezt újra tervezni, és valamennyi pénzt is kaptunk rá.

Az asszonyokkal eldöntöttük, hogy fekete mintás kalotaszegi írásos garnitúrát készítünk a régi bársony helyett a fehérre meszelt templomunkba. Magam terveztem a kb. 40 méter hosszú terítőket a karzatokra, padokra, szószékre, Mózes székre, meg egy nagyot az úrasztalára. Összeadták a szép régi házivásznat az asszonyok, amit most már nem lehetne kapni, mert nincs házi szőttes. Göncön nyomtatta ki a szoboszlói „Gönci Katikának” édesanyja. Három hónapon belül megtanulták ezt a hímzést. Volt olyan, hogy esténként 20-25 asszony gyűlt össze az imateremben, és közösen varrtuk. November 7-én éjjel lett készen az utolsó darab, a szószékterítő, amit Gazda Béláné testvérünk fejezett be. Hajnali 3 órakor gyorsan kimostuk, a cserépkályhánál szárítottuk, hogy időben felkerülhessen a szószékre, mert délután volt a templomszentelés. Técsy Béla püspökhelyettes úr szolgált a szép fehérfalú, kézimunkával díszített templomban a hálaadó istentiszteleten. A Sztáray Mihály lelkészkoros énekelt. Pistám vasból feliratot is készített a falra Tóth Bálint kedves hívő kovácsmesterrel a műhelyében: *„Az Isten szeretet”*.

Én a villámcsapáskor még Vilmányban dolgoztam az ÁFÉSZ-nél, de július 1-én átkértek Göncre a Zöldség-Gyümölcs Nagykereskedelmi Vállalat Kirendeltségére, ahonnan 1983 áprilisában mentem nyugdíjba mint főkönyvelő. Központunk Miskolcon volt, ahová gyakran be kellett járnom.

Táguló testvéri kör

A Pistám amerikai útja után egyre több külföldi vendégünk érkezett és közülük némelyekkel mély lelki kapcsolat alakult ki. Természetesen az akkori hatóságnak és egyházi vezetőknek nem tetszett. (Lásd *Napló*, 2018.) Néhány látogatót megemlítek közülük.

Még Texasban, az austini Teológián ismerte meg Pistám a nagy könyvtárban *dr. Bob Pitman* presbiteriánus lelkipásztort. Tudós, mélyhitű keresztyén, aki elhívta gyülekezetébe 1965-ben. Mikor kijöttek a templomból, a kézfogás után Pista rémülten látta, hogy ott áll a rendőrség. Most mi lesz? Bob mosolyogva mondta: „ezek csak a nagy forgalmat irányítják...” (Más volt az itthoni emlék.) Mikor kint jártunk együtt Amerikában, Pitman kijött a repülőtérre, és kérte, maradjunk ott, mert szükség van a hívő lelkipászorokra náluk is. Azóta is szoros kapcsolatban vagyunk vele és feleségével, Margóval; többször meglátogattak. A Felvidéken és Erdélyben is voltunk velük. Most is várjuk őket, ő is már kilencven éves.

Frans Schadee, Feri bácsi Hollandiából jött egy vasárnap délután. Emesénk betegen feküdt a tornácon. Kórházból hoztuk haza, de nem tudtak rajta segíteni, vérzett. Esti bibliaórára nyugággal együtt vittük be. Új vendégünk is részt vett az alkalmon. Óra után látva, hogy Emesénk sápadtan fekszik, kérdezte, hogy beteg-e. Megállt mellette, imádkozott érte. Istenünk erejét éreztük mindannyian kiáradni. Emese is érezte, hogy valami történt vele. Békesség, erő sugárzott felé, megszűnt a betegsége. Dicsőség érte az Úr Jézus Krisztusnak! Felkelt, két nap múlva már ment is iskolába. Isten minket is erősített lelkileg általa. Gyermeinkünk lelkészi elhívása – úgy gondolom – innen eredt. Ő nevezte el „Feri bácsi”-nak, és ez a név rajta is maradt. Később többször szolgált a gyülekezetünkben. Egyszerűen, közvetlenül hirdette az evangéliumot. Ifjúsági táborokban is többször részt vett, határokon

Emesével Hollandiában

túl is. Most már a mennyei kórusban énekel. Soli Deo Glória!

David George és felesége Dallasban laknak. Őt először Feri bácsi hozta hozzánk, velünk egykorú komoly keresztyén. Első útja alkalmával részt vett Göncruszkán a böjti úrvacsorán. Mély nyomot hagyott szívében, hogy télen, a hideg, fűtetlen templomban olyan sokan voltak együtt, és két nagy arany kehelyből kö-

zösen vettünk úrvacsorát. (Náluk kis műanyag poharakban hozták a bort.) Ez neki igazi közösséget jelentett. Az 1987-es utunkra ő hívott meg Dallasba a nagy konferenciára. Azóta is többször járt nálunk.

Thom Jones és *Robert Eving* is Isten különös ajándékai voltak. Komoly imahátvédek a szorongattatások idején. Egyébként ők hozták a kalandos sorsú Citroent. Most már mind a hárman a mennyei otthonban dicsőítik az Úr Jézus Krisztust.

Peter Assmusszal, az Odenwalder Heiden Misszió elnökével és feleségével, Elkével akkor ismerkedtünk meg, mikor Feri bácsi Hollandiába hívott. Pistám nem jöhetett velünk, így Emesével ketten indulunk el vonattal Alkmarig. Kölnben át kellett szállnunk. Mivel a híres kölni dóm közel volt az állomáshoz, bementünk és éppen hangverseny volt. Gyönyörűen szólt az orgona

Két hetet töltöttünk Hollandiában Feri bácsiéknál. Több gyülekezetet látogattunk meg. Bizonyágtételre is volt lehetőség. Gyermekeik majdnem egyidősek Emesével. Felesége, Dorothea, De Roo mánuszi misszionáriusnak a leánya, ott is született. Visszafelé már kocsival jöttünk, és a Liebenzeli Missziói Központnál aludtunk meg. Találkoztunk Molnár Mária lelki gyermekével, ha jól emlékszem Józsefnek

hívták, ő lett az utódja a mánuszi misszióban. Majd Darmstadt mellett, Odenwaldban, Fürst Erlenbachban kerestük fel Peter Assmust. Leányuk Albániában misszionárius férjével együtt. Péter pedig a Filippi szigeteken irányítja az ottani munkákat. Isten áldása van rajtuk. Lelkileg nagyon közel kerültünk egymáshoz, mind a mai napig. A Szovjetunióban is szolgálnak, valamint Ukrajnában és Romániában.

Sajnos Feri bácsinak bulgáriai szolgálatai után, a román határon elvették a kocsiját, és csak vonattal tudott visszajönni Magyarországra és haza. Isten azonban továbbra is használta szolgálatait szerte a világon, keleten és nyugaton, a tengeren túl is. Most már a mennyben dicsőíti Urunkat.

Erchard Winkels német misszionárius, Peter Assmus szolgatársa is többször járt nálunk, Bibliákat, könyveket is hozott. Sőt, mikor az orgonánk épült, ő hozta el a villanymotort nagy kocsijával. A vámosok kérdezték, mi az. Azt válaszolta, hogy ez lakókocsija WC-jének a levegőztetője. Nagyon hálásak voltunk érte, mert már egy jó hét múlva készültünk a szenteléshez, és ez az alkatrész még hiányzott. Az énekarosokkal együtt imádkoztunk azért, hogy még időben megérkezzen. Erchard erős fizikumú ember, Afrikában a dzsungelekben szolgált évekig. Egy alkalommal annyi kullancs ragadt a testébe, hogy majdnem belehalt. De azután is még visszajárt oda szolgálni nagyon nehéz körülmények között. Felesége, Nelli hűséges segítőtársa volt.

Hosszú évtizedeken át jelentett nagy segítséget *Hank Paulson Vogelaar* holland származású missziói munkás, akivel sokat táboroztunk együtt. Feri bácsi hozta először hozzánk, mint fiatal barátját. Előbb Bécs mellett volt irodája, majd amerikai feleségével Colorado Springbe költözött. Megalakította a New Hope missziói társaságot, aminek Pistám lett a magyarországi elnöke, később a 4 D Missziót is. A szilveszteri alkalmainkra is járt rendszeresen, készítette a felvételeket. Áldja meg életét továbbra is Urunk!

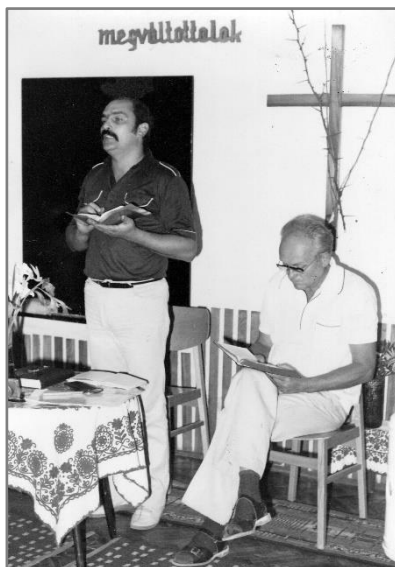
Arnie Muves Amerikából is többször jött hozzánk. Vidám, jól képzett lelkész, evangélista, aki végtelen pedáns természetű. A szobája azonban mindig nagyon rendetlen volt. Gyakran tartott bibliaiskolát Görögországban. Mi is meglátogattuk Floridában. Gyönyörűen énekel. Most már ő is megöregedett.

Áhítaton szolgál Takács Tamás

Emese gimnazista

Pár nappal az iskolai év kezdete előtt értünk haza Emesémmel Hollandiából. Így sajnos nem kaptam már több szabadságot munkahelyemen, nem lehettem ott Miskolcon az évnyitó alkalmán. Társfőnököm ajánlott egy albérletet közel a Kossuth Gimnáziumhoz, ahol az ő leánya is lakott; egy osztálytársával került oda. Mikor először hivatali utam alkalmával meglátogathattam, igen megsajnáltam szegény gyermekemet a sötét, szűk lakásban a barátságtalan öreg háziasszonyával. De már nem tudtam változtatni a helyzeten. Az volt a jó, hogy Mancikáék hét végén magukhoz hívták, és Bojtor nagymama lelkiileg erősítette gyermekemet. Havonta csak egyszer jöhettek haza akkor a diákok. De hála Istennek, dr. Bartha Árpádné Ilonka néni, – aki az avasi gyülekezetnek volt a beosztott lelkésze –, kedves, komoly ifjúsági csoportot gondozott. Emesénk is bekapcsolódott ebbe a közösségbe. Zongoraórára is járt egy darabig Rőczey Ferenc művésztanár úrhoz. Megtanult szépen gitározni és ez sokat jelentett az ifjúság között. A tanulás is elég jól ment, különösen az angol. Nagy örömmel vártuk, mikor szabad hétvégén hazajöhetett, de fájó szívvel kísértük ki vasárnap délután az állomásra. Hálásak vagyunk az Úrnak, hogy kezében tartotta életét és erősítette hitben, lelkiekben. Harmadéves korában egy barátnőjéhez költöztetett át, ami egészen más hely volt.

Ezekről az időkről remélem majd egyszer ő is készít feljegyzéseket...

Még itt említem meg, hogy 1969 februárjában az Úr ismét a halál mezsgyéjéről hozott vissza. Evangélikációs hétre készültünk. A kimosott ruhákat reggel fagyosan hoztam le a padlásról, hogy délután hamarabb jövek haza munkából, vasalni fogok. Jöttem is a korábbi volt nappal, de mire a főútra értem, erős görcs fogott el. A patak partján menve, ahol nem láttak emberek, lekuporodtam a fájdalomtól. Végül sikerült bejutni a lakáshoz, kulcsommal nyitottam az ajtót, és a többire nem emlékszem. Mikor magamhoz tértem, a földön feküdtem, csomagjaim a kertben, a hóban elszóródva. Nehezen feltápászkodtam, és ráborultam az irodai ágyra a még fagyos ruhákra. Utána drága Julis nénink szavára ébredtem fel, aki átjött, hogy segítsen munkámban. Mindjárt próbált egy kis pálinkával kínálni, hátha elrontottam a gyomromat, mert ő reggel egy kis kóstolót hozott. Pistám Zsujtán volt szolgálni. Hat órákor jött haza. Látni, hogy komoly baj van, felhívta körzeti orvosunkat, Zsoltvayt, aki jó szakorvos lévén, megállapította, hogy hasi katasztrófa, azonnal mentőt hívott. Később jöttek meg, éjfélre értünk Szikszóra Pistámmal együtt. Közben még kétszer elvesztettem eszméletemet. A fiatal nőgyógyász megvizsgált, s mondta, feküdjek le a folyosón lévő pótágyra, mert telt ház van, és majd reggel folytatják a kivizsgálást. Pistám ölben vett le a vizsgáló asztalról, majd szomorúan ment haza éjszaka.

Reggel kezdődtek a vizsgálatok, ide és oda menjek, végül másodszor menjek fel az emeletre, még a nőgyógyász Matolay főorvos megvizsgál, de ő már utazik is el délben három nap szabadságra. Egyedül felmásztam... Az igazi szakorvos, ahogy rám tette kezét, azonnal mondta, hogy a has fel van puffadva, és ahogy felszúrt, elöntött a vér. Méhen kívüli terhesség. Elhalasztotta szabadságát és hordágyon máris a műtőbe vittek. Két és fél hónapos terhességet állapított meg, ami az érben keletkezett, és az elpattant, aminek általában hashártyagyulladás a vége, ha 24 órán belül nem történik meg a műtét. Ha három nap után kerültem volna kés alá, már nem lett volna kit operálni. Utána a fiatal orvos odajött ágyamhoz, és bocsánatot kért, hogy ő még ilyenekkel nem találkozott. Isten irgalmas volt újra, visszaadta életemet. Azt az ígét adta a műtét előtti percekben: „Megtartottalak!” – Istennek

úgy látszik célja volt még életemmel, kegyelmesen megtartott. Bár tudnék mindvégig hűséges szolgálja lenni, magasztalni szent nevét!

A nyári táborok mindnyájunkban mély nyomot hagytak. Volt mikor csak Göncruszka határában vertünk sátert, a Hernád partján. Kis, kétrózsás gáztűzhelyen készítettem ebédet a csapatnak nagy fazekakban. Akkor még olyan tiszta volt a Hernád vize, hogy abból este tele szedtem a vedreket, reggelre a homokos kavics leszállt, és abból főztem. Senkinek nem lett tőle semmi baja mikor jó étvággal elfogyasztották az ételt. Az akkor már nagyobb lányok: Emese, Peres Eszter, Pataki Erzsike Zsó, Izabella és a többiek fejezték be az ebédet, mert nekem már menni kellett Göncre dolgozni. Sokszor alig tudtam kormos kezemet tisztára mosni, hogy beüljek íróasztalom mellé.

Volt Göncruszkáról egy fiatal fiú, Kopcsó Vince, aki csinált egy pár rossz viccet, hogy megijesszen, de utána megbánta, és ő is elfogadta az Urat és sokszor segítséget is jelentett közelsége, néha akadályozott is. Az általános iskolában sok baj volt vele. Egy alkalommal verebet dugott a hideg kályhába. „Valami különös zajt hallok, tanárnő”, zavarta meg az órát. A kályhához sietett, kinyitotta ajtaját és a veréb, félénken repdesett a teremben. Kormos lett minden. Jól szórakozott az osztály. A nyolcadik év végén megbuktatták oroszból. A pótvizsgán kérdezte a tanár: „No, fiam, elkészültél?” „Tökéletesen”, válaszolta bátran. „No, fiam, arra válaszolj, hogy van oroszul drasztutyé, illetve jó napot kívánok?” Vince rávágtá: „Drasztutyé.” „Remek”, csapta össze kezét a tanár. „Átengedünk, de arra kérünk, hogy mindig messze kerüld el iskolánkat.” Ellopta Mészáros Barna bácsi motorkerékpárját, kirándult vele. Gyakran ténfergett a parókián, aztán megtért.

Az orgonaépítés idején 40.000 forinttal tartoztunk Takács Károly gépműhelyének. Felesége Budapesten feküdt, neki kellett átadni a pénzt. Pistám megkérdezte tőle: „Vince, fölvinnéd neki a tartozásunkat?” Megdöbbenve gondolkodott. „Én, akiben senki sem bíz meg?” „Igen, te.” „Igen, ha ma éjjel a parókián alhatok.” Hazament és ünnepi öltönyben tért vissza. Átvette a pénzt és azt mondta: „Azért ne féljenek!” És a belső zsebéből hosszú kést húzott elő. A budapesti kórházban megállították volna, de félretolta a kérdezőt, rohant fel a lépcsőn.

Megtalálta Takács Károlynét. „Tessék, itt a pénz. A személyi számát is írja alá!” Majd büszkén hazajött. Kopcsó Vince extra fiú volt. Éles elméjével remekül sakkozott. Hála az Úrnak, Aki meg tudta szelídíteni vad természetét! Katolikus volt, de végül a fonyi gyülekezetben konfirmált. Nagyon ragaszkodott Pistámhoz.

Más alkalommal a zsújtai Hernád-parton vertünk fel sátrakat. A fiatalok élvezték, hogy a határőr katonák lóháton jöttek ellenőrizni a helyet. Össze is barátkoztak velük, még némelyek lovagoltak is. Akkor köztünk volt ifjú Balog Zoltán az édesanyjával, aki végül miniszter is lett az utóbbi években. Hörcsik Rihárd mostani országgyűlési képviselő is fiatalként velünk volt. Természetesen ezeken az alkalmon az igeközösség volt a legfontosabb. Nagy segítséget jelentett Emesénk, hogy az énekeket gitárral kísérte. Nagyon összeforrott a csapat az ige mellett.

Az erdélyi utakat előbb Emesénkkel magunk, majd Sólyom Feriékkel jártuk. Hálát adunk az Úrnak, hogy Zsófikáékkal együtt szolgálhatunk. Családunkat, lelkipásztorokat kerestünk fel. Bejártuk Brassót, Vizaknán Bustya Dezsőt, Gogánváralján Csiha Kálmánt látogattuk meg, és természetesen Marosvásárhelyt, Kolozsvárt; Zilahon Adorján Kálmánt sem hagytuk ki.

Aztán a fiatalok csoportjával is elindultunk távolabbi részekre. A Magas-Tátrában a felvidéki fiatalok csoportjával voltunk. Lengyelországba menet egy este Emese éneklés után feltette gitárját a sátor tetejére. Éjjel esőt kaptunk, bizony a gitárnak nem nagyon használt a vízben való úszkálás. De a fiatalok mindent vidáman kibírnak.

Úgy emlékszem, akkor volt az, hogy Beszterből (Kassa mellől) Peres Imre otthon felejtette az útlevelét. Mivel Lengyelországba is ámentünk, így kénytelen volt Szombathy Dénes teológussal visszamenni érte. De olyan is volt, hogy Szilágyi Zoli csomagjait a másik kocsiába tette útlevelével együtt. Persze a vámosok nem hittek neki, meg kellett várnia, míg a másik kocsi visszajött, és hozta a hiányzó okmányt. Az ilyen „tréfákat” sajnos az egész csapat megszervezte.

Hasonló eset történt később a román határon is Boda József testvérünkkel. Ezek után megtanultuk, hogy határok előtt mindig saját magunk is végezzünk útlevelévizsgálatot. Nem örültünk az ilyen ese-

teknek, mert amúgy is eléggé figyeltek ránk, hogy 5-6 kocsival vonultunk alkalmakként, plusz egy külföldi mikrobusszal is.

Lengyelországban, Varsó mellett egy erdő szélén vertük fel sátorainkat. Sajnos rengeteg szűnyog volt, senki sem tudott aludni tőlük. Krakkó nagyon szép város. Viszont szomorú látvány fogadott az auschwitz tábortól. ... Az Úr legyen irgalmas! A bitófák látása rossz emléket idézett fel bennem... A lengyelek barátságosak, kérdéseinkre „tak, tak” válaszokat kaptunk, ami igent jelentett. Bialszko Bialában többször is jártunk Josef Power kedves hívő hegedűművész missziói telepén, akivel Tapolyai Mihály orvos hozott össze. Itt nem kellett sátrat verni, még a padlástérben is voltak szálláshelyek. Konyhában főzhettünk, az öreg gondnok néni is segített. Tejtel és sajttal is ellátta a csapatot. Ez a helyiség a régi magyar, cseh és lengyel hármashatár mellett fekszik. Sajnos, mikor utoljára mentünk oda, a tulajdonos Josef testvérünk előtte való napokban meghalt.

Télen is voltunk a Tátrában a felvidéki ifjúsági csoporttal, aminek akkor Horváth Pali és Édes Árpád volt a vezetője Fülöp Évával. Áldott alkalmaknak lehettünk részesei, Isten különös ajándékának tekintettük. Gyönyörű volt a havas Tátra is. Kostyánszki Dániel lelkésszel Beszterben ismerkedtünk meg. Hűséges segítőink voltak a Peres család és Pataki Gyula bácsi családja. Ebben az időben a felvidéki magyaroknak nagyobb szabadság adatott. Nekünk pedig nagy segítséget jelentett különösen erdélyi utaknál a szlovák rendszámú kocsik.

Ha Erdélybe mentünk táborozni, előre egyeztetettük a helyeket, hogy az ottani fiatalokkal is találkozhatunk. Nagy segítségünk volt ebben a mindig figyelmes Hank Vogelaar testvérünk a mikrobusszal. Nem beszélve arról, hogy benzinjegyet neki a határon már adtak. Nekünk pedig azt ajánlották, hogy Bukarestben vásárolhatjuk meg...

Jó volt a Körös-parton, Mérán, Tuszán, Szovátán. A híres fürdővároshoz ismerték fel Dévény Ferenc és Bianki Izabella, hogy egymás mellé rendelte őket az Úr. Vízaknán, Málnáson, Kézdivásárhelyen, Brassó környékén meg a Hargitában is táboroztunk, és az ige mellett elcsendesedtünk. Ezeknek a helyeknek kijelölésében Dobri János, Herman János és Boné Lajosék is segítettek. Mérán még Miki bácsi is részt vett Rózsika nénivel az alkalmon. Akkor voltak Toókos Abáék is ve-

lünk. A Tordai-hasadékot gyermekkoromban mindig szerettem volna közelebről is látni, nemcsak távcsővel, de nagymamáék azt mondták, gyenge vagyok még hozzá. Most ez is megadatott. Most meg a bágyoni tanyát láthattam meg csak messziről, mert már nem a család tulajdona.

Úgy érzem, hogy Isten nagyon gazdag étellel ajándékozott meg minket Jézus Krisztus által. Mindent elvesztettünk a háború alatt, de Ő benne mindent megtaláltunk, és ígérete szerint még a „száz annyit” is megadta a fiatalokban, és hisszük, hogy az örökéletet is kegyelemből. Hálás szívvel végeztem mindig az ezzel a szolgálattal járó feladatokat. Csak hivatali szabadságomat kellett ezekhez az utakhoz beosztani.

Isten különös kegyelmét tapasztalhattuk főképpen az erdélyi utakon, a határ átkelésekben. Óvatosságból két napnál tovább nem álltunk meg egy helyen sátrainkkal. Egyik évben, mikor Pistám nem kapott útlevelet (az USA után), Hankkel, hazai és felvidéki fiatalokkal mentünk át, és nagyváradiakkal (a Viski család tagjaival) együtt tábo-roztunk a Bihari-hegységben.

Már a határon volt egy probléma, mert a Horváth Pali szlovák rendszámú kocsijában Bibliát találtak a vámosok. Nem akarták átengedni, el is vették tőle. Mivel több kocsival voltunk, nem állhattunk meg ott, feltűnő lett volna. A kis bölcs Pataky Erzsike, Zsó, – aki már menyasszonya volt Palinak – feltalálta magát. Kiszállt a kocsinkból és úgy tett, mintha pénzt akarna beváltani, az épület felé ment, és a Pali kocsija mellett – mintha magában beszélt volna – annyit mondott: „Váradon az állomásnál várunk.” Hát bizony ott vártunk késő estig, mire megérkeztek. Áldott legyen érte az Úr! Sötétben húztunk a hegyek felé a kijelölt táborhelyünkre. Jó nagy esőt is kaptunk sátrainkra. Igealkalomra egy sátorba kellett behúzódnunk, hogy a lényegről senki ne maradjon le. Igaz, hogy a hátunk a vizes sátorlapot érintette, de így is örültünk a közös imádságnak.

Szokás szerint csak két napot terveztünk itt. Volt egy vendégházacska a szabad kemping területén ágyakkal, de ajtaja nyitva volt. A lányok az eső miatt hálósájkjaikkal inkább oda húzódtak be. Mikor tovább indultunk, nem egyszerre mentek el a kocsik. Utoljára Zsó maradt egy pár fiatallal, hogy majd fordul még egy kocsi értük. Igen ám, de jött is már a rendőrség. Kérdezték tőle, kik voltak itt? Ő nem értette a kér-

dést, mert szlovákul beszélt hozzájuk. Aztán tetetve magát, kézzel, lábbal mutatta, hogy voltak itt valakik, de Belényes felé el is mentek. Menjenek utánuk, még elérik őket. Mi pedig ellenkező irányban vonultunk el. Útközben még egyszer a nyomunkban voltak, de az Úr megőrzött. Ez a Ceaucescu-időben történt. A fiatalok élvezték az izgalmas helyzeteket. Hazaérve első kérdésük volt: mikor megyünk újra.

A madarasi Hargitán is nagyon jól éreztük magunkat, csak éjszaka volt hideg. Este lefekvéskor „felvetkőztünk”, amit lehetett, a hálóingünkre felvettünk. Pistámnak már nem jutott elég takaró, üres gumimatraccal takarózott. De a magas hegyek és fenyők gyönyörűek voltak. Ott Dobri Janó bácsi kolozsvári fiataljaival találkoztunk össze, csak úgy „véletlenül”. Janó bácsinak a felesége, Czira Klárka is eljött férjével kirándulni, de nagyon megijedt ettől a „véletlen” találkozástól, mert féltette a börtönt megjárt párját. Hamar el is tűntek. De Hermann János bácsi boldogan szolgált az egymásra talált fiatalok között. Ezekon az alkalmakon Hank mindig velünk jött. Fuvarozásban, élelemben és benzin jegy vásárlásban is nagy segítséget jelentett.

Egy öreg székely bácsitól kérdeztük, hogy vannak-e itt farkasok. Kedvesen válaszolt: „Farkasok a városokban vannak! ... Azoktól kell félni.” Vehettünk tőlük friss tejet és gomolyát. (Igaz Szilágyi Magdival ketten csalánkiütést kaptunk tőle, ami nagyon kellemetlen volt a felforrósodott kocsiiban hazafelé.)

Hajdúböszörményből is jöttek velünk, de ők nehezen bírták a tördést Sükösné Juliska nénivel. Nem gondoltak arra sem, hogy az ilyen utaknál mindenre vigyázni kell. Egyik kislány magával hozta egész évi levelezését a táskájában. Mikor megtudtam, darabonként téptem szét és szórtam ki a kocsi ablakán menet közben a határ közelében. (A kislány biztosan sajnálta leveleit.) A böszörményiek kocsiját jövetben Bianki István vezette. A vámosok alaposan átnézték csomagjaikat, de István mindenre tudott mondani valamit. Végül egy csinos dobozt vettek a kezükbe, remélve, hogy valami érték van benne. „Ez mi?” István hirtelen rávágta: „Élelem.” Felbontották. Szépen összecsomagolt női fehérnemű volt benne. Gúnyosan kérdezték: „Ez magának élelem?” Darabonként szedték ki. „Az ágyom mondta, hogy süteményt is tett be dobozba, azt hittem, ez az.” Végül elengedték.

Emesénk 17 évesen megszerezte a jogosítványát. Az egyik utunk alkalmával Váradon, a Körös hídja utáni körforgalomnál az előtte lévő kocsik tétováztak, merre kell menni Kolozsvár felé. Emese megelőzte őket, és irányította a csapatot. A Királyhágó környékén Hank kocsijában ültem. Útközben kérte, hogy lábam alól vegyem fel a szőnyeget, és szedjem ki a Bibliákat, amiket a vámosok nem vettek észre. Ez is az egyik cél volt, hogy Bibliákat juttassunk az ottani testvéreknek, aminek nagyon örültek. Azelőtt egy hivatalosan átvitt szállítmányt elko-boztak, és Besztercén a papírgyárban bezúzták az egészet WC papírnak. Nyugaton botrányt csináltak belőle.

Amint már említettem, egy biharkeresztesi átkelés után Boda Jóska megunt a meleg kocsit, és kérte, hogy gyalog mehessen a váradi benzinkútig, míg mi megjárjuk Hegyközpályit. „Jól esik sétálni?” – kérdezte Pistám. Ha nehezen is, de hozzájárult. A zakóját útlevelel együtt azonban a kocsiban hagyta. Mivel közel volt még a határsávhoz, igazoltatták. Semmi papírja nem volt. Hiába magyarázkodott. Már be akarták vinni a Miliciára, csak a kis katonának nem működött a telefonja, azzal küszködött. De hála Istennek a lányok észrevették, hogy zakójában maradt az útlevele, és Bianki István – szokásához híven – mint a szélvész rohant vissza, és sikerült még idejében kiszabadítani barátját a milicisták kezéből. Újra megtapasztaltuk Isten csudálatos kegyelmét.

Még egy jellemző, de Isten kegyelméből szerencsés esetet említek, ami ugyan nem közös utunkon történt, de előbb említett Boda József mérnök tanár menyasszonyával, Horváth Marikával fordult elő. Magyarországról küldetésbe ment egy kislánnyal Boné Lajos mérai lelkipásztorhoz Erdélybe. Késő este leszállva a vonatról, gyalog indultak a faluba. Tétovázva keresték a hosszú faluban a református parókiát. Az éjszakai ügyeletes rendőr, milicista megállította őket. Kérdezte, hova mennek? Naiv válaszuk volt: „Azt nem mondhatjuk meg.” „Ki küldte magukat?” „Nem mondjuk meg.” „Kit keresnek?” „Nem mondjuk meg.” „Miért keresik?” „Azt meg pláne nem mondhatjuk meg.” „Na, nézzék, a lelkész lakása jobbra a harmadik ház... Jó találkozást kívánok!” Ezzel elment a milicista. Hála az Úrnak, Aki megőrizte a két kislányt. Történhetett volna rosszabbul is.

Talán már elég is ennyit összeírni az erdélyi kirándulásokról, kalandokról. De legfontosabb volt mindig, hogy ígét hallgathattak a fiatalok, tanításokat, és megismerhették valamennyire Erdély történetét. Dobri János professzor, Hermann János, Czira László, Adorján Kálmán, Bustya Dezső, Boné Lajos lelkészektől sok mindent tanulhattak. Mély nyomot hagyott a szívükben.

Élelmünket magunk állítottuk elő. Főtt étel is volt minden nap. A kis kétlyukas gáztűzhely hűségese kitartott, pedig 20 literes edényekben kellett főzni az éhes ifjúságnak. A jó levegő meghozta étvágyukat. Jól fogyott a holland desszert és konzerv is. Sármáson és Mórán terített asztallal vártak.

Minden ilyen úton szerit ejtettem, hogy Miki bácsiékát és a többi rokont is felkereshessem, ha csak rövid időre is. Az évi többszöri látogatást magam, vagy esetleg néhány leány segítségével végeztem, hogy minél több segély csomagot vihessünk át. Ilyenkor vonattal, esetleg autóbusszal mentem. Természetesen a határon nem ismertük egymást, nem tartoztunk össze. Ebben különösen nagy segítséget jelentettek a felvidéki lányok. Ők szlovák állampolgárok voltak, több szabadságot élveztek. Hajnalban érkeztünk a vonattal Kolozsvárra. Az állomásról lassan szivárogtunk be a Rooseveltt str. 2 szám alá Miki bácsiékhoz. Ott szortíroztuk csomagjainkat különböző helyekre. Élelmet, ruhaneműt, Bibliát vittünk. Egyszer írógépet tettem a kofferembe Hermánn János bácsinak. A vámós rátette a kezét táskámra, de viszsavonta, aztán elment. Isten angyalának a keze is rajta volt!

Talán 1984 nyarán volt az, mikor Emesével, Tamással és a két kis unokámmal mentünk Kolozsvárra költöztetni Miki bácsit és Rozi nénit egy közeli lakásba, ami nagyobb és egészségesebb volt. Lovasszerker nem jöhetett be a belvárosba, így Miki bácsi a magyar színház nagy targoncáját kérte el, és azzal szállítottuk át a bútorokat. Szerencsére csak a szomszéd utcára kellett vinni mindent. A két kis unokám is segített. Megtaláltuk a Rozi néni elveszett gyémántgyűrűjét, amit Emesém kapott meg.

A rengeteg felesleges holmit már az előbbi látogatások során szántam. Ugyanis, mikor Nelli néni meghalt, lakását gyorsan ki kellett üríteni és válogatás nélkül mindent Miki bácsiékhoz préseltek be, pél-

dául egy koffer tele volt régi női kalapokkal. A másik üres boros üvegekkel, amit még egy alkalommal Csaba bátyám vitt ki az utcára. A parkírozóban letette egy kocsi mellé. lehet valaki megörült a nehéz koffernek... Ugyanis szemeteskukák nem voltak a városban. Miki bácsinak is mindig adtam valami vinnivalót, amiket hol itt, hol ott tett le. Elégetni nem volt hol. De a papírokra nagyon vigyázni kellett, hogy valamelyik cím nehogy olvasható legyen, és így rátaláljanak a gazdájára. Sok megromlott ételfélét Dobri Janó tüntetett el falukba a sertéseknek.

Szóval még ezek után is maradtak felesleges dolgok, amiket Emesével és Tamással hurcoltunk át a Mátyás király szülőházának másik oldalán lévő lakásba. Még Mesike is segített már. A nagy családi képet kézben szállítottuk oda. Ebédelni egy kis vendéglőbe mentünk. Emesém megparancsolta a gyermekeinek, hogy mindent meg kell enni, amit adnak eléjük. Délután Rózsika néni altatta őket a földön, pokrócon. Aranyos volt a „három gyermek”. Drága emlékeim vannak a kedves Rozika néniről és Miki bácsiról. Nagyon szerettem őket. Hálás vagyok a sok elbeszélésért, amiket általában gyorsírással jegyzeteltem, 99 évesen is tiszta volt a gondolkozása. Rozika néni hamarabb meghalt, így Miki bácsi egyedül élt évekig. Egy bejáró asszony segített valamit neki naponként. Ebédet hozatott, de mindig elmosogatott maga után.

Halála előtt három héttel voltam nála utoljára (1999. június), együtt énekeltük: „Itt van szívem, Neked adom Uram, Neked, ki alkotád. »Rossz a világ, énnékem add fiam!« Szád ily parancsot ad. Itt van, szerelmem áldozatja! Hűségem hű kezébe adja. Itt van szívem, itt van szívem! ... fogadd kegyelmesen. ... Itt van szívem! Üdve Krisztusban van, Keresztednél pihen. Így szól: »Uram, Te vagy minden javam Halálad életem!« A Megváltó sebébe mélyed, És ott lel vigaszt, békességet. Hívó szívem, Hívó szívem” (85 Halleluja) Harasztoson tettük szülei és testvérei (Béluska és Rózsika) mellé. Urunk áldja meg emlékeiket. Velük egy szép és nehéz korszak zárult le.

Itthoni események

Az említett táborok nyár közepén voltak. Nehezen tudtam alkalmazkodni szabadsággal a nagy „barackszezonok idején”, mert előtte vagy utána mehettem csak, hogy „frissen, felüdülve, kipihenve”

folytassam munkámat az irodában. Beszámolnom az utakról nem volt ajánlatos... abban az időben.

Az év többi része sem telt el tétlenül. Emesénk most már gyakrabban tudott hazajönni. Én is a hivatalból többet jártam be Miskolcra, a lakáskörülménye is sokkal kényelmesebb volt. Dr. Bartha Árpádné Ilonka néni ifjúsági közösségében hitben erősítették egymást. Bojtor nagymama közelsége is segített. Végül is a sikeres érettségi után a debreceni teológiára iratkozott be. Áldott legyen az Úr, Aki elhívta az Ő szolgálatára!

Hétvégeken ritkán volt üres a parókia. Fiatalok jöttek-mentek. Havonta lelkészi találkozókat tartottunk a környékbeli testvérekkel. Csendes napok és böjti evangélizációk mozgatták a gyülekezetet. A göncruszkai búcsú napját is kihasználtuk. A római katolikusoknál ilyenkor nagyobb a forgalom, így nem tűnt fel, ha sok fiatal jött hozzánk is. Megtelt a parókia udvara az iskolai év kezdése előtt. Igehirdetés, éneklés, beszélgetés volt a program. Néha a templomban kisebb jelenetet is bemutattak vagy szavaltak.

Hasonló nagy lehetőség nyílt szilveszter éjszakáján. Pistám minden évben írt egy bibliai tárgyú színdarabot a fiatalok számára. Ezek meg is jelentek későbbben könyvben, „Jöjj és láss” címmel (2011). Isten különös ajándékai voltak a tehetséges fiatalok, akik átélve a darab mondanivalóját, remekül lejátszották azokat. Karácsony másodnapján már jöttek, és szilveszter éjszakájára megtanulták. Természetesen közben igei alkalom is volt közös imádsággal. A gyülekezeti teremben gumimatracokat raktunk le a földre hálósákokkal. A fiúk ott aludtak, a lányok a lakásban. A nagy rekamién négyen is feküdtek. Fonyt még akkor nem birtokoltuk. Utolsó napra jöttek még sokan az ország különböző részeiről, Makó, Szeged, Székesfehérvár, Budapest, Miskolc stb. Egy svájci fiatal barátunk, milliomos apának orvostanhallgató fia, éjjel érkezett vonattal. Nem tudtunk jöveteléről. A fiatalok megoldották a helyzetet, pokrócokat adtak neki, és remekül érezte magát a földön Jorge Frizi. Csak reggel jött elő.

Az éneklést általában Emesénk vezette gitárral. Akkor még kevés helyen voltak ilyen alkalmak és az ifjúság vágyott rá. Fantasztikus volt a Noé, Izsák az oltáron, Illés és a Tékozló fiú darab, de a többi is. Dísz-

A táborozók ebédre várnak | Búcsú a tábortól

leteket házilag készítettünk, kezdetben Bojtor nagypapa, majd én magam is csináltam, többi kelléket a tehetséges lányok. A technikai dolgokat, aláfestő zenét, világításokat, színes fényeket Kormány Attila és Jobbágy Jóska állította elő. Hank Vogelaar holland testvérünk volt a fotós. Dia orozatokat készített. Az öltöztetők Szilágyi Magdi és Ibolya vezetésével dolgoztak. Pataky Erzsike, Zsó volt a fő sűgő.

Az ellátásban kedves Julis néni, Fúzi Jánosné Sáríka néni voltak akkor a főző asszonyok. Természetesen a gyülekezetből még mások is segítettek. Későbben Bacsóné Rózsika és Mocsári Jánosné Julcsi voltak a fő kisegítők Kiss Lászlóné Piroskával. Bósz Lászlóné Marika is mindig ott volt gyermekeivel a színdarabokon, és irányította a konyhát. Egy szilveszteren talán százan is voltak és izgultam este, hogy kevés lesz a vacsora. Istentisztelet után Pistám egyedül jött haza a templomból, és azon kesergett, hogy könnyű volt neked, Uram, megvendégelni ötezer embert, de mit adjak én most ennyinek? Bianki István osztogatta nagy kanállal az ételt, és közben imádkoztunk, hogy az Úr sokasítsa meg. Így is történt. A rá következő héten vendégeink jöttek, és még mindig volt a szilveszteri maradékból, hogy ellássam őket. Isten válaszolt: ebből a maradékból adj nekik.

Természetesen a fiatalok között szoros barátságok is kialakultak, amiből nem egyszer házasság is következett. Áldott legyen az Úr, hogy nem „idegen mezőkön” keresték egymást. (Boda József, Jobbágy József, Horváth Pál, Bianki István, Bianki Izabella, Mátyás Sándor, Kormány Attila és a böszörményi fiatalok, meg a Makó környékiek közül is.)

A teológián

Emesénk kapcsolata a teológián alakult ki, mert Takács Tamás évfolyamtársa is beállott a csapatba. A Tékozló fiú darabban ő játszotta remekül a kocsmáros szerepét. Aztán egyre gyakrabban jöttek haza Debrecenből együtt a vizsgákra tanulni. A harmadik év után Emesénk Putnokra került gyakorlatra Molnár Miklós kedves hívó lelkipásztor mellé, akit később Budapesten, a Kálvin téren választottak meg lelkipásztornak. Kölcsönösen szerették, becsülték egymást főnökével. Tamás pedig Dombrádra lett kihelyezve. Egy késő őszi napon szabadságot kapott, és meglátogatta menyasszonyát Putnokon. Aztán együtt elindultak motorral Dombrádra.

Sajnos a 37-es főúton Olaszliszka közelében egy róka szaladt át előttük, Tamás fékezett, hátulról pedig beléjük szaladt egy kocs. Emesénket az autó lendülete feldobta a motorház tetejére, fejével a szélvédő üvegét is betörte, majd előre repült a földre. Istenünk különös csodája volt, hogy el nem taposta, tehát olyan messzire dobta, hogy már le tudott állni a jármű. Súlyos agyrázkódást és lábszár törést szenvedett. Tamás a motorjával a jobb oldali árokba borult. Az Úr kegyelméből éppen egy orvos, Bárány István pataki lelkész fia érkezett utánuk. Azonnal elsősegélyben részesítette. Emese alig eszmélve mondta: „Novokain érzékeny vagyok”. Ha ezt nem mondta volna? ... Ha ezt nem tudta volna? ... *„Istennek minden útja kegyelem és hűség.”* Csak áldani tudjuk érte az Urat.

A benzinkútnál értesítették a mentőket és Sátoraljaújhelybe szállították kórházba. Tamás másnap hívott fel telefonon az irodámban. Szorongó szívvel rohantunk Újhelybe édesapával. Emesénk igyekezett mosolyogva beszámolni az eseményről, hogy nem történt „nagy baj”. „Csak” combtőig begipszelve feküdt 1976 októberében a kórházban, utána pedig otthon. A trauma miatt csak úgy tudott aludni, ha a lámpa égve maradt éjszakára a szobában. Dicsőség legyen az Úrnak, hogy nem történt nagyobb tragédia. Vizsgaidőre már visszamehetett – természetesen még begipszelt lábbal – a teológiára, sikeresen le is vizsgázott. Kedves főnöke, Molnár Miklós és felesége is meglátogatta Ruszkán.

Emese és Tamás esküvői képe

A Bojtor szülők

Felépülése után Emesének még vissza kellett menni Putnokra, de akkor már nem Molnár Miklós volt ott, hanem Gere Gábor. Ő egészen más volt, mint Molnár Miklós bácsi. Végül tanulmányi szabadság ürügyén a kápláni vizsga előtt eljött Putnokról. Jól felkészülve ment be a vizsgabizottsághoz. Sajnos édesapjának akkor volt a fonyi táborokkal kapcsolatban fegyelmi ügye, ezért rosszindulattal kezelték a leányát. Pásztor János professzor össze-vissza kérdezgette az anyagból, de – hála Istennek – mégis mindenre meg tudott felelni. Utána Ujszász Kálmán professzor úr a folyosón odament hozzá és megcsókolta. Nyilván látta, hogy rosszindulattal viselkedtek vele szemben és vigasztalni akarta. Ennek láttán a többi professzor is megengyhült. A papi vizsgán kitűnő eredményt ért el, sőt püspöki dicséretet kapott.

Esküvőjük időpontja a kápláni vizsga után pár nappal későbbre, 1977. november 12-ére volt kitűzve. Göncruszkán az egész gyülekezet nagy szeretettel készült erre a menyegzőre. Mindenki segíteni, kedveskedni akart. Hatalmas sátrat készítettünk, ami Göncruszkán a parókia egész udvarát betöltötte. A nylon borításokat pokrócokkal béleltük, mert már akkor hideg volt. Az imateremben nem fért volna el a több mint 300 fős vendégsereg. Összeépítve a fűtött helyiséggel, villany radiátorral is melegítettünk, meg a tömeg is fűtötte, senki sem fázott meg.

A polgári esküvőre nem jött ki a jegyző Göncről, mivel egyházi esküvő is lesz. Azt mondta, így nem hozza ki az anyakönyvet... Csak az ifjú pár és két tanúja meg én vettünk részt rajta. Jellemző volt az akkori rendszerre.

A templomban 12 órakor kezdődött a szertartás. Még kívül is álltak emberek. Édesapa szolgált, az esküt pedig Gidófalvy Bandi bácsi vette ki az ifjú pártól. Egy kis rendhagyó esemény is történt közben. Mivel nekünk a közeli időben volt 25. házassági évfordulónk, ezért minket dr. Szabó Mihály, Miska bácsi megáldott. Debreczeni Endre bácsiékat Irmuskával 50. évfordulójuk alkalmából pedig az ifjú vőlegény áldotta meg. Kedves alkalom volt ez is. Templomból kijövet búzát hintettek az ifjú pár elé.

Vőfély is volt, Kerényi Endre zsujtai presbiter népdalénekes és versmondó, aki rendkívül szép rigmusokkal ékesítette az alkalmat. A sátor egészen megtelt. Illatozott a finom csigaleves (házi készítésű volt), és a benne főzött 70 darab töltött tyúk. Űstökben főtt az abaúji töltött káposzta. Majd a sült húsok következtek. Végül a szebbnél szebb és finomabbnál finomabb torták. Italok is voltak mértékkel. Mindezt színezte a vőfély mondókája. Estére mindenki már hazament, csak a szűk család vacsorázott az imateremben. Reggel pedig az ifjú pár Keszthelyre indult nászútra, ahová beutalót Bojtor Lajos bácsitól kaptak ajándékba.

Így repült ki a mi kislányunk, Emesénk kedves élete párjával, Tamással a családi fészekből. Urunk áldja meg életüket, szolgálataikat, jövődjüket gazdagon az Ő kegyelme által!

Nyírtét – Sényő

Az első szolgálati helyük Nyírtét lett. A parókia nagyon romos állapotban volt, a templom aránylag jobban nézett ki. Sényő is hozzájuk tartozott. Az országúton hosszabb az út, gyalogosan a földutakon közelebb. Mivel Emesénk törött lábának nem használt télen a hosszú gyaloglás, megrendeltük számukra az első Trabant kocsit. Tamás is megszerezte a jogosítványt. Így könnyebb lett a közlekedés. A gyülekezet nagy szeretettel fogadta őket. Tartós barátságok alakultak ki. A romos parókiát nem volt értelme toldozgatni, újat készültek építeni Isten segítségével, mindent megmozgatva. Mire első gyermekük Mesike megérkezett, már hozzákezdhetek az építkezéshez. Még Göncruszkáról is mentek oda többen dolgozni. Az egész gyülekezet megmozdult. Férfiak sűrögtek, forogtak a mesterek mellett. Az asszo-

Nyírtéten Mesikével

nyok a kis konyhában főzték a finom ebédet. A harangozó Erzsike néni volt a fő irányító leányával, és Mariska a férjével, Tóth Gáborral. A szőlőlugas alatt terítettek. Ha tudtam, hétvégeken én is mentem segíteni. Mindig izgultam, hogy az épület megrepedt hátsó fala ki talál dűlni, ahol a Mesike ágya állott, mert nagy, nehéz gépek jártak az udvaron.

Közben Emesénk személyesen is próbált külföldről segítséget kérni a kis gyülekezet számára. Igaz, hogy már több hónapos terhes volt, mikor utazott. Sajnos meg is ártott ez, hét hónapra megszületett két kicsi gyermeke. Nem tudták még, hogy ikrek lesznek. Eszterke és Timea egy, illetve négynapos korában mennyei Atyánkhoz költözött. Lehet, hogy egy kis orvosi műhiba is történt, abban az időben volt a csernobili katasztrófa is! (Sok kis gyermek sír van ebből az időből a nyíregyházi temetőben.) De ők már a debreceni családi sírkertben nyugszanak. Ott várják a feltámadást! Az Úr vigasztalásul utána egy évre megadta kis Kingánkat, 1982. április 20-án. Nehéz szülése volt, hála Urunknak, Aki megőrizte a gyermeket és édesanyját. Ha tehettem, hetenként jártam Nyírtétre, néha haza sem mentem az irodából, utam egyenesen hozzájuk vezetett.

Hála Istennek nemsokára készen lett az új parókia, boldogan költözött át a kis család a biztonságosabb és egészségesebb épületbe. Lakásrész az emeleten volt, alul a gyülekezeti terem, iroda, vendégszoba. Fent a nappalinál balkon is készült.

Ezzel kapcsolatban van egy emlékem. Délelőtt a munkahelyemen írógépem mellett ültem. Mesikét láttam magam előtt, és úgy éreztem, imádkozni kell a gyermekért. Megtettem. Utólag tudtam meg, hogy a kicsi a véletlenül nyitva hagyott ajtón kisétált a még korlát nélküli balkonra. Valaki lentről észrevette és rohantak fel érte. Nem kiáltottak fel, mert az még veszélyesebb lett volna... Isten angyalai védelmezik a kicsinyeket! Dicsőség érte! (Hasonló dolgot csinált édesanyja is, amikor Göncruszván hároméves korában egyedül felmászott a magas létrán az imaterem padlására apja után. Kis szoknyája felakadt a létra végén. Riadtan másztam utána.)

Hogy a nagy kert ne maradjon üresen, hozzákezdtek uborkát termesztetni modern formában, futtatva, Nyíregyházára vitték eladni egy zöldséges boltba. Más évben céklát vagy zöldhagymát ültettek. Ez segítséget jelentett anyagilag, így kocsit is tudtak cserélni. Sényőn is renoválásokat kellett végezni a templomon és a parókián. Nem unatkoztak.

Édesapám, vitéz Toókos Gyula századik születésnapját ünnepeltük 1983. április 2-án. A család elhatározta, hogy ebből az alkalomból elmegyünk a gyulatelki volt tanyánkra. Emesém nem jöhetett a kis Kinga miatt, de Mesike velünk jött. Úgy gondolom, nemigen emlékszik reá, de fénykép van róla. Szomorú látvány fogadott, minden megváltozott, tönkrement. Az erdőgazdaság tulajdonába került az egész. 5 hold szép gyümölcsös, 3 hold szőlő is megsemmisült. Az Úr adta, és az Úr vette el... Alig lehetett tájékozódni a területen.

A dátum emlékezetes számomra, mert akkor kértem nyugdíjazáso-mat, hogy én is elmehessek erre az útra 1983. április 1-től. Utána még egy kicsit visszajártam a hivatalba, hogy a nagy leltár előkészítésében segítsék. Egy évvel később fel is számolták a Kirendeltséget, más formában működtek tovább.

Apagy – Napkor

Nem olyan sokáig élvezték gyermekeink az új parókiát Nyírtéten, mert a szomszéd, Szabó Béla lelkipásztor nyugdíjba ment. Kérte, hogy utódja Takács Tamás és felesége legyen. Meg is választotta a gyülekezet 1984-ben. Ez nagyobb, tekintélyesebb gyülekezet volt, de talán a szívük még jobban Nyírtéten maradt. A parókia elavult, a fürdőszoba fala éppen hogy ki nem dűlt a bojlerrel együtt. A szobák jóval nagyobbak, a gyermekek kényelmesen játszhattak benne. Sokat vetítettem nekik kis mesefilmeket, szerették hallgatni Kovács Kati énekművész gyermekdalait. Még tornázni is tanítottam őket a nappali nagy cserépkályha mellett. Magam mutattam, hogy kell kézenállást és fejenállást, csinálni (56 éves koromban).

A gyülekezet szeretettel fogadta új pásztorát. Tóth Laci bácsi szintén mindenben segítségükre volt, mint gondnok. Mesike megkezdte az óvodát, majd az iskolát is. Zongorázni is tanult, amiben szintén szép eredményt ért el, mint édesanyja valamikor. Nyíregyházára hordták be, és megvettük neki a pianínót. Aztán lassan Kingánk is cseperedett, mindenben igyekezett testvérét utánozni.

Mivel ez a parókia is rossz állapotban volt már, felvetődött, nem kellene itt is újat építeni. Lassan érni kezdett ez a gondolat a gyülekezet szívében. Tervezetés, tárgyalások, majd döntés következett.

Szép tervet készítettek, nagyobbat, mint Nyírtéten. Felül a lakás négy szobával, mellékhelyiségekkel, fürdőszobával. Alul az ebédlő, konyha, iroda, vendégszoba, meg a nagy imaterem. Szép nagy tornác díszítette. Fenyőfákat ültettek eléje. Rózsák és különböző virágok ékesítették a környéket. Nagy kert tartozott hozzá, sok szőlővel. Még itt is termeltek zöldsárut eladásra. Így tudtak egy kis tőkét összegyűjteni, hogy hitelfelvétellel Nyíregyházán egy kis lakásra befizessenek, mert a gyermekeket oda hordták be iskolába. Természetesen mi is segítünk benne. Akkor már nyugdíjas voltam, így sokszor mentem hozzájuk, és ha a szülők elmentek valahová, a kis lakásban aludtam velük. Onnan vittem őket iskolába. Jobban kiismertem magamat abban a városban, mint Miskolcon. Jó volt látni unokáink fejlődését, tehetségüknek kibontakozását. Hangversenyeken mindig szépen szerepel-

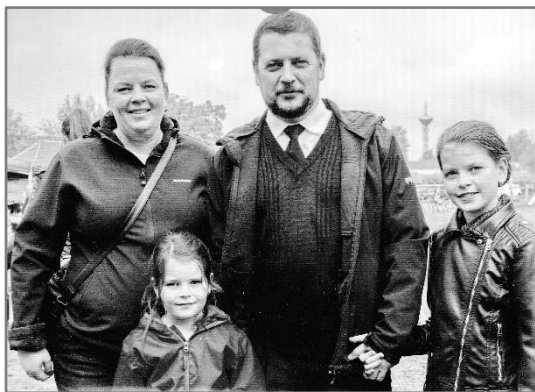

tek. Mesike már megkezdte a gimnáziumot is. Énekarukkal, a híres Szabó Dénes karnagy vezetésével, bejárták Amerikát, Japánt is. Végül Mesike a középiskola utolsó évét Amerikában, Toledo Ohióban végezte. Ott érettségizett. Ebbe egy kicsit mi is besegítettünk, mert a magyar gyülekezet lelkésze, ifjú Bertalan Imre Göncruszkan meglátogatt minket, és kérdeztem tőle, nem fogadnak-e cserediákat Magyarországról? A következő évben meg is hívták Mesikét USA-ba. Kingánk a középiskoláját Szolnokon végezte.

Alig telt el tizenkét év, Tamást és Emesét meghívta a hajdúszoboszlói református gyülekezet. Újra költözni kellett. Nagy feladatok vártak rájuk itt is. A templom felújítása kívül, belül. A Gönczi úti kis parókia épületébe költöztek ideiglenesen. Az viszonylag jó állapotban volt. A régi nagy parókiát a város elvette az egyháztól, helyette egy szocialista típusú épületet adtak a Bocskai utca 3. szám alatt. Itt csak három északi fekvésű szoba és egy étkező volt. Ezt bővíteni kellett. Szép nagy nappali szobát, felette az emeleten két kis szobát, fürdőszobával létesítettek. Cserépkályhákat állítottak be a gázfűtés segítésére, így kellemes lett a hőmérséklet és olcsóbb.

A gyülekezetet is építeni kellett, mert több pártra szakadt állapot uralkodott. Az ifjúsági munka is szépen fejlődött. Hitoktatót, beosztott lelkészt alkalmaztak. Sokféle rendezvényt, kirándulásokat szerveztek, úgy hogy megmozdult az élet. Evangélizációk, bűnbánati hetek, reggeli imaórák, bibliaórák vonzották a lelkeket. Isten kegyelmesen árasztotta Szentlelkét. 1996. március 14-én költöztek el Apagyról. Pár év múlva, 2002-ben idősek számára létesítették az Anna Református Szeretetotthont, amit aztán 42 személy befogadására bővítettek 2012-ben. Isten megáldotta munkájukat, szeretetközösség alakult ki. A Nőszövetség is komoly munkát végzett. Minden megkeresztelt gyermeket évente köszöntöttek, a Nőszövetség tagjai vitték szét a leveleket nekik személyesen. Fialalokkal táborozni jártak. Volt, hogy szülőkkel is mentek közösen, meg a kicsinyeknek is rendeztek alkalmakat.

Emese unokánk érettségi után Svájcban béisizitter volt, és az USA-ba is ellátogatott. A teológiára jelentkezett, de előtte különböztet kellett tegyen magyarból és történelemből a külföldi érettségi után. Ezt az időt használta ki utazásaira.

Kovács Zoltán és Emese
unokánk gyermekeikkel
(Emese, Eszter)

A teológián ismerkedett meg leendő férjével, Kovács Zoltánnal, a Kárpátaljáról, Csongorról való kedves fiatal teológussal. Kingáék esküvőjén volt a hivatalos megkérés. Esküvőjük

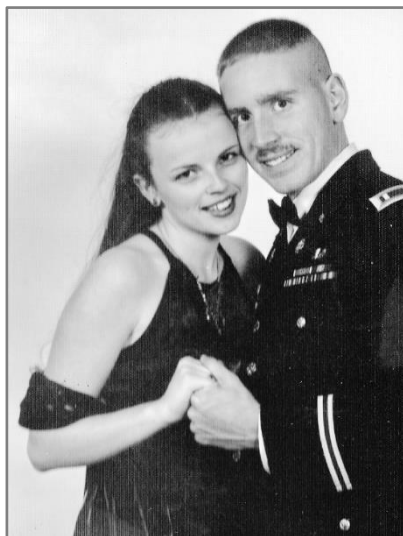
és a teológia után másfél évig férjével együtt Hollandiában képezték tovább magukat. Utána szüleik mellett voltak beosztott lelkészek, hitoktatók. Két kislányuk született: Emese, aki az első számú dédunoka és Eszterke. Mindig örömet jelent, ha találkozhatunk, és Mesikével meggyeztünk, hogy barátnők is vagyunk. Hála Istennek, Aki a tehetséget is adta neki! Zongorából egy alkalommal Budán szerepelt versenyen. Talajtornából is Budapesten második lett a kis csoportjuk. Eszterke, pedig, a kis csacsogó, ügyes gyermek, aki utánozza már mindenben nővérkéjét. Elvégezte az első osztályt.

Az Úr Jézus tartsa meg őket szeretetében!

Kingánk élete kalandosabb lett. A fonyi táborokban – amiről később írok – megismerkedet egy kedves hívő fiatalemberrel, aki hozánk járt hat éven keresztül Amerikából a lelki munkákban segíteni. Hank Vogelaar hozta magával. Kitűnő segítőtárs lett az akkor még 17 éves Kenneth Ferguson. Katonaiskolába járt. Hat éven át volt kedves szolgatárs. Vitte a fiatalokat a hegyekbe, várakhoz, nagy fegyelmet tartott közöttük, ami roppant imponált a gyerekeknek. Későbbben bővebben írok róla. Szóval az lett a vége, hogy megkérte illedelmesen kis unokánk kezét, és érettségije után, 2001. augusztus 3-án megtörtént a szép esküvő. Nem látták értelmét, hogy itt kezdjen el egyetemre járni, és a vőlegény Amerikából jöjjön látogatni, ezért ott végezte el az egyetemet. Öntudatos gyermek lévén, az egyetem legkiválóbb diákjaként végzett. Hogy kalandos élete lett, azt jelenti, férje 2 évig Irakban szol-

Kinga és Kenneth

gált, majd az USA-ban, aztán Dél Koreában voltak két évig. Szöulban megszületett a kis Ilona leánykájuk. Aztán visszahelyezték őket az USA-ba ahol megszületett Gáborunk. De egy pár hetes volt még, mikor megint Irakba küldték a fiatal édesapát. Egy év után Hondurasba kellett menjen, még karácsonyra sem engedték haza családjához. Utána megint két évig együtt Dél-Korában éltek. Onnan Washingtonba kerültek. Tovább fej-

lesztve magát a helikopteres feladatokban, alezredesi fokot ért el Kenneth. Talán a következő évben az USA területén egy bázis vezetésére helyezik ki.

Ezek a változatos helyeken Kinga unokánk is igyekezett állásba kerülni, különböző munkahelyeken. Jelenleg Washingtonban a központi katasztrófavédelem vezetésénél dolgozik. A két gyermek ott jár iskolába. Ilona harmadikos, Gábor elsős. A jövődő az Úrnál van, Ő tartsa kezében életüket és használja őket dicsőségére. Hazavágyunk. A gyermekeknek Magyarország jelenti az „otthont”. Baráti kapcsolatuk sehol nem tartott sokáig, a folytonos költözés miatt. Hazavárjuk őket. Kingának is nehéz ezeket átélni. De hála Istennek, hitben járunk. Az ige pedig azt mondja: *„Akik az Istent szeretik, minden javukra van.”* Róma 8,28.

Fony

Isten útjai csudálatosak, gondolatai, tervei emberileg kifürkészhetetlenek. „Ne félj tehát kicsiny csapat, ha rád felleg borul, kegyelmet rejt belőle majd áldás esője hull. Bízzál az Úrban, rólad Ő el nem fedlekedik, Sorsod sötétlő árnya közt szent arca rejtezik. Bölcs terveit megéreleli, rügyet fakaszt az ág...” (223. Halleluja.)

Miska bácsi és Bojtor papa

Az 1974-1977-es években Isten lehetőséget adott a fonyi parókián való szolgálatokra. A sok szorongatás alatt is többen elfogadták az Úr Jézus Krisztus hívását. Kedves idős Sipos Julianna volt diakonissza testvér nagy lelki segítséget jelentett. Nyilván a Sátán nem örült ennek. Az ifjúság közötti szolgálatok miatt fegyelmivel eltávolították Pistámat Fonyból. Szomorú szívvel jöttünk el onnan.

Azonban „az Úr csudásan működik!” Meghallgatta a kedves Sipos Julia néni imádságait. 1986-ban Benkő György esperes úrtól távirat érkezett: „Fonyt légy szíves elvállalni.” Akkor jöttünk haza Hollandiából Patrik Sylvester és Jany esküvőjéről. A gyülekezetnek azt mondta, remélhetőleg Bojtor tanult az előzőekből. Meglepődtünk ettől a döntéstől, de öröm töltötte be szívünket, mint ahogy a fent írt ének szövegében van. Istenünk tervei csudálatosak! Újra lehet kezdeni ott is a munkát. A parókia elhanyagolt állapotú, teteje csorog. Melléképületei teljesen romosak. Kőkerítése kidűlve, tehenek is bejáratnak rajta a csurgóról. (Akkor még jártak a kecskék a faluban!)

Az ének szövege így folytatódik: „Bölcs terveit megérleli, rügyet fakaszt az ág...” A göncruszkai templom már megújult, az orgona elkészült, szép hangjával dicsóíti Urunkat, hangversenyek vannak, az egész környékről járnak oda, hogy hallgassák a komoly zenét és azzal együtt a bizonyágtételeket. Soli Deo Glória! Most kezdhethük tovább a munkát Fonyban teljes erővel.

A parókiát kell előbb rendbe tenni, ablakait üvegezni, festeni, megszelní. A már majdnem teljesen összeomlott istállóból nagy imaterem készül. Szerencsére falai kőből vannak. Teljesen új tetőszerkezetre van

szükség. A vizsolyi tsz-elnök, Szegedi Imre is küldött munkásokat. Hívó testvérek segítségével a Tüzépen és Telkibányán meg kellett vásárolni az építési anyagot, cserepet. Az épületet jobb oldalról megtoldottuk egy pingpongasztal számára játszó helynek, mellette fatartó épült. Másik végénél konyhahelyiséget alakítottunk ki egy kis raktárral, előtte pedig nyitott mosogatót, kétrészes zuhanyozót és mellékhelyiségeket építettünk. Majd még a fiúk számára külön másik kétrészes zuhanyozó is készült. A csorgó vizet az utcáról átvezettük a konyháig egy kerti csappal. A konyha felett pedig 4 darab 200 literes hordóból csővel összekötött víztartályt létesítettünk. A raktárhelyiségben szintén egy 200 literes hordóba folyt a csorgó vize, amit búvárszivattyúval nyomtunk fel a tartályokba. Így egészen komfortos lett a tisztálkodási lehetőség. Az öt darab nagy hordót Bellágh Zsuzsa fizette ki Budapestről, illetve Zsujtáról. Áldja meg érte az Úr! Egy beépített üstház is készült csinos tetőszerkezettel, hogy esőben is használható legyen. Ehhez az esperesi hivataltól kaptunk 10.000 forintot. Asztalokat az ebédlőbe-imaterembe maradék deszkákból készített még Horváth Zoltán testvérünk. Később a holland segélyekből is kaptunk szép fehér asztalokat. Negyvenen kényelmesen elfértek. Szükség esetén a pingpong-teremben is lehetett teríteni. Az épület előtt két oldalt kő alapokra két asztalt és négy-négy lócat csináltak. A fehér falhoz minden faanyag zöldre volt festve. Nagyon jól mutatott az egész udvar. A kőkerítés is körben megépült. Később pályázati segítséggel, központi vízvezetékkel a parókia épületében is készült két zuhanyozó és két angol WC. Most már 5 mellékhelyiség volt.

Természetesen nem mind egyszerre lett készen. Ahogy emlékszem az első 70 fős csoport Németh Géza lelkésszel jött. Nekik Budapesten, a Reménység Szigetén volt telephelyük menekültek számára. Ott alakult meg a Károlyi Gáspár Teológiai és Missziói Intézet, amiben Pistám is 5 évig tanított. Erről ő *Naplójában* részletesen írt. Ezek Erdélyből is jöttek sátrakkal. A romániai forradalom idején sokan menekültek át Erdélyből Magyarországra.

Mi is legalább 100 családot segítéztünk a Dorcas adományából. Főképpen ruhaneműt és élelmet kaptak. De volt, hogy bútorokat is hoztak. Ilyenből segítettük életük megalapozásában Fazakas Józsefet,

Kovács Barnát és Hajdú Sándort. Ezek ideiglenesen Göncruszván telepedtek le. Fazakas Jóska másfél évig lakott nálunk, mint családtag. Igeolvasásainkon is mindig jelen volt. Szerettük nagyon. Lakást is szereztünk neki, szép bútorokat kapott. De végül, barátok rászokatták az itálra, és elment Székesfehérvárra. Kapcsolatunk megszakadt, pedig a szüleivel is jó viszonyunk volt. Nővére hitre jutott, Ditróban pedagógus. Még a családdal később is leveleztünk. Orvosok és lelkészek is jöttek segélyért, pl. dr. Budai István orvos házaspár, Kölönte Sándor lelkipásztor is két fiukkal, és mások.

Az áldások mellett, Urunk sokszor megpróbált, hogy valóban szeretjük Őt. Jób történetéből is láthatjuk ezt. De Ő akkor is szabadító Urunk Jézus Krisztusban. Egy nyári nap 1989-ben óriási vihar támadt. Fonyban voltunk és hallottuk a nagy csattanást is. Uram, hová csapott be a villám? Nemsokára kaptuk a hírt, hogy Göncruszván templomunkat újra villámcsapás érte. Ez gömbvillám volt. Az utcai oszloptól a templom vezetéken bevágódott. Saroknál, a vastag kőfalat megrepesztette, azon át végig szaladt a vezetékeken. A vakolat hullott, vastag porréteg mindenre. A lányok padja felé haladt, az összes lámpa kiegészett. A szószék felől körbe az orgonához ért. De Urunk rátette a kezét az Ő dicsőségére készült orgonára, mert annak a biztosítéka megállította. Nem gyulladt ki az orgonánk! Emberileg érthetetlen, Isten csudálatos kegyelme őrizte meg.

Nekem Göncön az irodában volt szerencsém gömbvillámmal találkozni, mikor a nyitott ajtón keresztül, a verthaimszekrényt érintve a lángnyelv a másik szobába futott és a telefonban állt meg. Én meg mellette ültem. Azelőtt pár perccel tettem le a kagylót... Nem tudom elfelejteni ezt az eseményt.

A harangozó, Fojtó Erzsike ment takarítani a templomba, és rémülten látta az eredményt. Újra renoválásra került a sor, de hálásak voltunk nagyon azért, hogy az orgona nem ment tönkre. És végül semmi sem égett le, csak az összes vezetéket kellett kicserélni meg a lámpákat is a falon, meg természetesen a nagy repedést a saroknál befalazni. Urunk megpróbált, de meg is szabadított. Soli Deo Glória!

Aztán évről évre nőtt a csoportok száma és létszáma.

Évenként előre be voltak tervezve a hetek, amit irattáramban őriztem is a tűzesetig. Jöttek a Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből és Magyarország sok településéről gyülekezeti csoportok. Pistám, mint vérbeli pedagógus, jól tudta irányítani a kicsi és nagy gyermekek csapatát. Szerette őket kettesével sorba állítani, magasságuk szerint. Ez külön élvezet volt számukra. Csak így lehetett bevonulni reggeli áhítatra és étkezésekre az imaterembe. Délelőtt általában tanítás, foglalkozás volt, délután pedig játék. Istenünk ígérete megállt! „Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van. Tenger takarja lábnyomát, szelek szárnyán suhan... Bölcs terveit megérleli, rügyet fakaszt az ág! Bár mit sem ígér bimbaja, pompás lesz a virág...” Soli Deo Glória! Este pedig evangélizáció volt, amire a gyülekezetből is szívesen jöttek.

Nagyon jó fekvése van Fonynak. Sok irányba lehet menni értékes kirándulásra. A regéci vár 7 km. Rezső bácsi kútja a hegyoldalban, ahol a friss forrásvíz csobog. Malom patak völgyében fenyvessal körülvett tér kis vadászházzal, asztalokkal, lócákkal. Egy alkalommal itt úrvacsoráztunk a fiatalokkal. Boldogkő vára 10 km-es sétát jelentett. Sárospatak 40 km, oda már kocsival ment a csapat, vagy lócákkal felszerelt teherautóval a hegyen keresztül. Vizsoly, Gönc nevezetességeit gyalogszerrel megtekinthették. Nagyobb teljesítményt jelentett az István-kút és az Amadé vára. De voltak, akik megmászták a fűzéri várat is. Tehát egész turistaparadicsom. Egy hétre elég program a vendégek számára. Az udvaron is volt röplabdaháló kifeszítve. Sőt míg a cseresznyefa élt, addig vontatókötelet húztunk keresztül az udvaron a diófaig. Azon csimpaszkodtak a kisebbek nagy élvezettel, mint a kis majmok.

Majdnem minden csoportnak volt énekgyűjteménye, amiket használtak. A már vissza-vissza térő csapatokban általában voltak gitározó gyermekek, akik az énekeket kísérték, tanították. Az esti tábortűznél öröm volt hallgatni őket. Ha már nem volt elég hely az épületben, sátrakat is húztunk fel.

Az erdélyi utazáshoz Hank Vogelaartól kaptunk egy olyan utánfutót, amire nagy sátrat lehetett felépíteni. Ezt több esetben használtuk utjainkra. Végül Fonyban állítottuk fel az udvaron. Sokan elfértek benne. Egy estén a fiatalok vidáman játszottak, majd bevonultak a terembe vacsorázni. Szilágyi Zoli valamiért visszament a sátorban lévő

szálláshelyére, talán a Bibliájáért. Meggyújtotta szokás szerint a gyertyát, hogy lásson. Azonban elfelejtette, hogy azt el is kellene oltani! Nyugodtan vacsorázott a többiekkel. Egyszer csak nagy fény támadt az udvaron, kigyulladt a sátor, és szépen nagy lánggal el is égett, mire észrevettük... Igen sajnáltuk, nem Zolit, hanem a jó sátrat.

Emesénk is hozta többször gyülekezeteikből a fiatalokat. Nagyon sok éneket tudtak, kísérte őket gitárral. Ki mit tud játékokkal, találós kérdésekkel, különböző huncutságokkal szórakoztak a gyermekek. Ha aznap nem voltak fent a hegyekben, akkor lefekvés előtt 10-20 kört kellett futniuk az udvar közepén lévő nagy diófa alatt, hogy lefáradjanak. De hát az első napokon így sem volt alvás legalább éjfélig. Addig a felnőttek ügyeletet tartottak, míg el nem csendesedtek. A hét végére azért már korábban aludtak el a jó hegyi levegőn.

Reggel természetesen tornával kezdődött a nap. Komoly mozgásokat kellett végezniük a gyermekeknek körben az udvaron. Több kedves kép van ezekről, Kenneth Ferguson akkor még katonaiskolás felügyelőnk vezetésével. Ha valamelyik fiú éjszaka rosszul viselkedett, akkor büntetésből még több fekvő támaszt követelt tőle. Igen szigorú fegyelmet tartott köztük. Minden reggel végignézte szállásukat, és ha az ágy lepedője nem volt szépen kisimítva, már büntetést kaptak. Nem így volt egy budapesti csoporttal. Mikor a lelkesznőnek mondtam, szólítsa meg a gyermekeket, hogy legalább a takarójukat igazítsák meg ágyukon, ne legyen olyan rendetlen a szoba, válasza az volt: hogy kíváncsi vagyok a pesti fiataloktól? ...

A magyarországi gyülekezetek általában hoztak magukkal főzőasszonyokat meg ennivalót is. Nem így a hátáron túlról jövők. Olyankor mi láttuk el a csapatokat. Az Úr kegyelmes volt, mert a göncruszkai gyülekezetből adott segítséget, amiért természetesen érte kellett menni kocsival. Bacsóné Rózsi volt palacsintasütésben segítőm vagy 200 darabnál. Mocsáriné Julcsi szerette csinálni a szilvás gombócot. Volt, hogy 750 készült. Kiss Lászlóné Piroska sok fánkot sütött. Ez már három napi menü valamilyen levessel. Hollandoktól is kaptunk konzerveket, így volt barna babléves habarással egy kis füstölt hússal, zöldbab leves, borsó leves galuskával. Gulyásleves volt minden héten, és a paradicsomleves konzervből. Vasárnap húsleves sertés dagadóból. Mindenki

szerette a töltelékét is. Ezek a receptek általában ismétlődtek az újabb és újabb csoportok részére. Nagyon szerették estére a rántott cukkinet, ami ugyan elég munkaigényes volt. Emlékszem egyszer, hogy egész délután sütöttem, de folyton jártak be a gyerekek a konyhára és kapdosták el. Kinga unokám is jött és mondta: „Mama, ezt ne add oda másnak!” (Nem tudom, hogy most Amerikában készít-e ilyesmit gyermekeinek.) Gyümölcs és édesség is mindig került elő valahonnan.

A reggelit általában szendvicsként adtuk fel, különböző adalékból teával. A kenyeret a vilmányi pékség házhoz szállította sokszor 20-30 darabot naponta. Minden csapat jó étvágyú volt a friss, hegyi levegőn. Hála Istennek senki nem betegedett meg, pedig sokszor egész pici gyermek is volt köztünk. Az Úrnak különös ajándéka volt ez is.

Egyszer mégis volt baj. A romániai forradalom után egy csángó gyülekezetet fogadtunk lelkészükkel, Tanászi Árpáddal együtt Bakuból és Jassziból (Jászváros). Tudtunkon kívül Galacból is csatlakoztak hozzájuk román tengerésztsztek, akik a galaci másik lelkész ismerősei voltak. Nagy szeretettel vártuk őket. Vonattal érkeztek Hidasnémetibe. Kocsikkal mentünk értük. Mindent szépen előre elkészítettünk, friss vacsorával fogadtuk a csapatot a megadott létszámhoz mérten. Már ott kezdődött a probléma, hogy annyi kocsit nem tudtunk biztosítani, hogy egyszerre szállíthassuk őket. Pistám megmagyarázta, induljanak el gyalog addig, míg a kocsik újra fordulnak. Az irányt megmutatta és indult. Természetesen, mire visszamentek a második csapatért, sehol nem találták őket. Elmentek Miskolc irányába... Végre megérkezett a különítmény is. A friss vacsorámmal fogadtam őket és hamar lefeküdt a fáradt sereg.

Kora reggel mentem át, hogy készítsem az ennivalót. Kovács Gézáné gönci hívó boltos felesége jött a 6 órás busszal segíteni a főzésben. Nagy felfordulás van az udvaron. Panaszkodtak, hogy mérgezett étellel fogadtam őket, és hasmenést kaptak tőle. (Ha jól emlékszem tejberizs volt, ami érkezésük előtt lett készen. A rizs kimondottan hasfogyó étel, különösen kakaóval.) Szennyes fehérneműiket szétdobálták, és dolgukat is különböző helyeken végezték el. Peres Eszterke Kassáról éppen nálunk volt, aki főasszisztens a kórházban. Mindjárt adott ne-

kik gyógyszerert. Vilmányból a körzetünk orvosát is kihívtuk. Megkapták a szükséges medicinát.

A galaci lelkész feleségének apja orvos volt. Megfenyegetett, hogy romlott étellel fogadtam a társaságot és fel fog jelenteni. Végül a kedves csángó magyarjaink bevallották, hogy a másik csoport tagjai a hosszú út alatt az állomásokon leszálltak, össze-vissza vizeket fogyasztottak, és a melegben ételük nyilván nem volt már friss (Galactól indultak.) Ez okozhatta náluk a hasmenést. A többieknek semmi bajuk nem volt. Megfertőzték az udvart és minket is. Én is elájultam... Nem győztük fertőtleníteni a tábort. Ágyukba cipővel feküdtek le. Szerencsére dr. Lőrincz Zoltán orvos barátunk jött meglátogatni, aki Székelyudvarhelyről származott, és jól tudott románul. Rájuk kiáltott, összeszidta őket, amitől ledöbbsentek. Másnapra el is ment az a társaság, még hozzá köszönés nélkül... Valószínű a ház előtti szép nagy fenyőfákra valamit önthettek hálából, mert egy pár hét után száradni kezdett, ki kellett vágni.

Utána nagyon jó együttlét volt a csángó testvérekkel. Népviseleti ruhát is hoztak magukkal. Átvittük őket Sárospatakra és a kultúrházban táncbemutatót tartottak. Lelkileg is közel kerültünk velük. Az Úr őrizze meg őket továbbra is.

Egy vasárnapi istentiszteleten Fonyban elegáns házaspár jelent meg két fiával. Szokás szerint Pistám szolgálata végén, köszöntötte a vendégeket. Kézfogáskor az ajtóban mondták, hogy Debrecenből jöttek. Bemutatkoztak: Vértesi Lajos és felesége, Editke. Nagyon tetszik nekik ez a vidék. Örülnek az igehirdetésnek, ami megragadta őket. Ha erre járnak, újra eljönnek, mert vonzó a történelmi hegyvidék. Rövidesen nagy lakókocsijukkal a Matók családnál kértek helyet, sőt szeretnék megvásárolni a területet, hogy ha feljönnek az Alföldről, legyen, hol megálljanak. Rendszeresen, mind sűrűbben jelentek meg a templomban. Elmondták, vágnak az ígére. Ők tulajdonképpen egyházilag nem esküdtek meg, gyermekeik sincsenek kereszteleve. De most már vágnak erre. Végül a szülők kérték házasságukra Isten áldását. A két középiszkolás fiú, Viktor és Gábor pedig jártak konfirmációi előkészítőre, majd megkeresztelésük után konfirmáltak, és a csa-

lád a gyülekezettel együtt örömmel úrvacsorázott. Gyakran istentisztelet után a templomkertben süteménnyel kínálták meg a gyülekezetet. Presbiternek is megválasztottuk. Volt olyan is, hogy karácsony másodnapján együtt vacsoráztunk lakókocsijukban, míg a hóban nagy gyertyákat gyújtottak a kocsi körül. Szerettek volna itt építeni egy kis nyaralót, de nem kaptak területet hozzá. Így Baskón építettek szép faházat, amit most már eladtak 2016-ban. Mai napig is jó kapcsolatunk van velük. Még Hajdúszoboszlóról is többször vittek el felvidéki alkalmainkra, szolgálatra. Isten áldása kísérfje őket.

Akkor járt nálunk a Dorcas holland segélyszervezet vezetője, Jan és nagyon kérte, hogy Pistám vállalja el a Debrecen mellett, Vekkeritő partjánál lévő nagy missziói telepüknek vezetését. De ekkor már tárgyalás folyt a Károlyi Gáspár Missziói Intézet megindításáról, és Pistám inkább a tanítást vállalta, mint egy telep vezetését. A Károlyi Intézet történetével kapcsolatban én külön nem írok, mert az megjelent részletesen a Pistám *Napló* című könyvében 2018-ban. Az Úr tudja, miért történt így.

Hálásak vagyunk az Úr Jézus Krisztusnak azért a sok áldásért, amiben részesített, azokért a fiatalokért, akiket megszólított. Hisszük az Ő kegyelme őrfzi meg őket a világ kísértései közepette. Életünk leggazdagabb ideje volt. Valóban megtapasztalhattuk a „száz annyit”... Hisszük, hogy odafent majd találkozunk előre elköltözött Szeretteinkkel és velük is. Tartson Urunk alázatosságban és hűségben, áldja meg mindazokat, akikkel együtt szolgálhattunk! Áldja meg emlékfüket azoknak is, akik már odafent vannak!

Immánuel Missziói Ház

Még nem írtam arról, hogy 1987-ben, mikor már másodszor kerülünk Fonyba, egy nagy elhatározásra jutottunk. Emesénknek is nagyon tetszett Fony vidéke. Ők akkor Nyírtétre, az Alföldre kerültek, de a hegyek vonzották. Kellene venni egy kis házat itt, felújítanánk, és jöhetnének ide táborozni a gyülekezettel.

Mi is megörültünk a gondolatnak. Juhász Gyula, az akkori fonyi gondnok mindjárt ajánlott is egy házacska a Rákóczi út 23. szám alatt. Gyönyörű nagy fenyőfa állott előtte. Juhász Feri bácsi tulajdona volt

A fonyi ház

a ház, felesége meghalt, és új élettársat választott. Mivel Miskolcon a gyárban dolgozott, odaköltözött, és el akarta adni a portáját.

Nem sokat vártunk vele. Dr. Kormány Károly sógor

ral felkerestük az öreget és 160.000 forintért megvettük a házat néhány öreg bútorral, 800 négyszögöl kerttel. A bútorokból használható volt egy népi barokk kredenc, (elképzelhető, hogy a Babotsay-házból származott), egy karos lóca, aminek az ülése alatt lehetett tárolni a száraz élelmiszert. Volt egy értékes Krisztus-kép is a Gecsemáné kertben. Az új családnak nem volt szüksége a szép festményre. Ezt Emesénk behozta Hajdúszoboszlóra az Anna Otthon imatermébe, mert nekünk volt több hasonló képünk. Mai napig is ott van a falon. Egy szakértő sokra értékelte a festményt. Feri bácsi olyan kicsi lakásba költözött, hogy alig fértünk be, mikor a szerződés készült. De ő már „miskolci lakos” lett. Kari sógor azt tanácsolta, hogy unoka Mesike nevére írasuk, aki akkor 8 éves volt. Azzal indokolta, hogy halálunk esetén 18 %-ot kellene fizetni a hagyatékra. Zsiguli kocsinkat akkor adtuk el, így éppen ki tudtuk fizetni.

De hogyan tovább?

Az épület majd 300 éves kőház. Rákóczi-szabadságharc után építette Traustein herceg a sváb telepeseinek, mikor a regéci várat megkapta. Tíz ilyen egyforma ház volt a Rákóczi utcán, ez még az eredeti formájában van. Két szoba, középen a pitvar, alatta pince, ahogy az a sváboknál szokás. (Ezért süllýed az eleje.) Már régen betömték. Utána terménykamra következik. Majd az istálló és mellette a nagy zárt csűr. Ez mind egy fedél alatt van. Udvarán kerek kút, disznó és baromfiól, WC rozoga állapotban.

Hogyan tovább?

Közben folytak a táborok, jöttek a csoportok. Takarítás, ágyhúzás, mosás, ami velejárt. Nagy ajándék volt, hogy Göncruszkáról kaptunk egy-egy segítséget. Bacsóné Rózsika, Mocsáriné Julcsi és még Fojtó Erzsike. Ő néha csinált ugyan egy-két balkezes dolgot. A centrifugázásnál, ha erősen rázkódott a gép, ráült, ahelyett, hogy megigazította volna benne az ágyneműt... De szívesen segített.

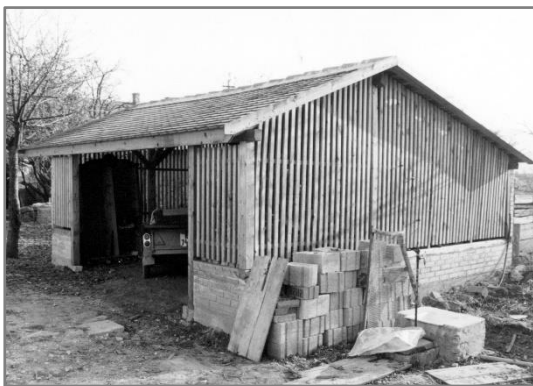
Az Úr újra előttünk, felettünk járt. Egy idős férfiú Zwolléból, talán lelkipásztor, két presbiterével meglátogatott. Nevüket abban az időben nem nagyon kérdeztük meg sok ok miatt... De most is előttem van a találkozás pillanata. Valami ágynemű félét hoztak a parókiai tábor számára. Átjöttek megnézni szerzeményünket a „Kisházat”. Nagyon szánalmasnak találták, ezért mindjárt felajánlották, hogy szívesen segítenek. Küldeni fognak négy fiatalembert a munkákhoz. Örülünk a felajánlásnak.

Telt-múlt az idő. A fiatalok jöttek-mentek. Nem izgatta őket akkor még a szerény körülmény, hogy nincs minden szobának külön fürdője, hogy mosdótálból is lehet tisztálkodni. Igaz, hogy egy kislányt megszólított a kedves szoboszlói Lidi néni, hogy előbb az arcodat mossad meg a vízben, azután a lábadat... Sátrakat is állítottunk fel a kertben a parókián. Egyszer csak végre megérkezett Hollandiából az ígért négy „fiatalember” talán 40-50 évesek voltak. Nagy kocsival jöttek. Vezetőjük Herman Einkhoorn, Gerit Hasenwinkel és két társuk: Joni meg Péter Zwolléból. Villany kőrfűrészt, fűrőgépet és több hasznos szerszámot hoztak magukkal meg konzerveket. Péter volt a technikus, Gerit hajóműszerész.

Munkánk első része volt a tornác kialakítása. Erdélyi fafaragó tartózkodott akkor nálunk, mint menekült, aki szép faragott oszlopokat készített. Így a szokványos pirosra festett téglaoszlopokat sorban kicseréltük. Ezzel kapcsolatban egy humoros emlék maradt. Videóra vették fel ezt a nem egyszerű műveletet. Mikor lejátszották, a felvétel visszafelé pergett, úgy hogy a téglaoszlop felfelé „borult...” Természetesen közben a tetőszerkezetet alá kellett támasztani emelővel. Téglalábazat készült alatta, a tornác pedig később maradék parkettával lett borítva.

A kinti ebédlő

Nagy feladatot jelentett a kinti tágas ebédlő megtervezése, ami kb. 30 négyzetméter területű. Beton alapzatra fél méter magas téglalábazat készült. Majd teljesen új gerendákkal, lécezéssel épült, cseréptel

tővel fedve. Pistám kérte, ne legyen túl magas, hogy a fák lombja takarja. Nem kértünk még rá építési engedélyt, „idő hiányában”.

Herman testvérünknek nehezen ment a fizikai munka. Szívesen főzte 10 órára a kávé, mert akkor kötelező mindenkinek megállni. Ez a szertartás náluk bevett szokás volt. Szerszámaikat letakarítva szépen egymás mellé rakták, és csak úgy ültek le kávézni. Utána megállás nélkül ment a munka egészen ebédig. Ebben is segített Herman barátunk egy párszor. Hatalmas méretű palacsintákat sütött. Én meg valami gyors ételeket állítottam össze többnyire konzervből. Akkor még nem veteményeztem a kertben. Nem sok időt tölthettem vele, mert nekem is meg volt a feladatom. Az istálló padlásáról legalább két szekér szénát kellett ledobáljak az udvarra, ami tele volt tojáshajjal, szeméttel, patkányürülékkel és egyébvel. Az élő állatokat a nyest már elpusztította, hála Istennek. Kaptam is tőle fertőzést, pedig gumikesztyűvel és vízlával dolgoztam. Sokáig tartott kezemen a hol itt, hol ott előjövő genyres hólyag. Orvos is kezelt. A háború alatt is kaptam ilyent, mert Debrecenben a Péterfia utca 9. számú lakásunk szomszédjában volt a református gimnázium, ahol a sebesült katonákat ápolták, és kórháznak lett kialakítva. Én bőrfertőzést kaptam, Enikő nővérem pedig tífusz baktériumot, aminek egész életében érezte nyomát. Szóval nem volt könnyű munka a sok szénát felhúzott cserepek lécei között ledobálni. De hála Istennek, sikerült.

Immánuel Ház

Kerekeskutunkba bűvárszivattyút vettünk, ami kalandos módon került át Kassáról. Horváth Pál testvérünk megkérdezett egy szlovák női vámost, hogy áthozhatja-e a határon? Válasz az volt: „Miért kérdi?” Pali értett a szóból, máris fordult vissza Kassára és megvette. Sikerült addig odaérni, míg a hölgy szolgálatban volt. Belenézett a csomagtartóba, meglátta a szivattyúnkat, aztán lehajtotta a fedelét és jó utat kívánt... Így most már csak a csöveket kellett megvásárolni és a vízvezeték helyét kiásni a konyháig. Ott helyezték el a hidrofort, amihez pedig háromszázhatvan kilowatt erősségű áram kellett. Tréznyik János göncruszkai villanyszerelő végezte el ezt a munkát. Az egész házban kicserélte a régi vezetékeket vörösrézre, egészen a villanyórától. Az ÉMÁSZ átvette, új órát tett be.

Most már lehetett előkészíteni a kis fürdőszoba helyét. A termény kamra helyiségét elválasztottuk, így egy 1.5 méter szélességű fürdőszoba lett belőle. A hátsó szoba vastag kőfalát átvágtuk, hogy onnan lehessen bemenni, és a szomszéd udvar felé – engedélyükkel – kis szellőző ablakot tettünk be. Már vizünk is van!

Ekkor egy kicsit leálltunk. Erdélyi út és táborok voltak. Újabb nekifutással az istállót kellett átalakítani. Hűséges segítőnk, a kedves

Horváth Pali egy egész napon át küszködött a jászol oszlopainak kiszédésével. Talán az is 300 évvel ezelőtt készült, hogy ilyen erős a gerendázata. A plafon fél oldalán levegőben lógtak a gerendák. Az áthidaló vastag gerenda olyan erős volt még, hogy mai napig is az van visszatéve, amibe Pistám egy ígét vésett. A helyiséget Betlehemnek neveztük el, mert az Úr Jézus is istállóban született. Adj a Urunk, hogy akik majd itt alszanak, lelkiekben ők is újjá szülessenek!

A plafonozást Madarasi Gyurka bácsi készítette Zsujtáról. Ő erdélyi székely származású. Új gerendákra deszkaborítás került népies jelleggel. A falazat kiegészítését, az ablak és ajtó helyének kialakítását, vakolását Pente János göncruszkai kőműves Varga Józsi segítségével végezte, mikor az nem volt ittas. A padló betonozásához én kevertem és hordtam az anyagot vedrekkel, mert nem volt más segédmunkás. Először alig bírtam megbillenteni a keverőgépet, majd megszoktam, és minden esetben tisztára mostam ki munka végétével.

Aztán a disznóól és egyéb rozoga építmények helyére három részes WC készült, másik oldalon szerszámos kamra, zuhanyozó lett kialakítva, harmadik oldalon pedig félig nyitott garázs és egy kis kamra épült. Ez mind egy tetőszerkezet alá került, amit a nevezetes Kuzma ácsmester emberei csináltak. Munka közben meglátogatta őket főnökük, aki cirkuszi mutatványként dobálta fel a cserepeket, mutatva, hogy lehet gyorsan dolgozni. Balkezevel szedte, jobb kezével pedig felrepítette munkásának. Egy sem tört el. Budapesten az Országháznál is dolgoztak emberei.

A Betlehem cserepezését is ő csinálta. Hetek múlva jött a fizetésért. Kérdezte, meg vagyok-e elégedve a munkával. Mondtam, hogy igen, és nagyot nyeltem utána... Ő ezt észrevette és kérdezte: „Volt valami baj?” Nem akartam mondani, de végül kérésére bevallottam, hogy egy vadonatúj videókészülékünk eltűnt. Ott volt, ahol dolgoztak. Nagyön restellte az esetet, és azt mondta, majd kinyomozza. De nem jött vissza a munkabérért...

Aztán következett a nagy csűr kiürítése lomoktól, szekér alkatrészekről, ekevasról és minden egyéből. Itt már Bianki István segített felügyelni a munkát. A vastag kőfalakra vasszálakkal beton koszorút tettek. A csűrkapu felett, a bejárati ajtó felé vastraverzekkel erősítette meg

Kertész Lajos művésszel

a falat, hogy az új tetőszerkezetet elbírja. Itt az ácsmunkákat a gíbárti Csepely mester végezte. Belül az ajtó felől egy átjáró balkonn készült, hogy a Betlehem feletti tető térbe át lehessen menni. Ott egy kis angol WC-vel, kézmosóval jó szálláshely alakult ki 6 fő részére.

Később az öregház vastag kőfaláig gipsztáblákkal borítva szép tágas szobát csináltunk tetőtéri ablakkal. A lakás padlására ajtót nyitottunk a tűzfalon át, hogy szükség esetén bemehessen a kéményseprő.

Nem is írtam arról, hogy az első két év nyarán nekünk nem jutott hely arra, hogy a házba aludjunk, hanem a már megépült kinti ebédlőben csináltam fekvőhelyet magunknak a földön. Kerítésünk még nem volt, így a szomszédok kutyái éjjel meg-meglátogattak.

Fejlődünk!

Amint írtam, „nem volt számunkra hely a vendégfogadóban.” Valami megoldáson kellett gondolkozni. Bővíteni kell a szálláshelyeket.

Göncruszkára nőszült be egy idősebb építész. Szorgalmasan járt a templomba. Többször bejött a parókiára. Beszélgetés közben felajánlotta, hogy tervez egy emeletes részt az öreg épülethez folytatásként. Három szoba lenne fent fürdőszobával és ruhatárral, irattárral, a földszinten két nagy helyiség, fürdőszoba és kamra. Alatta pince készülne egy szűk lejáróval. Pistám kérte, hogy ne legyenek nagyok szobák, elég 3 x 3 méter. El is készítette a szép tervet.

Sajnos azonban építészünk házassága nem vált be, az új asszony kirakta férjét a házból. Nagyon sajnáltuk szegényt, de vissza kellett Szombathelyre költözzön. Így az építési engedéllyel volt egy kis problémánk. De szerencsére az encsi építészmérnök utólag megtervezte.

Segítőnk, Kenneth Ferguson

Közben folytak tovább a táborok. A fiatalok vidáman énekeltek, játszottak. Nagy kirándulásokat tettek a várakhoz többnyire gyalogosan. Természetesen az étvágyuk is megjött. De a drága göncruszkai testvérek segítettek azt kielégíteni. Több helyről jött a csapattal főző asszony is. A mosást is igyekeztem csökkentetni, mondván, hogy hozzanak a gyerekek magukkal ágyhuzatot. Természetesen mindig volt legalább 6-8, aki elfelejtette. Így ha elmentek, utána takarítás, mosás következett. Utolsó este mindig tábortűzzel fejeződött be az alkalom.

Szóval egyre inkább szűk lett a parókia és a „Kisház” befogadó képessége. De az Úr nem hagyott minket magunkra. A terv alapján hozzákezdünk az új rész pincéjének kiásásához, majd falainak felhúzásához. Erdélyi kőműves jött a faluba, Nagy Sándor, ő segített. Hála Istennek az öreg holland Herman testvérünk sem feledkezett el rólunk. Egy alkalommal bejött velem Miskolcra, megvettük az összes ajtót, ablakot a leendő új épülethez. (10 ajtó, 6 nagyablak 6 kisablak.) A számlát ő fizette ki. Áldja meg érte az Úr, és azokat is, akik küldték. Igaz, hogy az ajtók csak préselt anyagból voltak, de még mindig jók. Hozzá is kezdtem azoknak alapfestéséhez, hogy mire behelyezésre kerül, legalább egyszer le legyen kenve.

Hank Vogelaar is hozott egy segítséget a munkákhoz és a táborokhoz. Így került hozzánk a kedves fiatalember, Kenneth Ferguson 17 évesen. Ügyesen állt kezében a szerszám, de még nagyobb segítséget jelentett a táborokban való szolgálata. Mint katonaiskolás diák, egyenruhában járt, és a gyermekeknek roppant tetszett. Remekül tudta fegyelmezni őket. Ha rosszul viselkedett valamelyik, fekvőtámasszal

büntetett. Magyarul számolt nekik, de sokszor szándékosan tévesztett, és ilyenkor nagy volt a kacagás, hamar tanulta a nyelvet. Hat évig járt minden nyáron, és az lett a vége, ahogy már előbb írtam is, hogy Kinga unokánkat elvitte magával az USA-ba, vagyis feleségül vette. – Az Úr Jézus áldja és őrizze őket! Ma már alezredes és két gyermek apja (2018).

Az erdélyi kőműves végül elment, így Göncruszkáról Mészáros Pál és Aczél József fejezték be az épületet. Két kéményt is húztak fel, ha történetesen télen is használni fogjuk. Sajnos több mesterral kellett dolgoznunk, ennek előnyét, de hátrányát is tapasztaltuk. De a munkának menni kellett. Szükség volt a helyre. Az emeleten szép kis balkon készült faragott oszlopokkal és a „nagyterem” felé átjáró ajtót tettünk. Ezt történetesen Kenneth Ferguson fejezte be nagy szakértelemmel. Az emeleti szobák plafonja népiesen, deszkázással készült, felülről szigetelték. Lépcsőfelfjáróra is szükség lett. Ezt az alaposságáról nevezetes – akkor már mérnök – Bianki István tervezte és készítette el vasszerkezettel. A balkont is vastalapzatra állította.

A leendő lakásunkba sikerült két szép használt, antik cserépkályhát venni az első és hátsó szobába. A középsőben már csak modern új kályha épült. Mindegyik jól működik. De a két régit sokan megcsudálták. Minden csempében benne van, hol készült: Kassa és nem Košice.

Legyen áldott az Úr neve minden anyagi, fizikai és lelki segítségért! És azért is, hogy már 60. életévünket elhagyva, tudtuk végezni ezeket a munkákat. Nyáron többnyire Fonyban voltunk, csak hét végén aludtunk Ruszkán, hogy a szolgáltatokat szombat este Pistám elvégezze, és elcsendesedve vasárnap Ruszkán, Zsujtán – három éven át Korlátón is – majd 12 órakor Fonyban prédikálja az evangéliumot. Egy vasárnap négy helyen és Göncruszkán vasárnap délután is.

Végül 1993 nyarán lassan kiköltöztünk Fonyba. Nem volt egyszerű, problémamentes. Ugyanis egy baleset történt. Bacsóné Rózsi-kával és testvérével, Julcsival az első szobát kezdtük átmeszelni. A plafonon repedések voltak, és én felmáshoztam egy asztalra, hogy messzes gipsszel azokat kijavítsam. Ezt az én drága párom a hátsó szobából meglátta és rám szólt: „Ne csináld, majd én!” Szótlanul engedelmeskedtem – sajnos. Mert, ahogy fellépett az asztalra, egy jó adag gip-

Ketten a fonyi cserépkálya előtt

szes meszet akart a plafonra nyomni, de az vissza esett, pontosan a szemére. Azonnal próbáltuk a csapnál vízzel kimosni. Úgy döntött, hogy elmegy Vilmányba az orvoshoz. Az meg sem nézte, hanem utasította asszisztensét, mossa ki és egy receptet nyomott a kezébe. Mivel ott gyógyszerár nincs, Göncre kocsikázott egyedül. A patikában nem volt olyan kenőcs, ezért átküldték az orvosi rendelőbe. Puskás doktor úr látva a már begyulladt szemét, azonnal kórházba küldte. Elindult egyedül Szikszóig, ahová már Bianki István jött elébe. A kocsit ott-hagyták a kórház udvarán, és rohantak Miskolcra.

Sajnos a méz leégette a retinát. Három hétig volt bent kétségek között, hogy egyáltalán visszakapja-e még a látását. Az Úr Jézus kegyelmes volt, lassacskán a retina kezdett gyógyulni, és kicsit érzékelt a fényt. Soli Deo Glória! De a seb helye mai napig is látszik a lencsén. Azóta már két szűrkehályog műtétje is volt.

Arra a vasárnapra Barsi Ernő hegedűművész, lelkipásztor volt meghívva előadást tartani és szolgálni Göncruszán. Győrben művésztanár, de Sályba való. Komoly keresztyén ember és a falujában

Hárman

népműveléssel is foglalkozik. Mikor megérkezett, mondtam, hogy nemcsak Rusz-kán kell szolgáljon, hanem a többi gyülekezetben is, mert sajnos Pistám kórház-

ban van. Szívesen vállalta. A többi alkalomra a Károlyi Intézet diákjai jöttek segíteni. Harmadik vasárnap László Lehel elsőéves hallgató jött ki Miskolcra. Nagyon kedves, őszinte fiú. Csak egy baja volt. Azt mondta, ő nem tud még hangosan imádkozni a szószéken... csak magában... De az Úr mégis megnyitotta száját és áldottan szolgált.

Rózsikával és Julcsival eldöntöttük, hogy mire Pistám hazajön, végrehajtjuk a régóta húzódó kiköltözést. A gyülekezetből többen jöttek segíteni a meszelésben, festésben és takarításban. Még Zsujtáról is segített Iduska. Közben vendég is érkezett, Schadee Feri bácsi két társával. Közös meglátogattuk Pistámat. Emesémék is elhozták a kis Kingát, hogy ne legyen egyedül. Ő a kocsiban kis kutyáját is hozta, hogy megmutassa nagyapának! Biztosan örül majd neki... A költözésre meg azt mondta: „Ne hagyjuk itt Göncruszkát, maradjunk itt, olyan jó itt.” Szegénykém azóta már a nagyvilágban is sokat költözött, Ázsiától Amerikáig.

Végre szombati napra kaptunk egy teherautót a tsztól. Tóth Zsolt, Szőledi János és a kedves László Lehel is jött segíteni. Még az utolsó éjszaka pakoltam ki a szép nagy fekete könyvesszekrényt. Az ajtókat leragasztottuk. Rózsika és Julcsi is jöttek. Estére már beállítottuk mind két szobába a bútorokat. Sőt, a hátsó szobát is átrendeztük. Csak a zongora maradt Rusz-kán, azt szakszerűen Pistámmal gondoltam elhozni.

Vasárnap Horváth Paliék is átjöttek és segítettek. Sietni kellett, mert Pistámat hétfőn délelőttre ígérték, hogy hazaengedik a kórházból. Hála Istennek nagyjából sikerült akkorra rendet teremteni.

A kertben

Mikor kiszállt a kocsiból, nem kívánt bejönni a lakásba a rossz emlék miatt. Mi pedig a háta mögött vártuk, hogy fogadja a meglepetést. Végül megadta magát és belépett. Alig ismerte fel, hogy hol van. Hálaadással nézett körül a szobákban, és együtt dicsértük Istent szeme világáért, és hogy itthon lehet az újonnan berendezett lakásunkban.

ÚTJAINK KÜLHONBAN

Amerika

A téli időszakban, mivel ősszel már lecsendesedtek a táborok, Isten kegyelméből három alkalommal is jártunk együtt Amerikában.

Mikor 1945 őszén Ausztriából, Linz mellől hazajöttünk a „sem-mire”, szekerünket, lovainkat is otthagyva egyéb maradék ingóságunkkal, még gondolni sem mertem, hogy valamikor Amerikába is eljuthatok. A mezőgazdasági munka, „napszámosaként”, volt egyetlen lehetőségünk. Az is csak kegyelemből. Jó, hogy a kedves új ismerősök egyáltalán vállalták az „osztályidegenek” foglalkoztatását. Újra és újra megismétlődik Isten ígéje a szívemben, hogy *„Istennek minden útja kegyelem és hűség.”* Pedig akkor még nem ismertük fel az Úr megváltó kegyelmét. De ezek között a körülmények között jelentette ki magát számomra az Úr Jézus Krisztus, hogy csak *„kegyelemből tartatunk meg hit által és ez nem tőlünk van, Isten ajándéka ez.”* Kis Bibliámat olvasva ez következett sorba: *„Aki csak él és hisz én bennem, soha meg nem hal. Hiszed-e ezt?”* (János 11,26.) Megkérdezte tőlem az Úr Jézus 1946. február 16-án. Rádöbbsentem arra, nem elég az, hogy én ezt tudom, olvastam, tanultam, hanem személy szerint magamévá teszem: *Hiszem!* És akkor minden megváltozott az életemben. Új élet, új erő, új feladat és cél következett. Ennek köszönhetően alakult életem többi szakasza az Ő kegyelméből. Soli Deo Gloria!

Pistám amerikai tanulmányútja után több kedves, komoly keresztyén testvérrel alakult ki szoros kapcsolat mind a mai napig. Így történt az, hogy David George banktisztviselő Dallasból küldött meghívást egy nemzetközi konferenciára, fizetve a repülés költségeit. Nyugdíjas voltam már 1985-ben, nem jelentett problémát a szabadságom és talán az útlevél megszerzésében is ez előnyös volt. Magam jártam fel Budapestre az ezzel kapcsolatos ügyeket intézni a követségeken. Jó volt, hogy Sárospatakon egy pár hónapig én is tanultam az angol nyelvet, így bizonyos mértékig tudtam használni.

Életemben először 1957 februárjában repültem – halálos betegen „feküdvé” –, mikor Miskolcra szállítottak át Debrecenbe, a Szanatóri-

David Vilis professzorral

umba, majd Isten kegyelméből gyógyult vissza Miskolcra. Elég jól bírtam, inkább Pistám lett rosszszul, mert ő kísérhetett, de ő később már amerikai tanulmányi útja alkalmá alatt megszokta a repülést.

David Georg családja nagy szeretettel fogadott. Jellemzően nem a város központjában laknak, hanem a külterületen, aránylag nem nagy házban, egy kis zöld területtel előtte. Szokatlan látvány volt, hogy kerítés nincs sehol az utcán. A város közepén hatalmas toronyházak vannak, de a fehér emberek családjai nem ott laknak. Inkább a négerék szeretik azt. Dávidnak és Bettinek szép nappali szobájuk van, kisebb ebédlő helyiség konyhával együtt. Ezen kívül kis hálókahelyiségek, ágy szék és szekrény. Nem úgy, mint Magyarországon, kanapék, fotelek töltik meg a szobákat.

A dallasi konferencia nagy élmény volt számunkra, hogy több ezer ember gyűlt össze hatalmas teremben. Mindenütt lehetett jól hal- lani. Komoly ígéhirdetések, bizonyágtételek, tanítások hangzottak el. Sokat énekeltünk és külön még művészek is felléptek. Az étkeztetés a helyszínen történt.

Egy érdekes élményben lehetett részünk másnap délben. Lifttel mentünk fel az étkezőbe. A fülkében vagyunk, és valaki még belép indulás előtt. Hangosan felkiált: „Steven, you are here? How is this possible?” Hát mi is felkiáltottunk: Hogy lehet ez itt? Együtt voltunk Jannelle Lengyelországban és Erdélyben, a Hargitában táborozni. Utána a határnál elköszöntünk, hogy most már nem fogunk találkozni többet, mert megy férjhez: „Isten veletek, Steven!” És most itt Dallas- ban több ezer ember között Isten megadta, hogy mégis találkozhatunk. Azóta is levelező kapcsolatban vagyunk vele, bejárta férjével Kí

nát, hogy missziói munkájában a Megváltót hirdesse. „Az Úr csudásan működik, de útja rejtve van...”

A konferencia úrvacsoraosztással fejeződött be. Megható ilyen óriási tömegben. Szekciónként presbiterek hozták a kenyeret darabolva és a bort kicsiny műanyag pohárkákból. Kézről kézre adtuk tovább a tálcat soronként. Isten Lelke közöttünk volt!

Utunk aztán tovább vezetett Los Angelesbe. Ott lakott egy göncruszkai származású néni, Mocsári Jánosné, Mariska néni testvére, kb. 90 évesen az úgy nevezett „fehér házban”. Minden épület abban a városrészben fehér volt, igen elegáns környezetben. Kedvesen fogadott. Aztán még egy göncruszkai rokont látogattunk meg, aki ezredes volt, de már nyugdíjas. Ő elvitt a „Paprikás” nevű étterembe, hogy speciálisan magyar étellel kínáljon. Nemigen lehetett ráismerni a magyar ízekre. Végigvitt a városon, ismertette a nevezetes „legmagasabb toronyházat”. A református magyar gyülekezetet is felkerestünk. Aztán voltunk a „Magyar völgy”-ben, ahol a XIX. században kikerült magyarok szőlőültetvénye van és „Hungarian Valley”-nek hívják.

Majd jártunk Austinban is, a Presbyterian Teológián, hol Pistám egy évig ösztöndíjjal tanulhatott. Hatalmas területen fekszik az egyetem. Pistámnak jól esett újra találkozni némelyekkel. Egy kicsit nosztalgizott, hiszen nagy esemény volt ez a lehetőség különösen abban az időben.

Hála Istennek, minden baj nélkül jártuk meg utunkat és sok élménnyel tértünk haza.

Izrael

Urunk kegyelméből és szeretetéből megadatott az, hogy 1994 őszén öt napot a Szentföldön járhattunk a borsodi egyházmegye lelkészeivel Kádár Zsolt esperessel és a Zsinati Iroda részéről Bajusz Ferenc lelkésszel. Mivel abban az évben halt meg Pistám testvére, Lajos, ezért úgy gondoltuk, feleségét Katicát is elhívjuk magunkkal, így féláron vigasztalásul velünk jöhetett. Több helyen szálltunk meg, de Betlehemben töltöttünk hosszabb időt a szállodában. A születés templomában kis jászol mellett állhattunk, de ugyanott van az ortodoxok emlékhelye egy másik barlang részben. Különös volt a kis templom, ami-

nek a bejáratí ajtója olyan alacsony, hogy csak meghajolva lehetett bemenni. Azért alacsony, hogy annak idején a római katonák lóháton ne lovagoljanak be oda. Meg talán tiszteletadásból is?

A betlehemi úton láttuk, hova temették el Rákhelt, majd megálltunk Dávid király sírjánál is és Mária jelképes koporsójánál. Felvittek az esszéneusok várához Kumránba, ahol a világosság fiai laktak, az igazak gyülekezetében. Hatalmas víztároló, ciszterna volt ott. Nagyon szép kilátás van fentről. Kármel hegyét is megnézhattuk, amit a Biblia Megdicsőülés hegyének nevez, ahol az Úr Jézus Mózes-szel és Illésszel beszélt a három tanítvány jelenlétében.

Jeruzsálemben voltunk a siratófalnál, ahol most hithű zsidók imádkoznak, de ők a templomba már nem lépnek be, mert megfertőztették és lerombolták a rómaiak Krisztus után 70-ben Vespasianus császár és Festus helytartó idején. Kísérőnk, egy magyar származású zsidó férfi, a bejáratnál megállt és nem jött tovább velünk. Bent mohamedánok térdre borulva az imaszőnyegen, mondták imádságaikat Allahnak.

Aztán felvittek a Gecsemáné kertjébe, az Olajfák hegyére. Itt könnyörgött drága Megváltónk az Atyához: *„Mondván: Atyám, ha akarod, távoztasd el tőlem e pohárt; mindazáltal ne az én akaratom, hanem a tiéd legyen.”* Lukács 22,42. És a Golgota hegyén elvégezte érettem, érettünk az áldozatot. Piros vére ott hullott ki bűneimért, hogy megmosson és örökélettel ajándékozzon meg. Ezért kérdezte tőlem megtérésemkor: *„Hiszed-e ezt?”* – Egy üreget mutattak, amit meg lehetett tapintani. Talán ebben állott Krisztusunk keresztye a két lator között. A szent sír templomát is láthattuk, ahonnan Megváltónk mennyei testben támadt fel és megjelent az övéinek, utána még sokaknak. Hisszük, hogy vele együtt mi is feltámadunk!

Ezután egy beduin tábort néztünk meg, ahol a mai napig is sátrakban laknak, de autójuk van. Majd elvittek egy mezőgazdasági telepre. Minden olyan precízen volt kezelve, rendezve. Mivel ott nagy a szárazság, a vizet csövekkel vezetik a fák tövéhez és a bokrokhoz, virágokhoz is. A tisztaság kifogástalan még a jóságok között is. Végezetül bevitték egy „gyémánt gyárba”, ahol szebbnél szebb köveket csiszoltak. Itt mindenki – akinek volt pénze – elkölthette a maradék összeget. – Sokan ezt meg is tették, de mi csak a szemünket legeltettük a gyönyörű kristályokon.

Az öt nap hamar eltelt, és hálásak voltunk az Úrnak, hogy ilyen ajándékának is részesei lehettünk. Soli Deo Glória. Repülésünk nem sokáig tartott, hiszen a távolság nem is olyan nagy Magyarország és Izrael között.

Újra Amerikában

Másodszor 1997-ben voltunk Amerikában Pistámmal együtt. Akkor 25 alkalommal szálltunk fel repülőre. Bejártuk keresztbe-kasul azt a nagy országot. Ezt az utunkat Hank Vogelaar holland testvérünk szervezte meg előre. Alkalmanként kezünkbe adták a repülőjegyet és tájékoztattak, hogy most már ez a következő gyülekezet, ahová megyünk. (Az út előtt Budapesten 9 vízumot kellett kiváltanom. Minden követségen legalább háromszor megfordultam, így egészen megismertem a fővárost és a közlekedést.)

Dallas volt ismét az első állomás. Onnan San Antonión keresztül Mexikó City következett, ahol egyhetes nemzetközi konferencián vettünk részt Robert Eving testvérünkkel, ő kalauzolt. Itt találkoztunk egy román keresztyénnel, aki szolgált, de különös volt, a román mentalitás érződött a beszédén, hogy csak segílyt kért.

Egy mérnök családnál szállásoltak el, ahol a szülők egyetlen fia előtte való napon disszidált az USA-ba. Nagyon közel kerültünk lelkileg egymáshoz. Sokat tanultunk tőlük. Több ezer méter magasságban van a város. Ezt Pistám szíve nagyon megérezte. Ajánlották, hogy sok banánt fogyasszon, mert az gyógyszer a szívnek. Bemutatták a hatalmas várost. Láttuk a Habsburg család palotáját is, mert ide is kiterjedt hatalmuk. Nagyon értékes múzeumokat néztünk meg az őskorról. Az utcák forgalma szokatlan volt. Kereszteződéseknél állott a rendőr, integetett, de az autósok dudálásokkal, nem figyelve az irányításokra, közlekedtek. Rengeteg sérült kocsí van a forgalomban. „Tortilla” a fő ételük, palacsintához hasonló, olajban sütik és valami elevátor féle géppel, futószalagon szárítják és ejtik bele a kosárba. Ezt rágszálják az utcán. Ezért mindenütt olajszagot lehet érezni. Avokádót is itt ettünk először. Nem nagyon ízlett, esetleg megsózva. Az emberek barátságosak voltak. A kedves idős házaspár olyan természetesen viselkedett, mintha itthon lettünk volna a családjukban.

Hatalmas konferenciateremben volt az összejövetel. Pistát is fel-szólították, nekem is kellett szólnom egy pár szót. Még mai napig is őrzöm a kis bibliajelzőt, amit ott kaptam. Felejthetetlen nagy élményt jelentett ez a konferencia is.

Visszafelé azonban problémánk volt a vámnál.

Repülőgépünk Mexikó határánál leszállt. Mindenkinek el kellett hagyni a gépet, és valami pecsétet kaptunk útleveünkbe. Aztán visszamehettünk. Ez félórácskát vett igénybe. Innen átvittek még az USA határállomására. Ott újabb útlevélvizsgálaton mentünk keresztül, csak éppen nem engedtek „keresztül” a határon, mert nem volt nálunk a hívólevél. Vízumunk hiába szólt kétszeri belépőre, nem vették figyelembe, csak hogy mutassuk fel a hívólevelet. Hát az Dallasban maradt, nem tudva, hogy szükségünk lesz rá útközben. Mindenki elment már, csak mi álltunk tehetetlenül a pult mellett. Mi lesz? Istennek azonban újra megállt az ígérete: *„Minden útja kegyelem és hűség!”* Arra jött egy magas rangú tiszt, aki emlékezett rá, hogy Robert Ewinggel látott minket, mikor Mexikóba mentünk konferenciára. Valószínű kereszttyén ember lehetett. Mindjárt odajött hozzánk, és kiszabadított a várakozásból. Szavára átengedtek, illetve beengedtek újra az USA területére. Sok volt akkor a migráns. Csudálatos, hogy vad idegenben az Úr szétválasztotta a Vörös-tenger vizét, megnyíltak a kapuk előttünk. Dicsőség legyen érte az Ő szent nevének!

Egy rövid megjegyzést azért teszek a mexikói határ előtti leszállásról. Úgy látszik, hogy nemcsak az útleveünkre voltak kíváncsiak, hanem a csomagjainkra is, mert másnap Pistám borotválkozni akart, és nem találta kofferünkben villanyborotváját. Mások is panaszkodtak a „jogtalan beszerzés miatt”, hogy a mexikói határon valamelyik holmijuk eltűnt.

Utána Waco Texasba repültünk Robert testvérünk gyülekezetébe szintén egy konferenciára. Örömmel hallgattuk az evangéliumot, amit nagy erővel hirdettek. Eleven kontaktusban voltak az igehirdetők az evangéliumi kereszttyénekkel. Nem volt jellemző a pompa, nagystíliú konferencia, hanem szerény körülményekben kereszttyén magatartást tapasztaltunk, de mindenben gondoskodtak rólunk. Szokatlan volt azonban a texasi forró, száraz levegő. Ventilátorok mellett is fullasztó

hatású. Különös, hogy ezt nem éreztük Mexikóban, pedig ott sokkal délebbre voltunk, mert fent a hegyeken párasabb a levegő.

Los Angelesben már jártunk előbbi utunkon. Gyülekezeteket látogattunk. Egyik bibliaórán telefonhoz hívnak, és egy keresztyén hölgy közölte, hogy várni fog két nap múlva Fort Lauderdaleben a repülőtéren. Ezt azonban oly gyorsan hadarta el a több ezer kilométer távolságról, hogy fogalmunk sem volt, hová kell majd repülnünk. Megnyugtattak a testvérek, hogy rá van írva a repülőjegyre a helység neve, ahol le kell szállnunk és ez Amerikában elég. Kénytelenek voltunk ezt a véleményt elfogadni. Azt se tudtuk, hogy ki fog várni. Leszállásunk után a csomagjainkat várva megállt előttünk egy leány, és ránk köszönt. Kiderült, hogy indulásunk előtt volt nálunk Göncruszván, és akkor mondta, ha már kint leszünk Amerikában, meghív bennünket Floridába. Hát ő volt a rejtélyes telefonáló.

Kedves keresztyén gyülekezetbe vitt, de itt a gazdagság és csillogás már más. Templomukban a nagy orgonájuk csodálatosan szólt. Hatalmas építmény. A templom minden oldala tele volt sípokkal. Szállásunk is végtelenül elegáns. Kisétálhattunk a tengerpartra és gyönyörködhattunk a kristálytisza kék víz színében. Csak egy baj történt. Pistám a nagy hullámokat fényképezni akarta. Kivette a gépet tokjából, és az beesett a vízbe. Ugrottam utána, meg is mentettem, de sajnos a sós víz annyira átjárta, hogy a fényképezőgép tönkrement tőle, hiába előbb kiszárítottuk a tokot...

Onnan már átmentünk a közeli Miamiba is, ahol egy távoli rokon, Toókos Károly református lelkész szolgált. Fiatal korában Göncruszván volt lelkész, majd Aggteleken, s onnan jött ki az USA-ba. Pistám ösztöndíjasként találkozott vele ott, mikor kint tanult. Voltunk Houstonban is majd északabbra húztunk. Richmond közelében meglátogattuk Kenneth Ferguson, kedves fiatal segítőnk szüleit. Néhány napot náluk töltöttünk, és bejártuk a környéket. Toledo Ohio-ban Emese unokánk egy évig tanult és ott érettségizett. Meglátogattuk a családot is, ahol lakott. Onnan Dókus Gábor volt fonyi tanítónak az unokája Bogár Lajos híres atomtudós vitt el magához autóján egy pár napra. Ők hazajöttek Fonyba, mikor nagyapjának a fonyi templomkertben emlékművet állítottunk fel. Nagyon hálásak voltak a megemlékezésért.

Kamrába is átrepültünk, ahol szintén kedves hívő gyülekezettel találkoztunk. Itt főleg mezőgazdasággal foglalkoznak. Egy óriási tehénészetet látogattunk, ami rendkívül modernül van beállítva. Szegény teheneket sajnáltuk, mert úgy bántak velük, mintha csak gépek volnának. Nagyokat bögték a rácsok között. Minden percnyi pontossággal volt beállítva.

Este kivettek a repülőtérre egy szállodába, mert hajnalban indult a gép. A csarnokban vártuk a jelzést, melyik kapunál kell felszállni. Sehol senki az épületben. Férjemmel egymásra néztünk, hogy most mi lesz. Egyszer mégis megnyílik egy kis ajtó. Kiléptünk vaksötétben, zuhogott az eső, és egy 12 személyes gépecskébe kellett beszállnunk. Szótlanul léptünk fel a repülőre. Rajtunk kívül négyen ültek benne. Erős vihar is volt, libegtünk, rázkódtunk. Csak imádkozni tudtunk, fogtuk egymás kezét. Aztán lassan csendesett a szél, mi is megnyugodtunk, de alig vártuk, hogy kiszállhassunk ebből a lélekvesztőből. A kedves Frank Endrei lelkipásztor várt minket Cleveland nagy repülőterén.

Jó érzés volt magyarul beszélni. Felesége, Andi, német származású. Ferenc 1956-ban 14 évesen került ki Amerikába szüleivel. Komoly keresztyén ember, aki nagyon szerette gyülekezetét. Sok magyar él azon a vidéken.

Itt is volt egy különös élményem. Találkoztam Csarkó Eszter régi ismerőssel. Lánykoromban többször szolgáltam igével Berettyóújfalu-ban, és olyankor nála szálltam meg. Egyedül élt öreg édesanyjával. Volt mikor átkísért Berettyószentmártonba is gyalogosan. Hajnalban indult a vonat vissza Debrecenbe, mert már akkor ott dolgoztam. Ezek az alkalmak 1950-1952 körül voltak. És most itt több ezer kilométer távolságban újra mint régi testvérek találkozhattunk. Mindketten nagyon megörültünk egymásnak. Ez is Isten különös ajándékai közé tartozik.

Frank Endrei többször jött aztán Magyarországra, és szolgált Göncruszánk és Fonyban is a gyülekezetben. Mai napig levelező kapcsolatunk van velük. Most már ő is nyugdíjas.

Aztán Michiganbe is ellátogattunk, ahol egy holland lelkipásztor család vendégei lehettünk. Ezen a vidéken sok holland származású család lakik. A protestáns teológián Pistám is szolgálhatott. Ott találkoztunk Buzogány Dezső kolozsvári teológiai professzorral. Ő is is-

mertette Romániában az erdélyiek helyzetét. Nagyon szép volt a hatalmas tó partján sétálni a kissé hűvös időben.

Majd átrepültünk ismét San Francisco városába és környékére. Bob Pitman lelkész testvérünk gyülekezetében vettünk részt istentiszteleten és segítőtársa, Margo Eliot vendégei lehettünk. Itt a környéken és több városrészen családokat látogattunk meg. Bemutatták a város érdekességeit, az óvárost és az új, modern részt. Voltunk kint a Csendes-óceán partján. Egész más, mint a floridai tengerpart. Sötét, haragos hullámai mosták a parti köveket, kagylók lepték el a fövenyt. Próbalтам szedni belőle. Egy szép nagy kagylót láttam, fel akartam venni, de az erős hullám elkapta előlem. Így csak kisebbeket tudtam hazahozni emlékebe. Több napot töltöttünk együtt. Érdekes volt kora reggel a tenger partján, egy mólón ülve közösen olvasni az ígét. Alattunk csapkodott a víz. Bob Pitman testvérünk újra felajánlotta Pistámnak, hogy maradjunk kint Amerikában, mert szükség van itt is az evangéliumra. Megalakították a Cnox Fellowship Szövetséget, amelynek Pistám is tagja lett. Többször vett részt a konferenciájukon. Bob Pitmanék is meglátgattak Magyarországon.

Lassacskán eljutottunk Colorado Citybe, ahol a kedves Hank Vogelaar testvérünk lakott feleségével, Mónával és két gyermekével. Hatalmas hegycsúcsok, barnára színeződött oszlop alakú sziklák vannak ezen a vidéken. Hideg volt és nagy hó, de rendkívül érdekes látványt nyújtott. Ez egészen más vidék az országnak. Hideg és rideg. Azt mondják itt olcsóbb az élet, mint más részeken. De a szívek meleg, és nagyon jól éreztük magunkat köztük. Megalakult a New Hope alapítvány, magyarországi szervezetének Pistát választották elnöknek.

Hank barátunk egy szép látogatással ajándékozott meg. Autóval vitt a Colorado fennsíkon át a magas hegyek között lévő kicsi városkába, ahol Alex Sándor Ungváry magyar felvidéki református teológiai tanár, holland származású özvegye élt egyedül, Buena Vistában. Nagy élményt jelentett a vele való találkozás és az egész környezet. Beszorítva a hegycsúcsok közé a háza és távcsővel gyönyörködik a szarvasokban, medvékben és egyéb vadakban. Elmondta, mennyire szereti őket. Az sem zavarja, hogy néha egy medve megzörgeti ablakát éjjel, sőt ha a kamra ablaka nyitva van, el is csen valamit onnan.

Nagy szeretettel látott vendégül. Örült, hogy Pistámmal újra találkozhatott. Ösztöndíjas útja alkalmával volt náluk, mikor még a férje élt. Elmentünk a temetőbe is férjének sírjához és onnan hoztam egy szál havasi gyopárt, amit a Bibliámban tartok emlékül. Hálásak vagyunk ezért a látogatásért is.

Megünnepeltük Hank barátunk ötvenedik születésnapját családi és testvéri közösségben, aztán lassan készültünk hazafelé. Indulás előtt olyan nagy havazás lett, hogy kocsival vittek át másik város repülőtérére, mert onnan nem is indult el a járat.

Washingtonba is ellátogattunk. A Capitolium előtt sétálva mókások cikáztak előttünk. Gyönyörűek a múzeumok. Most unokánk és családja élnek ott, de, reméljük „alkalmas időben” ők is hazajönnek.

New York környékén tettünk még egy pár látogatást. Csóványos László fül-orr-gégészéket South Norwalkban kerestük fel. Ott találkoztunk a Göncruszkaról kivándorolt Fojtó Lacival és Tóth Mariskával, aki férjével együtt átjött Kanadából. Ő Tóth József gondnokunknak a leánya, 1956-ban ment ki 16 évesen. Aztán Kenneticut magyar gyülekezetét is felkerestük.

New Yorkban Csordás Gábor esperes-lelkésznek voltunk vendégei egy pár napig. Múzeumokat látogattunk, vasárnap részt vettünk a gyülekezetben és utána a közös ebéden. A messziről jötteknek ebéddel szolgáltak, és találkozási lehetőséget adtak. Magyarjaink örültek az abaúji lelkésznek. Meg is hívták Pistát a 60-as számú gyülekezetbe lelkipásztornak, – de nem maradtunk kint.

Jó volt sokat látni, sok kedves testvérrel találkozni, megismerni életüket, de a mi hazánk Magyarország. Itt van még küldetésünk, feladatunk az Úrtól.

Isten veled Amerika!

Következő állomáshelyünk már London volt. Különös és szép város, de itt sem maradtam volna szívesen, pedig olyan sokan vágnak oda. Felkerestük a magyar gyülekezetet. Bejártuk a várost. Körül séáltuk Erzsébet királynő palotáját. Gondoltuk, hogy becsengetünk a kedves „rokonhoz”, de nem volt otthon, nem volt kiteve a zászló. Így sajnálatunkat fejeztük ki és tovább mentünk. Érdekes volt a katonai testőrség váltása. Megcsudáltuk az angol típusú régi épületeket, a

Temze partját. Szokatlan volt a sok emeletes busz és jobboldali kormányzása az autóknak. De hideg, nyirkos a levegő.

Londont vonattal hagytuk el és hajóval mentünk át Rotterdamba. Majd Belgiumon keresztül Párizs lett a következő állomáshelyünk. Ott is egy konferencián vettünk részt. Magyar gyülekezettel is találkoztunk. Szállást egy néger lelkésznél kaptunk, akinek felesége francia, de nem volt otthon. Bocsánat, hogy kellemetlenül éreztem magamat este a barna huzatú ágyneműben, úgy tűnt nem egészen tiszta... Néger szaga volt. De kibírtuk szertettel. Kutasi András leendő apósával, Lázár testvérrel ott találkoztunk a gyülekezetben. (Horthy Miklós testőrparancsnokának, Lázár Károlynak rokona Erdélyből.)

Svájcban is nagy nemzetközi konferencián vehettünk részt, ahol újra találkoztunk Robert Ewing testvérünkkel. Jorge Frizi fiatal orvos testvérünket is meglátogattuk, aki egy szilveszter éjszakáján nálunk járt Göncruszán. Kezünkbe adott két darab több napra való vasúti jegyet, amivel az országot bejárhattuk. Locarnóba is eljutottunk és egyik városból a másikba, az egyik vonatról leszálltunk, a másikra fel különböző irányokba. Szállásunk is megoldódott. Szép kirándulás volt. Végül repülővel érkeztünk haza Budapestre, ahol Emesémék vártak a kalandos utunk után. Hála Istennek nem történt semmi bajunk. *„Az Úrnak minden útja kegyelem és hűség.”*

Következő évben Pistám megint részt vett San Franciskóban a Cnox Fellowship konferenciáján, de akkor én nem mentem vele.

Ezután Patrik Sylvester és Jany esküvőjére mentünk át Hollandiába. Nagyon ragaszkodtak, hogy Pista bácsi eskesse őket. Azóta is szoros a kapcsolatunk. Emese unokánk is járt náluk. Visszajövet Németországban meglátogattuk Sipos Zoltánékat, és ott találkoztunk Szabó Miska bácsival és feleségével. Öröm volt egy pár napot együtt tölteni velük. Ezek után merült fel bennük, hogy Fonyban vegyenek házat a szomszédságban. Áldja meg továbbra is életüket az Úr. Majd 2004 szeptemberében újra meghívtak San Franciscóba, de akkor mindketten mentünk. Margó szeretettel gondoskodott rólunk. A Csendes-óceán partján egy kis településen volt a konferencia. Többeket ismertünk a jelenlévők közül. Reggeli áhítatok ismét a tengeri mólon voltak. Alattunk morajlottak a hullámok. Jó volt Isten közelségében lenni. Pistám is szolgált.

Este elvittek egy „halászcárdába”, ahol vacsorára igazi ottani ételt tálaltak. Lehet, hogy cápahús szelet, vastag, piros és majdnem teljesen nyers. Alig tudtam valamit enni belőle. Bob testvérünk valamikor nagy halász volt, és ő szereti az ilyesmit. A többi étel ízlett, különösen a gyümölcsfélék. Körülvittek a Nemzeti Parkban. Útközben óriási földieper-táblákat láttunk, úgy kezelve, mint nálunk a burgonyát, a sorok feltöltve. De az íze meg sem közelíti a fonyi epremet.

Most csak egy hetet töltöttünk Amerikában, szeptember 8-án jöttünk haza.

Isten veled Amerika! Áldott legyen mennyei Atyánk, hogy ott lehattunk kedves testvéreink között a konferencián. Hálások vagyunk a sok igéért, imádságért. Áldjuk Szent nevét, hogy megőrzött az úton.

Megszakítom beszámolóm fonalát, mert majd egy nehéz időszak következik. De akkor is az Úr kegyelmét és irgalmát tapasztalhattuk meg. Dicsőség legyen érte Mindenható Atyánknak.

CSALÁDI TALÁLKOZÓK: CSATA

Vitézzé avatnak

Le kell még annyit jegyeznem, hogy a Vitézi Rend részéről felszólítottak 1998-ban, hogy édesapánk érdeméért, utódnak kérem felvételemet várományosnak. Édesapánkat 1920-ban, az első 7 törzskapitány között avatta vitézzé Horthy Miklós kormányzó úr a Budai Vár Szent Jobbról elnevezett várkapitánájában. Őt bízták meg az eskü szövegének megírásával, a díszpajzs és főkapitány díszkardjának tervezésével. Többszöri kérés után, elfogadtam, hogy én is,

mint örökös, a Vitézi Rend tagja legyek. Eskütétel Miskolcon az Avasi templomban történt, az avatás pedig a székesfehérvári híres templomban 2001-ben. Igen megható volt, mikor letérdelve, Sándor főherceg vállamra tette azt a kardot, amit édesapánk tervezett.

Pistám is tagja lett a Rendnek, saját jogon, mint aki a nemzetünkért, népünk fejlődéséért, a menekültek közötti munkájáért ezt kiérdemelte. (Lásd a fenti képen!) Az állományi üléseken rendszeresen szolgált igehirdetéssel a római katolikusok, szintén vitézzé avatott Szarvas Péter plébánosával felváltva Miskolcon a Colping Házban. Isten előtt tett eskünkhöz igyekszünk hívek maradni. Urunk áldja meg továbbra is a Vitézi Rend munkáját, és nevelje tovább az ifjabb generációt. Legyünk hűségesek hazánkhoz, ahová Istenünk rendelt minket!

Összejön a család

Mivel a fonyi „Immánuel” házunk körülményei lassan elfogadhatóak lettek, alkalmassá vált arra, hogy a nagy Toókos családot mi hívjuk össze. Ezeket az együttléteket „Csatá”-nak neveztük el. Nem harci csatának, hanem rövidítve családi találkozóknak. Az igében azt olvas-

Uzonka

suk: *„Ímé, mily jó és mily gyönyörűsége, amikor együtt lakoznak az atyafiak! ... Csak oda küld áldást az Úr és életet örökké!”* Zsol-tárok 133,1. 3. Ildikó nővérem még egy zászlót is készített hozzá, fehér selymen egy piros szív lángol. Ez minden alkalommal ki van téve.

Mindkét családnál, a Toókosoknál és Bojtoroknál is szokásban volt ez. Tiszteletük őseinket, elődeinket és törekszünk is összetartani. Nem könnyű a mai időben, mert eléggé szétszóródott helyeken lakunk, de igyekszünk a lehetőségek szerint összegyűlni egy, vagy több napra. *„Oda küld áldást az Úr!”* Mi pedig ezt keressük, ezt várjuk.

Fonyban először 1993 augusztusában jöttünk össze, Ilona nap táján, mivel édesanyánk családjában is ez volt meghatározó időpont. Sok Ilona, Ilonka, Iluska és Helén tartozott össze. A négy Toókos gyermek gyűlt össze akkor 12 unokával és nem is tudom, hogy hány déd-unokával, mert már akkor többen voltak. Eljött még Toókos Tibor unokatestvérünk is Budapestről. Fénykép van a nagy csoportról és videó felvétel, amit kedves Gulyás Jenő készített. Akkor még az idős korosztály elég fiatal volt ahhoz, hogy a regéci várhoz is feljöjjenek, a legkisebb családtagot pedig Mózes kosárral hozták fel a fiatalok.

Étkezések a parókia nagy ebédlőjében voltak. Szálláshely már minden családnak jutott. A nagyobb lányok pedig örömmel voltak együtt a „kukurikú”-nak nevezett helyiségben, ami a nagyterem feletti balkon rész volt. Éjféléig ott csicseregtek a fiókák. A szobákat róluk neveztük el: Enikő szobája, Ildikó szobája, Kenneth szobája. A korosztályok a porta minden területén találtak maguknak alkalmas helyet a beszélgetésre.

Eleinte csak kisebb utakat tettünk meg, majd hosszabbakra is merészkedtünk. A fővezér túráinkon akkor még Csaba bátyánk volt vezető, a nagy turista. Abban az időben nem volt kialakítva sétáló út, hanem több helyen csalánonk között kellett felkapaszkodni a sziklákon a

regéci várhoz. Cél a kiálló sziklaorom elérése. Nővéreimmal egyszer hármásban elindultunk visszafelé az ösvényen. Ildikó véletlenül egy kőben megbotlott, elesett. Meglőkte a közelében lévő Enikőt, aki mint egy kis zsák, eldőlt és gurult lefelé a lejtős területen, míg nem egy fa megállította. Szerencsére sok falevél borította a köveket. Hála Istennek, egyiküknek sem lett komolyabb baja a horzsolásoknál, csak az Ildikó szemüvegkerete görbült el. Nagyon megijedtem, de lehetetlenség volt hirtelen segíteni. Végül is nagyot neveltünk a dolgon, mert igen komikus jelenet történt. Utána már óvatosan fogtuk egymás kezét a tisztásig. Újra megtapasztalhattuk, hogy *„Istennek minden útja kegyelem és hűség!”*

Ha egésznapos kirándulásra mentünk, vittünk magunkkal száraz ennivalót, folyadékot, gyümölcsöt, dinnyét. Volt ahol friss forrásvizet ihattunk, Rezső bácsi kútjánál, a Fehér-kútnál. A „malom patakánál” nem volt forrás, csak hangosan csobogó víz a patakban, ami valamikor vízimalmot hajtott. Hatalmas fenyőfákkal körülvett terület padokkal, asztalokkal, kis vadászházzal kényelmes pihenő hely volt. A sima terepen kocsikkal is szállítottuk a népes család öregjeit és a kicsinyeket. Általában 40-50 személy jött össze évenként több napra.

Természetesen sor került a játékra is. Pistám remekül tudta irányítani a kicsiket. A reggeli torna sem maradt el, utána sorbaállás a bevonuláshoz reggelire. Délelőtt az okosok kitalálták, hogy pantomim játékkal is lehet szórakoztatni és tanítani a gyermekeket. Lejátszották az egri vár bevételét. Ildikó volt Dobó Katica, és a parókia tornácáról öntötte le a vizet az ellenség táborára... Csabánk Szvatopluk és a fehér ló történetét jelenítette meg a honfoglaláskor. Két gyermek meghajolva, fehér lepedővel lefedve vonult be a színre Csabával. Aztán meg a tatár kánt mutatták, ahogy bejött az országba. Később bibliai történeteket is adtak elő. Mindenki nagyon élvezte, közben pedig főtt a finom ebéd. A gyermekek terítették a hosszú asztalokat. Az elnökség – a négy Toókos testvér a párjaikkal, és – ha jöttek – unokatestvérekkel Marosvásárhelyről a főasztalnál ültek. Énekléssel és igeolvasással kezdődtek az étkezések. Utána családonként történtek a beszámolók a vacsorák végén.

Úgy gondolom, hogy ezek az összejövetelek emlékeztetések lesznek utódaink számára. Kérem is őket, ne hagyják abba az egymással

való érintkezést, ne csak a temetéseken találkozzunk. Áldott legyen az Úr minden ilyen lehetőségért!

Nagy örömet jelentett, mikor az 1999-es CSATA alkalmával Ildikó megajándékozott mindnyájunkat értékes könyvével: *„Azokkal időzőm, akik másszor voltak”*. Ennek az elejét még kedves édesapánk írta utolsó éveiben, de a maroshévízi csata leírásánál kiesett a toll a kezéből, az Úr magához szólította hűséges gyermekét. Ildikó nagy gonddal és bölcsességgel, jó memóriával folytatta édesapánk életének történetét 242 oldal terjedelemmel. Ez pótolhatatlan örökséget jelent mindnyájunk számára. Istenünk gazdag áldása kísérfje életét és családját. Köszönjük szépen!

A Bibliában benne van, hogy a *„jó alkalmatosságot áron is megvegyétek!”* Vannak az életünkben utólag pótolhatatlan események. Az idő kerekét nem lehet visszafordítani. Ami volt, az elmúlt, és mi a jövőre tekintünk. Az utolsó nagy családi találkózót Fonyban 2015 augusztusában tartottuk. Már hiányzottak közülünk Csaba és Dezső is. Ők odafent szüleinkkel és kis Istvánkánkkal együtt dicsőítik az Úr Jézus Krisztust. Mi is oda készülünk. A fonyi táborhelyet az Úr családunk számára tűzeset miatt lezárta 2016. február 28-án. *„Vége”*, ahogy Pistám a *Napló* című könyvében leírta. Az Úr tudja, miért engedte ezt, de mi alázattal tudomásul vesszük, hogy ez az áldott lehetőség ilyen formában megszűnt. Lejár az életünk a 90 évvel, át kell adni a stafétát fiatalabbaknak. Hálás a szívünk minden ajándékáért, találkózásokért. Még 2016 augusztusában egy páran meglátogattak a romos fonyi udvaron, mikor Pistámmal a maradékot számoltuk fel. Jól esett a szeretet, hogy felkerestek és visszaemlékeztek a *„régf időkre”*.

És hálás a szívünk, hogy a Zsadányi Református Gyülekezet vette át ott a szolgálatot Demeter Ottó lelkipásztor vezetésével. Isten áldja meg munkájukat! Urunk és gyermekeink gondoskodtak további életünkéről. Békességgel és hálaadással fogadjuk mennyei Atyánk szent kezéből, hogy Hajdúszoboszlón az Anna Református Szeretetotthonban lehetünk. Adja meg, hogy életünk utolsó percéig Őt tudjuk dicsőíteni! *„Hű az Isten, aki gondoskodik rólad és nem engedi, hogy valamikor is ingadozzon az igaz.”*

Ez év (2018) május 14-én kedves Enikő testvérem is Urához költözött sok szenvedés után. Június 2.-án búcsúztunk el poraitól Nagytényben. Ott találkozhattunk rokonainkkal, szeretteinkkel. Most már csak ketten maradtunk Ildikóval a négy testvér közül.

Áldottak legyenek gyermekeink, Emese meg Tamás és unokáink, akik nagy szeretettel rendezték meg 90. születésnapunkat, édesapáét februárban 29 helyett március 3-án, az enyémet májusban 22 helyett 14-én, (teremfoglalás miatt más időpontban), külön a Bojtor-rokonokkal, és külön a Toókos-rokonokkal. De ezek az alkalmak már nem Fonyban, hanem Hajdúszoboszlón az Antarktisz Szálló éttermében lettek megtartva. Jó volt újra találkozni, ha csak kevesebbekkel is rövid időre.

A Bojtor családi ágnak is voltak találkozói. Valamikor Hajdúszovátton tartották, még az öreg családi háznál. Göncruszkán, Bojtor nagyapa még köztünk volt, mikor összehívta testvéreit: Zsuzsika nénit, Juliskát, Laci bácsit és Jolánkát. Ez megismétlődött Fonyban is, de akkor már édesapáék nem éltek, csak a leszármazottak jöttek össze.

Azonban minden nagyobb ünnepen, karácsony, húsvét alkalmával együtt voltunk a Kormány családdal. Október 2-án pedig Bojtor nagyapa születésnapján is rendszeresen tartottunk találkozót, mert házassági évfordulónk is október 5-én volt. Olykor-olykor, nem egészen rendszeresen, a három Bojtor-testvér családjával is összejöttünk Göncruszkán és Fonyban is kedves Mancika sógornőmnnek a születésnapja táján, szeptember 5 körül. Ezek többnyire csak egynapos alkalmak voltak. De így is nagy örömet jelentett számunkra, hogy találkozhattunk. Mancikának a 90. születésnapján, 2016 szeptemberében, Tapolcán jöttünk össze egy szép étteremben. Ebben az évben pedig Tiszafüreden, Kormány Zsolték nyaralójánál találkoztunk a családdal. Az a legnagyobb dolog, hogy mindannyian az Úr Jézus gyermekei lehetünk.

Örökségképen hagyjuk gyermekeinkre, unokáinkra, hogy továbbra is tartsanak össze, mert – amint már írtam –: *„Oda küld áldást az Úr örökre”*, ahol összetartanak az övéi. Nem könnyű a mai rohanó, gépesített, agyonszervezett világban, de mégis időt és erőt kell szakítani rá, mert szükséges.

Szívműtét

Nem akartam megtörni az események fonalát, azért a következőket csak most itt írom le.

Amint fentebb említettem, utolsó amerikai utunkról 2004. szeptember 8-án érkeztünk haza Fonyba, csütörtöki napon. Óriási távolság San Francisco és Budapest. Tizenkilenc óra csak Párizsig leszállás nélkül. Pénteken a kertben gyümölcsöt ésogyorót szedtünk. Szombaton Tarcalon voltunk egy irodalmi alkalmon. Vasárnap igehirdetés Fonyban.

Hétfőn hajnalban, 2004 szeptember 12-én, a negyedik napon az út után, Pistám nyugtalanul alszik, és kérdésekre bevallja, hogy szorít a szíve, zsibbad a karja. Otthoni gyógyszerei után – édesanyámtól tanulva – kámfort szagoltattam vele, hogy táguljanak az erek. Ezt annak idején édesapánknál alkalmazták. Nem sokat használt. Próbáltam hívni a körzeti orvost, nem vette fel a telefont. Gyógyszerek után vártuk, hátha javulni fog, ha egy kicsit pihen a hosszú út és szolgálatok után. A körzeti orvos többszöri hívás után sem jelentkezett, így Encset hívtam. Ott a belgyógyászaton közölték, ha két órán belül megyünk, ott van a kardiológus orvos Miskolcra. Nem volt más megoldás, beülni a kocsiba és lassan begurulni Encsig. Az emeleti rendelőbe felmáztunk és soron kívül – Orsolya nővér protekciójából – azonnal fogadtak. A főorvosnő sajnálattal közölte, hogy komoly baj van, azonnal mentőt hív és irány Miskolc. Szokatlan hogy kikísért az ajtón Orsolyával együtt és szájalommal néztek utánunk, míg lementünk a lépcsőn. Kocsinkat Mézsáros Erika vitte haza magukhoz. Pistámmal pedig beültünk a rohammentőbe. Érdekes, hogy nem fektették le, hanem ülve utazott.

A Megyei Kórház kardiológiai osztályára már tolókocsival vitték fel a mentősök. Ott dr. Csótay Anikó főorvosnő fogadta az intenzív osztályon. Azonnal infúziót kapott. Pistám csodálkozott, hogy én már pizsamát is vittem, meg egyebet. – Megállapították, hogy infarktus. – Ez már a harmadik, de súlyos. Ne mozogjon, mert veszélyes az állapot. Vizet vettem neki és imádkoztunk, hogy az Úr könyörüljön. Ameddig lehetett ott maradtam, de aztán hazaindultam vonattal. Éjfélkor érkeztem Encsre. Arra gondoltam, hogy telefonálok Lukácsné

Mónikának, jöjjenek értem. Akkor még nem volt mobiltelefonunk, és az állomásnál sem találtam nyilvános telefont. Egy korláti cigány család várt valakit kocsival Encsen, azok vittek haza. Csak Korlátig kértem, de kedvesen egészen hazavittek.

Szorongó szívvel mentem be a lakásba. Elővettem Bibliámat. Emlekeztem rá, hogy reggel egy különös ígét olvastam, de a feszültségben elfelejtettem már, mit. Kikerestem újra. *„A hitből való imádság megtartja a beteget, és az Úr felsegíti őt.”* Jakab 5,15. Igen, Uram, Te szóltál és lám én elfelejtettem azt, amit Te előre megígértél. Kérlek, bocsáss meg és könyörüljél Pistámon. Építsed fel, add, hogy még együtt szolgálhassunk Neked. Uram, légy irgalmas hozzá, tartsad meg életét. Nálad semmi sem lehetetlen.

Olyan jó lenne most, ha valakivel együtt tudnék imádkozni. Az jutott eszembe, hogy most jöttünk haza Bob Pitman testvérünkötől az USA-ból négy napja, megpróbálom őket értesíteni. 9 óra eltérés van időben, ők nem alszanak pillanatnyilag. Megpróbálok faxon értesítést adni. Életem első önálló angol levelem sikerült. Jött is mindjárt az erősítés, és de jó volt... *„A hívők imádsága, megtartja a beteget!”* Dicsőség az Úrnak örökké.

Reggel a korai vonattal már indultam is vissza Miskolcra egyenesen a kórházhoz. Hála Istennek némileg stabilizálták állapotát. Csótay Anikó főorvosnő nagy tisztelettel és szeretettel foglalkozott Pistámmal. Engem is tájékoztatott a következő lépésekről. Öt napig itt tartják, utána katéterezésre és valószínűleg műtétre átküldik Debrecenbe a volt szanatóriumba, ahol most a kardiológia van. Én is ott feküdtem 1957-ben, mikor az Úr csodálatosan meggyógyított. Hiszem, hogy Pistám is az Ő kezében van. Az intenzív osztályon együtt imádkozhattunk.

Ezután mentem be a városba értesíteni a családot. Emesémet a Centrum Áruház nyilvános telefonján hívtam fel. Majd Mancika sógornőmhöz mentem a Lottó-házba. Most már könnyebb volt, mert többen kiáltottunk az Úrhoz. A hívők *„hitből való imádsága megtartja a beteget.”* Ez az ige erősített. Emeséék azonnal rohantak Miskolcra. Öt nap múlva küldték át rohammentővel Debrecenbe a klinikára. Én nem kísérhettem Pistámat, ezért Emesével egész délelőtt a szanatórium fo-

lyosóján vártuk érkezését. Férjem térfásan mondta, hogy élvezte a rohammentő hangját és fekve figyelte az előzéseket...

Naponként jártam be – akkor már Hajdúszoboszlóról – látogatni. Vártuk, mikor kerül sorra a katéterezéssel. Szorongva kísértem el a liften és vártam az eredményt. Négy ér van eldugulva, sürgősen műteni kell.

Emesémék igyekeztek kapcsolatot teremteni a klinikán. Végül megtudtuk, hogy dr. Péterffy Árpád híres szívsebész október 4-én jön vissza Svédországból, és vállalja 5-én a műtétet. (Ez pontosan házassági évfordulónk napja. Új szíve lesz!)

Tilos ilyenkor a családnak folyosón várakozni. Azt mondta a professzor, ha készen van a műtéttel, azonnal ő hív telefonon. Négy orvos segédletével 8 órás műtét volt. Lábszárból vettek ki egy méter eret, de még máshonnan is, hogy elég legyen. Áldott legyen az Úr, hogy Ő irányította professzorunk kezét, és sikerült a négy eret áthidalni, és utána a kivett szívet újra a testbe visszatenni. Soli Deo Glória. Hálásan vettük telefonértesítését: „A műtét sikerült, a beteg jól van.”

Másnap reggel Tamás vitt be Debrecenbe. Csak engem engedtek be az intenzív terembe fehér köpenyben. Nehéz volt látni kedves Pistátat csövekkel telarakva, még eszméletlenül – egy pillanatra. De Isten angyalai körülötte álltak, figyelték lélegzetét, szívének dobbanását, az ereknek működését. Dicsőség az Úrnak, hogy a műtét sikerült. A hívők *„hitből való imádsága megtartja a beteget.”* Isten ígéretei megállnak, megtartotta erőtlén szolgáját.

Áldottuk az Urat azért is, hogy rosszullete nem San Franciscóban történt. Hogy nem a repülőgépen lett rosszul. Hogy még haza tudtunk menni Fonyba. Hogy sikerült Encsre kocsival bemenni. Hogy még ő vezette az autót. Hogy az főorvosnő azonnal megállapította a bajt. Hogy a mentősök azonnal jöttek. Hogy Erikával az egészségház ajtajában találkoztunk, és elvitte a Skodánkat. Hogy Csótay Anikó nagy szeretettel és gondossággal kezelte Miskolcon. Hogy Péterffy Árpád híres szívsebész professzor éppen akkor jött haza Svédországból, és vállalta a műtétet. És hogy a műtét sikerült. *„Istennek minden útja kegyelem és hűség!”*

Emesém a műtét előtti napokban egy este hazavitt Fonyba, hogy a gyülekezet adminisztrációs munkáit átnézzem, és a könyvelést befejezzem, nehogy valami baj történjen. Éjjel 3 órakor lettem kész. Reggel a banknál mindent lerendeztünk, és rohantunk vissza a klinikára. Közben kedves látogatója volt Pistámnak, a régi hűséges barát, Hank Vogelaar feleségével Monával meglátogatta. Jó volt együtt imádkozni velük. Többen erősítették. Feri bácsit is értesítettem telefonon a műtét napjáról. Újra és újra fülemben, szívemben csengett Isten ígérete: a hívők *„hitből való imádsága megtartja a beteget.”* Van úgy, hogy Urunknak más a gondolata és hazaszólítja övéit, de van, mikor még célja van velük. Ez az Ő titka. De ha hazavisz, az még jobb, mert megszűnik a földi küzdelem és fájdalom. De ha megtart, azért is dicsőítessek Szent neve. Csak, hogy mindvégig hívnek találtassunk!

Péterffy professzor úr távolról, a Toókos család oldaláról rokon is. Nagypám testvérének felesége Péterffy Jolán volt. Elköszönéskor 3 év garanciát ígért. Azóta már 14 év telt el Isten kegyelméből (2018).

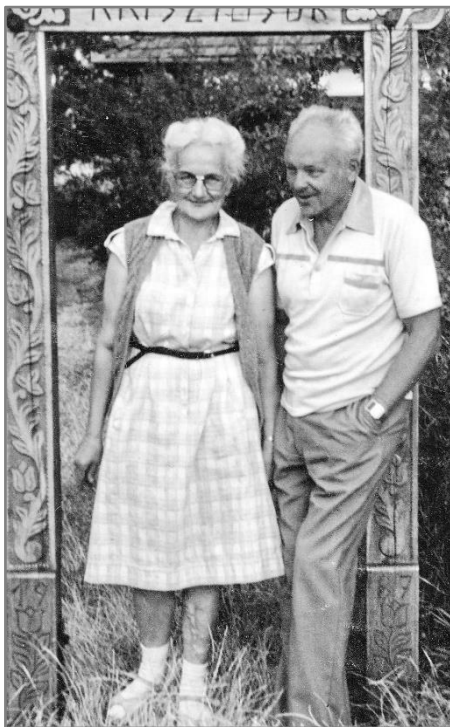
Egy jó hétig tartották még a Klinikán Pistámat és utána rehabilitációra Miskolcra adták át. Szobatársai műtétjük előtt kérték, hogy az ő szobájába vigyék vissza őket, mert erőt éreztek mellette, nyilván az Úrtól. Egy hívő cigány férfi is ott feküdt, felesége kedvesen ápolta. Jó volt látni ilyent is. Az Úr áldja meg őket.

Miskolcon a Szent Ferenc Kórház rehabilitációs osztályán még egy hónapig tartották bent. Transzfúziót kapott egyszerre két adagot. Nehezen vette be a szervezete. Meg-megállt. Odaültem mellé és simogattam finoman az eret, így szépen, csendesen sikerült. Megerősödött utána.

Többen látogatták Göncruszkáról is. Emesénk Gönci Katikával jött fel Szoboszlóról, és egy nagy tál finoman elkészített ebédet hoztak. Sült húsok, garnírunggal elegánsan, lepedőbe csavarva, hogy el ne hűljön. Szégyenkeztem, nem sokat tudott elfogyasztani belőle. De jól esett a szeretet. Mancika is rendszeresen látogatta. Naponként jártam be vonattal, csak vasárnap nem mehettem, mert szolgálni kellett a gyülekezetben. Aztán Sóhajda Leventéné Soma Zsuzsát küldte ki az esperesnő helyettesíteni. Lelkész férje hozta végül is haza a kórházból. Úrvacsora osztásra már fel tudtunk menni a templomba kocsival és

Zsuzsa kedvesen a padhoz hozta ki neki a kenyeret és a bort. Hálát adtunk az Úrnak, hogy ott lehettünk a számunkra kedves közösségben. Egy pár nap múlva pedig Pányokra is el tudtunk menni Jobbágy Pali bácsi temetésére. Igaz, kocsiban ülve hallgattuk a szertartást.

„Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van... Ne félj tehát kicsiny csapat, ha rád felleg borul, kegyelmet rejt s belőle majd áldás esője hull. Bízzál az Úrban, rólad Ő meg nem feledkezik. Sorsod sötétlő árnya közt, Szent arca rejtezik.” (229 . Halleluja.) Dicsőíttessék érte az Ő szent neve örökké.

Búcsúzás Fonytól

A SZELLEMI KÖZÉLETBEN

A Kazinczy Ferenc Társaság

Nem írtam még arról, hogy Pistám mellesleg szépirodalommal és tudományos ismeretterjesztéssel is foglalkozik. Már teológus korában is több pályadíjat nyert el. Nagyobb terjedelműek voltak: „Levél Györgytarlóról”, „Egyház a forradalomban”. Ennek tartalma a Tiszán Innen Egyházkerület története 1919 és 1920 között. Írására Darányi Lajos püspök úrtól kapott megbízatást. A jutalomként adott 2000 forintból vettük meg első mosógépünket. Aztán kisebb tanulmányok mellett évekig foglalkozott Júdás életével.

Amerikai tanulmányútja után (1966) doktorálásra jelentkezett egyháztörténelemből. Ennek a kálváriának leírása részletesen szerepel az *Ítélet* (2003) és a *Napló* (2018) című könyveiben. A sikeres konzultációs vizsga után dr. Csohány János professzorral megbeszélve elkészítette disszertációját: „Misszió a Tiszán Innen” címmel (1945-1956). Sajnos a doktorálását az egyházi vezetőség 30 év után sem engedélyezte. A Kazinczy Ferenc Társaság elnöksége azonban kérte, hogy kiadhassa könyv formájában ezt az értékes munkát. Első könyvbemutatója Miskolcon az egyházkerületi székházban volt nagy érdeklődés mellett (1996).

A Kazinczy Ferenc Társasággal kapcsolatunk 1983-ban kezdődött.

Göncruszán 1975 táján orgonaépítésre készültünk. Óriási vállalkozás ez egy kis gyülekezet részéről. Az öregeink visszaemlékeztek arra, hogy az első világháború előtt már kaptak segítséget az USA-ba kivándorolt családtagoktól, de az a háború utáni pénzügyi válság miatt értékét veszítette. Ezzel kapcsolatban sok régi történetet mondtak el az idősek. Én azokat próbáltam jegyzetelni. Így jutottam el oda, hogy sorban kezdtem átolvasni az egyházi régi jegyzőkönyveket, feljegyzéseket, pénztárkönyveket, hivatalos írásokat, anyakönyveket. Sok-sok érdekes adatot találtam. Többek között világossá vált, hogy az úgynevezett Kazinczy utcán lévő öreg házban Kazinczy Ferenc testvére, Kazinczy Klára lakott. Férje Krajnik József kassai törvényszé-

ki bíró volt. Ő sajátkezűleg leírta az általa talált adatokat Göncruszka településéről, Pro Memoria címen 1810-ben. Ezt a római katolikus plébánián őrizték, és Bogdányi Ferenc plébános testvérünk átadta nekünk. Így adataim egyre gyűltek. Ezt a kéziratot a Sárospataki Gyűjteményekbe adtuk le feldolgozás után.

Szabó Sándor pedagógus, muzeológus többször járt nálunk Encsről. Arra bátorított, hogy keressük fel dr. Kováts Dániel főiskolai tanárt ezekkel az adatokkal kapcsolatban. Kovács Pál presbiter testvérünkkel, aki szerette és értékelte faluját, egy késő őszi délután elmentünk Sátoraljaújhelybe dr. Kováts Dániel professzor a sárospataki főiskola tanárához. Kedvesen és érdeklődéssel fogadott, mert őt éppen most az foglalkoztatja, hogy meg kellene alapítani újra a Kazinczy Ferenc Társaságot, ami már régen megvolt Kassán.

Örömmel vettük ezt a hírt, és ígértük, hogy továbbra is kutatjuk az öreg kúria történetét. Ebben erősített meg göncruszkai gróf Kornis Boldizsár látogatása 1984-ben Németországból. Ősei Göncruszkan éltek ebben az öreg kúriában, és templomunk alatt van a családjuk kriptája. 1160-1170 táján épült a templom, és Nagy Lajos király idejében bővítették a harmadik részével. A pálos kolostor avatására jött el a király, mert Katalin lánya emlékére építtette. Ezen az ünnepélyes alkalmon használták azt a trónszékterítőt, amit a Kornis család őrzött 1917-ig. Akkor beadták az Esztergomi Múzeumba. Restaurálása 1989-ben történt és újságban is közölték: egyetlen Anjou kori terítő 1376-ból. (Nők Lapja 5. szám 1989. Színes képpel.) Nyugatról jött, Németországból göncruszkai gróf Kornis Boldizsár feleségével őseit kutatni, és éppen most! Istennek csudálatos ajándéka volt ez is! Tehát újabb adat!

Ezeknek kibontakozásához hozzájárult még az is, hogy Kolozsváron járva Miki bácsinál összetalálkoztam gróf Bethlen Béla bácsival, akivel ő jó barátságban volt. Béla bácsi feleségét göncruszkai gróf Kornis Klárának hívják. Kedves öreg néni, aki megörült annak, hogy mi pontosan Göncruszkan lakunk. Ideadta átolvasásra a családjukról 1917-ben kiadott Anyakönyvet, amit Veress Endre állított össze Kornis Károly megbízásából. El nem hozhattam, de végül a Sárospataki Nagykönyvtárban is rátaláltam.

A tatárjárás után IV. Béla király adományozta a családnak Ruszkát, és az 1660-as évekig ők voltak itt a birtokosok. Az öreg házról 1450-től van adat, és az is benne van, kik nyugszanak a kriptában és mikor zárták le. Egy egész történelem nyílt meg előttem, amit mindig is szerettem. Áldott legyen az Úr, hogy minden idejében történt. Köszönöm Atyám ezt az ajándékodat is.

A kúria a Kornisoktól a rokon Csákyak kezébe került, de rövidesen a Máriássy, majd Krajnik és Kazinczy család tulajdona lett.

Elindult országosan a ház megmentése, amit a TSZCS (Termelő Szövetkezeti Csoport, csúf neve: tovább szolgáló cselédek) burgonyacsiráztatásra használt, és a szobákban felhalmozott „iratokkal” fűtöttek. Talán Kazinczy Ferenc „Fogságom naplója” is közte lehetett, mert több példányban írta meg. Múzeumot és vendégházat szerettünk volna belőle alakítani. Hatalmas kétszintes pincéje van, és alagútba csatlakozik a falu alatt. Petróczi Éva író nő is publikált róla. Már sínen volt az ügy, mikor Maczó Ágnes az országgyűlés kispárti alelnöke, hirtelen felismerve értékét 100.000 Ft-ért megvásárolta. Így írta: „Megmentette a kocsmásítástól”. Sajnos azóta már eladta egy gázszelvénynek, és szemünk előtt megy tönkre kihasználatlanul. Az előtte álló, Borsos István művész által készített Kazinczy Ferenc-mellszoborra autógumik vannak felakasztva. Sajnos értékítéleteink különböznek...

Göncruszán volt még egy másik kastély is a Bárczay – Patay család tulajdonában. Ők protestánsok voltak, és nagy támogatói a református egyháznak. 1647-ből találtam az első adatot a faluba költözött Bárczay Jánosról, de sok településen volt birtokuk. Bárczay Pál és felesége, Fáy Kata ajándékozta a nagy aranyozott úrasztali kelyhet a gyülekezetnek 1746-ban. Abban az időben renoválták az ősi templomot, ami a kuruc harcok alatt nagyon megrongálódott. Thököly Imre idejében leshely volt a torony, teljesen leégett és a rotunda rész is beszakadt. Ez még freskóval román stílusban épült. Nagy Lajos király idejében gótikus torony készült a bővítéssel, és a Bárczayak barokk hatással újították fel. A szószerk, főúriszerk, karzat népi barokk festést kapott. A régi református lelkészlak is elpusztult a családi házzal. Újat építtetett Bárczay Pál, akinek első felesége Vay de Vay Zsuzsánna volt, de korán elhalt. Az új parókiával szemben szép kastélyt húztak fel.

Házasság révén később a Patay család lakta. Az utolsó családtag báji Patay Tiborné született báró Prónay Ifigénia, aki egyedül élt az 1950-es évek elejéig egy szobácskában a háború után. Ágya alatt ültette a kotlóst, nevelte a csirkéket nagy szegénységben. Gyermekei már nem használhatták a kastélyt, tévész-iroda, majd kultúrház lett benne. Édesanyjukat Budapestre vitték.

Egy nevezetes adat még Göncruszkáról. Petneházy család állítása szerint a budavári hős Petneházy Dávid is itt van eltemetve a templomi kriptában, mert a leánya Máriássy Miklósné volt, a Kazinczy kúria lakója abban az időben. Apját megmérgezték, és idehozták eltemetni. Akkor még a Máriássy – Krajnik krypta nem épült meg, tehát feltételezhető, hogy ott nyugszik.

Ez a sok történelmi adat indította el kapcsolatunkat dr. Kováts Dániel tanár úrral. Köszönjük az Úrnak, hogy végül szoros testvéri közösség alakult ki közöttünk és igen sok segítséget, bátorítást kaptunk tőle. Hála Istennek a Kazinczy Ferenc Társaság 1985-ben hivatalosan megalakult, és azóta is működik. Egyre több rendezvényünk volt Göncruszkán és más településeken is. Csak egy párat említek közülük: Felsővadász, Ónod, Regmec, Gönc, Vizsoly, Szerencs, Sárospatak, Bodroghöz, Miskolc és sok más helyen. Neves előadók jöttek: Benda Kálmán, Kováts Dániel, Hőgye István, Gulyás Mihály, Petróczi Éva, Csohány János, gróf Kornis Boldizsár, ifjú Bartók Béla, Rőczey Ferenc, Kertész Lajos, Csáky Pál felvidéki EU-képviselő, Kassáról Kováts Miklós tanár, Oremus Zoltán esperes és még mások. Az utóbbi évtizedekben Fonyban is minden esztendőben volt rendezvény. Határon túl: Felvidéken, Erdélyben, Kárpátalján is tartottunk alkalmakat. Megépült a széphalmi nyelv-múzeum 2008-ban.

Társaságunk első elnöke dr. Kováts Dániel főiskolai tanár, majd Fehér József múzeumigazgató, és 2018-tól Nyíri Péter szintén múzeumigazgató. Alelnöke: Bencsik János, Bojtor István, Oláh Tamás. Titkára Hőgye István, majd Kiss Endre József. Minden évben értékes Hírlevél érkezett a tagokhoz. Sok tudós, irodalmár tartozik a tagság körébe. Évente több kiadványa is volt a Társaságnak, több rendezvényre is sor került együttműködésünkkel.

A Kazinczy Ferenc Társaság elnökségi ülése Göncruszán 1988. július 16-án
Dr. Kováts Dániel elnök, dr. Hőgye István titkár, Gulyás Mihály alelnök és Petrőczy Éva költőnő

Pistám könyvei is a Kazinczy Ferenc Társaság neve alatt jelentek meg. (*Misszió a Tiszán innen* 1996, *Júdás az Iskáriótes* 1998, *Erdélyi Krónika* 2001, *Az ítélet* 2003, *Az Úr a te Istened* 2004, *A megigézett püspök* 2007, *Jöjj és láss* 2011, *Mózes, a nép vezetője* 2014, *Kassai napok* 2014, *Bibliai és teológiai szótár* 2015, *Homiletika* 2017, *Pál apostol életútja* 2017, *Napló* 2018. Eddig 13 könyv.)

Magam is készítettem két monográfiát, amelyekben kutatásaim eredményét rögzítettem. *Fony* 2000, *Göncruszka* 2005. Más kiadónál: *Göncruszka műemlékei* 1992. TKM 434 (Tájak Korok Múzeuma), *Fonyi séta* 1998. Ezen kívül több neves család életrajzát gyűjtöttem össze és alkalmanként ismerttettem is. Fony történetével kapcsolatban külön örömet jelentett, hogy rátaláltam Dókus Gábor lelkipásztor életútjára, aki 1893-ban került ki Amerikába, és 18 magyar református gyülekezetet alapított. Az 1200 lélekszámú községből abban az időben 300 személy vándorolt ki új hazát keresni. Emlékművet állítottunk neki, és az avatáson két unokája is jelen volt családjával az USA-ból: Horváth Tivadar lelkész és Bogár Lajos atomtudós. Majd Amerikában járva meg is látogattuk őket.

De még régebbi adat is került elő, a Babotsay Izsák élete és munkája, akit Zrinyi Ilona hívott Fonyba, és szóelőinek inspektorává tette.

Dr. Benda Kálmán történész akadémikusnak Göncruszánkán adta át a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke a tiszteleti tagnak járó oklevelet és plakettet

II. Rákóczi Ferencnek pedig főhadnagya és ő intézte hadseregének borral való ellátását. Jelentős írása is maradt ránk: *Fata Tarczaliensia*, ami Tarczal történetéről szól 1670-1700-ig. Komoly keresztyén ember volt, aki a végrendeletét így fejezte be: „... nem kívánván semmit is örö-

mestebb, mint a csendes halál által érkezhető nyugodalmamnak áldott óráját, és innen az én üdvözítő Jézus Christusomhoz való által költözésemet elérhetném. Minek előtte azért Ő Szent Felsége piros vérével megmosogattatott szegény lelkemet... Szent kezeibe ajánlanám...” A fonyi gyülekezetnek főgondnoka volt. Sírhelye a templom alatt van a szószék előtti részen megjelölve. Emlékművet állítottunk fel a bejárat előtt. Házát Szegedi Imre volt vizsolyi tsz-elnök vette meg és újította fel pályázat útján... Nemes Sándor fafaragó hejcei művésszel szobrot is készítettünk róla, amit az iskola udvarán szerettünk volna felállítani, de akkorra megszűnt a helyi iskola, így kertünkben, Rákóczi 23. szám alatt, az Immánuel ház udvarán helyeztük el 2009-ben emlékünnepevényen.

Hálások vagyunk az Úr Istennek, hogy ezek az irodalmi munkák kiadásra kerülhettek. Köszönjük dr. Kováts Dániel elnökünknek, hogy írásaink szerkesztését elvállalta, kiadásukat intézte. Az Isten áldja meg érte. Ha nem bátorított volna, monográfiáim nem születnek meg. Úgy gondolom azonban, hogy azokat az adatokat faluinkról most már nehezebb volna feltárni. De én számviteli beállítású voltam, nem irodalmár. Köszönöm A Magyar Nyelv Múzeuma kitüntetését.

Az igaz, hogy hosszú évtizedeken keresztül gyorsírással jegyeztem le prédikációkat és küldtem ki gyülekezetekbe. Pistám igehirde-

téseiből is vagy 900 le van fűzve. Az első számítógépet 1997-ben vet-tük meg, amin sokkal könnyebb dolgozni, mint írógépen. Így már a párom második könyvétől kezdve én gépelgettem le az anyagot. Áldott legyen az Úr, hogy beteg szememet még mindig tartja és itt a Szeretetotthonban lassan dolgozhatok 90 évesen. Bevallom azért, hogy néha a technikai hibák miatt szerelőre,-segítségére is van szükségem.

Mindig örömet jelent, ha a Kazinczy Ferenc Társaság gyűlésein találkozhatunk, mert szoros testvéri kapcsolat alakult ki vezetőivel, tagjaival. Az utolsó közgyűlésen 2018 áprilisában Pistám is lemondott az alelnöki tisztségéről, átadva a helyet a fiatalabbaknak. A jó Isten áldja meg a következő nemzedék munkáját is nemzetünk dicsőségére és a fiatalok buzdítására!

Orvosi találkozók

Pistám *Napló* (2018) című könyvében részletesen írt az orvosi találkozóinkról. Ez a szolgálat az 1980-as évek elején kezdődött. Doktor Lukács orvos testvérünk (ez a fedőneve volt a Bibliából) keresett fel Hollandiából. Kérte, próbáljuk összehívni a keresztyén orvos ismerőseinket Magyarországon. Hála Istennek, már addig is volt egynéhány hívó orvos barátunk: Bartha Árpád, Medgyessy György, Major László. De ebben az időben volt Pistámnak vese körüli értágítása rendkívül magas vérnyomás miatt Nyíregyházán, ami hála Istennek jól sikerült. Ott több orvossal ismerkedhetett meg: Zsonda László, aki a műtétet javasolta. Bodnár Ákos sebész főorvos, Görög Sándor belgyógyász, Adorján Gusztáv nőgyógyász.

Merész vállalkozás volt ez a kommunizmus idejében. Pistám arra gondolt, hogy összeköti egy orgona hangversennyel, ami az új orgonánkkal már 4 éve rendszeressé vált. Körülbelül 20-30 orvos jött össze először. Jeney Andrásné Korondi Klára szemorvos kedvesen szolgált a nyitó áhítaton. Lukács doktor is eljött. Fekete Péter lekipásztor a metanojáról (megtérés) beszélt. Délben hidegtállal kínáltuk vendégeinket és „buyonnal” (meleg húsleves tészta nélkül csészékben). Emesénk is eljött. Kedves Julis nénink is örömmel szolgált a vendéglátásban. Ő valamikor a Patay családnál szobaleány volt Göncruszván. Gondolom, jól esett neki hasonló formában segíteni.

Évről évre többen jöttek össze nemcsak orvosok, hanem egyéb egészségügyi dolgozók is. Tavasszal és ősszel találkoztunk. Később az őszi alkalmat Szerencsen Korondi Klára testvérünk rendezte meg. 1990-ben pedig megalakult a Keresztyén Orvosok Magyarországi Társasága. Balatonaligán tartották az első többnapos konferenciát, ahol Pistám szolgált a reggeli áhítatokon. Hálásak vagyunk az Úrnak, hogy Göncruszkan indult el ez a szolgálati közösség az Ő nagy kegyelméből.

Erősítést jelentett az, mikor Sipos Zoltánné dr. Szabó Zsuzsa orvosnő testvérünk Fonyba jött. Vele gyermekkorától van kapcsolatunk. Németországba ment férjhez az 1956-os, soproni egyetemen tanult diákhoz, aki híres olajmérnök lett. Zsuzsánk édesapja dr. Szabó Mihály, „Miska bácsi” lelki édesapánk volt, aki a „Bethánia” közösség tiszántúli vezetőjeként szolgált, és az evangélium hirdetésére nagy lelki ajándékot kapott. Egyébként megyei táblabírószági tanácselnök volt 1951-ig, mikor eltávolította a pártbizottság. Így is szólították: „Bíró úr”. Debrecenben a „Kistemplomban” kétezer ember hallgatta igehirdetéseit csütörtök és vasárnap délutánonként. A háború alatt és utáni ébredési időben 1944 és 1951 között vezető egyéniség volt. De azután is hű maradt a lelki gondozásban élete végéig.

Egy alkalommal Zsuzsánk azt mondta: „Ha Fonyban közeletemben lenne egy eladó ház, szívesen megvenném.” 2001-ben Fonyban a Rákóczi u. 21. szám alatti házban meghalt az öreg Tóth néni. Unokái el akarták adni a portát. Azonnal értesítettük Zsuzsát. Sajnos a férje abban az időben halt meg. Zsuzsánk eldöntötte, hogy életbiztosításra kapott összeget befekteti egy fonyi lakásba a fia családja részére, mert Attila fiának felesége Dávidkó Andre Kassára való volt. Így ki tudják majd ők is használni az örökséget. Ő pedig vágyott magyarországi lelki közösségre.

Örömmel vettük döntését. Bianki István hívó mérnök testvérünk nagy lelkesedéssel, alapos szép tervezéssel a meglehetősen rossz állapotban lévő házat felépítette. Hasonló sváb porta az is, mint a miénk a szomszédban, majd 300 éves vastag kőfalakkal és alatta pincével. Szép, elegáns lakás lett belőle. Udvarát parkosította, a házat többnyire antik bútorokkal rendezte be.

Zsuzsánk mint orvos részt vett az orvosi konferenciákon már előbb is. Eldöntöttük, hogy most már az ő nevében hívjuk össze orvos barátainkat, és ő vállalta, hogy finanszírozza a vendéglátást. Természetesen a szervezést továbbra is mi végeztük. A létszám növekedése után Fonyban a polgármesteri hivatal tanácstermében, vagy a templomban jöttünk össze, és az ellátást is a községi konyháról kértük.

Áldott legyen az Úr ezekért az alkalmakért. Áhítattal kezdődött, azután előadások keresztyén szemmel az orvosi szolgálatról, és bizonyágtételek, éneklés, szeretetvendégség.

Most már, hogy nem vagyunk Fonyban és Zsuzsa sem tud visszajárni, így a fonyi tavaszi alkalom Encsre tevődött át dr. Bacsisztáné Erika főorvosnő vezetésével. Pista a bevezető szolgálatát ez évben átadta Mátyás Sándor kedves lelkipásztor testvérünknek, mert ragaszkodnak ahhoz, hogy lelkész vezesse az áhítatot kezdettől fogva. Az őszi alkalom pedig Szerencsen van továbbra is a református egyház nagytermében Korondi Klára szervezésében.

Sajnos Zsuzsánk hannoveri lakása is kigyulladt, ezért is, meg kora miatt is Attila fia közelébe, Lörachba költözött (a svájci határ közelébe). Misi testvére olykor elhozza Magyarországra, Szegedre. Adja Isten, hogy még találkozassunk!

Áldjuk az Urat a testvéri együttlétekért. Jó volt közösen szolgálni vele. Áldja meg az Úr Jézus Krisztus továbbra is a keresztyén orvosok közösségét. Tartsanak össze, hogy az Ő dicsőségére végezzék nehéz, de szép munkájukat.

NYUGDÍJAS ÉVEK

Negyvennégy évi szolgálat után Pistám nyugdíjba vonult Göncruszka gyülekezetéből és Zsujtáról, de Fonyban tovább végezte a lelkeszi munkát 2004. december 31-ig. Nagy szeretettel búcsúztatták el, hiszen annyira összenőtt velük a szívünk. Mi is fájó érzéssel köszöntünk el, de tudomásul vettük, hogy az idő eljárt felettünk. Lassítani kell. A táborokat 2016-ig folytattuk, és 2017-ben átadtuk Demeter Ottó lelkipásztornak a zsadányi gyülekezet részére. Szívünk fele ott maradt a kedves testvérekkel. Áldja és őrizze meg őket az Úr és adjon élőhitű pásztort közülük!

Templomot renováltunk Göncruszkan 1999-ben utoljára, és részben a parókiát is. Azt már az utód, kedves élőhitű Molnár Sándor idejében Csomós József püspök úr irányításával alakították át, mert Sándor testvérünk Telkibányán lakott, és onnan járt át közel négy éven keresztül. Utána Sóhajda Levente és felesége, Samu Zsuzsa fiatal, tette kész, hívő lelkészpár követte a szolgálatban. Áldott legyen az Úr, hogy nem hagyta el azt a létszámban már lecsökkent nyáját!

Az egyház átvette a már bezárásra ítélt iskolát, és az Úr kegyelméből ők beindították külföldön szerzett tapasztalataik alapján evangéliumi szellemben. Most már 160 gyermek jár oda, mert a szomszéd közösségekből is kisbusszal áthordják az igényesebbek a jövő nemzedéket. Az óvodát is átvették. Pedagógusaik mindent elkövetnek a színvonal fenntartásáért. Nyelveket, zenét különböző hangszerekkel oktatnak. Reggel áhítattal kezdődik a tanítás. Ebben az évben ballagtattak először (2018), és biztosan megállják a helyüket növendékeik a továbbtanulásnál. A faluban többen vállaltak nevelőszülői feladatot. Ez is emeli a gyermekek létszámát. Áldja meg az Úr munkájukat, szolgálatukat.

Méhészettel is foglalkoznak, és ebbe a munkába a gyülekezet tagjait is bevonják. A mézet pedig Svájcban és Hollandiában értékesítik, így továbbra is van nyugati kapcsolatuk, akik viszont másban segítik őket. Hála Istennek, él a gyülekezet és a falu népe. Sokan vettek megürült házat Kassáról, s azok egy része beépült a falu közösségébe. A

Thália Színház tagjai is sorba vesznek ott nyaralót. Sajnos Kollár Péter igazgató 2018-ban elhunyt.

Örül a szívünk, hogy az Úr áldása nyugszik munkájukon.

Fonyban Pistám tovább végezte szolgálatát, mint nyugdíjas lelkes, de a parókiát csak tábor részére használtuk, mi a saját lakásunkba költöztünk, aminek később az „Immánuel” nevet adtuk. Az itt folytatott ifjúsági munkáról, szolgálatokról, táborokról már előbb írtam. A parókiát is szépen felújítottuk, 40 fő részére készült szálláshely és ahhoz szükséges helyiségek. Áldott legyen az Úr minden alkalomért, lehetőségért!

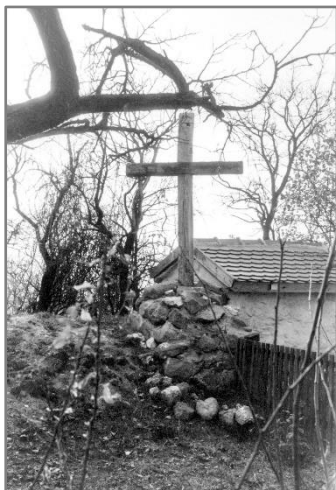
Azonban a 2004 szeptemberében történt harmadik infarktus, majd az azt követő négy ércserés műtét után a fonyi gyülekezeti szolgálatról is meg kellett válni. Mészáros Viktória hernádcécei lelkész nő lett az utód. Téli időszakban, mikor a cécei utat befújta a hó, több ízben Pistám helyettesített, nem is a templomban, hanem nálunk a lakásban jött össze a gyülekezet.

Volt egy kis feszültség, mikor átvette a parókiát, hogy majd a táboroztatásból bevétele lesz a gyülekezetnek. A gondnokkal együtt azt képzelték, hogy ez anyagi haszonnal jár. Mi tizedünkből és testvéri segítséggel végeztük ezeket a szolgálatokat és nem számoltunk fel napidíjat a csoportoktól. Ez nagy különbség... Ezek után be is fulladt a parókián a táborozás, nem tudták üzemeltetni, kihasználni a már kész lehetőséget. Talán Istenünk áldása sem nyugodott meg ezen az erőszakos lépésükön. Az épület állaga romlik, cserepek hiányoznak, becsorog az eső, betörések, lopások, a vízvezeték elfagyása és a többi következt. Sajnos a gyülekezet létszáma is lecsökkent.

Mészáros Viktória lelkész nő átment Alsóvadászra a gyülekezetbe. Utána egy ideig Kovács Zsolt Levente helyettesített Vizsolyból, és a Kultúrház kis termében tartották az istentiszteletet télen. Majd Ficzer Csilla fiatal lelkész nő vette át a szolgálatot, aki Hernádcécéről jár át. Közben férjhez ment, kisgyermekével mellett tovább végezi a gyülekezeti munkát. Vasárnap van csak alkalom. A parókia állaga tovább romlik. Sajnos a 2002-ben szépen felújított templomba most csorog a bádogtetőről az esővíz és ázik az úrasztalánál a plafon meg a toronyban. A könnyező házigombát akkor elpusztítottuk, de most mi lesz?

Az Úr tudja! ... Uram légy irgalmas, mert a „*Te házadhoz való féltő szeretet emészt engem.*” A bádogtetőt 2018 augusztusában saját tizedünk-ből kijavíttattuk. A parókiára pályázati pénzből új ablakokat tettek most 2018-ban. A régi üres parókia javítása fontosabb, mint a templom karbantartása...

Urunk kegyelméből az „Immánuel” missziói otthonunknál a táborok továbbra is folytak. A hely azonban elég szűkös volt. Arról beszéltünk, hogy valami bővítést kellene még kitalálni. Gondoltunk faházra, de azok nem nagyok. Bianki István testvérünk jött segítségül és készített egy csinos tervet. Ezen még aztán módosítottunk és így 18 személy számára alakult ki a pavilon épülete, zuhanyozóval és két mellékhelyiség angol WC-vel. Készült még kinti mosogató és tároló hely a ház oldalfalánál. A pavilon építésében Patrik Sylvester amerikai professzor 8 munkással jött segíteni, akik Mexikóból való keresztyén emberek voltak. Egyiknek a felesége is velük jött. Első nap kértem, segítsen zöldséget takarítani a konyhában. Azt válaszolta, nem tudja, hogy kell, mert ő nem szokott főzni. Kész ételeket használ Amerikában. De férje mellett remekül rakta ő is a falat. Az udvaron pedig a kút és szalonasütő mögött egy 10 személy részére kis fedett bungaló épült, hosszú asztallal és lócéval bővítette a helyiségeket. Egy alkalommal Gaal Miklós unokatestvér Erdélyből ott készített magának

fekvőhelyet a családi találkozó alkalomával, mert nagyon horkol. Jóízűt aludt, csak a szúnyogok kószolgatták vérért. Következő évben már bejött a nagyterembe aludni.

A pince oldalában kvarckövekből készítettünk kiemelt helyet, amin egy kereszt áll, alatta kövirózsák. (Lásd képünkön!) Mögöttük futó klemátisz díszlik. Közel hozzá látható Babotsay Izsák, Rákóczi főhadnagyának és inspektorának, a gyülekezet volt főgondnokának faragott szobra. Erről már az előbbiekben írtam.

A pavilonban emeletes vaságyak vannak a két oldalsó szobában nyolc-nyolc fekvőhellyel. Középső helyen pedig egy kihúzható rökamié és asztalok, székek, kredenc. Széthúzható szalagfüggöny választja el a hátsó szobát, úgy hogy szükség esetén 40 személy is étkezhethet bent az asztaloknál. Többször tartottuk ott a Bojtor családi találkozót is és más összejöveteleket. Olyankor kivittük a hátsó szoba négy emeletes ágát és elfértünk. Nagyon praktikusan ki lehet használni a helyiséget. A tábort ágyakkal, matracokkal, párnákkal, hálósákokkal, és plédekkel együtt adtuk át, teljes felszereléssel a Zsadányi Református Gyülekezetnek. Áldja meg az Úr munkájukat, hogy az Ő dicsőségére tudják használni!

Tűzeset óta a gyülekezet már táborozott az Immánuel-házban, de a felújítás nem fejeződött még be teljesen. Kérjük, hogy Urunk áldása nyugodjon rajtuk és még sokan felismerjék ott a mi Urunkat, Jézus Krisztust

Új időszak kezdődik

Az Úrnak 2016. esztendejében, újév napján ezeket a kijelentéseket kaptam: *„Ne félj, veled vagyok”. - „Te kövess engem!”* János 21,22. Igen, Uram, tudom, hogy Te mindenkor velem vagy. Követni szeretnék Téged ebben az esztendőben is, szívem utolsó dobbanásáig. Nem tudom még, mit engedsz meg életünkben, de legyen meg a Te akaratod.

További üzenet volt: *„Az én gondolataim nem a ti gondolataitok!”* – Legyen meg Uram a Te akaratod! *„Örökkévaló szeretettel szerettelek téged, azért terjesztem ki reád az én irgalmasságomat!”* – Szívemben vissza cseng ismét az újévi üzenet: *„Ne félj, veled vagyok”. „Te kövess engem!”*

2016. február 28. Holnap Pistám 88. születésnapja lesz, ami csak négyévente van, mert február 29.-én született. Emesénknél vagyunk Hajdúszoboszlón. Ebéd után három órakor cseng a telefonunk és Sándor Béláné Editke remegő hangon közli, hogy Fonyban ég a házunk. A tűzoltók már ott vannak. Focizó gyermekek vették észre a füstöt, értesítették a polgármestert, s azok azonnal jöttek. Kigyulladt a villanyóra, lángot kapott az óra szekrénye, a láng felcsapott a tornác deszkaborítására és a tetőszerkezetet is meggyújtotta. A cserép alatti nylon szigetelés pillanatok alatt elégett.

A tűz után

A polgármester úr és néhány segítő azonnal rohant oltani. Azt hitték délután alszunk, ezért minden ablakot betörték, hogy riasszanak. A konyha ajtaját is berúgták, tudva, hogy gázipalack van bent. Áldott legyen az Úr, hogy nappal, és vasárnap délután történt, mikor a legények fociztak, és meglátták a lángokat. Áldott legyen az Úr, hogy a tűzoltók azonnal jöttek. Még a mentőautó is jött, ha baleset van, segítsen. A rendőrség is megjelent.

Editék és Mónikáék is rohantak. Áldja meg az Úr mindazokat, akik jöttek! A polgármester létrán felmászott a konyha feletti tetőre és onnan oltotta a tüzet, így Isten kegyelméből az nem terjedt át a Betlehem feletti tetőtérbe, ami deszkával és préselt lemezzel van borítva. A padlásátjáró ajtaja kiegészzt, és az ágy szélén a takaró sarka meg a szőnyeg sarka perzselődött. Isten angyalai rátették kezüket a többi részre, és kegyelemből nem égett le az egész tábor. Mert ha ott tovább jön a láng, nem lehetett volna megállítani. A könyvtár is leég. Soli Deo Gloria!

Alig értettük a telefonon Editke hangját. Pistám kétszer is rákérdezett, hogy mi van? Hihetetlen. – Igen Uram, Te mondtad, hogy: *ne félj, veled vagyok a bajban is! Te kövess engem!* Nem adsz több próbát, mint amennyit elviselhetünk. Te velünk vagy szüntelenül. Most is!

Emesével és a kedves Kovács Imre gépkocsivezetővel azonnal kocsiba ültünk, és szorongó szívvel rohantunk Hajdúszoboszlóról Fonyba 160 km távolságra. Közben Emese unokánknak is hírt adtunk, és ő is kocsival sietett Hajdúhadhárról. Ő közelebb volt, hamarabb ért oda. Akkorra már a tüzet eloltották. Mivel annak idején az ő nevére íratuk a házat, jogosult volt a hivatalos jegyzőkönyveket aláírni.

Ahogy beértünk az udvarra, kormos, égett gerendák árválkodtak lakásunk felett a két kormos kéménnyel. A fehér falakon csorgott a fekete lé. A bejárati ajtó kiégett és a még megmarast ablakok betörve. A padláson tárolt dolgok szénné égtek, az udvarra ledobálva felismerhetetlenné váltak. A szobákban állt a víz. Tornácunk szép faragott oszlopoi megégve, némelyik megperzselődve.

Istenünk kegyelméből a tüzeset alkalmával a padlásajtónál megálltak a lángok és nem égett le a többi tetőszerkezet. *„Istennek minden útja kegyelem és hűség.”*

Mivé lett a szép virágos tornác, udvar? Mivé lett az oly kedves, meleg hangulatú lakás? Mivé lettek a szép bútorok, képek, könyvek? Mit lehet cselekedni? Mit lehet és kell menteni? Először is imádkozni. Hálát adni azért, ami megmaradt.

Pistám lába már akkor is nagyon gyenge volt. Botjával az üszkös, padlásról ledobott dolgokat piszkálgatta. A villanyóra darabjait a biztosító szakembere megtalálta. Kegyelem volt, hogy egy országos biztosítási vezető éppen ezen a vidéken járt. Sajnálattal nézte az értékes faragott oszlopokat, és megjegyezte: „Szép lakás volt.” Ugyanis Emesénk útközben értesítette Kovács Ferenc építész barátjukat az esetről, és nyilván ő küldte el az erre járó szakembert. Érezhető volt, hogy jóindulattal próbált segíteni. Egyértelmű eset, hogy ÉMÁSZ-hiba okozta a kárt. Lakásunkban a villanyvezetékek vörösrézre át lettek cserélve, és új órát rakott be az ÉMÁSZ mielőtt beköltöztünk.

Én legelőször a fekete szobában lévő értékes könyveket, Bibliákat mentettem, mert ott kapott legtöbb vizet a lakás. Majd a fényképalbumokat raktam almás ládádba. A fekete könyvesszekrényt ürítettem ki. Közben a Sándor és Lukács család tagjai hordtak ki mindent a „nagyerembe”. Egyre jobban sötétedett, zseblámpákkal, gyertyával világítottunk, hogy amit lehetett, azt hirtelen mentsük az átázott szobákból.

A parkettán állt a víz. A sok kézimunkát, díszpárnákat Emesém kapkodta össze. Szekrényben a ruhák jó része is átázott. Éjjel Sándorné Editéknél aludtunk a vendégházukban. Áldja meg őket az Úr!

Aztán Tamás is jött, hogy a bútorokat segítsen kivinni. A fekete szoba szép neobarokk szekrényét, íróasztalát, garnitúráját, a zongorát meg a többi berendezést mind a „nagyterembe” zsúfolták be. A szőnyegeket a kinti ebédlőben próbáltuk kiteríteni, hogy fagyjon meg és száradjon. A pavilon helyisége is megtelt. Kegyelem, hogy a lakásban lévő bútorok nem égtek meg, csak egy pár a középső szobában az ajtó mellett. Ott is volt egy gázpalack a kis rezsóhoz, szerencsére az nem sérült.

A mi Urunk pontot tett életünk nagy szakaszára. Mivé lett a szép, meleg otthonunk, ahol sokan felüdülhettek, megpihenhettek? Vége! ... Egy pillanat és minden kárba vész. De Isten keze akkor sem rövidül meg! Minden hiábavalóság, de az Úr Jézus szeretete örökké megmarad. Ígérete megáll: *„Ne félj, veled vagyok!”* Nektek adtam 30 esztendőre ezt a szép portát, én segítettelek titeket, hogy felépüljön és szolgálhassatok benne. Nektek adtam, hogy dicsőítsétek nevemet ezen a helyen, hogy sokan felismerjék itt az én szabadításomat! De most megpróbállak titeket, hogy ezek után is szerettek-e engem? Mert az újévi ígében az volt: *„Te kövess engem!”* Igen, Uram: én, szeretlek Téged! Én hiszek Neked. Tudom, hogy ez a földi élet mulandó, mindent itt kell hagyni, de Jézus Krisztus áldozatáért a menny kapuja nyitva van előttem. Egyre jobban hazavágyunk Hozzád. Mindenért legyen áldott szent neved! – Tudom, hogy nem hagysz el.

Ez a belső hang adott békességet a további lépésekben.

Hogyan tovább?

„Az én gondolataim, nem a ti gondolataitok, és nem a ti utaitok az én utaim. Mert amint magasabbak az egek a földnél, akképpen magasabbak az én utaim a ti utaitoknál. Ézsaiás 55,8.

Jó megadással várni az Úr vezetésére, mert a mi gondolataink könnyen tévútra vezetnek.

Sokféle vélemény alakult ki beszélgetéseink alatt. Eladni az „Immánuel” házat? Újra felépíteni és utána eladni? Vagy tovább tartani a táborokat? Miből és kivel építtetnénk fel? Mesike nevén van, ő nem

tudja üzemeltetni a távolság miatt. Ki legyen a megbízott? Pistám egészségi állapota labilis, nem maradhatunk ott magunkra.

Sokféle emberi elképzelés jött szóba, ami néha fájdalmat is jelentett. Van-e értéke egy ilyen vidéki háznak? Messze a várostól, orvostól, kórháztól. Tegyük fel hirdetést az internetre? Ez nem alkalmas családi háznak, csak táborok számára lett így kialakítva.

Az Úr végül Demeter Ottó lelkészházaspárt indította fel, hogy átvesszik a Zsadányi Református Egyház gyülekezetének. Igaz, 250 km-re vannak, de már többször táboroztak itt, ismerik a helyet, a szép környékét pedig szeretik. Végül feljöttek Hajdúszoboszlóra, és hosszas beszélgetés után megállapodtunk egy összegben. Ezt nem lehet eladási árnak mondani, 3,5 millió. (A közeli szomszédban egy szerény kis lakást, rövid kerttel 7 millióért adtak el üresen.) Ez csak jelképes összeg. Hiszen 40 férőhelyes épületkomplexum, teljes felszereléssel (csak egy ágymatrac 10.000 Ft volt) és 800 négyszögletes kertjével, újonnan ültetett gyümölcsösökkel, sokkal többet ért. Igaz, hogy a leégett részt fel kell építeni, de a többi – hála Istennek – megmaradt.

Annyi kérésünk volt, hogy egy szobát mellékhelyiséggel használhassunk néha, ha egy-két hétre Pistám fel akar menni Fonybára. A volt hálószobában helyeztük el a modern szobabútorunkat, szekrénysort, íróasztalt, számítógépet, TV-t, étkezőasztalt és néhány széket, fekvőhelyet. Skodánk a garázsban maradt és a mellette levő kis kamrába raktuk be maradék darabjainkat. Az értékes bútorokat a két szobából Mesike vitte el Hadháza és a zongorát. A garázsukban várja, mi lesz a sorsa.

Legnagyobb feladat volt a könyvek szortírozása, 37 nagy doboz könyvet szállított el a Sárospataki Könyvtár teherautója. Azon kívül Pistám írásainak és dokumentumainak jó része is a pataki levéltárba került. Sok könyvet átvittek Kárpátaljára, amiből már többet példány volt Patakon. Lelkészeknek, barátoknak, gyülekezeteknek osztogatunk szét a kb. 4000 darab könyvünket. Itt most Hajdúszoboszlón két kis polcon sorakozik a maradék. Ha ott vagyunk Fonybára, akkor egy kis rezsón tudok valamit főzni. De, ha őszinte vagyok, most már minden olyan idegen számomra. Nem beszélve arról, hogy fáj látni, mikor értékes dolgok mennek tönkre kint az esőben. Most már nem a miénk, de úgy tekintek mégis mindenre, hogy az Úré volt és most is az...

Reméljük, hogy lassan majdcsak felépül minden és Isten áldása lesz a táborokon és szolgatársaink munkáján. Csak nagy a távolság és így nehéz nekik intézkedni.

Ez az emberi gondolat... De Isten békességet adott benne, mert ők is evangéliumi tábor részére akarják használni a telepet. Örömmel szolgáltunk ott, de az Úr adta és az Úr vette el. Áldott legyen az Ő szent neve örökké!

A vételárból és a biztosítótól kapott összegből Emese unokánk be tudott fizetni egy 76 négyzetméteres debreceni új lakásra, amibe már be is költöztek 2018-ban. Dédunokáink ott tanulnak, így ki tudják használni. Urunk áldja meg jövődjüket, tanulásukat, és adja, hogy szeressék a mi Urunkat, az Úr Jézus Krisztust!

„Istennek miden útja kegyelem és hűség!” Mi már csak felfelé tekintünk. Ami megmaradt, az elég nekünk. A mennyország kapujában semmire sem lesz szükségünk, csak az Úr Jézus Krisztus értünk kihullott drága vérére. Hisszük, hogy bűneinket eltörölte, amit rosszul cselekedtünk, megbocsátja, és kegyelméből ott lehetünk az Atya trónja előtt és az angyalokkal, meg előre elköltözött szereteteinkkel együtt zengünk Neki örök halleluját!

A három szobát kiürítettük, az ablakokat, ajtókat bedeszálták. A padlástérre Kovács Ferenc építésmérnök munkásaival fóliát terített le. Tél lévén nem lehetett hozzáfekedni a felújításhoz. Mikor kitavaszkodott, akkor mentünk fel, hogy legalább a ruhaneműket és a bútorokat szárítsuk. A hátsó földszinti szobában – amit Enikő nővérem használt a családi találkozókra – húzódtunk meg Pistámmal. A hátsó konyhában főzhettem. De villanyunk nem volt. A szomszédból, Siposné Zsuzsánktól kaptunk egy szál vezetékkel áramot, hogy este tudjunk egy kicsit világítani.

Aztán megjelentek a zsadányi emberek mesterükkel két hétre. Ők a pavilonban aludtak. Iszonyatos por és szemét terült el az udvaron, ahogy dobálták le a törmeléket, a maradék égett dolgokat a padlástérről. Aztán elmentek, hetekig nem jöttek vissza. A tetőről a nyílont a szél ide-oda fújta, esők jöttek, így a fal és a még megmaradt parketta is átázott. Aztán újra jöttek egy pár napra, és megint elmentek. A gerendákat elkészítették, a megégett szép oszlopainkat elfűrészelték, és

beépítették a tetőbe. A tornácon pedig sima fenyőoszlopokat állítottak be, a korlátját vízszintben elhelyezett deszkákkal oldották meg. Aztán megint elmentek, mert a megrendelt és leszállított cserepet nem vették át minősége miatt. A medárdi eső azonban nem várta meg, míg visszajönnek. A falak és minden ázott. Mi vagy két hónapig ott dolgoztunk. Amit lehetett, azt válogattuk a nagyteremben, ahol alig lehetett megmozdulni. Természetesen villany csak este a kis szobánkban volt Zsuzsántól egy szál vezetéken a pinceablakon át.

Aztán egy nap örömmel jött a vállalkozó Sándor, és mondta, sikerült kisméretű téglát szereznie. Nem értettem miért örül annyira, mert nem volt kedvünk nézegetni munkájukat. Mikor elmentek, akkor láttuk döbbenet, hogy az ablakokat mind keskeny ablakokra cserélték ki, és a téglával az előző széles ablakok helyét kellett befalazni. A hátsó szobánkban hármass ablak volt, oda is ilyen szűk kis ablakot rakott be. Sőt a bejárati kétszárnyú dupla ajtó helyére is egy méteres szimpla ajtót helyezett. A majd 80 cm vastag kőfalban ezek a szűk ablakok, meg a szűk ajtó nem valami jól mutatnak, meg sötétít. A tetőt is egyenes sima fallal zárták le az utca felől.

Nagyon ledöbbsentünk ezeken a változtatásokon. Az épület teljesen elvesztette stílusát. De már nem a miénk, nincs jogunk beleszólni, csak sajnáljuk a primitív megoldásokat.

Most már talán beindulnak az alkalmak, és kérjük Urunkat, áldja meg testvéreink munkáját. Iskolájuk, öregotthonuk van, és komoly hívő presbiterek segítenek a lelkész családnak. Az Úr Jézus szeretete és kegyelme hordozza életüket, szolgálatukat!

Hátralévő lehetőségeink

Isten kegyelméből Emesénknél, gyermekeinknél a szoboszlói parókian húzhattuk meg magunkat szeretetben, békességben. Még akkor Pistámmal, ha nehezen is, de elgyalogoltunk a templomba, meg az imateremi alkalmakra. Számítógépemet elhoztuk, és Pistámnak a *Homiletika* című munkáját írtuk. Mellette én az elhozott családi dokumentumokat próbáltam rendezni.

Szívünkben most már csend van. Egy a biztos, hogy az Úr Jézus Krisztus szeret, a próbatételben sem hagy el. „*Uram Te vagy Istenem,*

magasztallak, dicsérem nevedet.” Ézsaiás 25,1. Egy reggeli igeolvasáskor az Úr újra szólt 2017. május első napjaiban. Ne aggódalmaskodjál: „*Ő gondot visel rólad és nem hagyja, hogy ingadozzon az igaz.*” – Emesénk hivatalba indulása előtt beköszönt a szobánkba. Kérdést tett fel. Három nap gondolkozási időnk van a döntésig. Megürült az Anna Otthonban egy kétágyas szép szoba, ami ritkán történik így. Lelkészházaspár szeretne bejönni, de ha mi elfogadjuk, akkor miénk az elsőbbség, mivel szüleiről van szó. De sürgős a válasz.

Fülembe csengett a reggeli ige: *Ő gondoskodik rólam, rólunk!* De tudtam, hogy Pistám a trauma után is nehezen tudja feladni függetlenségét. Még vágyik vissza Fonyba. Az Úr azonban pontot tett eddigi életünkre, szolgálatainkra. „Vége”, - ahogy ő is fogalmazta *Naplójában*. Azért imádkoztam, hogy ő tudja kimondani a választ három napon belül. Igém második üzenete így szólt: „*Nem hagyja, hogy ingadozzon az igaz.*” – Uram, ha a Te akaratod is az, hogy az Otthont elfogadjuk, akkor indítsad fel Pistám szívét a válaszra: „igen”.

Csendben vártunk mindannyian.

Harmadnap reggel Emesénk bejött, és megismételte a kérdést. Pistám kimondta a rövid szót: „Igen”. Csudálatos, hogy az Úrnak van hatalma gondolatainkat megváltoztatni: „*Nem engedi, hogy ingadozzék az igaz.*” Ő hűséges Atya, amit ígér, azt megcselekszi. És mindent a javunkra fordít.

Emesénk is hálaadással fogadta a választ, mert nem mert minket már hosszabb időre Fonyban hagyni az egy szobában kis rezsóval és édesapja gyengülő egészségével. Éveink száma egyre nő, az erő pedig csökken. – Uram, legyen meg a Te akaratod! Ez nem börtön, időnként lehet szabadságra menni. Mindennapi ellátás biztosítva van, felügyelet és orvosi ellátás is. Gépkocsival visznek vizsgálatra, kezelésre, szükség esetén fürdőre, sőt most már vasárnap a templomba is. – Az Úr így döntött felőlünk! Eddigi életformánk megváltozott: „Vége”. Az Úr újat készített. Legyen meg az Ő szent akarata!

Emesénk már aznap intézkedett is. Elkezdte a bejelentkezés papír munkáit. Lakcímünk megváltozott, az állandó: Hajdúszoboszló 4200 Dózsa György út 9-11. Anna Szeretetotthon. I emelet 7. szám.

A Szeretetotthonban

Elmentünk meg-
nézni a szobát. Körül-
belül akkora, mint a fo-
nyi lakószobánk volt.
Kis fürdőszoba, előtér
és egy szép balkon van
az ablak és ajtó előtt,
muskáтли virít a párká-
nyon. Kedves Lovasné
Iréne testvérünk át-

költözött a szomszédba, lakótársa elhalt, Lengyelne Pirikének meg nem
rég halt meg a férje, így a két kedves asszony testvérünk összeköltözött.
Isten áldja meg őket, hogy ezzel megürülhetett a kétágyas szoba.

Emesénk igyekezett mindent szépen előre elkészíteni. Mi balla-
gásra kellett menjünk május 6-ra Fonyba, onnan Encsre a gimnázi-
umba. Addig a szobát kifestették, ablakra, ajtóra redőnyt tettek. A pa-
rókiáról elhozta a dupla ágyat, ruhásszekrényt, éjjeliszekrényt, kis
polcos szekrényt. Vett a kis konyhasarokhoz is egy szekrénykét, mik-
rót, kis hűtőt. Édesapjának kis íróasztalt, nekem áthozták a számítógé-
pemet. Van még a szobában egy fotel, négy szék és a fekete bútorunk-
nak a kerek asztalkája középen egy új szőnyeggel. Az íróasztal felett
két soros polc. Ez az összes vagyonunk most. Az előtérben fogas és
zárt cipőtartó. Minden, ami szükséges, megtalálható.

Áldott legyen az Úr, hogy olyan nagy szeretettel rendezte be Eme-
sénk a szobát, minden centiméterre van kiszabva, hogy beférjen. Fürdő-
szobánk zuhanyozóval és polcokkal is el van látva. Teljes összkomfort!
Mire van még szükségünk ezen a földön? A nővérek és a többi dolgozó
is szeretettel fogadott. Érződött a levegőben, hogy ez „Szeretetotthon!”

Július 2-án hoztak el minket Fonyból egyenesen ide. Útközben
mondták, hogy augusztus 1-gyel beadták nyugdíjazási kérelmüket.
Emese az Otthont év végéig vezeti. Utódjuknak a presbitérium 98 %-
a gyermekeiket, Kovács Zoltánt és Takács Emesét jelölte.

Meglepődve hallgattuk elgondolásukat.

Nem is értettük tulajdonképpen, miért ilyen hirtelen történt a döntés. Utólag mondták el, hogy sajnos egészségi okokból határozták el magukat, mert bizonyos betegség tünetei jelentkeztek Tamásnál. Nyugdíjveik megvannak, és szeretnék a hátralévő időt kevesebb feszültséggel megélni. Egész életükben nem sok idejük volt a család számára, így most talán többet tudnak nekik segíteni szolgálataikban, munkájukban és az unokák nevelésében. Urunk áldja meg döntésüket és életüket! Ebbe mi nem szólunk belé. Az Úr mindezt előre tudta, és azért készítette számunkra el ezt a helyet. Ő őrizzé tovább is életüket!

A hajdúszoboszlói parókiát kiürítették. Harsányban elkészült a kedves kis lakásuk. Sok mindent adtak az Otthon számára, mert úgy sem férnek be a nagy bútorok a szobáikba. Három szoba és egy nappali van kialakítva egy régi falusi vályog épületből. A vidék szép a Bükk-hegység lábánál, a gyülekezet szeretettel fogadta őket. A lelkipásztornő többször kéri segítségüket szolgálatban. A falu közösségével is megtalálták a kapcsolatot.

Hajdúszoboszlón a gyülekezet meglepődött a döntésen, de szépen megköszönték és elbúcsúztatták lelkipásztorukat, aki 21 évig szolgált közöttük. A széthullott gyülekezetet összeszedték, templomot felújították, parókiát, lelkési hivatalt bővítették. Felépítették az Anna Szeretetotthont 42 fő számára, és ezen kívül sok szociális gondozót állítottak munkába az idősek mellé segítségül a városban is. Áldott legyen az Úr minden szolgálatért, az ifjúsági alkalmakért, táborokért, kirándulásokért! Az Anna Szeretetotthon létesítéséért, ami valóban „szeretet otthon” lett. Ő tudja megmozdítani és megtartani népét, ezért imádkozunk.

Az ördög azonban konkolyt hintett a búza közé. Megirigyelte a növekvő gyülekezetet, a szépen kiépített Szeretetotthont. Támadásba kezdett. A presbitérium Kovács Zoltán megválasztását 98 százalékban kérte. Szabadi Árpád esperes úr Őz Lajos nádudvari lelkipásztort rendelte ki beszolgáló lelkésznek, aki neheztelt Takács Tamás nagybátyjára. Tamás és Emese az egyház és Öregotthon adminisztrációs anyagát, vagyonát rendben átadta a presbitériumnak, bizottságnak. Ezt a tényt helyi és budapesti bizottsággal is ellenőrizték. Esperes úr a felügyelő lelkésszel addig forgatta a dolgot, mígnem rábírták a presbitéri-

umot, hogy választás legyen, két lelkipásztor közül szavazzanak az egyikre. Kovács Zoltán és felesége Takács Emese szóba se jöhetett, pedig minden feltételnek megfelelték volna, ami a hirdetésben elő volt írva. Hosszas huzavona után Szabadi Árpád esperes úrral és Őz Lajos beszolgáló lelkipásztorral rendben megtörtént az átadás-átvétel, mégis megvádolták őket. Ezért Emesénk, szeptember 15-én megvált az Otthon vezetésétől is. De a szíve mai napig is itt maradt az öreg lakókkal és kedves dolgozóival.

Czető Norbert fiatal, 34 éves lelkipásztort és feleségét választották meg. Az Úr áldja meg szolgálataikat! Az Otthon vezetése személycserék miatt még mindig nem végleges. Az Urat kérjük, irányítsa és formálja a szíveket, hogy csendben, békében lehessünk továbbra is együtt.

Gyermekeink szíve megszorodott ezekben a dolgokban, de Isten sok vigasztaló igét adott naponként. *„Egy ellened készült fegyver sem lesz jó szerencsés, és minden nyelvet, mely ellened perbe száll, kárhoztatsz. Ez az Úr szolgálójának öröksége és az ő igazságuk, mely tőlem van, így szól az Úr.”* Ézsaiás 54,17. Hisszük, hogy az Úr a konkolyt megszártja és a búza növekedni fog. Ezért imádkozunk és hisszük, hogy Urunk gyógyítani tudja a sebeket és az övéit megőrzi. Ígérete most is megáll: *„Válami nehéznek tetszik néktek, én elébem hoztátok.”* Legyen áldott ezért a lehetőségért is az Ő szent neve!

Zoli és Emese unokánk szépen végzik szolgálatukat Hajdúhadházon. Szereti őket a gyülekezet. Egyházi iskolájuk is van, 49 gyermek konfirmált ez évben. Majd csak hetente van 3-5 keresztelő is egyszerre. A templomot kezdik renoválni. A gyermekek Debrecenbe járnak iskolába, Mesike már Szoboszlóról is ott kezdte. Zongoraórára és külön talajtornára oda járt hetente kétszer. Most már Eszterke is iskolás. Hála az Úrnak, szép eredményeket érnek el. Általában késő délután kerülnek csak haza. Nagy segítség, hogy az Úr elkészítette azt a kis lakást számukra Debrecenben, és ha este hét órára végeznek, ott megaludhatnak. Semmi sem történik Isten tudta nélkül.

Mi pedig – a két öreg – békességben csendben dolgoztatunk új kis „lakásunkban”. *„Kinek szíve reám támaszkodik, megőrzöm azt teljes békességben.”* Ézsaiás 26,3. Sokszor biztatott ezzel életemben az Úr. Most

pedig ezt az üzenetet kaptam: „Az én Istenem pedig be fogja tölteni minden szükségteket az Ő gazdagsága szerint dicsőségesen a Krisztus Jézusban”. Filippi 4,19. Csend van a szívünkben, dolgozhatunk. Orvosi kezelésekre elvisznek az Intézet kocsijával, nem kell Encsre vagy Göncre bejárni. Fonyban nem lett volna lehetőségem és talán már erőm sem arra, hogy Pistámnak könyveit gépeljem a ház körüli munkák mellett. De hála Istennek, elkészült a *Homiletika*, a *Pál apostol életútja* és a *Napló* című kiadvány. Most pedig a még fel nem dolgozott nagy mennyiségű fényképet rakja be szépen két albumba. Óriási munka és még hátra van a képek szövegezése is.

Könyvei szerkesztését kedves Kováts Daniel barátunk, testvérünk végezte el nagy türelemmel, precíz munkával. Sárospatakon nyomták ki, mint az előzőeket, mivel kedves emlékei kötik még Pistámat most is oda az ott töltött tanulására és szolgálataira emlékezve. Sokan örömmel olvassák könyveit.

Én még mindig a család történetével foglalkozom. A Bojtor család adataival már készen vagyok. A Toókos-ágról közvetlenül kedves édesapám sajátkezű írásából Ildikó nővérem készítette el a könyvet: *Azokkal időzöm, akik másszor voltak* (1999). Némi emléket még én is gyűjtöttem össze. Ezért én többnyire édesanyánk családjának adataival foglalkoztam. Erről Gyurka bácsi, édesanyánk testvére is készített szép beszámolót az ő kedves stílusával. Miki bácsinak is vannak saját írásai. Én azonban főképpen a családfa levezetésére törekedtem, némileg ismertetve a személyeket a Miki bácsi elbeszélései alapján, hogy unokáim ismerjék meg őseiket és ma élő rokonaikat. Hosszú éveken át gyakran jártam Erdélybe, főleg Kolozsvárra és Miki bácsi még a kilencvenes éveiben is tiszta memóriával mondott el dolgokat. A második világháború alatt majdnem minden adat elveszett, megsemmisült. Ezért találtam fontosnak az ő elbeszéléseit rögzíteni, amit gyorsírással jegyeztem fel. Ezeken kívül merészkedtem a magam életrajzát is nagyjából megírni, jöllehet a naplóm írását Pistám kérésére nem tudtam teljesíteni annak idején, mert igen leterhelt munkaköröm volt ifjúságomtól fogva. De az Úr sok emléket és adatot visszahozott elém, és azokat próbáltam lejegyezni az Ő segítségével. Erre Kinga unokánk kért, hogy írjam meg életünk történetét, az eseményeket úgy, ahogy

azt én láttam és megéltem. Köszönöm bátorítását. A fentiek alapján nem érzem még nyugdíjasnak magamat, míg vállalt feladataimat be nem fejezem. Az Úr segítségét kérem ehhez, őrizze meg szemem világát és valamennyire értelmemet is. Az idős ember különben is jobban emlékszik vissza a régi dolgokra, mint a ma történt eseményekre. Hálas vagyok minden lehetőségért itt Hajdúszoboszlón az Anna Szeretetotthonban.

Most már mindketten elértük 90. évünket Istenünk segítségével. Gyermekeink és unokáink szép alkalmakat készítettek az Antarktiszi Hotel külön éttermében. Februárban Pistám családja volt együtt. A Polgármesteri Hivatalból két személy hozta el Orbán Viktor miniszterelnök úr köszöntő levelét, és kedves szavakkal adták át nagy virágcsokorral. Jó volt együttlátni a nagy családot. Felvételt is készítettek az egész ünnepségről. Igével szolgált Mátyás Sándor lelkész testvérünk Nyékládházáról. Emese meg visszaemlékezéseket gyűjtött össze a rokonság részéről és szépen énekeltek.

Májusban újra együtt lehettünk az én kilencvenedik születésnapom alkalmával, amikor főleg a Toókos-rokonság képviselői voltak jelen a testvéreim családjaiból. A létszám kötött volt, mert az nap ünnepelte Tamás fiunk 66. születésnapját, Emese dédunokánk pedig a 11.-et. Jelen voltak Ildikó nővéremék is, ők 64. házassági évfordulójukat ülték, valamint Zoli sógor, aki a 92. évét töltötte be. A program ugyanaz volt, köszöntött a városi képviselő és átadta nekem is Orbán Viktor miniszterelnök úr üdvözlő levelét. Igét mondott Kovács Zoltán, Emese unokánknak férje. Szép énekkel dicsőítették az Urat a két idősebb Emese. „Az Úr csodásan működik, de útja rejtve van...” Imádsággal és áldással végződött az alkalom, utána beszélgetés, köszöntések. Jó volt újra látni szeretteinket, testvéreinket.

Sajnos másnap rossz hírről számolt be Kovács Kadosa öcsém, hogy édesanyjuk, Enikő testvérem, nagyon rossz állapotban kórházba került. Sokat szenvedett szegénykém már évek óta, és másnapra, május 14-én hazavitte az Úr Jézus megfáradt gyermekét. Aznap reggel az volt az ígém: „*Ma velem leszel a paradicsomban!*” Békességgel ment át a menny kapuján, és hálas volt az Úrnak, hogy négy gyermeke utolsó óráiban mellette állott, olvasták az ígét búcsúzáskor. Június 2-án volt

a gyászistentisztelet Nagytétényben, hamvait a Szabadság téri templomban helyezték el Dezső sógor mellé. Köszönöm gyermekeimnek, hogy elvittek minket is a temetésre. Hűséges lelki gondozó volt a gyülekezetben. Utolsó éveiben telefonon hívta fel a testvéreket, és mondta nekik Isten üzenetét. Szobatársa mondta, hogy halála előtti órákban halkan sokat énekelt, dicsőítette az Urat.

Csudálatos, hogy az Úr még mindig életben tart bennünket, pedig mindketten többször ott voltunk a halál kapujában. Talán még célja van törekény lényünkkel? Igyekszem szeretettel látogatni az elesetteket. Emlékezetes marad számomra, mikor egy haldokló idős testvér mellett állhattam itt és imádkozhattam, énekkel búcsúztattam. Egy fél óra múlva ő is átlépett a mennyország kapuján. Pistám minden szombaton szolgálhat a reggeli áhítatokon, amire a lelkipásztor szívesen kéri. Azonkívül kéthetente tarthat a klubhelyiségben előadást *Hazánk* címmel. De a Biblia alapján kezdte bevezetni, mert a magyarság története azonos Izrael küzdelmeivel.

Most még egy pillanatnyi örömről számolok be. Ezekben az órákban érkeztek haza Washingtonból Emese unokánk férjével és a négy gyermekkel – Kovács Emese és Eszter, valamint Ferguson Ilona és Gábor –, mert magukkal hozták Kingánk két csemetéjét is. Itt lesznek a nyár végéig. Nekik ez a „haza”. Ott a távolban nem alakul ki baráti kör, mert kétévenként változik életük, más-más országba kerülnek. Itt érzik magukat otthon. A nagyszülők viszik majd vissza őket iskolakezdésre. Addig tanulják a magyar és angol nyelvet kölcsönösen és nyilván sok élményben lesz részük. Utazásukra, repülésükre ezt az ígét kaptam: *„Mindnyájan a felhők alatt voltak és mindnyájan a tengeren mentek át.”* Áldott legyen az Úr, Aki megőrizte őket!

Ferguson dédunokáink: Gábor és Ilona

HÁLAADÁS!

Itt most már megállok. Nem tudom, Urunk mennyi időt ad még ebben a földi életben. Legyen meg az Ő döntése. Úgy érzem, az Ő akaratára volt, hogy a fentieket leírjam. Szeretném vele az Ő szent nevét dicsőíteni. Amit pedig rosszul tettem, arra kérem Jézus Krisztusom érdeméért a bocsánatot.

Hálát adok Uramnak keresztyén őseimért, a gályarabért is, akiknek imádságát Isten „ezerízigen” meghallgatta és hittel ajándékozott meg engem is és gyermekeinket is.

Szüleimért, akik féltő szeretettel és gondoskodással neveltek és igyekeztek mindenre megtanítani, ami a gyakorlati életben szükséges lett. Áldott legyen az Úr, hogy a rendkívül sok próbatétel és halálos veszedelemben megtartotta őket és édesapám békességgel így tett bizonyosságot: Mindent elvesztettem, de Jézus Krisztust megtaláltam! Ez a legnagyobb gazdagság!

Testvéreimért, akikkel szeretetben nevelkedhettünk, összetartottunk és Jézus Krisztusban is egyek vagyunk.

Gyermekkoromban elmondott és meghallgatásra talált imádságaimért, tanulmányaimmal és házasságommal kapcsolatban is. Megőrzött a világháború viharai között, és a „semmiből” életünk újra indulhatott, mert Krisztus megragadott és új élettel ajándékozott meg kegyelméből. „Hiszed-e ezt?”

Hálát adok Pistámért, hogy őt adta ígérete szerint, és együtt harcolhattuk a hitnek szép harcát immár 66 éven át szeretetben, békességben. Próbatételeink alatt is kezében tartotta életünket, megmutatta kegyelmes szabadításait. Dicsőség legyen az Úrnak azért is, hogy még mindig naponként többször is együtt imádkozhatunk. Áldott legyen szent neve, hogy halálos betegségeinkből is mindkettőnket többször visszahozott az életre!

Hálás a szívem gyermekeinkért. Emesénkért, hogy egészséggel és értelemmel ruházta fel Urunk és hívó élettárral, Tamás fiunkkal ajándékozta meg, hogy együtt szolgáljanak az Ő dicsőségére. Köszönöm

szeretetüket, gondoskodásukat. Hálát adunk kicsi Istvánkánkért, akit három és fél évre nekünk ajándékozott mennyei Atyánk. Hisszük, odafent vele is találkozunk.

Köszönöm Uram azokat a szolgálati lehetőségeket, amivel megbíztál minket és betöltötted vele szívünket örömmel. Hálát adok a „száz annyiért!” Köszönöm a fonyi táborokat és a határokon túli együttléteket, külföldi utjainkat.

Köszönöm Uram unokáinkat és dédunokáinkat, hogy ők is az ígéret örökösei lehetnek. Áldjad és őrizd meg mindnyájukat! Köszönöm Kingámnak, hogy az életrajz írására biztatott.

Köszönöm, hogy tagja lehetek a Vitézi Rendnek édesapámra emlékezve. Arra tanított, hogy hazánkat szeressük, népünkért, egyházunkért hűségesen végezzük szolgálatunkat.

Hálát adok a gyülekezetekért, táborokért, külföldi útjainkért, az orvosi találkozókért, ahol az evangéliumot hirdethettük.

Hálás a szívünk a Kazinczy Ferenc Társaságért, barátainkért, testvéreinkért, akik szellemi munkára ösztönöztek. Köszönjük segítségüket, bátorításukat. Áldja meg Urunk továbbra is életüket, munkájukat.

Köszönöm Uram, hogy a próbatételekben is megdicsőítetted magad a Te szabadításoddal, gondviselő szeretetteddel. Áldott légy Uram, hogy beteg szemem világát is még megtartottad. De legfőbbképpen hálát adok azért, hogy mennyei Atyám az Úr Jézus áldozatáért bűneimet megbocsátotta, és örökélet ígéretével ajándékozta meg.

Valahogy az van bennem, hogy olyan vagyok, mint egy törékeny cserépedény, amit a Mesterem formálgatott, csiszolgatott, tisztítgatott a maroknyi agyagból. Hiszem, hogy belevéste ebbe a kicsiny cserépbe az Ő nevét, hogy megváltott gyermeke lettem: *övé vagyok!* Csiszoljon még addig, ameddig szükséges. Aztán a cserép összetörik, elporlad, semmivé lesz, de a belé oltott „Lélek” megmarad örökké! Új testben dicsőíti a mennyekben az Uraknak Urát!

„Én vagyok a feltámadás és az élet: aki hisz én bennem, ha meghal is él!”

H i s z e d - é e z t ? ” János 11,25-26.

Szeretettel, áldáskívánással gondol reátok:

Édesanya

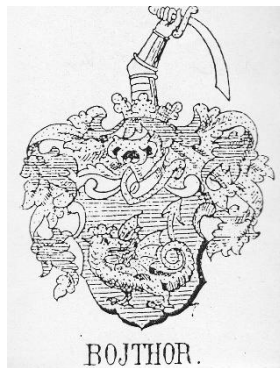

A BOJTOR CSALÁD ÉLETFÁJA

Leszármazottak az 1800-as évektől

Bojtor József I. földbirtokos Hajdúszováton, felesége Újlaki Szabó Ilona. Gyermeké Bojtor József II. Testvére Bojtor Sándor Püspökladány. Egy családtag Bojtor Sámuel lelkipásztor volt.

Bojtor József II. földbirtokos, felesége Rezge Nagy Julianna. Gyermekéi: Bojtor István I., felesége Somogyi Julianna; Bojtor Jolán, férje Koppányi István; Bojtor Róza Oláh Andrásné; Bojtor József III., felesége Borsos Erzsébet; Bojtor Piroska, férje Kovács János Mikepércs.

Bojtor István I. földbirtokos (1855–1951), felesége Szilágyi Julianna (1855–1951). Gyermekéik: Bojtor István II., felesége Takács Margit (1902–1981); Bojtor Zsuzsanna, első férje Arany Sándor, a második Varga Sándor, Derecske; Bojtor Julianna, férje Asztalos Antal, Debrecen; Bojtor László, felesége Csanádi Emillia (Málka); Bojtor Jolán, férje Huszti Bertalan, Debrecen.

Bojtor István II. főjegyző, Bihar vármegyei tűzoltóparancsnok, alvezredes (1881–1974 Miskolc). Felesége Takács Margit, (született Berekböszörményben 1903-ban meghalt 1981-ben Miskolcon). Gyermekéik: Bojtor Margit (1926) OTP dolgozó, férje dr. Kormány Károly (1921–1991) járásbíró, majd ügyvéd; Bojtor István III. református lelkipásztor, tanár, író (1928), felesége Toókos Uzonka vállalati főkönyvelő (1928); Bojtor Lajos főmérnök (1930–1994), első felesége Erdősi Piroska, második felesége Hevesi Katica Julianna pénzügyi előadó Eger. (Született 1938-ban, esküdtek 1962-ben.)

Bojtor István II (1881-1974) testvéreinek leszármazottai:

Bojtor Julianna (188...) Asztalos Antalné. Gyermekai: Géza, felesége Székely Irénke. Az ő gyermekük Asztalos Csaba, felesége Hege-dús Erzsébet. Unokáik: Csaba és Gabriella. Második gyermekük Asztalos Péter, felesége Tóth Katalin. Unokák: Katalin (férje Petróczi József) és Péter.

Bojtor Zsuzsanna (1883) első férje Arany Sándor. Gyermekük: Irma, Sándor és Ilona; második férje: Varga Sándor. Ifjú *Arany Sándor* tizenhárom éves korától félárva, nagybátyja Bojtor István II segítette és tanácsolta a tűzrendészet felé. Így került Sátoraljaújhelyre tűzoltó parancsnoknak a második világháború előtt. 1949-ben Budapestre helyezték az Országos Tűzoltó Parancsnokság titkárságának lett a vezetője. 1952-ben B-listázták, kirúgták. Állást kapott a Dunántúli Rostkészítő Vállaltnál mint tűzrendészeti felügyelő. Egy szakfilmet írt, ennek köszönhetően a gellért-hegyi kis lakásból beköltözhettek a belvárosba, az Arany János u. 7. számú házba. A Könnyűipari Tervezőirodából ment nyugdíjba, mint tűzrendészeti ellenőr. Gyermekük: Éva és Ágnes ikrek és Kornél, aki 2009-ben meghalt. *Ágnes* nyelvtanár, angol-orosz szakon. Férje Makkai Ádám Kossuth-díjas, a Szent István-rend kitüntetettje, professzor emeritus. 1956-ban ment ki Chicagoba, (anyja Ignác Rózsa). *Éva* filológus, az Oktatási Minisztérium nyugdíjasa, férje Németh István professzor emeritus, történész. Gyermekük, Németh István Németországban él. A család Budapesten.

Bojtor Jolán (189...) első férje Huszti Bertalan, a második Koppány István. Gyermekük: dr. Huszti Bertalan állatorvos.

Bojtor László (1890–1980) földbirtokos, felesége Csanádi Emilia (Málka). Gyermekük: Bojtor Emma (1926–2007), férje Oláh Bálint mérnök, Budapest. Gyermekük: ifj. Oláh Bálint jogász, zenész, meghalt Budapesten 2008-ban.

Bojtor István II és Takács Margit gyermekei: *Bojtor Margit* (Mancika, 1926) OTP-dolgozó, író. Férje dr. Kormány Károly (1921–1991) járásbíró, majd ügyvéd, született Viskén (Kárpátalja). Gyermekük: Kormány Attila (1947), dr. Kormány Zsolt (1951) és dr. Kormány Ildikó (1956). Attila informatikus, tanár, organista; felesége Szikszai Márta tanárnő. Gyermekük: Noémi (1979, Hollandia), Péter (1986), Attila (1987), Lilla (1991) és Tamás (1998). Miskolcon laknak. Zsolt orvos, felesége Török Erzsébet gyógypedagógus. Gyermekük: Dóra

(1980), gyógytornász, férje Varga Zsolt, unokák: Hanna és Lella. A második gyermek Eszter (1982) gyógytornász, férje Flórián Loránd, unokák Lilla és Jóel. A harmadik gyermek Gergő (1984), mérnök, még nőtlen. Mindnyájan Budapesten laknak. Ildikó közjegyző, férje Kádár Péter mérnök (1950). Gyermekük: Szilárd (1994), még nőtlen. Miskolcon laknak. Szilárd egyetemista Debrecenben.

István III. (1928) református lelkipásztor, tanár, író. Felesége Toókos Uzonka (1928) vállalati főkönyvelő, kántor. Gyermekük: Emese és Istvánka IV., kicsi korában elhunyt (1956–1959). Debrecenben van temetve a Toókos család sírjában. Bojtor Emese I. (1954. Sátoraljaújhely) református lelkipásztornő, intézetvezető. Férje Takács Tamás (1952 Vaja), szintén református lelkipásztor, egyházmegyei főjegyző, zsinati tag, Hajdúszoboszlón laknak. Gyermekük: Emese II. (1979, Nyíregyháza), református lelkipásztornő, férje Kovács Zoltán (1980, Csongor Kárpátalja) szintén lelkipásztor. Hajdúhadházon szolgálnak. Unokák: Emese III. (2007, Debrecen), *Eszter* (2011, Debrecen). Emese és Tamás második gyermeke: Kinga tisztviselő, előadó USA (1982, Debrecen), férje Kenneth Ferguson (1978, USA) alezredes. Unokák: Ilona (2009, Dél-Korea, Söul) és Gábor (2011, USA). Jelenleg Washingtonban laknak. (Kettős állampolgárok)

Bojtor Lajos (1930–1994) (Bojtor István II második fia) közúti főmérnök, első felesége Erdősi Piroska (Olaszliszka), fiuk: Bojtor Dezső (1957) erdész, faipari technikus felesége Takács Zsuzsánna. Második felesége Hevesi Katica Julianna (1938, Eger. Esküdtek 1962-ben). A második házasságból született: Bojtor Katica (1964), férje Gál Attila, gyermekek Eszter (1990), Barnabás (1992) és Veronika. A szülők Igrényben (Győr megye) laknak.

A Takács család

Takács Mihály (1877–1951) malomtulajdonos. (Körösszeg, Berekböszörmény, Okány, Debrecen), malombérlő (Komádi). Született Berekböszörményben, meghalt Debrecenben. Felesége volt Vad Erzsébet (1882–1963), aki Berekböszörményben született és Göncruszán. halt meg. Mindketten Debrecenben vannak eltemetve. Gyermekük: Margit, Lajos, Károly.

Takács Margit (1903–1981) Berekböszörményben született. Férje II.

Bojtor István (1881–1974 főjegyző, vármegyei tűzrendészeti felügyelő, alezredes). Mindketten Debrecenben vannak eltemetve. Első gyermekük: István (1924, meghalt abban az évben, temetve Berekböszörményben.) Második gyermekük: Margit (Mancika) (1926), majd III. Bojtor István (1928) és Lajos (1930–1994).

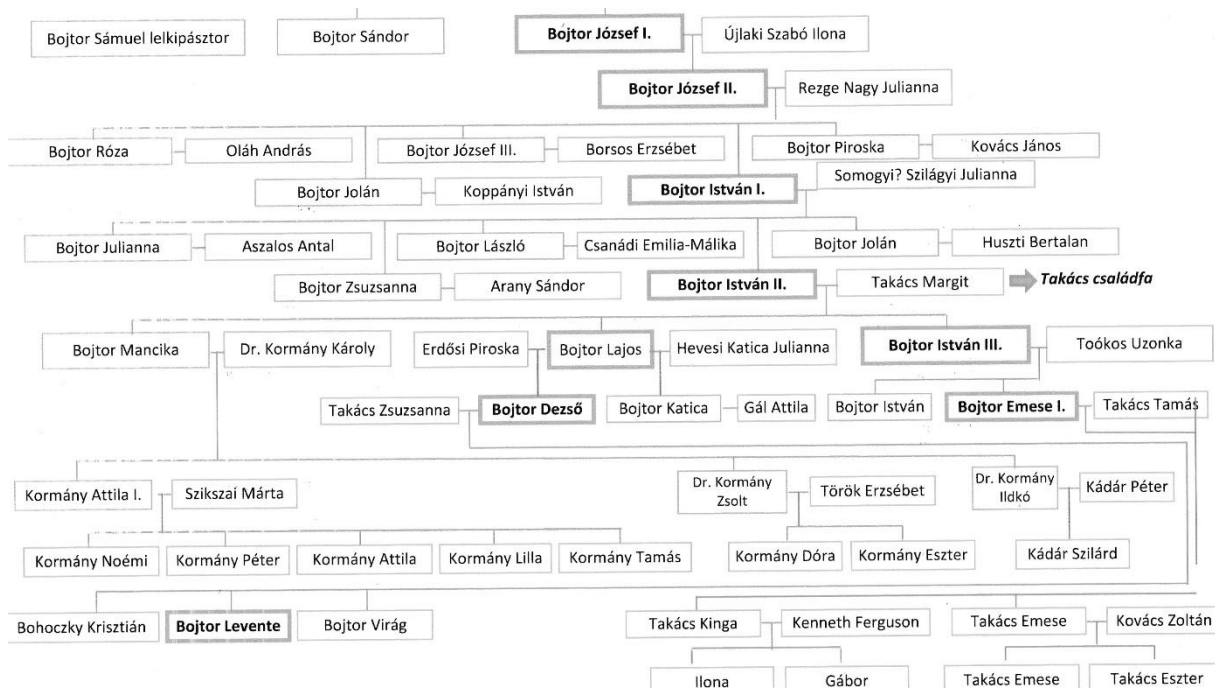
Takács Lajos (Lajcsi, 1906–1984, Takács Mihály második gyermeke) molnár, nem nősült meg. Szüleivel lakott Debrecenben. Temetve a közös Takács-Bojtor sírban.

Takács Károly (1907–1994) gépész, vállalkozó, felesége Suhajda Erzsébet (1915–1989). Békéscsabán laktak. Gyermekeik: Takács Márta (1936–2007) tisztviselő, férje Bankó Miklós főmérnök Budapesten. Első gyermekük: Miklós (Mikucz, 1958), vállalkozás tulajdonosa és igazgatója, számítástechnikával foglalkozik, felesége Kelényi Piroska. Unokák: Ádám, Attila és Diána. A második gyermek Balázs, számítástechnikával, elektronikai termékek fejlesztésével és gyártásával foglalkozik, felesége Mácsai Erika. Unokák: Barnabás és Viktor. Mindnyájan Budapesten laknak.

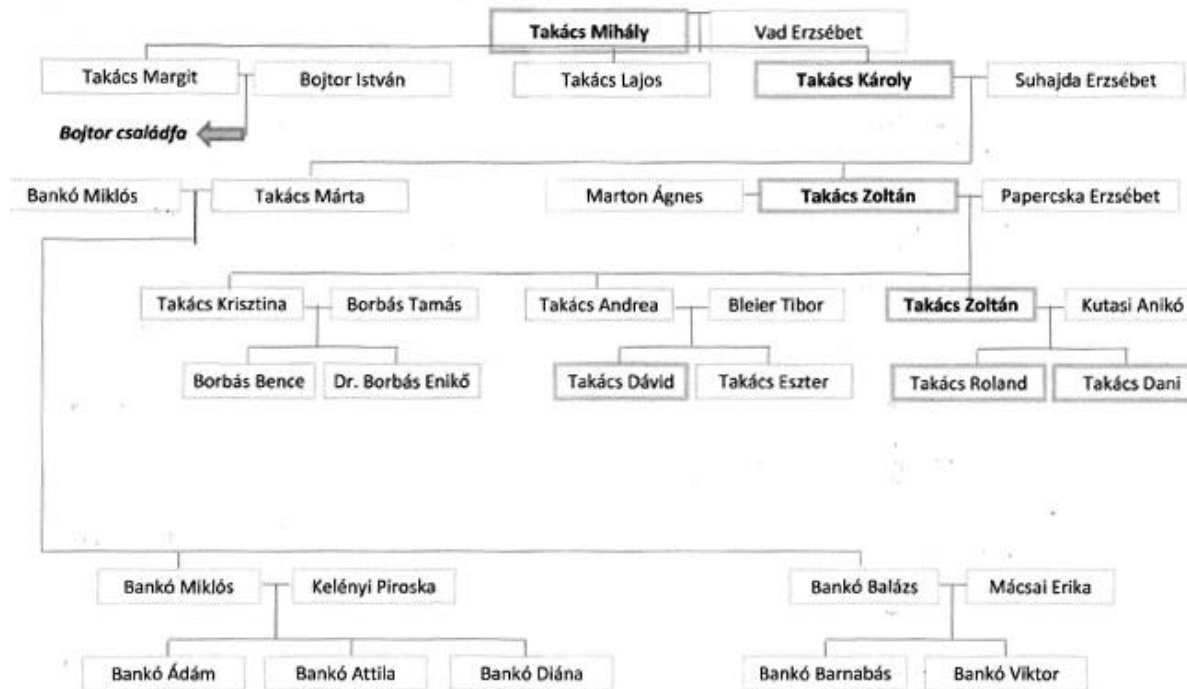
Takács Zoltán (1941), mérnök, informatikus, vállalkozó. Budapesten majd Csömörön lakik. I. felesége Papercska Katalin. Első gyermekük: Krisztina Katalin (1968), férje Borbás Tamás, (matematika-fizika tanár), akinél az unokák: Bence és Enikő. A második gyermek: Andrea Margit (1969), férje Bleier Tibor, unokák: Dávid (2001) és Eszter (2008). Rákosszentmihályon és Bécsben laknak. A harmadik gyermek Zoltán, informatikus, felesége Kutasi Anikó; gyermekeik Roland és Dániel, aki édesapja vállalkozását folytatja informatikával Rákosszentmihályon. Takács Zoltán második felesége Marton Ágnes vállalkozó (1943, esküdtek 2005-ben.), Csömörön építkeztek.

A Vad ágazat

Vad Erzsébet (1882–1963), édesapja Vad János, édesanyja Juliska. „Ídesnek” szólították. (Fénykép van róla.) Erzsébet Berekböszörményben született, meghalt Göncruszán, temetve Debrecenben. Férje *Takács Mihály* (1877–1954) Berekböszörményben született, Debrecenben élt, ott van eltemetve a Bojtor-Takács sírban.) Gyermekeikről írtam: Margit, Lajos, Károly.

A Takács családja

Takács nagymama testvérei: Vad Ágnes, férje Hajdú László (Okány). Gyermekeik: László és Mancsi. *Vad Zsófi* férje Pál Márton (Berekböszörmény). Gyermeük Ilona. *Vad Lajos* felesége Irénke (Debrecen). Gyermeük Lajos.

A Bojtor és Takács család

Hajdúszovát

A település a Hajdúság és a Sárrét találkozásánál fekszik. Nevét így 1898-ban vette fel, mert van egy testvérgyülekezete Erdélyben: Magyarországon. Első írásos adat a pápai tizedjegyzékben szerepel a településről 1332-ben. Az ősi templomról nincs adat, a mostani 1785-ben épült, parókiája 1794-ben. Tíz éve, hogy új parókiája van, a régit múzeumnak rendezték be. A templom mellett 10 töréses bástyafal emelkedik. Lakossága (2000-ben) 3000, 98 % magyar, 2 % cigány. Vizei: Köse és Ürmös folyó, valamint a Füzes tó 3.5 hektáron. A település határában több, feltáratlan kunhalom van.

A család ősei Hajdúszováton éltek. Nemességüket Bocskai István fejedelemtől kapták, mint „Bocskai hajdú”. A II. világháború után, 1952 táján hagyták el véglegesen a települést, mikor az államosítások történtek, mert a beszolgáltatások idején börtönbe akarták zárni Bojtor Laci bácsit.

Idős Bojtor István II. (1881–1974) kéziratos feljegyzéséből tudhatjuk, hogy édesapjának dédapja I. Bojtor József földbirtokos, felesége újlaki Szabó Ilona. Emlékszik rá, hogy egy szép termetű, idős asszony volt. Nagyapját, II. Bojtor József földbirtokost igen erős embernek ismerte, akinek felesége Rezge Nagy Julianna. Személyes emlékei fűződnek hozzájuk. I. Bojtor József dédapa testvére Bojtor Sámuel református lelkipásztor volt.

II. Bojtor József fia, I. Bojtor István (1855–1951, meghalt 96 évesen) földbirtokos, felesége Somogyi Julianna félárva leány volt (1856–1951. Férje után egy hónapra temették őt is.) Somogyi Julianna apja Somogyi Mihály és édesanyja Bíró Julianna, jómódú gazdák voltak. Nagy szeretetben éltek mindvégig. Egymást „lelkemnek” szólították. „Ne félj, lelkem, majd minden jó lesz, lelkem.” Öreg korában is szívesen fésülgette felesége hosszú haját. Gyermeük, II. (idős) Bojtor István

(1881–1974, született Hajdúszováton, temetve Debrecenben) főjegyző majd Bihar vármegye tűzoltóparancsnoka, alezredesi rangban. Felesége Takács Margit (1903–1983. született Berekböszörményben, temetve Debrecenben). Juliska (férje Asztalos Antal), Zsuzsanna (férje Arany Sándor), László (felesége Csanádi Emília Málka) és Jolánka (Husztai Bertalanné. I. Bojtor István nagyapának volt először cséplőgépe a faluban, ami ritkaság volt még akkor. II. Bojtor István és Takács Margit gyermekei: István, meghalt 9 hónapos korában (1924), Margit-Mancika (1926), III. István (1928), Lajos (1930–1994. márc. 28. Eltemetve Egerben).

III. Bojtor István (1928) református lelkipásztor, tanár, felesége Toókos Uzonka (1928) vállalati főkönyvelő. Gyermekeik Bojtor Emese (1954) református lelkipásztor és IV. Bojtor Istvánka (1956. febr. 27.-elhunyt 1959. aug. 20. Temetve Debrecenben a Toókos család sírjában).

A Bojtor család nemesi címere megtalálható: Der Ungarische Adel Bd. IV. 15. Taf. 58. Bojthor. Címerkép: hosszúfarkú sárkány szép díszítések között és a háromágú koronából egy feltartott páncélos kar, kezében görbe kardot tart.

Idős II. Bojtor István úgy emlékszik vissza a nagyszülőkre, dédanyjára, hogy mint első fiúgyermeket nagy szeretettel vették körül. A nagyszülők is nagygazdák voltak, a nemesi kúrián laktak. „Édesapám a Somogyi-portára nősült, ami olyan nagy volt, hogy az udvar egyik oldalán az özvegy nagymama gazdálkodott, a másikon apám. Dolgozójának annyi bért fizetett, hogy öregségére 3 hold földet is tudtak venni belőle. Húsboltot is üzemeltetett. Téglát is gyártott.” Különös természetű gyermek volt, mindent szeretett volna megismerni és keresztülvinni. Szülei ebben nem is gátolták, Tóth Józsi barátjával azért több csínyt követtek el. A kert végi „Király” folyón a jégtablákon szerettek ugrálni. Hogy felügyelet alatt legyenek, ezért korán beadták őket a „kisiskolába”. Hallották, ha az iskola falát be tudja valaki kenni szalonnával, akkor a kutyák elviszik, és nem kell oda járni. Józsi szalonnával, ő pedig hájjal kente meg a falakat. Sajnos a kutyáknak nem tetszett, és nem is vitték el az iskolát, tovább kellett oda járni. Mikor már tanköteles lett, Jóska lemaradt tőle, mert, amikor megtanulta az ÁBC-t, utána mindig a könyveket bújta. Szerette a Borsszem Jankót, Mátyásdiákat. A

nagyiskolában Maklári Móric volt a rektor. Itt mindenféle modern sporteszközt használtak. Az igazgató gondoskodott arról, hogy a gyerekek mindent ismerjenek, még a gyümölcsfaoltást is. Énekkart szervezett. A kiváló tanítónak az 1920-as években szobrot emeltek a faluban.

Maklári igazgató szerette volna, ha fia Bojtor Istvánnal együtt menne Debrecenbe, gimnáziumba, de két évvel fiatalabb volt. Ezért 6 osztályt végzett a faluban, és utána vitte csak be édesapja a gimnáziumba a Maklári-fiúval együtt. Azonban barátja mégis lemaradt, mert gyenge tanuló volt. Vonattal mentek a nagyvárosba, az állomásról már villamossal a kollégiumig. De mire a megállóhoz értek volna, a villamos elindult. A gyermek megijedt, hogy most mi lesz? Nyugodt természetű édesapja válaszolta: „Ne félj fiam, majd jön a másik.” A kisfiú erre a lehetőségre nem is gondolt még. De egész életében mindig szeretett korán indulni, nehogy lekéssen. Búcsúzáskor apja azt mondta neki: „Fiam, ha első nem lehetsz, utolsó ne légy!” Ezt a jó tanácsot meg is fogadta, mert kitűnő tanuló volt. Nagyon szerette a művészetet, irodalmat. Gyakran ment színházba. Sőt, a vakációban társával színdarabokat adtak elő: Sárga csikó, Falu rossza, Egy szál rózsza, sőt néhány Molière-darabot is. Hazafias ünnepeken sokszor szavalt. A műkedvelő előadásokhoz díszleteket festett. A „Szellő” című újságot szerkesztette, mert maga is írogatott már. Szerette Stromfeld Aurél tanárát, aki 1919-ben a vörös csapatok vezetője lett. Diákkorában, a faluban már önkéntes tűzoltókat szervezett. Majdnem mindig volt tanítványa, akiktől 3 koronát kapott havonta.

Tanárai az iglói gimnáziumba küldték át német nyelvet tanulni. Iglóval kapcsolatban is mondott el egy emléket. Valami elegáns vacsorára voltak hivatalosak a diákok. Apróbb fehér hús volt tálalva egyebekkel. A vendéglős végül megkérdezte a fiúkat, hogy ízlett? Mikor megmondták, hogy ez békacomb volt, undorodva kihányta az elegáns csemegét. Később látta, hogy az épület mellett volt egy medence, abban tartották a békákat. A nyúlhúst sem tudta megenni... Barátaival bejárta Erdélyt, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Gyulafehérvár, Marosvásárhely környékét. Sok tapasztalatot szerzett. Naplót is vezetett róla. Debrecenben, a Református Gimnáziumban 1902-ben érettségizett. Tablóképe megvan.

Még az évben október 1-én besorozták katonának. (Túlkoros volt a hat elemi miatt.) A debreceni császári és királyi 39-ik gyalogezredhez kellett bevonulnia. Rengeteg tankönyvet kaptak, amiből majd vizsgáznuk kellett. Félt, hogy az egyéves önkéntességből két év lesz, mire ő ezeket megtanulja. Visszaemlékezett édesapja búcsúszavára: Ha első nem lehetsz, utolsó ne légy! Éjszakákon át tanulta a német szöveget, előbb magyarra fordítva, majd németül is elmondva. „Troester kapitány vizsgáztatott. Tábori szolgálatból vagy ötven tudtak előttem keserveset felelni egy pár kérdésre. Amikor rám került a sor, visszamondtam a kérdést németül és a feleletet is. Azt mondta: Also weiter! Boldogan feleltem tovább. Majd az ötödiknél haptákba vágtam magam és jelentettem, hogy a többit csak magyarul mondom. Válasza: Also weiter! és így folytatta: nem a német nyelv a fontos, hanem a tananyag.” „Karácsonyra az őrzetői csillagot nagy boldogan hordoztam. Nagybátyám azt kívánta, hogy »bokrosodjon több csillaggal«. Századunknál Bachl Béla kapitány azt mondta: a magyarok jó katonák, csak tudni kell velük bánni. Bánjunk jól a legénységgel. A temesvári »királyi gyakorlat« után Nagyváradon vizsgáztunk huszonnyolcan. Nehéz volt a 95-ös revolver tétele. Utolsó este mégis nekifogtam és megtanultam. Másnap pontosan azt a kérdést kaptam. Tiszti rangra emeltek, és Miskolcra kerültem. Oda jártam gyakorlatra 1912-ig.”

A katonai vizsgák után Berettyóújfaluba került segédjegyzőnek. Gyakorlati évei végeztével Debrecenben tette le a jegyzői vizsgát. 1908-ban került Berekböszörménybe jegyzőnek, ahol a falu lakossága kun ivadék. Veszekedő nép volt, nagyobb rendezvény nem múlt el verekedés, vérengzés nélkül. De nagyon megszerették és lassan sikerült lecsendesítenie őket. Főnöke Dobó Imre volt. Felesége meghalt, két leánya maradt árván. Sokat bántalmazták a kisebbiket. Így ír róla: „Úgy gondoltam, ha ezt a kislányt kiszabadítom környezetéből, örökké hálás lesz irántam.” Beleszeretett. „Mikor Biharszentjánosra kerültem főjegyzőnek, elvettem feleségül Dobó Irént. Boldogtalan házaseletem volt.

1914-ben kitört a világháború, részben boldogtalan házasságom miatt bevonultam katonának. Főnökeim nem akartak elengedni. Az alispáni hivatalban a vármegyei főjegyző azt mondta: ha mégis elmegyek,

soha többé nem lehetek jegyző Bihar megyében. A hadügyminisztériumba fellebbeztem. Azonnal behívtak Szatmárnémetibe, majd Munkácsra és a szászokai kiképzés után a frontra Szaniszló közelébe kerültem. 1916-ban főhadnaggy lettem.” Két ütközetben vett részt, amiért Károly-keresztet kapott. Szignum laudisra is fel volt terjesztve, de azt egy zsidó segédtsízt manőverezte el tőle. 1917-ben lábai megbetegedése miatt a tokaji rokkantiskola parancsnokának nevezték ki, 350 ember fölél.

1918 szeptemberében felmentették, mert Berekböszörményben megválasztották főjegyzőnek. Nagy fájdalom volt felesége túlkapásai miatt. Hosszú távolléte alatt rossz hírű nővé változott. Ő is rajtakapta, beadta a válópert. Vagyonjogi per is következett, mert a háború alatt annyi pénzt tett félre, hogy 66 kat. hold földet vett és jószágokat. Majd kölcsönből épületeket is emelt rajta. Mint községi jegyző 40 kat. hold földet használhatott, így 110 holdon gazdálkodhatott.

Most még egy kicsit visszatérek Hajdúszovátra, a család többi tagjára emlékezve. Amint már írtam, I. Bojtor Istvánnak (1855–1951) és Somogyi Juliannának öt gyermeke volt.

István fia (II. Bojtor István, idős) tanulmányai után kinőtt a családból, de továbbra is jó kapcsolatot tartott velük. A kétnapos nagy családi találkozókon mindig részt vett. De jegyzői munkája, katonai szolgálata, tűzoltói tevékenysége és családi körülményei elszólították az apai háztól. A lányok is kirepültek a családi fészekből.

Zsuzsika néni férje Arany Sándor gazdálkodó Derecskén. Gyermekei: János, Sándor, Ilonka. Második férje Varga Sándor.

Juliska néni férje: Asztalos Antal. Két gyermekükkel, Gézával és Irénkével Debrecenben éltek, a Köztemetőnél volt a munkahelye. Géza fiuk műszaki ember lett, Miskolcra került, a Diósgyőri Vasgyárba (DIMÁVAG), majd Lenin Kohászati Művekhez. Itt végül is a gyár vezetőjének nevezték ki. Többször kellett Moszkvába utaznia, mert nemcsak turbinákat gyártottak már, hanem fegyvereket is az oroszoknak. Onnan ment nyugdíjba.

Jolánka Huszti Bertalanné Debrecenben élt, de elvált. Nem tartott szoros kapcsolatot a családdal.

László, (Laci bácsi) maradt otthon Hajdúszováton, a családi háznál. Felesége Hajdúszoboszlóra való nagygazda leánya, Csanádi Emília, Málka. A magas növésű, erős alkatú Laci bácsi vezette tovább a gazdálkodást. Egy leányuk volt: Emma (1926). A Fő utcán, az autóbusz megálló mellett laktak a családi házban. Húsboltjuk is volt a gazdálkodás mellett a szemben lévő oldalon. A lakás frontja az utcára nézett ablakaival, belül pedig hosszú üveges tornáca volt. Az udvaron állt még egy másik épület, nyilván az öreg szülők lakhatták. Régen több generáció is élt egy portán. Természetesen gazdasági épületek is voltak. A nagy porta udvarán egy elfedett, kiégetett üreg volt. Valamikor – talán a török időben – készült. Ide rejtették a terményt és egyéb értékeiket az ellenség elől. Ilyen kiégetett vermek sok régi udvaron találhatók más vidéken is. 1944 őszén a család újra használta ezt az üreget, mikor az orosz front közeledett, ide rejtették értékes dolgaikat és szalmát hordtak rá, mintha szalmakazal lett volna csak. Ugyanakkor Emma leányukat is szalma közé, a sertésólak padlásán bújtatták el az orosz katonák elől. Oda hordták ki neki az élelmet, míg a front el nem vonult. Hála Istennek, nem történt semmi bántódása. Emma később férjhez ment Oláh Bálint mérnökhöz Budapestre. Művészi hajlama volt, szépen festett textíliát, árusította. Idegileg legyengült és elég fiatalon meghalt. Két fiuk volt. Bálint jogot végzett és egy zenekarnak is tagja volt. Felesége színésznő. Anyja után röviddel ő is elhalt.

Sajnos a Bojtor család az 1950-es évek elején elhagyta Hajdúszovátot. Az öreg nagypapa 1951-ben meghalt és röviddel utána, egy hónap múlva nagymama is elhunyt. Szováton temették őket. Ekkor volt Magyarországon a nagy kulákküldözés. Nyilván ez is siettette halálukat meg a 96 esztendő. Laci bácsit börtönbe akarták zárni, mert nem tudta teljesíteni a „beszolgáltatást!” (Ezt onnan tudom, mert akkor Pap Ignác ügyvéd irodájában dolgoztam, és ő védte a bíróságon Laci bácsit.) Sikerült a börtöntől megmenekülnie, de megszomorodva ott hagyott mindent, Budapestre költözött lányához, majd az Érden lévő nyaralójukban lakott. Felesége is meghalt. Tudtommal soha többet nem mentek vissza Szovátra látogatóba sem.

Berekböszörményben

Berekböszörmény község Bihar megyében, a román határ mellett az egyik legnagyobb település, 20 kilométerre Nagyváradhoz. Körösszeg várához tartozott, a Csákyak birtoka volt. Első temploma a XI. században épült, majd a XIII. században bővítették; 1794-ben újraépítették, a fa harangláb helyett kőtornyot állítottak. 1824-ben újra bővítették a templomot. Régi fundamentumát 1999-ben feltárták. 1294-ből van írásos feljegyzés a településről. Anyakönyvi adatai 1756-tól vannak. Lakossága 2017-ben 2000 fő.

Takács Mihály nagypapa Berekböszörményben 1877-ben született, meghalt 1951-ben Debrecenben. Testvéreiről nem tudunk. Felesége Vad Erzsébet, aki Berekböszörményben született 1882-ben, meghalt Göncruszán, temetve Debrecenben 1963-ban.

Vad Erzsébet nagymamának három testvére volt. Az egyik Vad Ágnes, férje Hajdú László főmolnár, gazdálkodó. Két gyermekük született: László és Mancsi, utóbbi tanítóképzőt végzett, menyasszony korában tüdőgyulladást kapott, sajnos esküvőjük előtt belehalt betegségébe. Sokat emlegették. László is fiatalon halt meg. A másik testvérnek, Vad Zsófinak a férje, Pál Márton gazdálkodott, majd a vasútnál dolgozott. Egy leányuk volt, Ilona. A harmadik testvér Vad Lajos főmolnár, felesége Irénke, fiúk Lajos.

Takács nagypapa fiatal koráról nem sok adatunk van. Mint katona huszárként szolgált. Ács és kőműves szakmát tanult, de messze túlment ettől. Nagyon tehetséges ember volt, vállalkozó szellemű. Kezdetben fakereskedéssel is foglalkozott. Elég fiatalon nősült (1900). Házaságát Isten három gyermekkel áldotta meg: Margit, Lajos és Károly. Margit férje Bojtor István II; Károly felesége Suhajda Erzsébet (Böske); Lajos-Lajcsi nem nősült meg.

A rendkívül értelmes Takács Mihály és felesége, Vad Erzsébet mérész vállalkozásba kezdett. Mivel sógorai molnárok voltak, elhatározta, hogy a közeli Körösszegen egy kisebb malmot épít. Oda is költözött a család, így a gyermekek már nem Szeghalomra és Vésztőre jártak iskolába, hanem Nagyváradra, mert Körösszegnek vasútállomása volt. Margit leányuk a polgáriból átment a nagyváradai gimnáziumba.

umba, Trianonkor azonban a községet Romániához csatolták (1920). Egy darabig ott maradtak, majd eladva mindent, repatriáltak, újra Berekböszörménybe költöztek. A fiúk most már Vésztőre jártak iskolába.

A vállalkozó szellemű nagyapa Berekböszörményben is épített egy malmot Hajdú László sógorával. Sikeres munkájuk után Okányban megvette az öreg malmot, felújította és a család odaköltözött. Megtanulta a gépészeti dolgokat, bérbe vette a Komádiban lévő malmot is, így gyarapította a család vagyonát. És hogy tovább folytassam Takács Mihály nagyapa életútját, leírom, hogy 1938-ban eladta az okányi malmot, feladta a komádi bérletet, hogy megvegye Debrecen város második nagy malmát, a Hungária hengermalmot. Ekkor történt a nagy változás a család életében, beköltöztek Debrecenbe. Erről azonban még később lesz szó.

A Bihar megyei „Ki Kicsoda?” könyvben Takács Mihály neve is szerepel.

A Bojtor és a Takács család emlékei

Bojtor István II (nagyapa) visszaemlékezése:

„Berekböszörményben megismerkedtem egy kedves kőműves- és ácsmesterrel, Takács Mihállyal. Nagy barátságban voltunk. (Négy évvel volt idősebb.) Sokszor jártam hozzá. Elbeszélgettünk s volt egy kislánya, Mancika, akivel eltársalogtam és táncolgattam. Később még szentjánosi jegyző koromban is főnntartottam a családdal a barátságot. 1914 augusztusában, a mozgósítás első napján éppen Berekböszörményben látogattam, akkor is elmentem barátomhoz, akivel Nagyváradon is sokat időztünk. Távozásomkor a kis Mancika barátnőjével az udvaron játszott, s én megsimogattam kis szőke haját. Az egész család és a kislány iránt is különös jóérzéssel voltam. Mikor első feleségemtől elváltam, akkor Takácsék Körösszegen laktak (Románia), de Berekböszörményben lévén rokonságuk, gyakran átjöttek kislányukkal is. Denique, a vége az lett, hogy beleszerettem a kislányba s megkértem a kezét. Ő, bár nagy korkülönbség volt közöttünk (22 év), igen-t mondott, hozzám jött feleségül. A Jó Atya kötötte meg ezt a házasságot, mert a nagy korkülönbség ellenére, én megértem a 94 évet, ő a 71-et, és adott az Úr három gyermeket és unokákat. Legyen áldott érette szent neve! –

Takács Margit és Bojtor István

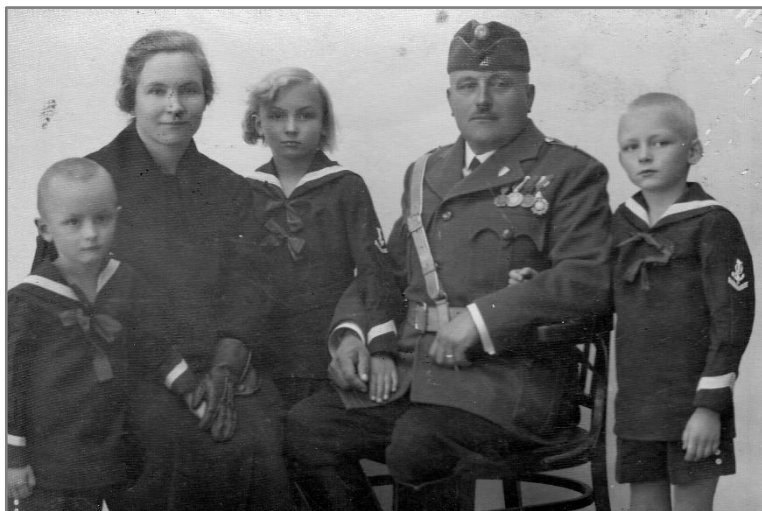
1923-ban Okányban megesküdünk, ahol az ipamnak malma volt, és most már az 52. házassági évfordulónkat ünnepeljük (1974. október 2-án, Göncruszkán).” Ez a személyes vallomás, mindennél többet ér és hiteles. Verseskönyvében sok szép szerelmes költemény olvasható, amit Margitkának írt.

Boldog házaseletüket gyermekekkel ajándékozta meg az Úr. Az első gyermek, István, 1924-ben született. Sajnos ő 9 hónapos korában nagyon megbetegedett, és karácsony táján az Úr hazaszólította. Édes-

anyja nehezen viselte a gyászt. Berekböszörményben temették el. A próbatétel után Isten megajándékozta őket egy kislánnyal, Mancikával 1926. szeptember 5-én. Azonban ő is beteg lett a veséjével, 8 hónapos korába eltávolították fél veséjét. Hála Istennek, ez már 91 évvel ezelőtt történt, és még itt van közöttünk! Utána 1928. február 29-én született István (III), akit Pistának szólítottak. Majd Lajos következett 1930. június 2-án. Ő sajnos korán elment közülünk, 1994. március 28-án, Egerben van eltemetve. Mancika és Pista Debrecenben születtek, Lajos Berettyóújfaluban.

A kis család egy darabig Berekböszörményben élt. De ahogy az okányi malom átépült, Takács Mihály nagyapáék oda költöztek. Az unokák sokat voltak náluk, a legtöbb gyermekkori emlék oda köti őket. Nagy kertjükben halastó is volt, ott is játszhattak, csónakázhattak, a malomban pedig le lehetett ugrálni az emeletről a friss búzába, amit őrlésre hoztak. A gépek között is izgalmas volt bujkálni! Egy al-

A Bojtor család

kalommal nagymama fürösztötte a három csemetét. Mancika észrevette, hogy valami gőz féle jön a vízcsapból. Próbálta megszívni, milyen érdekes. Utána a két kisebbik is kipróbálta. Nagymama ijedten látta, hogy a gyerekek elsápadtak, rosszul vannak. Kikapta őket a vízből s azonnal orvost hívtak. Kisült, hogy a gyermekek gázmérgezést kaptak. A kintről szénnel fűtött kazánban gáz keletkezett, valahogy beszivárgott a vízcsőbe is, abból szippantottak. Az udvaron földre fektetve kapkodott közöttük az orvos, ők csak arra emlékeztek, hogy jól aludtak. Mancika volt mindig a fő kolompos. De hála az Úrnak, nem történt nagyobb bajuk.

Pista gyermekként, kb. négyéves korában a szecskavágót próbálta ki az ujjával. Szerencsére még lassan forgott, így kihúzhatta kezét, használni tudta ujjait később a zongorához meg az orgonához. Volt még másik története is. Alkalomadtán a malom emeleti részén a gépek felett mászkált. Egy deszka megbillent, bal lába lecsúszott. Áldott legyen az Úr, hogy a szíjak nem rántották le! Ezt nem is mondta el senkinek. De sok kedves gyermekkori emlék is maradt főleg Okányból. Takács nagyapa 1934-ben a komádi malmot is bérbe vette, hogy a csa-

lád vagyonát gyarapítsa. Az édesapa, Bojtor István II a jegyzőségtől a tűzoltóság miatt vált meg. Erről a hivatásáról külön emlékirata van. Valamennyit idézek itt belőle:

„Hajdúszováton a családi porta ősi szárnyában arra is jutott hely, hogy tűzoltó-laktanyául szolgáljon. Érdeklődési köröm egyre tágulván, szabadidőmet a laktanyában töltöttem. Tetszett a katonás rend, a fecskendők, az eszközök, az állandó készenlét. Kényelmes munkának látszott, de hamar megértettem, hogy vagyoni értékek és emberek élete függ a tűzoltók gyorsaságától, ügyességétől, bátor kockázatvállalásától. Egyetlen vágyam volt akkoriban: Bárcsak én is tűzoltó lehetnék! Az álomom teljesült... Felvettek az önkéntes tűzoltótestület soraiba... Óriási kitüntetésben részesültem, hogy 1896-ban, 15 évesen én is felutazhattam az ezeréves, budapesti milléneumi ünnepségekre, és a tűzoltó-kiállítást tűzoltóként tekinthettem meg...”

Későbbben (1974-ben) így írt róla: „Tűzoltói életemről csak annyit, hogy vágyaim beteljesedtek. Abban az időben országos hírnő ember lettem. Újságot is szerkesztettem, Dunántúl-Tiszántúl, Budapest ismert, mint vezető tűzoltót és megbecsültek.” A Tűzoltó Közlönyt 10 éven át ő szerkesztette. Az 1930-as években országos versenyeken vett részt csapatával kiváló eredménnyel Győr, Orosháza, Kiskunhalas, Makó, Mezőberény stb. helyeken. Ott volt Győrben 1932-ben a nagy országos tűzoltó gyűlésen, ott kapta a ma is meglévő szép kerámia kulacsot. Bécsben feleségével együtt vett részt nemzetközi tűzoltó konferencián. 1933 táján nevezték ki Bihar vármegye tűzoltó parancsnokának. Tagja lett a Tűzoltó Egyesületnek, 62 község tűzvédelmét irányította. Ezeket rendszeresen látogatta.

(Csak mellékesen írom le, hogy Berettyóújfaluban többször találkozott leendő nászával, Toókos Gyulával, aki mint vitézi törzskapitány sokszor vett részt a városi ünnepségeken.)

Életrajzában így búcsúzott hivatásától, munkatársaitól: „Körülmények, emberek, gondolkodás megváltozott, de gonosz erők talán még jobban fenyegetik élet- és vagyonbiztonságunkat, mint régen. A negyvenkét esztendőért foglaltam össze, hogy akik vállalták a vagyonbiztonság megőrzését, azokat kérjem és intsem! Becsülettel végezzétek munkátokat! Igyekeztek önmagatokat megtagadva, még

Bojtor Lajos

személyi előnyökről is lemondva, másokért szolgálni! Mert ilyen a hasznos és szép földi élet.” (1972. január.) A tűzoltóságtól 1938-ban fájó szívvel nyugdíjba ment, mint alezredes.

Berettyóújfaluban 1933-ban nagyon szép házat vettek a Vadaskertben, ahol a gyermekeiket ideális körülmények között nevelhették. Az „L” alakú lakáshoz szép virágoskert tartozott. Az első szoba a neobarokk, értékes fekete bútorral volt berendezve,

amit fia kapott meg és használt 1952 és 2016 között. A másodikban volt a faragott ebédlő garnitúra. (Mancikánál van.) A hálószoba bútora kőrisfából készült. Mellette volt még egy kis gyermekszoba és más helyiség.

A három gyermek elég eleven volt. Egy alkalommal valami csínytevés miatt édesanyjuk megszidta őket: „Ilyen rossz gyerekeket még nem láttam! Menjetek világgá!” Ezt Mancika, mint legidősebb, komolyan is vette. Két kis testvérével Berettyóújfaluból az állomás felé indult, hogy világgá menjenek. Útközben eszébe jutott, hogy ahhoz pénz is kellene. De honnan? Leültek a töltés mellé gondolkozni. Kisöccse, Lajos már inkább ment volna haza. Mancika kitalálta, hogy imádkozni kellene. Hála Istennek, nemsokára édesapjuk megjelent mellettük, megfogta a lurkók kezét, és szó nélkül hazavezette a csemetéket. Megoldódott a pénzkérdés. Jellemző volt édesapára, hogy nem verte el őket.

A gyermekek Berettyóújfaluban kezdték meg iskolájukat. Mancika két polgárit is itt végzett. Szorgalmas volt, különösen irodalom terén, de a két fiút ekkor még nem nagyon érdekelte a tanulás. Előfordult, hogy Mancika nem tudta megoldani a matek példáját. Nagyapja, aki kőműves iskolát végzett, fejben megoldotta, és megkérdezte unokájától: „Hogy lehet ezt nem érteni?” Fantasztikus észjárása volt. Talán Lajos unokája örökölte ezt.

1938-ban nagy változás történt a család életében.

A három Bojtor-testvér

Takács nagypapa eldöntötte, hogy Debrecenben megveszi a város második legnagyobb malmát, a Hungária hengermalmot. Eladja az okányit, feladja a komádi bérletet, és azt ajánlotta a családnak, költözzenek be ők is Debrecenbe. Így ír róla

édese: „Tekintettel három gyermekemre, ipam ajánlatát elfogadtam, és az akkor visszacsatolt Nagyváradra, mint tűzrendészeti felügyelő nem mentem el, hanem beköltöztünk Debrecenbe.” A malom területén több lakás is volt. Nagypapák a hosszú épületbe költöztek, a Bojtor család három gyermekkel pedig az emeletes, franciatető, szép villalakszába. Édesapa, mint nyugdíjas, a malom irodájának vezetését vette át három beosztottal, egy irodistával és két időnként bejáró zsidó vigéccel, akik a megrendelők listáját hozták. Nagypapa sokat járt Budapestre üzleti kapcsolatokat teremteni. A hengermalom nagyon jól működött. A serdülő gyermekek szívesen játszottak az üzemben, szerettek bujkálni a gépek között a szíjak mellett. Isten különös őrző kegyelme folytán nem történt baleset, mikor Pista és Lajos után Mancika a kis szoknyájával a forgó szíj mellett a gépház szűk ajtócskáján átmászott...

A Dóczi Református Gimnáziumba írárták be Mancikát. A polgári iskolából különbözeti vizsgát kellett tennie, a III. osztályban kezdhetette tanulmányát. Nagyon jó osztályközösségbe került. (Testvérem, Toókos Enikő is vele járt.) Kedvenc tanárai voltak az író Szabó Magda és a népi Juhász Géza. Szoros barátság fűzte össze a diáktársakat, ami még a mai napig is tart (2017). Minden hónapban összegyűltek valamelyiknél Budapesten, hogy beszámoljanak életükről.

Pista a Református Fiúgimnáziumba került I. osztályba tízévesen. Lajos még általános iskolás volt. Pistát akkor még a tanulás nem nagyon érdekelte, ezért a „Refiből” átvitték a Gyakorló Gimnáziumba. Baráti köre csábította a könnyelmű életre. Majd a IV. év után átment a felsőke-

Takács Károly családja

reskedelmibe, és ott, valamint a Fazekas Mihály Gimnáziumban latinból érettségizett 1946-ban. Itt most csak annyit jegyezek le, hogy a III. év folyamán februárban gyökeres változás történt életében, mert az Úr Jézus Krisztus megragadta szívét. Felhagyott a cigarettával, ivászával, kártyajátékkal, baráti társasággal, és új életet kezdett. Tanulmányi eredménye megugrott, minden megváltozott, pedig akkor voltak a nehéz évek a II. világháború után: szegénység, éhezés, szorongatások, de ő boldog lett Jézus Krisztussal a szívében. Csak Őneki akart élni és szolgálni, embereket menteni.

De most még visszatérek a család életére. A család Debrecenben egy rövid ideig együtt élt a Takács-fiúkkal, de Károly hamarosan Békéscsabán alapította meg életét: lakást vásárolt, nagy gépműhelyt rendezett be. Tehetsége ekkor már kibontakozott, találmányai országosan díjazást nyertek. Megnősült, felesége Suhajda Erzsébet, Böske, aki mindenben nagy segítségére volt. Két gyermekük született: Márta és Zoltán. Lajos, „Lajcsi” nőtlen volt, a szülőkkel maradt életük végéig.

A szülőkkel

Most először Takács Margit, vagyis Bojtor István (II) feleségének családi ágáról írok. Később Károly családjáról.

A szép villalakásban kényelmesen elért a Bojtor család. Az emeleten voltak a lakószobák zongorával, meg egy nagyobb balkon. Faragott csigalépcsőn kellett felmenni. Alul a szép fekete bútoros szoba, az ebédlő és konyha stb.

A társasági élet is kialakult. Mancika osztálytársaival hamar barátságot kötött, a serdülő leány körül sokan forgolódtak. A jómódú városi emberek életszínvonalán éltek. Személygépkocsi, teherautó akkor még nem sok háznál volt. Reggelire pék hozta a süteményt. Gyakran volt zsúr a fiatalok számára. Édesapa is szerette a társaságot. A Kossuth utcai „Vörös templom”-ba jártak, meg néha a Bábaképző Intézetnél a Bethánia bibliaóráira mentek. A két fiú nem szívesen járt még akkor ilyen alkalmakra. Pista a zongoraórát nagyon szerette.

Sajnos az 1940-es évek elején sötét felhők gyülekeztek az ország fölött. Ugyan a Felvidék (1938) és Erdély (1940) egy részének felszabadulása örömet jelentett, de a háború szele is megjelent. A németek kényszerítették Horthy Miklós kormányzót, hogy küldjön csapatokat az orosz frontra. Jöttek a katonai behívók. A malom működését ellenőrizték, mert a katonaságnak őrlött. Jegyrendszert vezettek be. 1944. március 19-én a németek megszállták az országot, légiriadók tartották félelemben a lakosságot. Édesapát megyei légoltalmi parancsnoknak nevezték ki, Budapestre járt tanfolyamra. Iskolába gázálarccal kellett menni, gyakran volt próbariadó. Ilyenkor a tantermekből szaladtunk le az udvarra, a kerítés mellett kellett sorbaállni, hogy ha bombáznak, nehogy az épület törmelékei alá kerüljünk. Gyakran hallottuk a rádióban: „Est komt ein Spinat, Krokodil groß!” Ez volt a bombázók jelzése.

Az iskolai évet április végén befejeztük. Az érettségik a pincékben folytak le. Mancika ekkor érettségizett.

A város lakossága igyekezett vidékre menni. Az első nagy bombázás 1944. június 2-án volt Debrecenben. Szörnyű pusztítást végzett az állomás környékén, közel a malomhoz. Több mint ezren feküdtek a romok alatt. Nagyapa – a körülményekre tekintettel – a malmot leállította, eladta a gépeket, végül az épületet is, így kifizette a felvett kölcsönt. A család kiköltözött a Berekböszörmény melletti Csahos-tanyára, amit édesapa vett valamikor. Ő bent maradt a városban, a vítézi szék irodájában dolgozott. Egyre gyakrabban jöttek a bombázások, hol amerikai, hol orosz gépek. Augusztusra már esténként rendszeresen pusztítottak a szovjet „Sztálin-gyertyás” bombázók. A várost teljesen kivilágították, mintha karácsonyfák lógtak volna. Messziről a tanyánkról (Gyula-telke, 16 km.) is láttuk a pokoli fényt.

1944 augusztusában a románok kapituláltak, az oroszok így könnyen átjöttek a Kárpátokon, ellepték Erdélyt. Tordánál, a Feleki-tetőn volt nagy tankcsata a magyarokkal. (Akkor ott volt a határ a bécsi döntés szerint.) Torda hatszor cserélt gazdát. A lakosság a sóbányába menekült. (Horváth családom is elhagyta a várost, Budapestre menekültek.) Az oroszok a románokkal együtt Aradnál előretörték, onnan pár napon belül elérték Debrecen határát. Nagy volt a riadalom. A Bojtor család visszajött Debrecenbe, a nagyvárosba, ott valamivel talán védettebbek voltak. A második világháború legnagyobb tankcsatája Debrecen határában dült.

Mancika ekkor már dr. Kormán Károly gyakorló jogász menyasszonya volt. A sikeres érettségi után beiratkozott az egyetemre, magyar szakra. De a családi tanács úgy döntött, ne maradjon itthon, nehogy az orosz katonák martaléka legyen. Vőlegénye, Kari pont szabadságon volt. Azt mondták: induljanak el együtt az alakulattal, és útközben majd hivatalosan megesküsznek. Sátoraljaújhelybe volt irányítva az alakulat, menjen velük. Szülei szinte küldték, azonnal csomagoltak is. Igen ám, de iratai – nem tudjuk miért – Hajdúszováton maradtak a nagyszülőknél. Nem volt mit tenni, Pista kerékpárra ült és a már kiásott lövészárkok között kirohant Szovátra. Már írtam, hogy Szováton, az udvaron volt egy kiegészített nagy üreg, és Laci bácsi pont akkor rakta el értékeit,

Kari és Mancika

fedte le szalmával az oroszok elől. Pista segített neki, de vilát nem sokat fogott még kezébe, így szerencsétlenül beleszúrt a lábába. Igen nagy fájdalommal biciklizett vissza a frontvonalon keresztül. Isteni csoda, hogy golyót nem kapott a hátába, és vérmérgezést sem kapott a seb miatt. De az iratokat idejében elhozta.

Mancika szinte nem értette, miért kell így sietnie, miért nem tarthatják meg itt-hon az esküvőt. De engedelmeskedett a családi döntésnek, útra kelt vőlegényével, a katonai alakulattal. Sátor-

aljaújhelyben tartották meg az esküvőt Arany Sándor tűzoltóparancsnok segítségével, aki édesapa testvérének fia volt. A hivatalos dolgokat ő intézte, fehér menyasszonyi ruhát is kölcsönöztek. Fénykép van róluk. Mancika azóta is szívesen utazik Újhelybe a Kazinczy Ferenc Társaság gyűléseire, végigsétálja a város főutcáját. Ezekről az eseményekről ő személyesen írt könyvében, ezért nem szaporítom a szót, hogy milyen kálvárián ment át, míg végül egyedül tért haza Salzburgból, amerikai fogságból vonattal, marhavagonban. Férje orosz fogságba került, Fogsanyba vitték (Moldvába), ahol a nagy gyűjtő tábor volt. Ott akkor tört ki a tifuszi járvány, ezért a foglyokat innen gyorsan hazaküldték. Mire Mancika hazakeveredett 1945 szeptemberében, ő már pár nappal előbb otthon volt. Természetesen nagy volt az öröm, hogy újra együtt vannak a családban. Rövidre fogva: Kari Debrecenben a Megyei Bíróságon kapott állást, és végül dr. Szabó Miska bácsi-

nak lett a beosztottja. („Bíró úr”-a-nak, aki a Bethánia Egyesület komoly keresztyén vezetője is volt.)

Mancika története után visszatérek a család többi tagjához.

Pista és Lajos a családdal otthon maradt. A front előtt közvetlenül a magyar katonák a leventéket (fiatal fiúkat kb. 16 évtől) menekíteni akarták. Teherautóval gyűjtötték azokat, akik menni akartak a front elől. Pista hajlandó lett volna felszállni a teherautóra, de édesanyja azt mondta: „Várjál, fiam! Megkérdezem az Urat!” Aztán visszajött, és azt mondta: „Fiam, nem mész sehová!...”

A többnapos iszonyatos tankcsata után végül is elfoglalták a várost az orosz és a román katonák. Halottak feküdtek az utcán, házakban. A szép villalakásba is betörték. Pista nagyapáék az ő lakásukban aludt, a többi családtag, menekültekkel együtt, a pincében húzódott meg. Éjszaka volt, Pista ágyban feküdt. Az orosz katona meglátva szőke fejét, felemelte a takaróját, hátha egy kislányt talált ott az ő számára az ágyon. Aztán lecsapta a takarót. Jó, hogy Mancika nem maradt otthon. Törték, zúztak, ami kezükbe került. A szép fekete könyves szekrénybe is belelőttek. Elfoglalták a lakást, ezért a család a nagyszülőkhöz menekült át a villalakásból.

A fiúk a front előtt a malom vastag hajtógépszíját elásták. Nagyapa szóban már el is adta. De mikor ki akarták venni a földből, már nem volt ott. Az oroszok megtalálták, és a vastag bőrből talpalták csizmájukat a nagyapáék „L” alakú szobájában. Egy alkalommal Pista kilépett az udvarra, és éppen akkor csapódott be egy golyó mellette a falba. Isten csudálatosan megőrizte gyermekét, pedig akkor még rugódzott előle.

A front lassan tovább ment. Budapestet 1944 februárjában foglalták el, és április 4-én érték el az osztrák határt. Az országot teljesen letarolták. Debrecenben alakult meg az új magyar kormány. A lakosság odaszánással fogott a hullák és romok eltakarításához, gondolván, hogy demokrácia lesz az országban. Az iskolákat először rendbe kellett hozni, a betört ablakokat, ajtókat üvegezni, a padokat, asztalokat összeszedni. Lassan elkezdődött a tanítás.

Megszűnt a vidám, gond nélküli élet. Pista már öngyilkosságra gondolt: minek az élet, minden elveszett, a szerelme is. Keserűségében

úgy gondolta, megöl vagy két orosz katonát, utána öngyilkos lesz és vége mindennek... Ezt a lelkiállapotát látta meg egy évfolyamtársa, Horváth Zoltán, aki már akkor hitben volt, és imádkozott érte. Megszólította, s mondta: „Az Úr Jézus azt mondta nekem, kérj tőlem, és én megadom neked. Én a te megtéréseidet kértem Tőle. Hova jutsz a halál után? Azért imádkozom, hogy te elfogadd az Úr Jézus Krisztust.”

Pista nagyon megdöbben ezekre a szavakon. „Honnan tudja, hogy én öngyilkosságra gondolok?” Mikor hazament a hideg szobába, magányában térdre borult és csak annyit tudott mondani: „Uram, könyörülj rajtam, fogadj el Jézusom!” És Isten ezt az egyszerű imádságot meghallgatta, megkegyelmezett elkeseredett gyermekének. Megragadta, kiemelte bánatából, betöltötte szívét békességgel és örömmel. Örökre eljegyezte magának Pistát. „Tied lettem Uram!” Másnap örömmel számolt be barátjának, Horváth Zoltánnak.

Ez 1945 februárjában történt. Ettől kezdve egészen megváltozott az élete. Egyetlen vágya lett, hogy az Úr Jézust szolgálhassa. Elhagyta régi barátait, akikkel együtt „bulizott”, cigarettázott, és hívő keresztény osztálytársaihoz csatlakozott. Tanulmányi eredménye azonnal felfelé ívelt. Új életet kapott Jézus Krisztustól!

A következő évben érettségizett sikeresen. Majd különböző vizsgát kellett tennie a gimnáziumi anyagból, hogy teológiára mehessen. A Betánia közösség tagja lett. CE = azt jelentette, Krisztusért és egyházáért. Most már nem gépészmérnök akart lenni, hanem az Úr szolgálatába kívánt állni.

Ez azonban nem volt olyan könnyű. Szikszai Béni bácsi, a Betánia Egyesület főtitkára, országos tekintélyű hívő ember Budapesten, azt tanácsolta, ne menjen a teológiára, hanem vegyen inkább egy franciakulcsot és kalapácsot, válasszon szakmát. Bütösi János idősebb teológus testvér az Igéből adott választ. Az öreg és a fiatal próféta történetét idézte: „Én is olyan próféta vagyok, mint te. És nekem is angyal szólt az Úrnak beszédeivel mondván, hozd vissza őt, hogy kenyeret egyék és vizet igyék... és e képen hazudott neki.”... I. Királyok 13,18. Ugyanis az Úr előre mondta a fiatal prófétának, hogy ne egyék és ne igyon, míg el nem végzi szolgálatát. Ez próbatétel volt számára. Bütösi János azt mondta: „Ha már az Úr kijelentette számodra akaratát, ne hallgass

Bojtor István

másra! Mert ez volt az igéd: »Pap vagy te örökké a Melkisédek rendje szerint...« Zsoltárok 110:4. Isten döntött életedről, ne hallgass más döntésére!” Áldott legyen az Úr, Aki igazgatta gyermeke lépését! E döntés elfogadása a Csahos-tanyán, a szerűn, a szalmakazal tövében tartott csendességén történt 1946 nyarán. Beiratkozott a teológiára.

A teológián akkor fizetni kellett, de anyagi körülményeire való tekintettel, jó tanulmányi eredményeit figyelembe véve felmentették a fizetés alól. Nagyszülőknél kosztolt és lakott. Professzorai voltak: Czeglédy Sándor, Török István, Erdős Károly, Kállay Kálmán, Pákozdy László. Révész Imre már akkor nem tanított. A zeneiskolát sem hagyta abba. Tanára az igazgató, Galánffy Lajos volt, aki két teológust vállalt tanítványának: Kertész Lajost és Bojtor Istvánt. Pedig nagy párttag volt, de csak színből. 1956 után disszidált az USA-ba, ott megtért, komoly keresztyén ember lett. 1965-ben az austini (Texas) tanulmányi útján Pista találkozott vele, később is meglátogattuk a családot. Magyarországra való visszajövetellekor (1973 májusában) váratlanul meghalt Budapesten a szállodában; Debrecenben temették el.

A második évben bent lakott a kollégiumban, de harmad- és negyedéves korában inkább otthon maradt, mert jobban tudott csendben tanulni. Nagymama gondoskodott a két fiúról. Akkor már ő is hitben volt, járt a közösségi órákra.

A második évben bent lakott a kollégiumban, de harmad- és negyedéves korában inkább otthon maradt, mert jobban tudott csendben tanulni. Nagymama gondoskodott a két fiúról. Akkor már ő is hitben volt, járt a közösségi órákra.

Lajost érettségi után nem vették fel az egyetemre. Műszaki dolgokat javígtatott, rádiókat szerelt, hogy egy kis pénzt keressen, mert az egyetemre, értelmiségi származása miatt nem jutott be. Ebben az időben eltávolodott a két testvér egymástól, mert Lajost nem érdekelt az Úr Jézus hívása. Ha pénzt adott Pista neki, akkor hajlandó volt elmenni konferenciára, de megtérni nem akart. Egyszer Lajos barátaival merész dolgot kívánt véghezvinni. Az Arany Bika Szállodában nagy pártgyűlésre készültek, ők pedig megbeszélték, hogy el fogják vágni a hangosító vezetéket. Az Úr azonban ezt Pistának álomban megjelentette, figyelmeztette őket, hogy ne csináljanak ilyet, mert nagy baj lesz belőle. Öccse azt felelte: „Te áruló vagy! Honnan tudod ezt?” „Az Úr jelentette meg nekem, hogy figyelmeztesselek...” Halálos ágyán Lajos megbékélt az Úrral, és hisszük, hazatalált ő is.

Pista a tanulás és a közösségi alkalmak mellett hétköznapi és vásárnap is szolgálni járt társaival és Tóth István bácsival a város külterületeire és tanyáira. A Fazekas Mihály Gimnáziumban diákok között is tartott bibliaórákat. Majd Hosszúpályi, Sáránd, Konyár, Mikepércs, Hajdúszoboszló, Szovát stb. településekre jártak ki ígét hirdetni a gyülekezetekbe, többnyire a lelkészek hívására. Volt, hogy ketten ültek az öreg kerékpáron. Kesztyűjük csak egy pár volt télen, felváltva használták, de mentek, hogy hirdessék az örömhírt, Jézus Krisztust! Legációra minden ünnepen beosztották.

Egy szép napon Pista hazament nagymamához a teológiáról. Láta, hogy a szoba üres. Csak két ágyat, asztalt, széket hagytak meg nekik, mert „rekvirálni” jöttek a hatósági emberek. Még a rendőrségre is behívták nagyapát. Kérdezték tőle, hogy szereti-e ezt a rendszert, vagy nem? Válasza: „Hazudnék, ha azt mondanám, hogy szeretem.” Akkor az ilyen ellen nem lehetett fellebbezni és büntetni, mint mostanában. Csak el kellett tűrni. Hála Istennek, ebben az időben már nagymama is hitben volt, járt az evangelizációkra, bibliaórákra, imaórákra a Betániába. Az Úr vigasztaló kegyelme hordozta őket is ebben a helyzetben. Csodálatos erő áradt akkor azon a közösségen. Dicsőség legyen érte Urunknak!

Az ördög azonban nem bírta elviselni, hogy nagy lelki ébredés volt az országban. Egyre jobban támadták az egyházat. Állami utasításra az

egyetemen „tisztoztatni” kezdtek, az orvosi és bölcsészeti karról is távolítottak el hívő diákokat. Mivel a teológia ekkor még az egyetemhez tartozott, ott is végre kellett hajtani az utasítást. Révész Imre püspök tudtával a hívő teológusok sorba járták a vidéki gyülekezeteket és evangélizáltak. Mikor Péter János lett a püspök, fegyelmit indítottak ezek ellen a teológusok ellen. Országos felháborodás volt belőle, végül Debrecenből csak ötöt távolítottak el. (Horváth Zoltán, Debreczeni István, Sólyom Ferenc, Bojtor István, Tariska Jenő.) A közvélemény megnyugtatóására Péter János hozzájárult, hogy a sárospataki teológiára átmehetnek, és még tanulmányi költségeiket is segíti. (Ez az *Ítélet* című könyvben részletesen le van írva. Sátoraljaújhely 2003.)

Sárospatak szívesen fogadta az aktív, hívő fiúkat. Mind jeles tanulmányi eredményt ért el, bevonták őket a szolgálatokba. Így került Bojtor István Sárospatakra – hisszük, Isten akaratából – 1950 szeptemberében, és 1956 őszéig ott szolgálhatott Darányi Lajos lelkipásztor gyülekezetében, aki később püspök lett. Lelkész vizsgájukat Debrecenben tehették le, mert akkorra már megszüntették a pataki teológiát, és a Tiszáninneri Egyházkerületet is (1952). Lajos bácsi mellett lehetett segédlelkész és orgonista. (Debrecenben Konzervatóriumot végzett.)

1952-ben, a lelkészképesítő vizsga utáni napokban volt az esküvőnk Debrecenben, a Kistemplomban Darányi Lajos bácsi szolgálatával. Az ő anyósa akkor halt meg, és félt, hogy valaki idegent beköltöztetnek a parókiára, ezért minket fogadott az ő szobájába, és a konyhát is megosztotta velünk. Így éltünk velük szoros közösségben, békességben, szeretetben négy éven át. Akkor születtek gyermekeink. 1956 augusztusában hívták meg Pistát Göncruszkára lelkésznek. Szeptember 16-án volt a beiktatás. Egy hónappal a forradalom előtt.

Ezekről a dolgokról a saját életrajzi anyagunkban írok többet.

Takács Mihály nagypapa 1954-ben hunyt el, Debrecenben temetjük. Nagymama ekkor még Lajos fiával ott maradt a volt malom területén lévő – majdnem teljesen kiürített – lakásban. De rövid idő múlva édesanyáék elhozták Abaújszántóra, majd Göncruszkára. Istvánkánkat sokat tartotta az ölében. Szellemileg teljesen leépült, de csudálatos

volt, hogy halála előtt pár héttel kitisztult, és hangosan imádkozott. 1963-ban halt meg, Debrecenben temették a családi sírba.

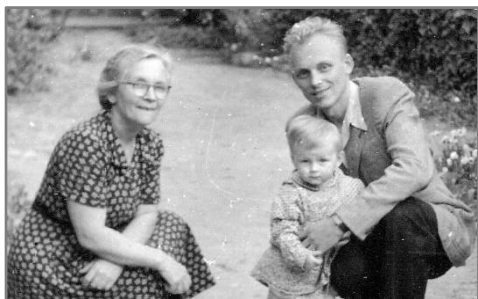
Ezekről az időkről édesapa (Bojtor István II) az alábbiakat írta:

„Az orosz katonák bejövetele és győzelme után Hajdú vármegyében szerveztük a megye életét. Bizonyos idő után vármegyei főjegyzőként dolgoztam. Amikor a régi tisztviselők visszaszállingóztak, megváltam ettől az állástól, és Toldon, Földes mellett vállaltam jegyzőséget a 1946-1947-es években. Minthogy a község elvesztette önállóságát, visszacsatolták Mezőpeterdhez, megszűnt a jegyzőség és állás nélkül maradtam.

Ebben az időben Bihar vármegye visszahívott vármegyei tűzoltóparancsnoknak, és egy évig szolgáltam itt. Azután elbocsátottak állásomból, sőt nyugdíjamat is megvonták és *»holtta nyilvánítottak«*. E miatt feleségemmel a tanyánkra költöztünk, 1948-ban tanyasi lakosok lettünk: szántottunk, vetettünk, dolgoztunk, állatokat tartottunk. Anyagilag is helyrejöttünk volna, de a ránk rótt nagy adókat nem bírván, én önként felajánlottam birtokomat az államnak, mert Böszörmény község, többszöri kérésemre se vette igénybe. [1951. A tanya felajánlását elfogadó írás tulajdonunkban van.]

Debrecenben már kenyérkeresethez kellett folyamodnom. Részt vettem a hortobágyi kisvasút építésében. Voltam útorhelyettes. Aztán a debreceni Baromfifeldolgozó telepére kerültem. A dolgozók csúfoltak: »Daloljon már öreg, akkor majd jobban megy a munka.« Onnan az olaszliszkai telepre küldtek, ahol víziszárnyasokat neveltek, több mint háromezret. Voltam raktáros, magtáros, üzemi konyhavezető 1954-ig. Egy nap az állomáson a beérkező vonatra akartam már felszállni, mikor egy vasúti járgány a tömeg közé hajtott és elütött. Késervesen felmásztam a vonatra, hogy az újhelyi kórházba menjek, ahol megállapították: eltörött a lábam. Nem hogy kárpótlást kaptam volna a per alapján, hanem megállapították, hogy a vasút nem hibázott...

Lányom és férje, dr. Kormány Károly Abaújszántóra kerültek, a Járásbíróság elnökének nevezték ki. Koromra való tekintettel is és olyan volt a helyzet Olaszliszkán, hogy el kellett jönnöm, családomhoz költöztem Abaújszántóra és nyugdíjazásomat kértem.

Bojtor mamával Emese

István fiamat 1956-ban Göncruszkára református lelkészül választották. Velük laktam, míg feleségem legtöbbször leányomnál élt, a három kiskorú gyermeke miatt.”

Édesapa 1956-tól többnyire Göncruszkán tartózkodott. Segített az egyházi adminisztrációkban és a ház körüli munkákban. Utolsó éveiben is szeretett még galylyakat aprítani. A gyülekezet nagyon szeretette „Bojtor bácsit”. Származásáról, régi életéről most már hallgatott. (Nem akart úgy járni, mint Abaújszántón, ahol a pártbizottság inkognitóban kiküldött emberei előtt üldöztetéseiről panaszkodott, ami miatt Karit kirúgták.) Az iskolának festegetett. Sőt, mikor a gyülekezeti terem avatására a fiatalok előadták az Özönvíz című bibliai színdarabot, a díszleteket ő készítette. Édesanya többnyire Abaújszántón volt Mancikának segíteni a gyermekek mellett. Takács nagymamát is Szántóra hozták, mikor már romlott az állapota. 1956 karácsonya után a kis Ildikó is megszületett. Örömet hozott a családnak a kisleány.

1956 ősze újra egy igen nehéz időszak volt a forradalom miatt. Tüntetések, vérengzések, bírósági tárgyalások, kivégzések. Tömegesen menekültek nyugatra az országból. Megtorlások következtek. Édesapa és gyakran Lajos öcsénk is nálunk (Göncruszkán) húzta meg magát ebben az időben.

Urunk még másfajta próbatételt is adott családunkban. Kicsi Istvánkánkról megállapították, hogy koraszületése alkalmával sérülést kapott és mozgásában, fejlődésében lemaradt. A szép kicsi gyermek egyéves korában még nem tudott felülni. Ebben az időben kerültünk Göncruszkára a gyülekezetbe. Új szolgálati hely, új körülmények, gyenge anyagi fedezet. Szegényke megfázott, injekcióra kellett vinni. A körzeti orvos Pistát megtanította injekció beadásra, de saját gyermekének ez nehéz volt. A faluban azonban sok gyermeknek adott be

injekciót, hogy a szülőknek ne kelljen Göncre vinni őket. Hála Istennek senkinél nem történt komplikáció. Közben folytak az evangelizációk, lelki alkalmak. Ébredést adott az Úr a környéken. Sok kedves hívó testvérrel ismerkedtünk meg. (Bartha Árpád, Tóth Bálint, Bósz László, Nagy Ferenc. Asztalos Zoli sógorék is közel voltak Selyeben.) Mindez sok örömet adott az Úrban.

De még egy súlyos próbatétel jött. Én (Uzonka) tbc-fertőzést kaptam, ráadásul szóródásost. Röntgenorvosom azt mondta: még egy pár hét és vége. Ezt hívták hathetes tbc-nek. Isten azonban másképpen döntött, a februári evangelizáción ígéretet kaptam, hogy az Úr meggyógyít. De szanatóriumba szállítottak repülővel, és gipszágyban feküdtem, mert csontjaimat is megtámadta. Az Úr ígérete június 11-én beteljesedett. Azt az ígét kaptam: *„Kelj fel, vedd a te nyoszolyádát és járj!”* Kiszálltam a gipszágyból, meghajoltam és – Istennek legyen dicsőség – azóta járok. (Lassan 90. évembe léptem.) Tudom, sokan imádkoztak értem, de mellettem csak az Úr Jézus volt, Aki szólt. Utána kaptam a 30. Zsoltár 13. versét: *„Hogy zengjen Neked és el ne hallgasson felőled a dicséret: Uram én Istenem, örökké dicsőítlek Téged.”*

De ez az időszak Pistának végtelen nehéz volt, mert kisfiúunknak is szüksége lett volna az anyjára. Egy darabig ő gondozta a kedves Julis nénivel. Volt olyan éjszakája, hogy hiába tisztába tette a kicsit, mégis végigsírta az éjszakát, talán édesapjával együtt. Majd édesanya is kiment Ruszkára, hogy segítsen. Áldott legyen az Úr minden segítségért, imádság meghallgatásáért. Augusztus 1-én hazaszállítottak repülővel Miskolcig, majd mentővel. Végre együtt lehetett a család, dicsőség érte Istennek! Hittük, hogy az Úr Istvánkánkat is meg tudja gyógyítani. De az Ő döntése más volt. 1959. augusztus 20-án őt hazaszólította Megváltónk. Kis koporsójában mosoly volt az arcán. Hiszszük, hogy odafent találkozunk!

Erről az időszakról sok minden olvasható a Pista naplójában (350 oldal szép kézírásával). Göncruszkai életünkről majd külön még próbálok beszámolni, itt csak ennyit jegyeztem fel.

Kedves nagypapa (édesapa) sokat segített, lassan ő is készült az örökkévalóságba. Leírta végrendeletét, Nagy Ferenc monoki lelkipásztort kérte, hogy temesse. Még a gyászjelentő szövegét is megfo-

galmazta, meg hogy melyik énekeket énekeljük a szertartáson. Írásait és könyveit – ami a háború viszontagságai után még megmaradt – próbálta rendezni. Szép verseskönyve nálunk van. Tűzoltósági emlékeit leírta, és több dolgot a Tűzoltó Múzeumba küldött. A Tűzoltó Egyesülettől, társaitól pedig ezekkel a szavakkal búcsúzott: „Nekem már nem is annyira hátra és a jelenbe kell tekintenem, hanem abba a jövőndőbe, ami a halál után vár reánk. Istennel és emberekkel kibékülve, nyugodtan várom azt a pillanatot, mikor átléphetek az örökkévalóságba. *Én hiszem ezt!*” – Halála órájában utolsó szava ez volt hozzám: „Látom az Úr Jézust felém jönni!”

A fentieket végigolvasva áldjuk Urunkat, hogy a tiszteletet érdemlő édesapa és édesanya békességgel és türelemmel viselte ezeket a meghurcolásokat. Életük mindnyájunk számára példa lehet. Utolsó versének címe, amit Pista fia megzenésített:

Egy öregember dala

*Nincs már nekem sem víg, sem bús dalom,
A nótaszó már rég elhalt az ajkamon.
A szívem is fáradt, törődött, nem hevül.
Csend és nyugalomra vágyik csak egyedül*

*Tavaszm kies volt és szép volt a nyaram,
De most már fehér lett, egykor barna hajam.
Az őszöm is szép volt, sok gyümölcsöt adott.
Szívemben sok drága emlékeket hagyott.*

*És mostan itt állok élet tél közepén
És elmerengve kérde: én vagyok-e én?
Az éltem már fáradt, lemenőben napom,
A nagy számadásra hogy állok egy napon?*

*De lelkemben mégis él a hit világa!
Úgy érzem, mégsem éltem én hiába.
Körültem feleség, gyermekek, unokák,
Szívemben zengenek ének s halleluják.*

Refrén: *Nincs már nekem sem víg, sem bús dalom,
Csak ima, énekszó zengnek az ajkamon.*

Mancika

Ekkor már a család többfelé szóródott. Édesanya egy darabig még Debrecenben maradt, de a lakást ott is le kellett adni, vagyis átadni az államnak. (Ezt a hivatalos levelet is én gépeltem le, amíg ott dolgoztam, Pap Ignác ügyvéd úr irodájában 1952-ben.) 1990-ben kaptak érte minimális összegű kárpótlást. Mancikáék előbb Sátoraljaújhelyre, majd Abaújszántóra kerültek. Édesanya hozzájuk költözött. Az ebédlő és hálószoba bútorokat oda szállították el a zongorával és a konyhai dolgokkal. Pista megházasodott, Sárospatakon lett segédlelkész, a fekete bútort ő kapta meg a lakásból. Az ebédlő Mancikáé, a hálószoba lett a Lajosé. De végül is ez Abaújszántón maradt a lakásban a zongorával. Nem tudták elszállítani, a nagy pártnag tulajdonos nem engedte be őket a házba, hogy elhozzák.

Lajos ekkor még hánykolódott. Műszaki szerelésekkel foglalkozott, majd kőműves szakmát szerzett. A diósgyőri vár falát is rakta, nekünk is segített az építkezésben, mikor az istállóból imaházat alakítottunk Göncruszván. 1955-ben megnősült Erdősi Piroskával, Sajószentpéteren laktak, Dezső fiuk született. Házassága nem volt sikeres, ebbe az 1956-os események is belejátszottak. Elváltak, egy darabig bujkálnia kellett a hatóság elől. Itt most röviden összefoglalom az ő életét.

Mérnök szeretett volna lenni, de nem vették fel az egyetemre, mert osztályidegen. Mivel nagyon tehetséges fiú volt, egy munkatársát segített vizsgára felkészíteni, aki mint befolyásos pártember kiemelt helyen dolgozott. Közben édesanya hűségesen imádkozott fiáért, hogy tovább tanulhasson. Az Úr ezt meghallgatta, és a munkatársát is felhasználta, mert végül is felnőtt fejjel elvégezhetette az egyetemet munkatársával együtt, akit állandóan segített a tanulásában. Az is útmérnök lett, hányattatott élete lecsendesedett. Előbb Debrecenbe került a Közút Építő Vállalathoz. 1962. február 8-án feleségül vette a bájos, szép Hevesi Katicát (Juliannát), aki a Hevesi István vízipólós olimpiai

bajnok húga. Majd Egerbe került át főmérnöknek. Kislányuk, Bojtor Katica tanárnő lett, ki jelenleg Ikrényben (Győr megye) lakik. Férje Gál Attila, hitben élnek. Gyermekei: Eszter (férjezett, optikus), Barnabás (egyetemi hallgató, de közben dolgozik), Veronika (főiskolás, előtte bébisitter volt Bécsben a Batthyány családnál évekig.)

Dezső fiával tartották a kapcsolatot, aki gyermekkorában sokszor volt náluk. A féltestvérek szoros közösségben vannak egymással a mai napig. Dezső is hitben él. Faipari technikus egy Kanadai cégnél. Jelenleg beteg nyugdíjas. Felesége Takács Zsuzsa (1960), három gyermekük van. Budapesten, Nagytétényen laknak idős édesanyjával. Gyermekaik: Levente 1987, Virág 1989. Feleségének első házasságából született Krisztián (1979. Bohoczky) is velük van.

Amint már írtam, kedves Lajos 1994. március 28-án, nagy betegen, de az utolsó órákban az Úr Jézussal megbékélve az örökéletbe költözött. Temetése Egerben volt. Felesége, Katica jelenleg ott él egyedül kis otthonukban.

Mancikáék 1952-ben költöztek Abaújszántóra, amikor Kormány Károly sógort járásbírószági elnöknek nevezték ki. Karinak nem volt ismeretlen ez a vidék, mert 1944-ben mint katona itt vonultak át, és Göncruszván az Öschlärer családnál volt beszállásolva. Előbb Marcinfalván, majd a Jászházi Mari téren kaptak lakást. Ekkor még csak Attila (1948) és Zsolt (1951) született meg Debrecenben, Ildikó pedig 1956 karácsonya után 28-án. A lakás tágas, de hideg volt, nagy kertet használhattak. Egy szép napon a pártbizottság emberei környeztetanulmányozás céljából meglátogatták a családot. Édesapa kedvesen fogadta őket, elbeszélte nekik, honnan jöttek, milyen körülmények közül. A dolgozók megelégedtek a beszámolóval, aminek a következménye az lett, hogy Kari sógort kirúgták az állásából. Ilyen emberre nem lehet bízni a bíróság ügyeit, akinek apósa 66 kataszter földön gazdálkodott, mondták. Ezután csak a Földművelésügyi Minisztérium elnöke lehetett, majd jogtanácsosa. Később belépett az ügyvédi munkaközösségbe Szikszón. Mancika adminisztrátorként a Tejgyárnál dolgozott, majd az OTP-nél. Így jutottak kölcsönhöz és vettek lakást

Miskolcon 1964-ben. Elhagyták Abaújszántót, csak édesanya maradt ott még rövid ideig. Végül a háztulajdonos kirakta őt, s a bútoroknak egy részét otthagyva beköltözött Miskolcra. A maradék bútorokat sem engedte elszállítani a ház gazdája, aki nagy párttag volt, és hatalmas méretű borpincével rendelkezett. Mancika a miskolci OTP fióknál folytatta munkáját, Kari pedig mint ügyvéd kijárt naponta Szikszóra.

Attila Szerencsen kezdte a középiskolát. Zongorázni Pista is tanította, mert Szántóra is járt hivatalosan mint zenetanár. (Miskolcon, orgonáson képezte tovább magát.) Majd Kazincbarcikán végezte el a műszaki főiskolát. Egy darabig ezen a vonalon dolgozott, aztán átment pedagógusnak, híres zenetanár lett és kántor Miskolcon az Avasi-templomban. Itt találta meg helyét és folytatja értékes munkáját. Megnősült, felesége Szikszai Márta pedagógus és öt gyermekük van: Noémi, Péter, Attila, Lilla, Tamás. Felnőttek, de még önálló családot nem alapítottak.

A másik fiú, *Zsolt* orvos, Debrecenben végezte az egyetemet. Kormány nagymamánál, Rózsika néninél lakott, majd Budapestre került, újpesti kórházban kezdte, utána körzeti orvosként folytatja munkáját a csepeli körzetben. Lakásuk Budán a Döbrentei téren van meg Csepelen. Felesége Török Erzsébet lelkész-gyermek, gyógypedagógus, a Pethő Intézetben dolgozik. Gyermekük: Dóra, férje Varga Zsolt, az ő gyermekeik Hanna, Lella. Zsolték második gyermeke Eszter, férje Flórián Lóránd. Gyermekük: Lilla és Jóel. Zsolték harmadik gyermeke Gergő, még nem nősült meg. A lányok gyógytornászok, Gergő mérnök.

Ildikó, a harmadik Kormány gyermek (1956) jogot végzett Szegeden, jól menő közjegyzői irodája van Miskolcon. Férje Kádár Péter mérnök, akinek a második házasságából egy közös fiuk van: Szilárd, aki 1994-ben született. Agrármérnököt végez Debrecenben; Miskolcon lakik még szüleivel, de Bükkaranyoson is van lakásuk.

Sajnos dr. Kormány Károly édesapa, sógor, aki sokat segített Pistának, 1991-ben váratlanul elköltözött a mennyei hazába. Debrecenben van eltemetve szülei sírjába. Mancika a nagy lakásban egyedül maradt. Az Úr kegyelme őrzi és áldja 91. évében. Ildikó naponta látogatja, vasárnap az Avasi templomba jár, ahol fia kántorkodik, és délben náluk ebédel. Törékeny testét az Úr erősíti naponként.

Mancika életrajzi adatai és emlékei 2005-ben könyvben megjelentek Magyar Emese névvel. Versét ebből idézem:

Dalba fognék...

*Megpróbálnék dalba fogni
De hiába! Nem tudok.
Ijesztően némítanak
Szégyenletes századok.
Hová lettél bölcs Attila?
Árpád népe hová lett?
Gonosz eszmék tették sírba
E szép, büszke nemzetet.*

*Hová lett az ősi virtus?
Hová folyt az ősi vér?
Egy elfajult nemzetnek már
Dicső múltja, mit sem ér.
„Ki járta be a világot
Kinek a háza nagyobb?
Hasznos az, ha jobbra térünk,
Vagy a bal mégis a jobb?”*

*Ó, hogy tudunk gyűlölködni!
Ölni egymást, ha lehet.
Rég kiveszett szókincsünkől
Az a szó, hogy szeretet.
Nincsen egység. Testvérek közt
Csak mélyül a szakadék.
Hol a híd, mely összekötne
Megfogni egymás kezét?*

*Hova lettél Magyarország?
Van-e nép e földön itt?
Elhalt már minden reménység.
Segíthet-e még a hit?
Mert valahogy megbékélni,
Összefogni kéne még!
Ne pusztuljon el örökre,
Éljen még tovább e nép.*

Bárcsak megtisztulna lelünk!

Ne csábítna semmi rossz.

Idegen hazug eszmékkal

Ne győzne meg a gonosz!

Bárcsak, felemelné végre

Fejét ez a büszke nép,

Rádöbbenne: Mi értelme

Tépdetni egymás szívét?

Ó bár hinni tudnék ebben!

Megszólalna énekem.

És hirdetném újra büszkén

Dicsőséged, Nemzetem!

Harc a szívedért című meséskönyvét Attila fia születésekor írta, mert gyermekének az Úr Jézusról akart üzenetet hagyni. Ez meg is jelent a Bethánia nyomdájának kiadásában 1948-ban. Második kiadására 2010-ben került sor, ami a keresztyén szülők körében nagyon kapós lett, el is fogyott.

Idős Takács Mihály (1877–1954) többi családtagjáról is kell írnom.

Lajos (1906–1984) nem nősült meg. Ő maradt az öreg szülőkkel, és végül, mikor nagypapa meghalt és nagymamát elhozták Debrecenből, egyedül élt a malom területén a kifosztott régi lakásban haláláig.

Károly (1907–1994) Békéscsabán telepedett le. Szép nagy lakásuk a Bartók Béla utcán volt, közel az állomáshoz. Felesége, Suhajda Erzsébet Böske jó módú családból származott. Hintógyára volt Békéscsabán az édesapjának. (Még akkor nem autóval jártak általában. De nekik már volt autójuk is.) Ősei a Felvidékről kerültek Békéscsabára. Egyik testvére – a lakosságcsere folytán – vissza is telepedett a Felvidékre. Komoly keresztyén ember volt. Károly a szépen felszerelt gépműhelyében tanulókkal dolgozott, és különböző találmányai voltak, amikkel díjazásokat is nyert (pl. hagyma ültető gép). Mindig kitalált valami újat, nem érte be a szokványos munkákkal. Böske pedig a háttér munkákat, az adminisztrációt végezte. Nagyon jó gazdaasszony volt. Még

Bojtor Lajos és Hevesi Katalin

sértést is tartottak, és készítette a híres csabai kolbászt. Szívesen fogadta vendégeit nyáron a nagy tornácon, a szőlőlugas mellett. Gyermekük: Márta (1936–2007) és Zoltán (1941)

Márta iskolai végeztével irodai munkákat végzett, de rövidesen férjhez ment Bankó Miklós mérnökhöz 1956. dec. 27-én. Budapesten laktak az Ulászló utcában; férje dunaiújvárosi építkezésen dolgozott, csak hétvégeken járhatott haza. Első gyermekük Miklós (Mikuc) 1958-ban született, Balázs fiúk pedig 1963-ban. Márta nem vállalt hivatali munkát, otthon harisnya szemfelszedéssel pótolta a család jövedelmét. (Akkor még ilyen munka is volt.) Gyermekük mellett maradt, míg ki nem repültek a házból, utána az Alterra Közmű és Mélyépítő Vállalatnál dolgozott nyugdíjazásáig. Férje az 1970-es években sokat járt külföldre tervezési munkák miatt több hetes időszakban. Az otthoni feladatok Mártára vártak. Idős, beteges szüleit is ápolgatta, látogatta. A Balatonon, Alsóörsön nyaralót vettek és az unokákkal, rokonokkal sokat voltak együtt. Betegsége 2006-ban jelentkezett. Sajnos sok klinikai kezelés mellett sem javult, végül a Hospice Házban nyugodott meg, és 2007. február 24-én csendesen elhunyt. Ifj. Bankó Miklós felesége Kelényi Piroska, gyermekük: Ádám, Attila és Diána. Testvére Balázs, akinek felesége Mácsai Erika. Gyermekük Barnabás és Viktor.

Takács Károly második gyermeke *Zoltán* 1941-ben született. Iskoláit Békéscsabán, Szegeden és Budapesten végezte. Mérnöki diplomáját később magas fokon, Londonban informatikából is tovább fejlesztette. Nagy vállalkozásba kezdett: TZteam számítástechnikai jól menő üzlete van Rákosszentmihályon. Irodája közelében szép nagy kertes házban laktak. Első felesége Papercska Katalin. Három gyermekük született. Kriszti (1968), akinek két gyermeke van: Bence és Enikő. Második leányuk Andrea (1969), két gyermeket nevel: Dávid (2001) és Eszter (2006). Zoltán fiuk 1974-ben született, ő vette át az édesapja vál-

lalkozását nyugdíjba menetele után. Felesége Kutasi Anikó. Gyermekük: Roland (2010) és Dániel (2012).

Mikor a három gyermek a szép nagy lakásban felnőtt, sajnos a szülők elváltak. Később Zoli újránősült. Felesége Marton Ági. Újra szép nagy lakást építettek Csömörön, és mint nyugdíjas ma is tevékeny. Szeretnek utazni, sokat járnak külföldre. A csömöri református egyháznál presbiter, a leendő templom építésén fáradozik. Ágica római katolikus, de közösen is eljárnak egymás alkalmaira. Ágica gyermekeivel is jó kapcsolatot tartanak. Utazásaikat most már lassítják, csak közelebbi helyekre járnak.

A melegszívű rokon segítségét, szakmai tudását könyveink kiadásakor mi is sokszor igénybe vettük. Hálás szívvel tartozunk érte és Isten áldását kérjük további életükre.

A Bojtorok Szováton tartottak annak idején családi találkozókat. Később is meg-megemlékeztek eleikről. Több alkalom volt Göncruszán, Fonyban, Budapesten, Boldogkőváralján, Mályiban, Tapolcán. Ilyenkor 40-en, 50-en is összejöttek. Igeolvasás után mindenki beszámolt életéről, munkájáról, örömről, terheiről. Jó volt egymás orcáját látni és valami emléket hagyni a következő nemzedékre, a kicsinyeknek is. Olykor fényképek is készültek róla.

(Szülőföldünk 2007. március hó, Honismereti Ki Kicsoda. – Bényei József: Debreceni Irodalmi Lexikon, é. n.)

Családi krónikámba ennyi adatot sikerült összegyűjteni. Kérem a következő nemzedéket, hogy becsüljék meg ősök emlékét, és igyekezzenek példájukat követni. Istenünk segítségével végezzék munkájukat, tartsanak szoros kapcsolatot egymással. Egészséksék ki a fent írottakat, folytassák tovább a feljegyzéseket.

Az Úr Jézus kegyelme nyugodjon rajtatok! Ne eresszétek el az Ő kezét! Tanítsátok gyermekeiteket az Ő útjára, hogy ők is az ígélet részesei lehessenek, mert a Szentírásban az van: *„Irgalmasságot cselekszem ezer íziglen azokkal, akik engem szeretnek és az én parancsolatimat megtartják.”* II Mózes 20,6.

Édesanya

NEGYVENKÉT ÉV A TŰZOLTÓSÁG KÖTELÉKÉBEN

Idős Bojtor István II tűzoltó alezredes életútja

„Hajdúszováton születtem 1881. október 2-án. Szülőhelyemen végeztem az általános, abban az időben eleminek nevezett iskoláimat. Lakásunk a község közepén, a Piac téren feküdt. A tekintélyes épület ősi szárnyában arra is jutott hely, hogy tűzoltólaktanyának kiadhas-suk. Érdeklődési köröm, testi-lelki növekedésemmel együtt tágult. Szabadidőmet szívesen töltöttem a tűzoltólaktanyában. Tetszett a ka-tonás rend, a fecskendők, az eszközök és az állandó készenléti állapot. Ha nem volt tűz „kényelmes foglalkozásnak” látszott, de hamar meg-értettem, hogy a tűzoltók ügyességétől és gyorsaságától emberek élete és vagyoni értéke függött. A vágy, az életcél megszületett gyermeki szívemben: bár csak én is tűzoltó lehetnék és bátor kockázat vállalás-sal dolgozhatnék!

Az álmom hamar teljesült. Mint jó növésű, erős testalkatú serdülő ifjú, 1896-ban, 15 éves fejjel a hajdúszováti Önkéntes Tűzoltó Testü-letbe jelentkeztem. Nagy kitüntetésben részesülhettem, ugyanis föl-utazhattam én is Budapestre, az ezeréves millenniumi ünnepségekre, és a sok csodálatos látnivaló között, számomra a legfontosabbat, a tűz-oltókiállítást tűzoltóként tekinthettem meg.

Abban az időben még nyolcosztályos gimnáziumban tanultunk; Debrecenben és német szóért Iglón végeztem. Vakációimban Hajdúszo-vátra siettem haza. Boldogan vállaltam a tűzoltóórségeket, és a Szováti Önkéntes Tűzoltó Testület kötelékében letehettem a segédtisztí vizsgát. Kiváló érettségi után önként bevonultam a Császári és Királyi 39-es gyalogezredbe Debrecenben. Nagyváradon igen jó eredménnyel tisztí vizsgáztam, és Berettyóújfaluba kerültem segédjegyzőnek. Akkor is legfőbbképpen a tűzoltóság érdekelt. Kétéves segédjegyzői gyakornok-ságom alatt, az Újfalusi Tűzoltó Testület szolgálatvezető segédtisztje voltam. Bizonyos irodalmi adottságaim lévén – mert a történelmi té-nyek is érdekeltek – megírtam a Berettyóújfalui Önkéntes Tűzoltó Tes-tület negyvenéves történetét. Évenkénti sorrendben részletesen kidol-

goztam. A Testület ötven éves fennállása alkalmából ezt a fontosnak tekinthető kéziratot Török Imre községi végrehajtó kölcsönkérte és az ötven éves történettel kiegészítve akartuk kinyomtatni. Sajnos ez nem valósulhatott meg, mert a kéziratom nála elveszett.

1905-ben egyéves jegyzői tanfolyamra iratkoztam be Debrecenben. Miután a tanfolyamra fölvettek, azonnal beléptem debreceni Önkéntes Tűzoltó Egyletbe. Abban az időben ugyanis még nem volt állami tűzoltóság, hanem a különféle szövetségek és egyesületek virágzottak. Ilyen önkéntes egyesület volt a tűzoltóság, állami védnökséggel. A debreceni tűzoltóság, mint általában nagyobb lakóhelyeken, a város hatáskörébe tartozott. Debreceni tanulmányaim és szolgálati időmben gyakorta mehettem színházba. Szívesen vállalkoztam ilyen kiküldetésekre, mert említett irodalmi hajlamaim folytán igen kedveltem a színműveket, továbbá nagy szükségem volt a színházi órság után járó 30 fillér szolgálati díjra.

Debrecenből Berettyóújfaluba kerültem vissza, ahol a Tűzoltó Testületnél mentő csapatparancsnoki beosztást nyertem. Abban az időben a tűzoltóság négy szakaszból tevődött össze: oltó-bontó, vízszertő, mentő és vagyonőr szakaszok. A megélénkült berettyóújfalui tűzoltó életre országosan felfigyeltek. A tűzoltó csapat létszáma 40-50 tag körül mozgott. Ezt a törzsgárdát egészítette ki az ifjúság. A fiatalabb korosztályokból rendszeresen és kötelezően kiképzésre rendeltünk személyeket, meghatározott létszámmal. A kötelező szolgálat alól indokoltan és pénz megváltással menthették ki magukat az elhívottak.

Berettyóújfalui szolgálatom idején vezettük be az úgynevezett „székelyhídi vízszállító rendszert”, aminek az volt a lényege, hogy minden háztulajdonos, fagymentes időben, kútja mellett köteles volt vízzel teli hordót tárolni. Ezt a hordót tüzeset alkalmával köteles volt az utcára gurítani, amelyet az ilyen célra szerkesztett tűzoltó kocsira emeltek és a tüzesethez szállították. Az oltás után visszavitték. A székelyhídi rendszer szervezője kedves barátom és munkatársam, Fándli József székelyhídi községi főjegyző, lelkes tűzoltó vezető volt.

Ugyancsak Berettyóújfaluban Zsugovics József közigazgatási jegyzővel megszerveztük a „gyermek tűzoltóságot”. Ennek anyagi támogatására az általam írott „Egy szál rózsza” színművet prolongálva

előadtuk. A gyermek tűzoltóságnak az volt a lényege, hogy főleg az inasokból, némileg paraszt fiúkból szerveztünk tűzoltóságot önkéntesen. Ugyanazokat a gyakorlatokat végezték, mint a felnőttek. A testi ügyesség fejlesztése mellett bővült az intelligenciájuk, és egyidejűleg közösségi szellemet is formáltunk. Megalakult a tűzoltó zenekar. A mai Belügyminisztérium művészi fúvós zenekarának gyökerei, nemis hagyományai idáig visszanyúlnak.

Megszerveztük a torony- és laktanyaőrséget. A toronyőr trombitájának jelzése szabályos időközönként nyugtatta a lakosságot, hogy nincs tűzveszély. Ha volt, tűz esetén a toronyban piros zászló mutatta a baj irányát. Laktanyánkban egy pár fölszerszámozott ló állandóan készenlétben állott. Rátermett és tiszteletben álló főparancsnokunk, dr. Habókai Béla ügyvéd volt. A tűzoltó intézményt Kerekes Gyula főjegyző igen nagy odaadással és lelkesedéssel támogatta.

Már nem tudnám megmondani, hogy hány esetben és milyen esetekben vonultunk ki. Arra viszont jól emlékszem, hogy sok-sok emberi életet és vagyont sikerült megmentenünk. Arra is emlékszem, hogy Berettyóújfaluban a községháza mellett lévő nagy papírkereskedés, valamint nyomda gyulladt ki. A pincében nagy ballonban tárolták a benzint, és ezt a ballont ketten hoztuk ki egyik tűzoltó társammal. Talán jobban megizzadtunk a félelem, mint a benzines edény nehéz súlya miatt. Más alkalommal égő ház padlása szakadt be alattam, de életben maradtam.

Néhány év múlva Berekböszörményben adóügyi jegyző lettem. Odaérkezésem után nyomban megalakítottam a tűzoltóságot. Mint a helyi csapat parancsnoka, ünnepélyre vezényeltem a tűzoltóságot Nagyváradra. Különféle bemutatott gyakorlatunk után, a közönség lelkesen megtapsolt bennünket, feletteseink pedig a jelenlevő katonatisztekkel együtt szívből gratuláltak. Úgy a csapatomat, mint engem a parancsnokot kitüntető dicséretben részesítettek. Berekböszörményből Biharszentjánosra kerültem, ahol a község megválasztott jegyzőjének. Első dolgom volt, hogy az ifjúságot magam köré gyűjtve, megalakítsam az önkéntes tűzoltó testületet.

1912-ben Mezei Mihály nagyváradai királyi közjegyző, Bihar Vármegye Tűzoltó Szövetségének elnöke, elhalálozott. Utódja Lukács

Ödön nagyváradai szolgabíró lett. A Tűzoltó Szövetség elnökéül Fándi József székelyhídi községi főjegyzőt választották. Én is bekerültem a Tűzoltó Szövetségbe, részt vettem a központi tagok munkájában. Fölkértek, hogy ilyen címen írjak tanulmányt: *„Hogyan lehet az ifjúság érdeklődését a tűzoltóság körébe vonni?”* Az ifjúság bevonása és foglalkoztatása volt a témám. Megbízatásomat örömmel fogadtam és megírt munkámat a Szövetség kinyomtatta.

Az első világháború 1914. július 28-án tört ki, miután a trónörököst meggyilkolták. Ezzel párhuzamosan megbénult, ellankult a Tűzoltó Szövetség munkája. Felettes hatóságaim akarata ellenére, a tűzoltó élet zsugorodása miatt önkéntesen bevonultam katonának. És bár az alispán úr azzal bocsátott el, hogy ha önként megyek, többé Bihar megyében jegyző nem lehetek, 1918 végén olyan értesítést kaptam, hogy a katonai szolgálat alól fölmentenek, és azonnal foglaljam el Berekböszörményben a főjegyzői állást, ahol a képviselő testület egyhangúlag megválasztott. Engedelmeskedtem a választásom után kiadott rendelkezésnek. A császári és királyi közös hadsereg 65. gyalogezredének főhadnagyaként szereltem le. Nagy kedvvel láttam hozzá új munkakörömhöz. A legtermészetesebb volt, hogy ismét a berekböszörményi Tűzoltó Testület parancsnoka lettem. A trianoni döntés után Bihar vármegyét is kettévágták. Nagyváradot Romániához csatolták, a megye székhelye Berettyóújfalu lett.

1918 októberében kitört az őszirózsás forradalom, amit a Tanácsköztársaság kikiáltása váltott fel. Nemzetőr parancsnoknak neveztek ki, és megtépázott, lefogyott csapatommal Biharkereszttestől Biharugráig vigyáztam föl a rendre. Megjegyzem, hogy csapatomban csak a szegények maradtak bent, a jobb módúak nélkül.

A trianoni békekötés után (1920. június 4.) Berekböszörmény határ menti község lett. A nyugalom viszonylagos helyreállítása után megmozdult a tűzoltó életünk. Rendszeresen gyakorlatoztunk. Egyik napon két autó állt meg a községháza udvarán. Egyetlen magyar kíséretében idegen katonatisztek érkeztek. Felelősségre vontak, sokáig faggattak amiatt, hogy kivalljam, községünkben hol rejtőzik a katonaság. Nem értettem a kérdéseiket. »Nincs ilyen«, válaszoltam döbbenet. Végül nehezen kiderült, hogy a két autós bizottság azért szállt ki Nagyvá-

radról, mert a határ menti községek román lakosai vasárnap reggelenként trombitaszót hallottak. Följelentettek a nagyvárad Antant-bizottságnál, hogy katonákat rejtegetek. Megmagyaráztam, hogy ez a trombitaszó a helyi tűzoltóságot gyűjti össze. Megnyugodva távoztak.

Dr. Fráter László berettyóújfalui főszolgabíróval életre hívtuk Bihar vármegye Tűzoltó Szövetségét. Dr. Fráter László volt az Újfalui Tűzoltó Testület parancsnoka. Ő később alispán lett, de a tűzoltóságtól nem szakadt el, sőt intenzívebben támogatta, mint főszolgabíró-sága idején. Pályázatot hirdetett vármegyei tűzrendészeti felügyelői állásra és megpályáztam. Ennek eredményeként Deák János mezőtúri adóhivatali tisztet és engem választottak meg. Deák János a következő évben elhalálozott. Így lettem én Magyarországon az első hívatásos tűzrendészeti főfelügyelő.

Dr. Fráter alispán elrendelte, hogy a vármegyei tűzrendészeti felügyelő, községenként vizsgálja meg a tűzoltóság helyzetét és tegyen jelentést arról. Vizsgálatom eredménye alapján dr. Fráter elrendelte, hogy hatvankét község közül több mint fele, egy darab, billenő mozdonyfecskendőt kapjon vizes lajttal és tűzoltó szerelvényekkel együtt. Indítványom alapján azt is elrendelte, hogy minden községben megalkuljon az önkéntes tűzoltóság. A helyi tűzoltóság életét, felszerelését évenként körutazással személyesen ellenőriztem. Az alispán úrral is többször ellenőriztük a községi tűzoltóságok gyakorlatait és felkészültségét. Bihar megyében tűzoltó testületünk évenként tanfolyamokat szervezett. A megye belterületén rendszeresen járási, megyei és országos versenyeket rendeztünk. Bihar vármegye tűzoltó testületei közül többen részt vettek más megyei és országos versenyeken, a legkiválóbb eredménnyel.

Sikereinken fölbátorodva megalapítottam a »Vármegyei Tűzoltó Közlöny« című szaklapot, aminek felelős szerkesztője és kiadója voltam. Abban az időben divatos szó volt ez, hogy »Orvosi Közlöny«, »Ifjúsági Közlöny« stb. A mi közlönyünknek az volt a célja, hogy tűzoltóink ismeretét fejlesszük, tájékoztassuk, továbbképezzük és a legjobb írások megjelentetésével tovább buzdítsunk és a nagy közönséget szolgáljuk, a tűzoltó testületeket neveljük, a bajtársias együttélést, valamint közösségi szellemet erősítsük. Ezt a lapot tíz éven át

örömmel szerkesztettem. Néhány bekötött évfolyamát mai napig féltve őrzöm, illetve a budapesti Tűzoltó Múzeumnak elküldtem. Kijártam azt is Fráter alispánnál, hogy az önkéntes tűzoltó parancsnokok évenként tiszteletdíjban részesüljenek.

Dr. Fráter László után dr. Nadányi János lett az alispán. Fontosnak tartom megemlíteni azt a történelmi tény, hogy az első országos tűzoltó főparancsnok dr. Szilágyi Lajos lett, aki Bihar vármegye főispánja volt. Az alispáni hivatalba évenként jelentést terjesztettem be, amelyek nyomtatásban kerültek a nyilvánosság elé.

Az 1930-as évek folyamán a bihariak sok-sok országos versenyről első díjat vagy kitüntető elismerést hoztak el. Sokáig emlegetett nagy versenyek voltak Győrben, Orosházán, Gyöngyösön, Kiskunhalason, Makón, Mezőberényben stb. Egyik-másik versenyről filmfelvétel is készült, talán a film archívumban napjainkig őrzik.

A második világháború előestéjén vármegyei légoltalmi parancsnoknak is kineveztek. Budapesten légoltalmi tanfolyamot végeztem. Az élet- és vagyonmentés céljából sorozatos légoltalmi gyakorlatot tartottunk Berettyóújfaluban és a megye más községeiben. Huszonöt éves szolgálati időm után a Ferenc József által alapított emlékermet kaptam. A horvát-szlavón tűzoltóság ezüstérmével és díszoklevéllel tüntetett ki. Tagja lettem az Országos Tűzoltó Szövetség elnökségének, ahol munkatársaimat sokra becsültem és hasonló tiszteletben részesítettek.

Sokat gondolok vissza kedves munkatársaimra és szeretettel emlékszem különösen Dévényi Lajosra, Békés vármegye tűzrendészeti felügyelőjére, Dévényi Endre makói, dr. Roncsik Jenő debreceni, Rehák Tamás ugyancsak debreceni, Lehoczky László békéscsabai és sok más parancsnokra, főparancsnokra. Mai napig baráti szálak fűznek Dévényi Lajoshoz, akit igen sokra becsülök, közös nagy célért fáradoztunk együtt. Emlékezem tanítványaimra, első helyen dr. Arany Sándorra, aki Derecskén szakaszparancsnokként kezdte és ma is aktív Budapesten. Országos, sőt nemzetközi hírű tekintély.

A tűzoltóságtól 1938-ban nagy fájdalommal váltam meg és nyugdíjazásomat kértem. Politikai, szakmai és sok más egyéb oka volt ennek. Olyan irány alakult ki, ami sokkal inkább bénítóan hatott. Magyaror-

szág egy újabb nemzeti tragédia felé sodródott. Rám foghatják, hogy meghátráltam, de én a nyugdíjazás iránti kérelmemet azért adtam be, hogy a magam módján nemzetünk katasztrófáját lassítsam, illetve annak előmozdításában ne vegyek részt. Ezeket a fontos kérdéseket azért nem óhajtom elemezni, mert megtették helyettem mások. Továbbá én már koros, 91 éves öregember vagyok és nincs szándékomban, hogy az esetleg még élők vagy már megholtak emlékét sértegessem.

Fájdalommal vonultam nyugdíjba. Velem együtt Bihar vármegyében akkor sok minden megszűnt, a nagyon szeretett és kedvelt Tűzoltó Közlöny is. Utólag könnyű profétálni, de a jelenben nem könnyű előre látni. Én sohasem akartam rombolni, csak menteni és építeni. Ezeket a szavakat megfontoltan diktálom le. És hosszú éveken át tartó munkásságom eredményeit hitelesítik. Nem az önmagam dicsőítésére, hanem mások okulására, tanítására írtam le.

Nekem már nincs szükségem arra, hogy önmagam, előrelátásomat, szaktekintélyemet, szervezőképességemet, eredményeimet bárki előtt is szükségesnek tartsam igazolni. Nekem már nincs szükségem arra, hogy bizonyítgassam, mennyire szerettem népünket, mennyit fáradoztam az ifjúságért, egyszerű emberekért, az élet- és vagyonbiztonságért. Ezekből nekem már semmi földi előnyöm nem származik.

Istennek adok hálát, hogy munkáimban megsegített és ilyen hosszú élettel megajándékozott. 91 éves koromban viszonylag egészséges vagyok. Gondolkozásom éppen olyan friss, mint régen, csak már higadtabb, mint valamikor. És ha korom miatt visszavonultan is kell már élnem, megadatott az a belső látás, hogy a régi dolgokat, eredményeket és hibákat helyesen értékeljem, a jelent józanul, reálisan lássam és egy picikét a jövőndőbe is beletekintek.

1945-ben Debrecenben laktam családommal. Sokat szenvedtünk az ostrom idején. A harcok elmúltával beköszöntött a béke, újra aktív szolgálatra jelentkeztem. Beosztást nyertem. Örülök annak, hogy a magam parányi erejével és képességeivel részt vehettem egy új történelmi korszak kezdetének kimunkálásában. Az 1945-ben, Debrecen Kollégiumának oratóriumában megalakult új magyar kormány miniszterei közül többekkel személyes baráti kapcsolatom volt.

Bojtor István II köszöntése
94 éves korában

Megtiszteltetés volt számomra, hogy egy ideig ismét Bihar megyében folytathattam munkámat, de tudomásul vettem, hogy az idők, emberek, körülmények nagyot változtak. Egy ideig részt

vettem még az impozáns nagy tűzoltóversenyeken, de már csak mint meghívott és megtisztelt szemlélő. A Rákosi Mátyás-féle idők szomorú fordulatai után véglegesen nyugdíjba vonultam. Nekem már nem is annyira a múlttal és jelennel szükséges foglalkoznom, mint inkább a jövővel. Azzal a jövővel, ami halálom után következik. Kibékültem Istennel és az emberekkel. Nyugodt hittel várom azt a pillanatot, amikor a földi küzdőtérrel átléphetek az örökkévaló nyugalomba.

A körülmények, az emberek életszínvonala megváltozott, de bizonyos gonosz erők megmaradtak, amelyek jobban fenyegetik az élet- és vagyonbiztonságunkat, mint régen. Arra kérem tűzoltó bajtársaimat, a legegyszerűbb beosztásban lévőket és a legmagasabb szintű vezetőket, hogy emlékezzenek és becsüljék meg letűnt múltunkat. Szerezzék és tanuljanak azoktól, akik előttük jártak. Kérem őket, hogy becsülettel, önmaguk megtagadásával is végezzék munkájukat a lakosság javára és Magyarországnak felvirágoztatására.

A negyvenkét esztendő történetét azért foglaltam össze, hogy akik hivatásul választották ezt a nemes szolgálatot, az élet- és vagyonbiztonság megőrzését, azokat kérjem, intsem és buzdítsam. Különösképpen a berettyóújfalui, derecskei és berekböszörményi tűzoltóságot, akikhez mai napig ezernyi szál köt. Végezzétek becsülettel a munkátokat! Igyekeztek személyi előnyeitekről is lemondva másokért szolgálni, mert ez a hasznos és szép földi élet titka.

Mindazoknak, akik ezt az írást elolvassák és minden tűzoltó bajtársamnak kívánok ilyen hasznos és szép életet.

Szívemből óhajtom, hogy küzdelmeiteket siker koronázza, hogy titeket is nagyon sokra értékeljen az utálatok következő nemzedék.

Miskolc, 1972. február 18.

Bojtor István

nyugalmazott tűzoltó alezredes

Miskolc, Arany János u. 2. V. emelet 4.

Jegyzet

Az 1930-as évek végén a főszolgabíró mellett működő szolgabíróként nevezték ki járási tűzoltóparancsnoknak. Az országos elnökségben változásokat vezettek be azért, hogy az anyagi helyzeten javítsanak.

Bojtor István Bihar vármegyei tűzrendészeti felügyelőt nyugdíjba vonulásakor a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség Elnöksége, amelynek tagja volt, meleg hangú levélben elbúcsúztatta.

Őt követően a szolgabíró lett a vármegyei tűzrendészeti felügyelő.

Levelek

Mostani Országos Tűzoltóság Felügyeleti szervének!

Budapest, X. kerület Martinovics tér 12.

Tűzoltó Parancsnokság Berettyóújfalu!

Tisztelt Parancsnokság! Kedves Bajtársak!

A tűzoltóság iránti régi szeretettel emlékezem reátok, mint aki egykor 17 éven át (1921–1938) Bihar vármegye tűzrendészeti felügyelője voltam. Naponként gondolok vissza a berettyóújfalui Tűzoltó Testületben eltöltött segédtsízi és szakaszparancsnoki időmre, a megyében végzett felügyelői munkásságomra. Világosan emlékezem a sok kellemes és izgalmas időre, a felelősség teljes munkára, a megyei és országos jól sikerült versenyekre.

Én már 91 éves öreg nyugdíjas vagyok.

Irataim rendezgetése közben találtam a mellékelt fényképekre, amelyeket történeti emlékeknek ítélek. Ugyanis az ország első tűzrendészeti felügyelője, dr. Szilágyi Lajos kedves barátom Bihar vármegyéből, éppen Berettyóújfaluból került erre a tisztre. Éppen Bihar vármegyében, Berettyóújfaluban szervezte meg általam az első hivatásos megyei tűzrendészeti felügyelői állást.

Két kéréssel fordulok hozzátok. Először azzal, hogy ha lehetséges, az ide mellékelt fénykép dokumentumokat berámázva függesszék ki a tűzoltóság épületében. Másik kívánságom az, hogy végezzétek becsülettel munkátokat a lakosság és szocialista hazánk javára. Legyetek büszkék és becsüljétek meg a most félévszázados berettyóújfalui tűzoltó történelmet és munkát.

Szeretettel ölel benneteket, bajtársi üdvözlettel köszönt

Miskolc, 1972. február 3-án

Bojtor István

nyugalmazott tűzoltó alezredes

Községi Tanács!

Berekböszörmény.

Kedves Barátaim!

Mint Berekböszörmény község egykori főjegyzője és tűzoltó parancsnoka, azután Bihar vármegye tűzrendészeti felügyelője, szeretettel gondolok Reátok. Az idősebbek bizonyosan még emlékeznek a nemvre, arcomra, az együtt töltött sok szép, kedves és munkás időre.

Én már 91 éves öreg nyugdíjas vagyok.

Két kéréssel fordulok hozzátok: Először azzal, hogy az ide mellékelt két fényképet, mint történelmi dokumentumot berámázva függesszék ki a Tanácsházán, esetleg a Kultúrotthonban vagy a tűzoltó testület székhelyén. Hadd emlékezzenek a mai és eljövendő fiatalok arra, hogy a tűzoltó csapatban ősapáik is ott voltak és sok dicsőséget, hírnevet szereztek Berekböszörménynek.

Második kérésem, hogy továbbra is végezzétek becsülettel, hűséggel munkátokat a lakosság javára, szocialista hazánk építésére.

Szeretettel ölel benneteket, sikert kíván és bajtársi üdvözlettel köszönt:

Miskolc, 1972. február 3-án

Bojtor István

nyugalmazott tűzoltó parancsnok

Mélyen Tisztelt Múzeum Vezetőségének!

Budapest.

Bihar vármegye tűzrendészetének életeről néhány értékesebb dabra találtam hagyatékaimnak rendezése közben. Ezeket, mint muzeális értékeket a Tűzoltó Múzeum részére mellékeltem.

Miskolc, 1972. november 10.

Bojtor István

nyugalmazott tűzoldó alaezredes,
Bihar vármegye volt tűzrendészeti felügyelője

Gyászjelentés

*„Mert ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk,
az Úrnak halunk meg. Azért akár éljünk, akár haljunk,
az Úréi vagyunk.*

*Mert azért halt meg és támadott fel és elevenedett meg
Krisztus, hogy mind holtakon, mind élőkön uralkodjék.*

Róma 14,7-9.

Mély fájdalommal, de az Úr Jézustól nyert vigasztalással
és a feltámadás biztos reménységével tudatjuk, hogy

Bojtor István

aki 1881. október 2-án Hajdúszováton született, volt községi főjegyző,
majd Bihar vármegye tűzrendészeti felügyelője és honvédszázados,
presbiter életének 94. boldog házasságának 52. esztendejében,
a Krisztustól kapott békeességgel 1974. november 8-án hazatért
teremtő és megváltó Urához.

Hosszú élete idején odaszánással fáradozott családjáért,
áldozatvállalással református egyházáért és minden embertársáért.
Temetése 1974. november 16-án, szombaton délben 12 órakor lesz
Debrecenben, a Köztemető díszravatalozójából.

„Mert a kiszabott esztendők letelnek és én útra kelek...” Jób 16:22.

Gyászolják:

Felesége

Takács Margit

Veje és menyei.

dr. Kormány Károly

Toókos Uzonka

Hevesi Katalin

Unokái:

Kormány Attila

Zsolt

Ildikó

Gyermekei:

Margit

István

Lajos

Testvérei:

Zsuzsanna Varga Sándorné

Juliska Asztalos Antalné

Jolánka Huszti Bertalanné

és Bojtor László

Bojtor Emese

Katika

Dezső

Valamint barátai és az Úrban nyert atyjafiai.

Cím: özvegy Bojtor Istvánné, 3894 Göncruszka

AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Istennek gondviselő segítségével sikerült ezeket a családi emlékeket összegyűjteni. Tanulásból írom, hogy családunknak – személy szerint nekünk is – sok szép élményben volt részünk, de próbatételeket is engedett az Úr. Mulandó földi életünk áldásokkal és harcokkal van tele. Csak a mennyben, Atyánk trónjánál lesz örök békesség, ahol Megváltónkat dicsérhetjük, Aki életével fizetett érettünk és kiváltott a Sátán rabságából.

Ha valamelyiketeknek ereje és lehetősége van arra, hogy adataimat kiegészítse, kérem, tegye meg. Igyekeztem úgy összeállítani a Toókos és Horváth család történeteit, hogy párhuzamba lehessen majd hozni a Bojtor családdal is. Kérem, hogy szívetekben őrizzék meg a kedves emlékeket. Tanuljatok belőle és lépjetek elődeitek nyomdokába. Ami jó, azt megtartsátok... Az Úr Jézus Krisztusba vett hit legyen a legfontosabbnak számotokra! Olvassátok a Bibliát, hogy Ő irányíthassa döntéseiteket. Hirdessétek az Igét! Szeressétek egymást és legyetek példaképei utódaitoknak. Tanítsátok gyermekeiteket Istenünk útjára, hogy ők is az ígélet részesei lehessenek.

Ne felejtsetek: „Az Úr a te Istened, aki megtartja szövetségét és az ő irgalmasságát **ezer íziglen** azok iránt, akik Őt szeretik és az Ő parancsolatait megtartják!” V. Mózes 7,9. – „Mert jó az Úr, örökkévaló az Ő kegyelme, és nemzedékről nemzedékre való az Ő hűsége.” Zsoltárok 100,5.

Sok szeretettel:

2018. október 31.

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka
Édesanya

TARTALOMJEGYZÉK

FEHÉR JÓZSEF:

Előszó	5
Bevezetés	9
Őseink	10
Harasztos	10
A Horváth család	11
A sófalvi Illyés család	13
A dálnoki Gaal család	16
Illyés Albert és Gaal Ilka gyermekei	18
Horváth György és bögözi Nagy Róza	20
Rhédey Claudia	22
Új korszak	26
Horváth Miklós I. gyermekkora	26
Bágyoni emlékek	30
Horváth Miklós gyermekei	32
Toókos Gyula	42
Leánykérés	48
Szüleim társadalmi élete	53
Emlékezés édesanyámra	57
Toókos Gyula és Horváth Ilona gyermekei	60
Horváth Miklós II. (Miki bácsi)	62
Horváth György és Pappszász Katalin	65
Horváth Rozália	66
Egy kis történelem	67
Szülőföldem	75
Kisgyermek korom	75
Iskoláskori emlékek	76
Szülő és gyermek	81
Menekülés	86
Visszaérkezés	99

Életünk fordulópontja	103
Megtérésem	104
Az Ige tetté lett	108
Szolgálatok	110
Áldások és próbatételek	112
Újra Debrecenben	114
Emlékezés	118
Debreceni szolgálataink	118
Szorítások	119
A fecskék kirepülnek	121
Sárospatakon	126
Emesénk érkezése	129
Istváнкát várjuk	132
Göncruszka	133
Betegségem, gyógyulásom	135
Édesapám halála	138
Búcsúzás Istváнкától	139
Emesénk iskolás	140
Édesanyánk hazatért az Úr Jézushoz	141
Új munkahely, problémák és CSATA	142
Az amerikai út	147
Együtt a család	152
Táguló testvéri kör	154
Emese gimnazista	157
Itthoni események	166
A teológián	169
Nyírtét – Sényő	171
Apagy – Napkor	174
Fony	177
Immánuel Missziói Ház	185
Fejlődünk	191
Útjaink külföldön	197
Amerika	197
Izrael	199
Újra Amerika	201

Családi találkozók: CSATA	209
Vitézzé avatnak	209
Összejön a család	209
Szívműtét	214
A szellemi közéletben	219
Kazinczy Ferenc Társaság	219
Orvosi találkozók	225
Nyugdíjas évek	228
Új időszak kezdődik	231
Hogyan tovább?	234
Hátralévő lehetőségeink	237
Hálaadás	245
A Bojtor család életfája	247
Leszármazottak az 1800-as évektől	249
A Takács család	249
A Vad ágazat	250
A Bojtor és Takács család	253
Hajdúszovát	253
Berekböszörmény	259
Bojtor és Takács család emlékei	260
Negyvenkét év a tűzoltóság kötelékében	287
Idősb Bojtor István tűzoltó alezredes életútja	287
Levelek	295
Gyászjelentés	298
Az utolsó szó jogán	299

Összeállította:
vitéz Bojtor Istvánné Toókos Uzonka

Köszönetet mondok mindazoknak,
akik ebben a szétágazó munkámban segítségemre voltak.

Köszönöm először is dr. Kováts Dániel professzor úrnak,
aki tanácsolt, és a szerkesztés nehéz munkáját elvégezte.

Fehér József elnök úrnak, hogy előszót készített.

Kiss Endre Józsefnek, aki a lektorálást vállalta.

Köszönöm Takács Zoltán mérnök úrnak a technikai segítségét.

Köszönöm Pistámnak, hogy sok adatot összegyűjtött, segített munkámban.

Bojtor Istvánné Toókos Uzonka könyvei

Göncruszka műemlékei, 1989.
 Fonyi séta, 1997.
 Fony. Monográfia, 2000.
 Göncruszka. Monográfia, 2005.
 Családunk, 2018

Bojtor István könyvei

Misszió a Tiszán Innen, 1996.
 Júdás az Iskáriótes, 1998.
 Erdélyi Krónika, 2001.
 Az ítélet, 2003.
 Az Úr a te Istened, 2004.
 A megigézett püspök, 2007.
 Jöjj és láss! 2011.
 Kassai Napok Fonyban, 2013.
 Mózes, a nép vezetője, 2014
 Bibliai és teológiai fogalmak szótára, 2015
 Homiletika, 2017.
 Pál apostol életútja, 2017.
 Napló 1946-tól 2018-ig, 2018.

A Toókos, Horváth, Bojtor, Takács és más rokon családok több nemzedékének emberei elevenednek meg e könyv lapjain, hogy üzeneteket adjanak át az utókornak, megjelenítsenek hétköznapi életsorsokat. Minden családnak megvan a maga históriája, amelyről az öregek a fiataloknak regélnek, de a nemzedékek váltakozása halványít az emlékezeten, ezért

üdvös, ha valaki írásban rögzíti, amit hallott, amit olvasott. Bojtorné Toókos Uzonka könyve elsősorban a kiterjedt családnak szól, a mai leszármazottakat vezeti be elmúlt korok régi szereplőinek világába. Ez a világ azonban nem elszigetelt egyéneké, hanem szűkebb és tágabb közösségé, hiszen az ükszüőlőktől máig elődeink azonos kortörténetet éltek át. A köztörténet eseményeit mégis mindenki a maga személyes sorsán át éli meg, így aztán egyedi képet rajzolhat, aki életre kelti ősei világát. A történelem áldásai és viharai más-más módon alakították a családok történetét; az események hol összetերelnek, hol különválasztanak, az egyének más-más utat tesznek a térben és időben. Ez a családtörténet olyan korokat ölel át, amelyekben két világháború ejtett sebeket, összeomlott a Habsburg-birodalom, darabokra szakadt Magyarország, lehetetlen tehát egy-egy família életrajzának leírásakor az adott idő szorításától eltekteni. E könyvben azonban nemcsak külső eseményekről tudósít a visszaemlékező, hanem az egyéneken végbement belső mozgásokról: a meggyőződésről, istenhitről, a Megváltó befogadásának életre szóló hatásáról. Tanulságos könyv született tehát.

Kovács Dániel